Grigore Zanc

Zuhanás

Európa

104346

GRIGORE ZANC

ZUHANÁS

FORDÍTOTTA

KOLOZSVÁRI PAPP LÁSZLÓ

GRIGORE ZANC

ZUHANÁS

REGÉNY

EURÓPA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1982

KÖTETÜNK AZ ALÁBBI KIADÁS ALAPJÁN KÉSZÜLT:
GRIGORE ZANC: CĂDERE LIBERĂ. EDITURA DACIA, CLUJ-NAPOCA, 1978

HUNGARIAN TRANSLATION © KOLOZSVÁRI PAPP LÁSZLÓ, 1982

L'on voit des hommes tomber d'une haute fortune par lès mêmes défauts qui lès y avaient fait monter

La Bruyère

„Azt tapasztaljuk, hogy némely embert ugyanazok a hibái buktatnak le a magas polcról, amelyek felemelték oda."

(Gábor György fordítása)

1

– Nagyon erős a szakálla – mondta Fehér, miközben szakavatottan forgatta a pamacsot.

– Szakállas szakállam van – csábított a szójáték.

– Ideges ember szakálla – helyesbített azzal a szakmai kicsinyességgel, mely inkább a kiskereskedők, a vámosok s talán a koldusok sajátja.

– Ha sokáig dörzsölgeti, még a végén igaza lesz; kissé idegesít...

Fura képzettársítás révén mozdulatai Catrin Bărdaşut juttatták eszembe, amint épp benyit a lakásomba.

– Azért jöttem, hogy földúljam egy kissé légies elméleteid birodalmát. – A mondat köszönésképpen hangzott el. Kétértelműen és bombasztikusan mentegetőzve folytatta: – Szemlélődő őserőd, remélem, megbocsátja sivár és parlagias betolakodásomat...

Már hónapok óta nem láttam; azelőtt, hosszú időn át, csaknem naponta, híva vagy hívatlanul beállított, hogy „ragaszkodásáról és hálájáról" biztosítson az ígéret fejében: „megpróbálom, remélem, sikerül". Zuhatagokban adagolta: „Fenséges vagy, mint sikamlós és lélekerősítő meglepetés, ahogy a költő mondja." „Miféle költő?" – értetlenkedtem, mire ő belezavarodott: „Ej na, hát nem elfelejtettem a nevét."

– Jól meg kell lágyítani, különben nem megy – esett nekem ismét Fehér, készen arra, hogy alkalmi szívélyességekkel áraszszon el. Ismertem a műsorát, nem volt kedvem végighallgatni, félretoltam tehát a kezét.

– Hagyja az ördögbe, ég a bőröm.

– Hisz tudod, úgy jövök hozzád, mint szimmetriámhoz,

mint második énemhez – indokolta Bărdaşu újabb, voltaképpen utolsó látogatását.

Letelepedett egy székre, cigarettája után kotorászott; megkínáltam egy Kenttel.

– Elfogadom; ilyesmit nem utasít vissza az ember. – Tüzet adtam neki, szenvedélyesen tüdőre szívta a füstöt, majd ömlengeni kezdett. – Te vagy a legjobb barátom, márpedig *a barát az ember második énje,* ahogy Püthagorasz mondta.

Hirtelen úgy döntöttem, nem engedem közelebb magamhoz.

– Ókori idealizmus, kedves Catrinus. *A man has no better friend, and no worse enemy that himself.*

Tudtam, hogy az angol nyelv megszeppenti; amiképpen váratlan megjegyzéseimtől, melyeknek nem tudja kihüvelyezni az értelmét, pánikba esik, úgy érzi, csúfot űznek belőle, föladja a terepet. Olykor visszaéltem ezzel a játékkal, s ezzel bizony kiváltottam azoknak az ellenszenvét, akiket megbűvölt az affektált stílus, a mondatok látszólag könnyed áramlása.

– Azt akarod, hogy irányt tévesszek az idegen lobogó alatt; szolgálj, kérlek, fölfogóképességemhez szabott fordítással – kérlelt szelíden.

Csodáltam akaraterejét, mellyel megjegyezte és használta a ritka kifejezéseket; csodáltam elszántságát, mellyel *vájtfülű értelmiséginek* akart látszani. Míg kiismerte az ember, vele beszélgetve készületlen tanulónak érezte magát; a tüntetőleg alkalmazott szónokiasság s a szóáradat hívságossá tett minden választ. A szavak nyüzsögtek a nyelvén, mint ételmaradékon a légyraj, zümmögésük az ember halántékához tapadt, behatolt az agyába, az idegeiben sercegett.

– Azt mondtam, hogy *az ember legjobb barátja s egyben legáddázabb ellensége: önmaga* – fordítottam le célzatosan.

– Ezt meg hogy értsem? – kérdezte ellenségesen.

– Én csak tisztességesen meg akartam borotválni – mondta Fehér, s ide-oda rakosgatta a szerszámait; nem tudta, hogyan kaparintsa meg ismét a társalgás kiváltságát. A hallgatás zavarta, kizökkentette beidegzéseiből.

Bărdaşu nyugtalanul pöfékelt, várta, hogy megszólaljak. Állva maradtam, s elmélyülten figyeltem egy pók himbálózását; a mennyezetről lecsüngő, alig látható, vékony pókszálon kapaszkodott fölfelé; kis hálókat szőtt; ide-oda, már-már szimmetrikus rendbe, a villanykörte köré; a hálókban a fölfalt legyecskék és szúnyogok maradványa látszott. „Lám csak – gondoltam –, a fényben pusztultak el..."

– Azt hiszem, alkalmatlankodom, jobb, ha elmegyek – riasztott föl álmodozásomból.

Engedékenyen visszatartottam:

– Ha már eljöttél, nyomás, mi hozott a *második énedhez?*

Néha a szememre vetette: „Nem szeretsz őszintén"; óvakodtam ellentmondani neki, mire még egy lapáttal rátett: „Mondd, mi hamisítja meg barátságunk márkáját?" Noha régről ismertük egymást, hiába törekedtünk rá, hogy lelki kapcsolatot alakítsunk ki, ezzel szemben kölcsönösen elviseltük egymást; épp mint az egyetlen állás két jelöltje, akik kölcsönösen tartanak a másik aduitól, ugyanakkor azonban megőrzik a legteljesebb szívélyesség – alapjában véve alpári, ám tartós – látszatát.

Épp a kezem ügyében volt Goldsmith könyve, *The Vicar of Wakefield;* az egyik lapon alá volt húzva a következő mondat: *disproportioned friendships ever terminate in disgust.* Mutatóujjammal az aláhúzott szövegre böktem; végigfuttatta rajta a tekintetét, a szavak értelmét rajzolatukból próbálta kisilabizálni, majd fölháborodott:

– Vagyis undorodsz tőlem, azt akarod, hogy befejezzük?

Nem vette észre a lap szélére, apró ceruzaírással följegyzett fordítást: *az össze nem illő barátságok mindig ellenszenvbe torkollanak.* Kilőtte magát az ajtón, én azonban tudtam, hogy másnap újra fölkeres: „Csinálj valamit, kérlek; életbe vágó számunkra..!."

Fehér nekilátott a borotválásnak; éreztem az arcomon végigsikló borotva élét; rosszul vágott.

– Vigyázzon, horzsol – mondtam morcosan, de mintha épp erre vágyott volna.

– Tudtam én, hogy horzsolni fog; nem engedte meg, hogy tisztességesen beszappanozzam; nagyon erős a szakálla, s ha nem lágyítom meg alaposan, nem megy.

Az igazgató végül is ráállt arra, hogy elrendezze Bărdaşuné ügyét.

– Csak miattad teszem, tudd meg – sietett leszögezni.

– A két gyerekükért tedd meg – kérleltem –, tán csak nem akarod, hogy Caracalba menjen, ahova a kinevezése szól. Bărdaşu itt tanít, itt kaptak lakást is, még épp hogy csak összeszedték magukat, segítenünk kell nekik; hiszen tudod, mennyi gondja van egy fiatal családnak.

Mintha találva érezte volna magát.

– Hagyd csak, tudom én, hogyan jutott ahhoz a katedrához s ahhoz a lakáshoz.

– Gyerünk, igazgatóm – ösztökéltem –, egyezz már bele; bölcsebb *jót* cselekedni, mint tiszteletben tartani egy ostoba szabályt.

Óvatossá vált.

– De nem azoknak a normáknak az áthágásával, amelyek a *színház* működését szabályozzák.

– Ha a *működési normákkal* jössz, világos minden, nincs több érvem – fújtam visszavonulót.

– Mondtam már, hogy fölveszem; megoldom a kérdést; de szeretném a tudomásodra hozni, hogy *dramaturgra* van szükségem, nem pszichológusra, kérlek, érts meg – adta be a derekát.

– Tehát ideküldhetem, és alkalmazod? – ütöttem ismét a vasat.

– Most már azt hiszem, megy – mondta magabiztosan Fehér, miután újra beszappanozott, megélesítette a borotvát, s lenyiszált a szakállamból néhány négyzetcentiméternyit.

Már épp rá akartam cáfolni, amikor hosszan fölberregett a telefon.

– Tessék?! – válaszolta Fehér.

– Halló, itt Stăncuţa beszél – hallatszott a kagylóból.

– Parancsoljon, kescsókolom, itt a borbély – mutatkozott be.

– Néhány perc múlva ott lesz a *főnök* – adta hírül a női hang.

– Értettem, kescsókolom – hajolt meg Fehér, s hirtelen izgalom és melegség, édes és dölyfös öröm árasztotta el. Visszaejtette a kagylót a villára, és fölvonta a vállát. – Sajnálom. – Majd lekanyarította a nyakamból a törülközőt, behajította a lefolyó jobb oldalán elhelyezett szekrénykébe, s hebegni kezdett. – Elnézést kérek – és várta, hogy fölszívódjam.

Maflán álltam, nem értettem, mit akar; a tükörképemre meredtem, ahogyan egy nevetséges idegenre néz az ember; csupán a szemem volt ismerős, s a közötte húzódó ráncok; mélyek voltak a kialvatlanságtól s attól az erőfeszítéstől, hogy ki ne törjek... Fehér, amikor megpillantotta az arckifejezésemet, előrántotta ugyanazt a gyűrött törülközőt, sebtiben letörölte az arcomon maradt szappant, majd ügyet sem vetve rám, kitárta az ablakot, az egyik fiókból fertőtlenített szerszámokkal tele tokot vett ki, továbbá néhány vadonatúj törülközőt, pipereholmit – ezeket a *szervezetlen kereskedelemből* szerezte be –, a tárgyakat kirakosgatta a tükör két oldalára, s ezzel szinte egy-

Bebizonyította, hogy gyönge jellem vagyok, hogy rá fogok kapni a hatalom ízére, s mivel nem rendelkezem a megfelelő képességekkel, fejre fogok állni; ha úgy fordul a dolog, ő hajlandó eljátszani a szürke eminenciás szerepét, ehhez azonban azt kellene sugallnom – *ott,* némely *elvtársnak* –, hogy léptessék elő, bizonyos feladatokkal bízzák meg; felelősséggel, lehet bármily csekély, de mégiscsak... Néha perverz vágyat, kíváncsiságot éreztem, azt kívántam, bárcsak láthatnám egyszer álarc nélkül, olyankor, amikor elfeledi alaposan beszedett frázisait s a szótárból előhúzott szavait.

Akkor az asztalra állítottam a konyakos- vagy vodkásüveget, és megkérdeztem:

– Iszol?

Sohasem utasította vissza, akármilyen italról volt is szó.

– Hát hogyne, egy pohárka után *más* embernek érezzük magunkat. – Egy hajtásra kiitta, s újra töltött. – S nincs-e joga ennek a *másiknak* is egy pohárkára?

Legurította ezt is, közben pedig az a *másik,* egy *másik másiknak* érezvén magát, átvette a stafétabotot, s lassacskán, mint kiéhezett hernyók, előkúsztak ellenséges érzületei.

Néha megtörtént, hogy váratlanul fölállt az asztaltól és távozott; cselekedetét így indokolta:

– Feleségem egy lady, de nem akarom, hogy elveszítse kellemdús türelmét.

A hetedik emeleten laktam; ő egy négyemeletes tömbházban; nem szokott hozzá a lift használatához; miközben lefelé ment a lépcsőn, meggondolta magát, s mielőtt visszatalált volna a lakásom ajtajához, többekhez becsöngetett; kínos eszmecserék vették kezdetüket; sűrű bocsánatkérésekkel avatkoztam közbe; akiket álmukból vert föl, kigombolódott pizsamában káromkodtak, kölcsönösen biztatgatták egymást: „Rend-

időben egy fiókba hajigálta a már használt, a köznek szánt eszközöket. Az ellentét szembeszökő volt, s hirtelen egész testemet elárasztotta a viszolygás; csak most észleltem igazán a közönséges szappanszagot, a minden elképzelhető és elképzelhetetlen váladékkal átitatott pamacs bűzét, a pamacsét, melyen a sok használattól szinte tövig kopott a teveszőr; undorral töltött el a fésű siralmas állapota, a konzervdobozból kiszabott bádogszalaggal megfoltozott ósdi hajszárító, mely használat közben úgy kerregett, mint a varjúriogató kereplő; már Fehér kezének a látványa is irtózatot ültetett el bennem; a kézé, melybe a legkülönbözőbb illatok ivódtak bele, s amely zsírosan siklott végig borotvapengétől fölsértett arcbőrömön, bántott a fenőkövön vagy az élesítőszíjon hersegő penge gépies hangja; meg-megborzongtam az iszonyattól, de uralkodtam magamon, s még tréfálkozó hangon ezt kérdeztem:

– Mit csinál, mesterem, borotválósdit játszik?

– Jön a *főnök!* – válaszolta ellentmondást nem tűrő hangon.

Azt remélte, fölállok, elrohanok, elpárolgok. Értetlenségem láttán valamivel engedékenyebb hangon hozzátette:

– El kell mennie!

Arra gondoltam, hogy valami véletlen és otromba tréfáról van szó, megpróbáltam tehát megőrizni a nyugalmamat.

– Gyerünk, Fehér bácsi, félre a tréfával, előbb végezzen velem, s aztán megborotválhatja a földkerekség valamennyi főnökét.

Fémes hangja ismét magasra csapott.

– Értse meg, kérem, jön a *főnök,* nem végezhetek önnel.

Ki voltam ütve. Csak Bărdaşunak sikerült így belegázolnia jelentéktelen személyembe, amikor egyszer, szesztől fűtötten, szónokolt:

– Félresikerült alak vagy, óhatatlanul az is maradsz, mert...

őrt kellene hívni." Más alkalommal berúgott, bement a fürdőszobába, a zuhany alá tartotta a fejét, magához tért, ismét fölhajtott egy pohárral, elszívott egy cigarettát, kiment a vécére, s onnan visszajőve előadta egyik tervét:

– Szoborcsoportok, reprezentatív építészeti együttesek létrehozását szeretném javasolni a tanácsnak; minden városnegyedbe; az ipari negyedben: több, munka közben meglepett dolgozó, az új lakónegyedekben: építőmunkások régi házakat bontanak, s emelődaruk segítségével impozáns, új tömbházakat emelnek, az egyetemeknél: egy félkör alakú előadóteremben elhelyezett diákok óriási, nyitott könyvre hajolnak; már hozzá is fogtam több ilyen kompozíció makettjének a kidolgozásához.

Távozása után megkönnyebbülten föllélegeztem, nekiláttam a rendcsinálásnak, annak, hogy eltakarítsam a nyomait, s közben igyekeztem elfojtani feszélyezettségemet, megalázottságomat, azt a fajta undort, amely azoknak az autóstoppos lányoknak az émelyére emlékeztet, akiket megerőszakoltak és otthagytak az útfélen...

Fehér megszállottan lehajolt, fölgöngyölte a piszkos, itt-ott megritkult szövésű futószőnyeget, a fűtőtestről fölkapott egy kilincset, s kimenet a folyosóra odavetette nekem: „Ne tessék haragudni, tessék később jönni; majd én odacsöngetek, amikor lehet"; megállt egy kettős ajtó előtt – valamikor erre lehetett kijutni a belső udvarba, a csomagolóanyag- és ácsholmi-lerakattá átalakított teraszra; a faanyagra kisebb javítások vagy díszítések céljából volt szükség –, a két ajtó közötti tér most beépített szekrényül szolgált (sohasem tudtam volna meg a rendeltetését, ha borotválkozási időm nem esik egybe a *főnök* borotválkozási idejével), s a *torreddorádát* dúdolva elővett egy összetekert perzsát, a futószőnyeget ennek helyébe rakta, visz-

szajött, néhányszor végighúzta a söprűt a helyiség mozaikpadlóján, s leterítette a szőnyeget; aztán levetette régi, kétes fehérségű köpenyét, mely a hajlatokban és a gomblyukaknál már kopott, foszladozott, s pecsétes is volt, olcsó hajbedörzsölő szer és *Nivea* krém, brillantin és púder, szappanpelyhek és a levágott és leborotvált haj morzsaléka keveredett rajta, az utóbbi két évharmad vendégeinek hajmaradéka, mindez együtt pedig keserű, áporodott, visszataszító szagot bocsátott ki magából; másik köpenyt vett magára, *különleges lenvászonból* szabottat, mely bársonyosan suhogott; a köpenyen gyöngyházfényű gombok, a bal hajtókán hímzett monogram; aztán a fogashoz lépett, a vállfán függő öltönye zsebéből rózsaszínű szalvétát húzott elő – FACIAL TISSUES, HORSE HEAD BRAND. SOFT. HYGIENIC. ABSORBANT. TIENTSIN. CHINA –, gondosan széthajtogatta, majd zsebkendőnek használva, undorító zajjal belefújta az orrát, s aztán a vezeték alatti kosárba dobta.

Bărdaşu is gyakran használta a *puha, higiénikus, abszorbens kínai* kendőcskéket; ő azonban nem dobta el egyetlen használat után, hanem gondosan összehajtogatva ismét a zsebébe süllyesztette; amikor ezt láttam, önkéntelenül összerándult a szemem és az állkapcsom.

– Rendkívül praktikusak – magyarázkodott, amikor észrevette viszolygásomat –, van, aki vécépapírt használ, de az fura képzettársításokat kelt.

Utoljára azonban zsebkendőt használt, megtörölgette néhányszor a homlokát, nyakát, tenyerét.

– Borzasztóan izzadok, főleg a beutalásom óta: utóbaj, még mindig nem hevertem ki az idegkimerültséget.

Tudtam, hogy a felesége *megoldása* után Bărdaşu meghívta az *Astoriá*-ba a professzort s néhány kollégáját a tanszékről;

késő este azt javasolta, hogy tegyenek egy „kis kiruccanást" a szülőfalujába.

– Alig másfél óra az út vonattal.

– Az ötlet nem rossz, de hagyjuk más alkalomra, holnap is nap van – szólt közbe a professzor.

Záróra után váltak el; Bărdaşu egészen a *lépcsőig* kísérte a professzort, s biztosította, hogy néhány hónapon belül bemutatja neki *A formatervezés és a termelés*-t.

– Ön majd ír hozzá egy *előszót,* s odaszól a *sokszorosításnak,* hogy indítsák el; a kiadónál is meg lehetne jelentetni – eljövendő technikusainknak szükségük van e területen egy kidolgozott és tüzetes kurzusra.

Beszélt továbbá az *Önkéntes restaurátorok köré*-ről – majd megpróbálja összefogni őket, majd beszél a Műemlékhivatallal, talán sikerül nyélbe ütnie egy szerződést a várfalak fölújítását, továbbá a Szabók, Tímárok, Szakácsok stb. bástyájának rendbe hozását illetően, előadássorozatot is kezdeményez majd *Az építészet és a mindennapi élet* címmel; most épp a *Modern szoborcsoportok* tervén munkálkodik... A professzor csodálatától föltüzelten, ugyanakkor erői újjáélesztése végett, Bărdaşu leintett egy taxit. „Az állomásra" – vezényelte; még elérte a suceavai személyt, mely egy percet áll azon a megállóhelyen, ahol leszállni szándékozott, s nulla óra kettőkor bekopogott a szülői ház ajtaján. Másnap reggel – a hívott fél számlájára – fölhívta a *színházat,* s bejelentette a feleségének:

– Itt maradok néhány napig, drágaságom; a professzor elengedett.

Egy hétre rá fölhívták az asszonyt a városból, az idegosztályról:

– A férjét beutalták hozzánk; ne aggódjék, hamarosan lábra állítjuk.

– De hát mi a baja? – kérdezte az asszony.

– Egy kis ööö... idegkimerültség, asszonyom, ne nyugtalankodjék! – mondták.

A hír a professzort érintette kínosabban:

– Ez a fiú nem tud vigyázni magára; tönkreteszi magát; egyetemi előadások, nyilvános előadások, tervek, restaurálások...

Fura elfogultsággal viseltetett irányában. A formatörténeti szemináriumok mellett rábízta a formatervezési speckollt, s ütötte a vasat, hogy tanulmányútra küldjék, valahova külföldre.

– A *design* a jövő tantárgya, nem hanyagolhatjuk el: rendes tanára nyugati ösztöndíjban kell hogy részesüljön...

– Értsen meg, kérem; menjen föl az irodájába, s én majd odaszólok, amikor lejöhet – tette ki a szűrömet Fehér, s újabb kendőt ragadott magához, és a tükröt kezdte fényesíteni.

– Nagy szorultságban vagyok – mondta Bărdașu, és elnyomta cigarettáját a hamutartóban.

– Mi van? – kérdeztem közömbösen.

– Az asszony válni akar – mondta szárazon.

Leesett az állam. Nyugodt, béketűrő nőnek ismertem, aki nem sok vizet zavar; s úgy látszott, elégedett, vagy legalábbis megbékélt a sorsával a férje mellett. Szerettem egyszerűségét, természetességét; nem érdekelte a divat, nem használt arcfestéket, mindemellett ízlésesen öltözködött, s olykor, mintha becézni akarta volna magát, copfba fonta a haját, fehér vagy rózsaszínű szalagocskát fűzött bele, és sétára indult; egyik kislányát kézen vezette, a másikat kocsiban tolta. Noha egy kicsit kigömbölyödött, szép volt és vonzó. Nőiességével azonban csak magának akart örömet szerezni.

– Mindennek a teteje, hogy Cora, beteljesülésem reménye is mással flörtöl – folytatta Bărdașu.

104346

– Hogyhogy? – kérdeztem meglepetten.

– *Hogyhogy?* – csattant föl. – Mindkettő elhagyott, hát nem érted? Elveszett ember vagyok, apám!

Bambán néztem. Csontos arca, melyen szakadatlanul görcsösen megfeszültek az izmok, nem a fájdalmat, a benső legyőzöttséget, a megsemmisültség érzését fejezte ki, hanem a lázadást, a gyűlöletet, mely abból fakadt, hogy gazdája képtelen fölfogni, elfogadni a történteket; az önimádatában megsebzett ember indulata tükröződött rajta. Úgy véltem, fölösleges bármiféle véleménnyel előállnom, nem éreztem szükségét, hogy bármi véleményt is kiötöljek.

A telefon ismét csöngött.

– Igen, kescsókolom – szólt bele Fehér.

– A *főnök* elindult! – hallatszott tisztán a titkárnő hangja.

– Értettem, kescsókolom – hajolt meg Fehér, s kiejtve a kezéből a kagylót, felém fordult. – Tessék menni, gyorsan, mert *jön,* majd én odaszólok.

Ernyedten tápászkodtam föl a fogorvosi székből, melyet valószínűleg azután hozhattak ide, hogy kiselejtezték egy fogorvosi rendelőben. Nevetségesnek éreztem magam, laposnak, mint holmi tehetetlen bogár, melyet a keze fejével hessent el az ember arról a helyről, ahova véletlenül tévedt. Ahogy végignéztem magamon a tükörben, elfogott az undor arcomtól, melynek egyik fele borotvált, a másik meg borotválatlan volt; iszonnyal töltött el a borotválkozás ostoba szokása, elátkoztam ezt a természetellenes hülyeséget, melyet pusztán azért szabadalmaztattak, hogy szaporítsák ellenségeit, jóllehet Darwinnal egyetemben megállapodtak már benne, mi a szerepe a különböző állatok testét borító tollazatnak vagy szőrzetnek, színének, sűrűségének és elhelyezkedésének, legyen szó a létfenntartásról vagy a nemzés folyamatáról. Amennyiben az embernél

is ugyanezt a célt szolgálja a szőrrel borított részek életkor és nemek szerint megkülönböztető elhelyezkedése, miért törekszünk arra, hogy meghamisítsuk a küllemünket? Ki a csoda kezeskedhet érte, hogy a borotválkozás a környezethez való alkalmazkodás magasabb rendű formája, a természet kiigazítása – az ember javára? Vajon – épp ellenkezőleg – nem az egyensúly hiányát jelzi-e? Magamban üvöltöttem, akárha a természet törődött volna a bennem támasztott utálkozással, jelesül bárgyú, jellegtelen arckifejezésem kétnaponkénti zendülésével; az arcoméval, mely még egy szerencsétlen borbély tiszteletét sem tudja kivívni. A folyosón léptek hallatszottak; Fehér különlegesen finom szappannal mosta a kezét, s közben az ajtót nézte. „Most kellene kiabálnom, föllázadnom, botrányt csapnom – mondtam magamban –, most érkezett el az *énem,* a büszkeségem, a méltóságom kinyilvánításának pillanata, épp most, amikor belép a *főnök.* Miért nem teszem? Miért kussolok? Miért megyek bele ebbe a nyomorúságos maskarádéba? Mi vesztenivalóm van? Avagy mit veszítene a *főnök,* ha borotválkozás közben ugyanabban a kiszolgálásban részesülne, vagy ha legalább megvárná, míg az arcom másik felét is leborotválják?" Fehér, amikor a közeledő lépéseket meghallotta, megtörölte a kezét, az ajtóhoz pattant, kitárta, és mélyen meghajolt.

– Erőt, egészséget!

A küszöbön az öreg Simon állt meg báván, a rendkívüli érdemeket szerzett egykori pártaktivista, akit vagy tizenhárom évvel ezelőtt nyugdíjaztak, de ő még mindig bennfentesnek tartotta magát. Valamennyi jelentős akcióban részt vett, kezdve a megyeházak elfoglalásával, a földreformmal, az államosítással... Tagbaszakadt férfi volt, csaknem hetvenesztendősen is jól tartotta magát. Szívesen hallgattam elbeszéléseit az osztályellenséggel való *harcokról:*

– Azt mondtam nekik, nono, kedveseim, gyertek csak közelebb, hadd beszélgessünk el egy kicsit; hármasával-négyesével a karomba kaptam őket; amikor elengedtem, olyanok voltak, mint a rongy; én szelíd voltam, nem üvöltöttem rájuk, nem csaptam lármát...

Fehér észrevette, hogy nem a *főnök* lépett be; tekintete a cipők vastag talpára esett, a talpak recések voltak, hogy ne csússzanak, s régóta nem érintette őket vigasztalólag cipőkefe és cipőkrém.

– Nocsak, mi ütött beléd, Fehér, miféle túlzott udvariaskodás ez? Nem szeretem a rossz tréfát, kedvesem – dorgálta Şimon.

Fehér ingerülten, de ugyanakkor bocsánatkérőn nyitva tartotta az ajtót, s megpróbálta föltartóztatni a másikat.

– Ne jöjjön be, most nem szolgálhatom ki, majd később, várnia kell, kérem.

Şimon azonban nehézkesen törtetett előre az egyik fal melletti szék felé, s miközben letelepedett, ezt mondta:

– Várok, kedvesem, várok, időm van, semmi baj, várok.

– Tudja, jön a *főnök,* magát is kérem, szépen kérem – fordult felém Fehér –, menjen el, kérem.

Jóformán akaratlanul engedelmeskedtem fölszólításának; míg kifelé mentem, még a fülemben susogtak Şimon szavai – megnyugtatóan lengő szárnyú, súlytalan madarak.

– Nem tesz semmit, Fehér, várhatok itt is, semmi baj.

Bărdaşu fura módon közbeiktatódó képe elsötétült:

– Semmi baj nem lett volna, ha én mondok búcsút Corának, de hogy ő hagyjon el?

Arca földszínű volt, ujjai reszkettek, nehezen, sóhajtozva szedte a levegőt. Valamikor atyai hangon arról igyekezett meggyőzni: ahhoz, hogy *teljes* emberré váljak, már csak egy megfelelő élettársra van szükségem.

– Az örök nőiség a házassággal értelmet ad egész létünknek; azok, akik megfosztják magukat a nő fölemelő bájától, saját lényük kiegészülését dobják el maguktól; vívódásaid, az arcodra települő ősi szomorúság ebben leli magyarázatát – miért nem veszed hát számításba ezt az önmagad felé vezető utat?

Biztosítottam róla, hogy határtalan tisztelettel viseltetek az *örök nőiség* iránt s azok iránt is, akik *kiegészülnek* általa; továbbá arról, hogy nagyon jól elviselem az *ősi szomorúságot,* az ebből adódó megcsorbulásokat s azok következményeit; az már szinte szükségletemmé vált, ezek hiányában már nem is érzem jól magamat a bőrömben, olyannyira, hogy ha nem volnának, ki kellene találnom, ki kellene provokálnom őket.

– Hálás vagyok az irányomban tanúsított gondoskodásodért – mondtam –, ámbár, mint tudod, az emberről való gondoskodás nem lehet egyetlen személy érdeme; ez jelmondat, elv, társadalmi eszmény; ami pedig az önmagamhoz vezető utat illeti...

Félbeszakított, s fensőbbséges mosollyal mentegette magát:

– Félre ne érts: nem engedném meg magamnak, hogy szubjektumodhoz nem illő alternatív döntést sugalljak; pusztán a benned rejlő megnyilatkozási lehetőségeken merengtem...

A legnagyobb hangerőre állítottam a rádiót; hangját elnyomta a váratlanul fölharsanó hangok élessége: „...ez szükségessé teszi az egész oksági láncolat fölülvizsgálását, mely azt célozza, hogy magának az egyénnek az életkörülményei is megváltozzanak..."

Hogy elkerüljem a *főnökkel* való találkozást, benyitottam az első irodába; arra számítottam, hogy itt találom Rotarut, a tanügyi előadót, nyakig a papírjai között, mint rendesen. Csaknem két évtizeddel ezelőtt *emelték ki,* s évről évre abban reménykedett, hogy folytathatja munkáját a tanszéken. Távozása

vagy előléptetése azonban összekuszálná a dolgokat; a szakadatlan átszervezések, összevonások és korszerűsítések túlérzékenységet teremtettek ezen a területen; a lelkesek és a visszafogottak, a változtatást kedvelők és a hagyománytisztelők, mint az előre sejthető volt, sorra zátonyra futottak, s hogy ne kövessenek el hibát, legtöbben igyekeztek kivonni magukat a határozott döntések felelőssége alól, legyen szó bizonyos káderek átcsoportosításáról, szakosításról, külföldi kiküldetésről, bizonyos műhelyek dotálásáról vagy a *piramis-rendszer* bevezetéséről a tanszékeken. Rotaru elképesztő valóságérzékkel rendelkezett, magára vállalta tehát a partjelző szerepét, tompította a túlzásokat, érvényt szerzett az értékelv tiszteletben tartásának az oktató-nevelő folyamat követelte megoldások és fontossági sorrendjük tekintetében. Ráadásul nem mutatkozott sem okosabbnak, sem ostobábbnak annál, amit egy főnök a beosztottjától elvár, ugyanakkor vitathatatlanul tisztességes volt. Negyven fölött járt, olykor kínozta a szpondilózisza, jelenléte azonban valamiféle fölfrissítő jókedvet sugárzott, nem derűlátást, hanem bizakodást, vagy talán az ember saját erejébe vetett bizalmát, a „minden rendben lesz" érzését, mely bensőnkből fakad, abból a meggyőződésből, hogy mindig van esély a jobbításra... Mindig kiváltotta a csodálatomat, de a dühömet is, azt a bensőséges haragot, mely az embert szakadatlan vallomástételre ingerli; nyugalmával és kiegyensúlyozottságával lecsillapított, néha azonban fölingerelt azzal, hogy őt nem ingerelte föl semmi. Nehéz volt őt meghatározni, beskatulyázni; az ember megvádolhatta azzal, hogy mesterséggé avatja a cinizmust; már-már elhitette az emberrel, hogy számára egy liba, egy kutya vagy egy ló ugyanannyit ér, mint a legértékesebb ember; ugyanakkor azonban mindenkit megejtett szívélyes, ter-

mészetes viselkedésével; még elmaradhatatlan túlzó elvi álláspontja hangoztatásakor is ilyen volt.

Nem volt az irodájában. Annál jobb: megúsztam a magyarázkodást s főképpen a gúnyolódását. Káromkodtam volna, hogy levezessem az idegességemet, adjam a hőst; egy pillanatra azzá változtam volna, amivé néhány perccel előbb nem tudtam változni: tiltakoztam volna a rovarlét ellen, az ellen, hogy alkalmatlankodó tárgynak néznek, melyet félretolnak, hogy ne legyen útban, tisztuljon a terep: a *főnök* szolgálatjára. Ettől a gondolattól hisztérikus kedvem támadt botrányt csapni, őrült kedvem lett volna összekapni valakivel; nem azért, hogy üssek, hanem azért, hogy engem üssenek, hogy megkapjam a belenyugvással fogadott megaláztatás-fürdőért kijáró pofonadagomat, mely általában is kijár azért, mert késedelmesen vágok vissza a közbenső főnökök aljasságaira, nem feleselek vissza azoknak a véglényeknek, akik a lakomákat rendezik, hogy aztán nekik is vessenek még egy csontot, így téve ismételten bizonyságot arról, hogy még szükség van rájuk...

Bărdaşu dühösen rám förmedt:

– Miért az anyád keservéért hallgatsz? Nem hallod? Kinevetett, elhagyott egy jöttment izompacsirtáért, a féleszűje, a zöldfülűje...

Felháborodása azonban egyszerűen hidegen hagyott, nem érintett. Tüzet okádott *rájuk*, rám, mindenkire. Kívülállóként hallgattam, alkalmat adva, hogy levezesse feszültségét, megkönnyebbüljön. Egy idő után kimentem, megkerültem a házat, nekitámaszkodtam egy fának, s fölnéztem az égre; a levegőben, mint a gyermekláncfű pihéje, értelmüket vesztetten szálltak Kant szavai: „Lelkemet két dolog tölti annál jobban újuló és öregbedő csodálattal és tisztelettel, minél többször és tartósabban foglalkozik vele gondolkodásom: *a csillagos ég fö-*

löttem és az erkölcsi törvény bennem."* Úgy érzem, olyan hamisak, mint egy pipereholmi-reklám; az embernek Krisztusnak kellene lennie, hogy okot találjon az áhítatra, miközben képmutatás nélkül mereng a szegény törvényen, melynek nevében – anélkül, hogy kimondaná – oly sokszor hiszi, hogy cselekedetei erkölcsileg indokoltak. Bărdaşu, hogy egyedül maradt, benyitott az éléskamrába, az egyik palack alján talált egy kevés konyakot, fölhajtotta, a palackot visszatette oda, ahol találta, aztán letelepedett egy székre, hogy megvárjon. Az öngyógyítás megtette hatását: mire visszamentem, megszűnt a vértolulása, viszonylag nyugodt, kissé levert volt; s mintha csak ezért jött volna, ezt mondta:

– Megittam a maradékot az egyik üvegből...

Szinte bizonyosra vehető, hogy Rotaru, amennyiben bent van, káromkodás- és ostobasággörgetegemre, megkésett és céltalan lázadásomra baritonális hangnemváltásokkal válaszolt volna, mely végül a *pöcegödörtisztítók indulójába* torkollik; esetleg így fordult volna hozzám:

– Fejezd már be, te nagyokos, mit akarsz tőlem? Tán lyuk van a fejemen, azt akarod megtölteni?

Minthogy nem volt ott, helyzeteket, körülményeket, alkalmas pillanatokat ötlöttem ki, melyekben megnyilatkoztathatom harcosságomat, hajthatatlanságomat: minden alkalmat föl kell használnom, hogy társadalmunk viszonylatait olyan színvonalra... Nagyisten, hisz egészen begerjedek: már látom is magamat a következő pártalapszervezeti ülésen, amint szót kérek, s hevesen megbírálom – hangsúlyozom a bírálat hevességét – az emberi méltóság lábbal tiprását, a hatalommal való visszaélést, az emberek funkció és rang szerinti megkülönböz-

* Molnár Jenő fordítása.

tetését... Hivatkozom a szocializmus valamennyi elvére, Marx, Engels és Lenin téziseire, a személyi kultusz következményeire és Sztálin tévedéseire; minden érvet fölhasználok, ami csak eszembe jut; ezenközben a hallgatóság arcát, reagálását figyelem, a *főnök* is a teremben van, de nem láthatom, milyen képet vág, háttal van nekem. Észreveszem azonban, hogy többen fölháborodnak azon, amit mondok, elítélnek; mások lapítanak, s azt várják, hogy félbeszakítsanak, mi több, megdorgáljanak tiszteletlen és rágalmazó magatartásomért; úgy rémlik, alig néhányan értenek egyet velem, arra azonban már nem hajlandók, hogy ezt nyilvánosan is kijelentsék. Alighogy befejezem *rövid beszédemet,* vagy öt kéz lendül a magasba: Henț szinte ég a türelmetlenségtől, hogy megvádolhasson intellektualizmussal, azzal, hogy hadilábon állok a pártfegyelemmel, hogy fölfuvalkodott vagyok, főképpen azonban azzal – mint leszögezi –, hogy „lenézem a munkásosztályt"; megemlíti majd, hogy amikor ellátogattunk a *Cellulóz Kombinát*-ba, megfigyelte, hogy szóba elegyedek egy elvtársnővel, s miután elváltam tőle, ő megkérdezte, honnan ismerem, mire én azt válaszoltam:

– Az utcáról.

Szó szerint leadja egész beszélgetésünket:

– Hogyhogy az utcáról?

– Ahogy mondom, te még sohasem csíptél föl egy nőt az utcán?

– Nem; csak a könnyű nőcskéket, vagy hogy is hívják őket, csak azokat lehet fölcsípni az utcán.

– Ha sohasem csíptél föl egyet sem, honnan tudod?

– Azt beszélik.

– Ne adj a szóbeszédre, győződj meg magad.

– Hát nem így van?

– Attól függ.

– Mitől függ?

– A nőtől.

– Ezzel azt akarod mondani, hogy a munkás elvtársnő nem afféle?

– De bizony afféle.

– Hogyhogy afféle?

– Könnyűvérűbb, hát nem láttad?

– Épp ez az; nekem azonban rendesebbnek tetszett.

– Nagyon rendes is.

– Akkor meg miért mondod azt, hogy fölcsípted?

– Kivetettem a horgot, s ő ráharapott.

– Miféle horgot?

– Ez már így van, ha horgászni akar az ember.

– De hát mégsem hal!

– Csuka.

– Ahá; és?

– Hogyhogy és?

– Mit csináltál, miután... horogra akadt?

– Visszadobtam, mit csináltam volna? Váltás volt, s én nem akartam megfosztani a termelést szorgos kezétől.

A többiekre bízza, hogy levonják a tanulságot:

– Ítéljenek önök, igazam van-e; abból a beszélgetésből, amelyet a lehető leghívebben adtam itt vissza, világosan kitetszik Cremene elvtárs fitymáló magatartása. Úgy vélem, hogy példás fegyelmivel kellene sújtanunk ezért a magatartásért.

Chelemen hasonló esetekre emlékszik majd vissza:

– Én, elvtársak, még abból az időből ismerem, amikor a járásnál dolgoztam; Cremene elvtárs elszegődött kultúrfelelősnek a Hadsereg Házához, s ott többször is összeveszett egy ezredes elvtárssal; nem akart fölállni, amikor az illető belépett az irodába, s elvárta, hogy az ezredes elvtárs köszönjön neki; úgy-

hogy még a vakáció vége előtt kitették, mert elfelejtettem mondani, hogy az egyetemi vakációja idejére állt be; akkor tudtam meg, hogy fönn hordja az orrát, s hogy ráripakodik a színjátszó csoportban tevékenykedő tiszt elvtársakra, ha nem tetszik őkelmének, ahogyan azok a szerepüket betanulták, amikor művészi műsorokat csinált velük; most is ilyen fölfuvalkodott és fumigáló, intellektualista magatartást tanúsít, épp ezért egyetértek azzal, hogy példás fegyelmiben részesítsük, ahogyan azt Henț elvtárs is mondotta.

Opăriș dialektikusabban közelíti meg a kérdést; az érdemek hangsúlyozásával kezdi, úgy mutatja, meglepték az itt elhangzottak, mindezt az előtte szólóktól tudta meg; aztán sajnálkozva megvallja, hogy ő is észrevette a fennhéjázás bizonyos jegyeit, a többi elvtárs lebecsülését; majd hozzáfűzi, hogy emlékszik egy telefonbeszélgetésre; ő akkoriban a KISZ-nél dolgozott, fölvette a kagylót, és a következőket hallotta:

– Jó napot! Ardeleanu elvtársat keresem. Megkérdeztem, miért keresi, ő azt válaszolta: „Mondja meg, uram, ott van-e, vagy nincs ott." Mire én megjegyeztem: „Talán *elvtársat* akart mondani." Erre ő azt mondta, szinte röstellem kimondani: „Menj az anyádba, tökfilkó!" Én csak később tudtam meg, kivel is beszéltem; azután, hogy találkozott Ardeleanu elvtárssal, s megemlítette neki, hogy kereste; Ardeleanu elvtárs aztán megkérdezte tőlünk, ki kereste, mire én mindent szó szerint elmondtam neki; igaz, Ardeleanu elvtárs megmosta a fejemet azért, ahogyan beszéltem; ezért is nem említettem ezt az esetet mostanáig senkinek; most azonban mélységesen meg vagyok győződve róla, hogy egy fegyelmi jól fogna, jó útra térítené Cremene elvtársat. Befejezésül még csak azt szeretném megkérdezni tőle, úgy véli-e, hogy okkal nevezett akkor tökfilkónak, s megváltoztatta-e a véleményét.

Rotaru förgetegként rontott be. Jelenlétem annyira meglepte, hogy hagyta becsapódni maga mögött az ajtót, aztán az asztalra dobta „feladatnoteszét", s néhány másodpercig merően nézett; mintha kivetkőztetett volna gondolataimból és érzéseimből, elhessentette belőlem az *értekezlet* résztvevőit, mintegy lehetőséget biztosított számomra, hogy más, előnyösebb, ha nem is valóságosabb látószögből vegyem szemügyre őket; az üres térben, mely kiöblösödött, mint valami pisztolypárbaj arénája, szemtől szemben állva vártuk a lövések eldurranását... Az ablak mellett elhelyezett két fotel egyikében ültem – közöttük kerek asztalka állott, rajta egy kancsó víz és két pohár –, s ő egyből megértette, miért hajtom a tenyerembe az arcomat; leült a másik fotelba – közben egyfolytában nézett –, s fura módon az az érzésem támadt, hogy valamiképpen szerepet cserélünk – nem én, hanem ő menekült ide, a paradicsomból való kiűzetés után, s én fürkészem őt: a sarokba húzódott *királynak* – csak félprofilból, mindig csak bal profilból látszik – szakadatlanul könnyek áztatják az arcát. A szemlélő, nem tudván, hogy *király*, elviselt szenvedéseiért, szomorúságáért, szorongásáért, búskomorságáért csodálta, s meg volt győződve arról, hogy fölfedezte az Embert. Amikor a király egész arcát feléje fordította, s így láthatóvá vált jobb szeme s jobb arca, mely egyfolytában nevetett, a szemlélő megértette, hogy csak király, és megsajnálta.

– Hát veled mi történt, nagyokos? – tört ki Rotaru, amikor észrevette, hogy csak félig vagyok megborotválkozva.

Az aszfaltbontó légkalapács zakatolása féktelenül tör át az ablakon, a falakon, a mennyezeten, s az érzetek bizarr kavargását idézi elő, és – akárha örvénylő moziképek – ragad magával a valóságon túlra:

– Ki akar még hozzászólni? – kérdezi *valaki* az elnökségből.

A hangulat nem kedvező számomra. Kisvártatva föláll Rotaru, s megpróbál megvédeni:

– Elvtársak, egyetértek az előttem szólókkal, annál is inkább, mivel többen régebbről ismerik Cremene elvtársat; vegyük azonban figyelembe, hogy alaposan fölkészült, jó szándékú ember, aki, fiatal lévén, hajthatatlanabb, és olykor az a benyomása, hogy...

Magatartása fölháborít: mivel gyáva kiállni az ügyemben, megértésért, kegyért, kollegiális segítségnyújtásért esedezik... Tiltakozom, de ez csak tovább izgatja a kedélyeket, s ront a helyzetemen. Az *értekezlet* után megjegyzi:

– A fejedre estél, vak vagy; gyertyával keresed a fegyelmit!

Áttörési kísérletemnek mégiscsak van valami esélye: a *főnök* szava. Az igazság, elvben, az én oldalamon van. Jóllehet őróla van szó, erőt kellene vennie magán; az olyan főnök, akiből hiányzik a nagyvonalúság, kész katasztrófa...

– Jött a *főnök*, s Fehér bácsi kitette a szűrödet, mi? – rántott vissza a valóságba Rotaru hangja. – „Fussatok, meneküljetek, jön a *főnök!*" – majomkodott, Fehért utánozva. Hangosan, hamisan fölnevetett. – Hagyd csak, nem árt meg neked, legalább egy kis fegyelmet tanulsz...

– Azt akarod, hogy fejbe vágjalak?! – törtem ki, és fölkaptam a poharat.

– Egy, kettő, három, és „Nyomd a szivattyút..." – harsant dallamos baritonja.

– Fejezd már be a bohóckodást! – kiáltottam, s fölálltam, hogy kimenjek.

– Te fejezd már be a hisztérikus jeleneteidet, te nagyokos! – vágott vissza. Majd szemrehányóan folytatta: – Miért vagy ostoba? Hát nem tudod, hogy ez a regula? Fehér nem miattunk jár ide, hanem a *főnök* miatt; a hivatali hierarchiában nincs bor-

bélystátusunk; ezért aztán bevontak a munkába két hozzáértőbb *önkéntest,* akik két váltásban dolgoznak; ha tehát a *főnöknek* borotválkozni szottyan kedve, valaki mindig a rendelkezésére áll. Ha épp nincs elfoglalva, Fehér másokat is megborotvál, ez azonban más tál fuszulyka...

– Hát persze hogy más – hagytam rá gépiesen.

Megértettem Fehért, találhattam magyarázatot szervilizmusára, nyüzsgésére, körültekintésére, hogy elnyerje a *főnök* kegyét; nem őt kell elítélni. A *Higiena* szövetkezet brancsából ugyan ki nem hagyta volna a sorsára – még csúcsidőben is – az egész klientúrát, a barátokat és az ismerősöket, csak hogy ő és ne más borotválja meg az *elsőtitkár*-elvtársat? Ugyan ki nem szeretne hencegni közülük a kliensei előtt másnap, odasúgva nekik: „Önnek nagyon erős szakálla van, olyan, mint a titkár elvtársé." „Miféle titkáré?" „Az *elsőtitkáré;* őt is én borotválom." Ilyen aduász előtt mit sem érnek a legfrissebb hírek, a legutóbbi mérkőzéseredmények, a házasságtörésekről, válásokról, betörésekről, balesetekről szóló tudósítások; még az impotenseknek a *sex-orr-Puru* módszerrel való újraférfiasításában elért sikerek is veszítenek érdekességükből. Igaz, a módszer népszerűsítése fejében némi osztalékot kaptak, a metódus kiagyalójának, Stere doktornak a neve – a purui rendelőintézet főorvosáé – közszájon forgott, gondosan ápolta hírnevét a borbélyok, a szabók és a pincérek körében, megnyerte szövetségesnek a fodrásznőket és a manikűrösnőket, ezeket a halálbiztosan működő hangszórókat, hogy tájékoztassák a vigasztalan feleségeket, akik majd az ő rendelője felé ösztökélik partnerüket. A *Higiená*-ban viszont sokkal inkább, mint bárhol másutt, óhatatlan volt, hogy szóba ne kerüljön az orvos neve, csodákat ne regéljenek a férfiasság visszaadásában elért sikereiről.

Stere doktor stratégiai okokból csapta hozzá a Puru nevet a

módszeréhez; ezzel sikerült szerénynek feltűnnie, s ugyanakkor kifejezte ragaszkodását a község lakóihoz; később az ugyanezt a helységnevet viselő menedékházban töltendő hétvégeket ajánlotta az emberek figyelmébe, minek következtében jelentősen fölszökött az arra a vidékre látogató turisták száma. Ennél azonban sokkal fontosabb volt, hogy az emberek elfelejtették a másik Sterét, a fanatikus „fészekvezért", aki a kávási erdőkbe húzódott vissza, s gyógyszerestáska helyett géppuskát hordott a vállán; a *bajtársak* példaképe és büszkesége volt, arra buzdította őket, hogy a „keresztért és a népért" legyenek férfiak. A *férfiasság* keresésében tanúsított állhatatosságával hírnévre tett szert a doktor. Akikben nincs meg a kellő keménység, leborulnak eredményei előtt, sajnálják, hogy a hatóságok nem tanúsítanak irányában kellő figyelmet, „falun felejtik, egy hegyi odúban" – ahogyan azt egy megszállott riporter írta, miután egy hetet töltött a menedékházban, egy Stere által bérelt szobában, ahol megismerkedett ennek a „kultúrembernek, világraszóló jelentőségű orvosnak és tudósnak az életével és munkásságával". A szóban forgó újságból a *Higiena* egy jó köteget vásárolt, s a borbélyok klienseik kezébe nyomták, vagy egész bekezdéseket idéztek a *Sex-orr-Puru, avagy az ifjúság visszaadásának csodája* című cikkből. A gyógymódról egyetlen szó említés sem történt, pusztán „a szaglóközpontok és a nemi tevékenység közötti szoros kapcsolatot" emelték ki, továbbá azt, hogy Stere doktor nem csupán a férfi nemzőképességét képes helyreállítani ezzel a módszerrel, hanem megszünteti a nők frigiditását is. Később azért szólamlottak föl, hogy hozzák be az orvost egy egyetemi klinikára, vagy legalábbis ismerjék el a fölfedezését, s létesítsenek számára egy kutató- és gyógyintézetet, mely méltó kutatásai világjelentőségéhez... Eme újdonságokkal nem volt nehéz fölébreszteni a borbélyműhelyek vendégeinek az érdek-

lődését, s hogy ez az érdeklődés kielégülhessen, hogy az emberek további részleteket tudhassanak meg, újabb fésülést, bedörzsölést, masszázst kértek... Fehérnek azonban már nem kell ilyen módszerekhez folyamodnia, hogy elnyerje a kliensek jóindulatát; ő ad hominem érvvel rendelkezik: ezernyi közös tulajdonságot fedez föl a kliens és a *főnök* között, majd miután cinkos hangon megjegyzi: „Tetszik tudni, valahányszor az *elsőtitkár*-elvtársnak csinálok egy bedörzsölést, egész nap ragyogóan érzi magát", ezt kérdezi: „Ön is óhajt egy hasonlót?" A kérdés azonnal hat, hiszen csak a hering közömbös a sótartalmára annak a tengervíznek, amelyben úszik. Az ötlet fölfokozza az ember önbecsülését, s a látomástól elragadtatottan szinte alig van ideje rá, hogy aprópénzét átrendezgesse, s vagy harminc lejjel toldja meg a borbélyköltségeket; feje lágyán végre megérzi a *Bucureşti* hajbedörzsölő szer csöppjeit, míg Fehér keze villamossággal telítődik, bozonttá dúlja az ember haját, hóharmatszerű habbal maszatolja be, ragacsos és hideg latyakfélével, a szesz szaga az ormnyílásba hatol, aztán Fehér felületesen megtörli az embert; az ott maradt latyak a hajszárító melegének hatására összeragasztja a hajszálakat, s a fésülésnek és az időjárás viszontagságainak fittyet hányó páncélfélét képez; a kollégák már messziről észreveszik, hogy „csicsásak" lettünk, és szerencsekívánataikat fejezik ki; önbecsülésünk újfent megnövekszik: már-már címmé, elhivatottsággá, karrierré minősül...

– Ugyan, könnyen megúszod – próbált vigasztalni Rotaru –, vársz egy órácskát, a *főnök* kijön, te következel, és kész. Gînju elvtárs idejében többeket kiemeltek a termelésből, de nem ám akárhogyan; rájuk sütötték az *alkalmatlan* bélyeget, s pusztán azért, mert nem nyíratták háromcentisre a hajukat. Akkor próbált volna valaki üstököt növeszteni, ahogyan te; még az ut-

cára sem mehetett volna ki. Tudván, hogy ez nem tréfadolog, ez ügyben egy napon én is lementem a borbélyműhelybe, de Fehér még csak bele sem nyírt ollójával a hajamba, már hívtak is: *sürgősen-az-elsőtitkár-elvtárshoz!* „Erőt, egészséget!" köszöntéssel léptem be, ha másképpen köszöntünk neki, észre sem vett. „Hol-mászkál-az-elvtárs-hogy-tíz-percig-várat-magára?" – rivallt rám. „Nyiratkoztam, erőt, egészséget!" „Nyiratkozz-a-szabad-időben-megértetted? Azonnal-kimész-a-*Lámpagyár*-ba; most *vitatják-meg-a-tervmutatókat;* ismerjétek csak meg ti is, az értelmiségi részlegtől, hogy tevődnek föl a kérdések az iparban, 'sze az az alap, amelyik fönntartja a ti *rétegeteket;* majd még foglalkozom én ezzel az improduktív réteggel, azt hallom, túl sok a morgolódás a soraiban." Az órájára nézett, majd folytatta: „Szedd a lábad, tíz perc múlva kezdődik az értekezlet; én akartam kimenni, de nincs időm, s ezek, a gazdaságitól, mind be vannak fogva a vállalati akciókba. Nézz a körmükre, gondod legyen a vitára s arra, milyen vállalásokat tesznek; legyen már vége annak, hogy *nem megy,* ahogy ez-nincs-meg-az-nincs; csinálják úgy, hogy *menjen,* 'sze már nem a kapitalisták és a kizsákmányolók idejében élnek, értsék már meg egyszer, hogy felelősek a határozataikért, hogy tulajdonosok és termelők is egyben, világos?"

– Lefogadom, hogy azt mondtad: „Világos; erőt, egészséget!", és végrehajtottad az utasítást – szakítottam félbe együttérzéssel Rotarut.

Csodálkozva, mintha másképpen el sem lehetett volna képzelni, kijelentette:

– Hát mit szerettél volna, te nagyokos? Hogy ellentmondjak neki? Hogy kérjem, halasszanak el egy értekezletet az *alapvető ágazatban,* csak azért, hogy befejeztethessem a frizurámat? Még csak az hiányzott volna!

– Azt te csak hiszed, hogy *csak az* hiányzott... A helyében rád parancsoltam volna, hogy verjél szögeket a talpadba, vagy járj négykézláb, nem azért, mintha ez elszórakoztatott volna, pusztán azért, hogy lássam, meddig terjed a gyávaságod, a szent engedelmességed, mely téged már nem is feszélyez, hiszen képtelen vagy egyszerű halandókat látni a főnökökben; közönséges halandót, akinek a helye és a szerepe az emberek között, és nem fölöttük van kijelölve; mert a vezetés a feladatuk, nem a parancsolás... Szinte tiszteletet érzek a te Gînju elvtársad iránt, hiszen képes volt rá, hogy tabuvá emelje előtted a nevét és a beosztását, a szavait és gesztusait...

– Tudod, mit? – kérdezte Rotaru, és megvetően nézett. – Menj a fenébe!

Kitartóan folytattam:

– Te azonban a kizsákmányoló osztályok fölszámolása és a személyi kultusz megszüntetése után kerültél az élcsapatba, akkor, amikor már nem kizárólag *az osztályharc éleződésének* tézise szabta meg a magatartásformákat, akkor, amikor a munkásszármazás már nem volt elégséges ahhoz, hogy kezeskedjék a hozzáértésért és odaadásért; az igazság vétójoghoz jutott, a megismerés fölébe kerekedett az egyszerű megfigyelésnek, a tettek és az erkölcsi tartás elébe vágott a szavaknak, a szabadalmaztatott érdemeknek és a mozgalomban eltöltött idő elsődlegességének – nos, ezek után miért maradtál meg a régi gyakorlatnál?

– Mit képzelsz, azzal, hogy egyvégtében bíráljuk az elődöket az elkövetett hibákért, kifordíthatjuk a sarkából a világot? – mondta.

– Épp ellenkezőleg – folytattam –, az elődöknek nem nagyon volt idejük a mérlegelésre, a részletekre; nekik a ki-kit-győz-le kérdéssel kellett szembenézniük, hibáik tehát szinte természe-

tesnek, kézenfekvőnek mondhatók; menthetők vagy legalábbis megmagyarázhatók; az ellenséggel való harcukban nyersek, brutálisak, dogmatikusak voltak, visszaéléseket követtek el, túlzásokba estek, gyakran gépiesen, a nehézkedési erőtől hajtva csaptak le olyan jó szándékú emberekre, akik az ő táborukba tartoztak; még a gyermekek fölnevelését, képzését, az életre való fölkészítését is menet közben, minimális hozzáértéssel kellett elvégezniük; szabályaik ridegek, kategorikusak, árnyalatlanok voltak. De győztek, és tudták, hogy győzni fognak; győzniük kellett. És amikor elérkezett a mérlegkészítés órája, s úgy tapasztalták, megtett útjukon túl sok a tévedés, az emberáldozat, vagy a nagyszerű mű folytatásához fedezetlennek, fölszínesnek találták a lelkesedést, nem féltek elsiratni a halottakat, s néhány virágszálat tenni a sírjukra, jóllehet nem volt könnyű megtagadni bálványaikat, beismerni tudatlanságukat, lemondani előjogaikról.

– Mit képzelsz, te nagyokos, én tán nem olvastam a pártdokumentumokat? Mindezt tudom, mit játszod itt nekem a bölcset? – ingerelt.

– Elég sok mindent nem veszel észre – gurultam be –, s némelyek, ugyancsak a csökkent látás miatt, gyöngeségnek ítélték a bírálat szellemét és a hibák beismerését, valami lemondásfélének, így aztán, miközben lecsupaszítják a habozásokat, a félrefogásokat, abban reménykednek, hogy ismét az övék lesz az „oroszlánrész"; ezzel szemben mások, akik sebtében beszedték az új *követelményeket*, s gyűléseken kijelentik: „Merészséget, bátorságot, kritikai magatartást kell tanúsítanunk", noteszukban följegyzik a *merészek* és *bátrak* nevét; „vitát, nyilvános elemzést, véleménycserét" követelnek, közben pedig alaptalanul gyanúsítgatnak másokat, és kiütést kapnak a teremből-érkező-kérdésektől... Holott te az új-harcosok, a sorok-fölfrissítői

közé tartozol, azok közé, akiket a lehető-legjobb-világ megvalósítására szakosítottak, neveltek, palléroztak és szántak! Ki kényszerít hát, hogy úgy viselkedj, mint egy osztrák alattvaló?

– Hagyd már abba ezt a leckéztetést, torkig vagyok a hozzád hasonló vitézekkel – mordult rám. – Mit akarsz tőlem? Gyáva, konformista, opportunista vagyok? Na és? Nyomorult tisztviselő vagyok, aki hozzászokott ahhoz, hogy teljesítse a kötelességét, punktum! Te ki vagy voltaképpen? S mi részem van nekem abban, hogy Fehér kirakott a borbélyműhelyből?

Kitörése megbénított. Fura érzés kerített hatalmába, úgy rémlett, valahova a mélybe, légüres térbe siklom alá, majd ez az űr lassan hideg, áttetsző vízzel telik meg, olyan, mint egy hegyi tó; ebbe merülök le, szemem előtt színes, már-már valószerűtlen halrajok cikáznak, testem lágyan süllyed, vagy talán a tó vize emelkedik csöndesen, előbb derékig, majd fönnebb, a hónaljamig, kis körkörös hullámok indulnak útjukra, felém gyűrűznek, körbefogják a nyakamat, a fejemet, nem mozdulok, nem tiltakozom, csak visszatartom a lélegzetemet, s a közelemben fölugró halacskák visszacsobbanását hallom, a távolban földereng előttem, az ég és a mélység között, a part: függőleges, áthatolhatatlan, fakózöld fűvel benőtt fal; valami sivítás hatol a fülembe, fájdalomféle; a szememen hűvöset érzek s a mellkasomban a levegő hiányát; szeretném megvetni a lábam, megkapaszkodni egy levélben, egy szalmaszálban, de ameddig a szem ellát, víz, csönd, színes halrajok, s én ezek között siklom, siklom...

A telefon csöngetésére összerezzentem.

– Én vagyok – mondta Rotaru, s már nem látszott haragosnak. – Kicsoda? Hogyne, itt van; keresnek – fordult hozzám –, egy ismerősöd már egy órája vár a kapunál.

Átvettem a kagylót; a kapus hangja fölbosszantott.

– Cremene elvtárs, egy elvtársnő van itt, azt mondtam neki, hogy ön értekezleten van, de nem akar elmenni.

– Miért mondta, hogy értekezleten vagyok, jóember? Adja át neki a telefont! – ripakodtam rá.

– Ne tessék haragudni – mentegetőzött a portás –, fölcsengettem az irodájába, de nem tetszett fölvenni; s hogy ne álljon itt, kiküldtem; utasításunk van rá, hogy ne engedjük, hogy az emberek az előcsarnokban várakozzanak.

– Jól van, hagyjuk, hívja a telefonhoz!

Kis idő múltán halk, remegő hangot hallottam.

– Cremene elvtárs? Itt Mara Pospaiu; egyetemista korában nálunk lakott albérletben, emlékszik még rám?

Emlékeztem; az egészségügyi szakközépiskola harmadik évét végezte; az anyja varrodában dolgozott, az apja rég meghalt, amikor ő még kislány volt; testvérei, az ikrek, kovácsmesterek voltak a resicai üzemekben, s csak nagy ritkán látogattak haza. A háromszobás lakásban magára maradt anya és leánya minden évben odavett albérletbe egy-két diákot. A harmadév végén találkoztam Lucian Medreával, épp elvégezte a jogot, a szakdolgozata megvédése előtt állt. Az apja tanítóm volt a negyedik elemiben – ahányszor csak alkalma nyílott rá, bizalmasan megvallotta, hogy fegyelmivel helyezték át a grui iskolába:

– Tudja, kedves Cremene elvtárs, hogyan kerültem én a maga falujába? – fogott bele, ki tudja, hányadszor, ugyanabba a történetbe, amikor helyettesítési ügyben fölkeresett.

Aztán részletesen elmesélte azokat a nehézségeket, melyeket Tîrşila községben le kellett győznie, amikor a járás megbízta, hogy behajtsa a kötelező beszolgáltatást a parasztoktól; jócskán elidőzött *a hatóságokkal való konfliktusánál,* mely abból származott, hogy nem jelentette föl „Vasîlie bát, akit esőhozónak neveznek"; rajtakapta, hogy pálinkát főz kukoricából – saját

üstje volt az öregnek –, s *idézést* küldött neki, hogy jöjjön be a *járáshoz;* úgy számított, hogy sikerül rávennie a beszolgáltatásra, ha megfenyegeti, hogy följelenti; kilátásba helyezte, hogy „meg nem jelenés esetén szigorú büntetésben részesül"; „Vasîlie bá" azonban ezt írta rá az idézésre: „Szarok rá, itt én vagyok a pópa", s így írta alá: „Vasîlie, az esőhozó." Története befejezéseképpen Medrea kifejezésre juttatta „örömét és büszkeségét", hogy a tanítóm lehetett, agyba-főbe dicsérte a grui embereket, majd afölött sajnálkozva, hogy nyugdíjas, megkért, segítsem be valahova, szívesen helyettesítene akármelyik iskolában, néhány hónapig, bár „nem-csak-azért-a-pénzért", ámbár rengeteg gondja van.

– A feleségem ágynak esett, nem hiszem, hogy sokáig húzza; a gyerekek... azok a maguk életét élik – Lucian jogtanácsos a sörgyárban, boldogul, noha rákapott az italra; a felesége jó harminc kilométerre ingázik, van-két-fiúk-s-egy-kislányuk, nagyon édesek, mi neveljük őket; ahogy a nóta mondja: „Megszületett három csibe, / Reábízva a senkire"; Tibi, emlékszik rá, ő kiegyensúlyozottabb, elvégezte a felcseriskolát, megnősült ő is...

Vízkék szemével úgy nézett föl rám, mint egy szoborra, nagyot sóhajtott, s óvakodott, hogy a nevemen szólítson. Igazság szerint nem nagyon kedveltem, ámbár kedvenc, mintakép stb. tanítványa voltam. Ösztönösen távol tartott tőle valami. De talán az befolyásolt, hogy érkezése elszakított a *kisasszonytól,* az addigi tanítónőmtől; őhozzá egész lényemmel ragaszkodtam, imádtam, istenítettem; arca elkísért álmaimba, fölforrósította képzeletemet, lenyűgözött. Húsz-huszonkét éves lehetett, nagyon szép volt, s nekem úgy tetszett, a szentkép Szűz Máriájához hasonlít, amely előtt esténként imádkoztam; egyszer elmondtam ezt anyámnak, s ő nagyon összeszidott, a szentkép

azonban továbbra is a *kisasszony* megtestesülése volt számomra; egyszer aztán cigánykaraván ütött tábort néhány hétre a falunkban, s amikor újra útnak indították a szekerüket, a cigányokkal együtt a lány is eltűnt; az emberek azt beszélték, hogy összeszűrte a levet Gáborral, a vajda fiával; a fiú magas, karcsú volt, göndör haja fekete, s szeme úgy csillogott, mint a macskáé; meglehetősen jólöltözött volt, s a falubeliek olykor köréje csődültek, hogy meghallgassák az énekét, s lássák táncolni; néhányszor láttam a *kisasszonyt,* amint Gábort bámulja; amikor a szemük összevillant, én megborzongtam: mintha csak egymásra éheztek volna, mintha csak arra epekedtek volna, hogy megérintsék, simogassák egymást... A lányt Bob Cameliának hívták; hosszú időre ágynak estem miatta.

– Halló, nem ismer meg? Lucian úrral, azzal, aki a jogra járt, vele jött el hozzánk... – tisztázta a helyzetet Mara hangja.

Lucian meghívott egy sörre, én nem fogadtam el, de ahogy néhány alkalmi udvarias szóval szolgáltunk egymásnak, megkérdezte, „nem akarok-e a következő tanévre egy jó házigazdát"; együtt lakik egy kollégájával egy varrónőnél, Pospaiunénál; kitűnő házinéni; az asszony megkérte, ajánljon valakit, s ha érdekel, ő hajlandó kiállni az ügyemben. Ez eddig meg sem fordult a fejemben; a diákotthonban laktam, csekély lehetőségem volt rá, hogy albérletet fizessek, mindazonáltal hazakísértem; Pospaiuné hajlandónak mutatkozott fönntartani nekem a szobát, ha összeállok egy másik barátommal.

– Így még olcsóbban jön ki – indokolta.

Különösebb lelkesedés nélkül egyeztem bele. A véletlen azonban úgy hozta, hogy állást vállaltam a nyári vakáció idejére a városban; a helyi lap korrektorát leszázalékolták, a másik korrektor, egy nő, szülési szabadságon volt, a szerkesztők fölváltva helyettesítették. Írtam már egyet s mást a lapnak, kü-

lönböző anyagokat a vizsgaidőszakról és a diákelőadásokról, továbbá néhány recenziót és riportot... Nem sokkal a Luciannal való találkozásom után bejött az előadóterembe Marinescu elvtársnő, a kar titkárságáról, s odasúgott valamit Decenova adjunktusnak: az asszony fönnhangon válaszolt neki:

– Nem helyeslem az előadások félbeszakítását s főképpen azt, hogy némelyek eltávozhassanak az óráról, még akkor sem, ha újságírót játszanak.

Megértettem a célzást, de meg sem moccantam. Marinescu elvtársnő susmogott még néhány mondatot, végül Decenova gúnyosan felém fordult:

– Menjen, maga újságíró, várja a főszerkesztő! – Már épp kiértem, amikor hozzátette: – Ez nem jelent fölmentést a vizsga alól, nagyfiú.

Addig nem nagyon figyeltem az előadásra, a cím azonban ott volt a táblán: *A parasztság útja a szocializmushoz.* A főszerkesztő megkérdezte, nem dolgoznék-e náluk a vakációban. Beleegyeztem; a vizsgán azonban, jóllehet más tételt húztam, Decenova fölszólított, hogy beszéljek a szóban forgó kérdésről.

– Szeretném tudni, bepótolta-e azt az előadást; ha nem tetszik, kiszerkeszthet az újságban, nem félek tőle.

A feleletem nem elégítette ki; az előadásának az anyagát nem olvastam ugyan el, de átnéztem csaknem teljes egészében a megadott irodalmat – dolgozatok özönét, főképpen azonban a klasszikusokat; „a parasztkérdésben" már azelőtt naprakész voltam, hogy beiratkoztam volna az egyetemre; *élőben* ismertem a szövetkezetesítés folyamatát; nemegyszer hivatkoztam Lenin elveire ebben a kérdésben. Decenova hagyta, hogy beszéljek, egészen belevesztem a részletekbe, utaltam az elméleti forrásokra, végül megjegyeztem, hogy „sajnos, olykor hibákat is elkövettek..."

– Elég volt, elég! – kiáltotta. – Hogy mondhat ilyen képtelenségeket; hogy tehet ilyen ellenséges kijelentést pártunk politikájával kapcsolatban? Remek újságíró, nem mondom; majd beszélek én azzal a főszerkesztővel, hadd tudja meg ő is, milyen fölfogással közelíti maga, milyen szemmel nézi azt a hatalmas meggyőző munkát, melyet pártunk, hős munkásosztályunk kifejtett, hogy boldoggá tegye a parasztokat; tán azt hiszi, hogy a párt nélkül, faluról, bocskoros sorból egyetemre kerülhetett volna? Maradt volna inkább ott, úgysem fog magukon a kultúra és a civilizáció; a sok semmirekellő mind följött a városba, de hiába...

Tudtam, hogy Decenova némiképp rejtélyes események következtében maradt özvegyen; a legkülönbözőbb pletykák keringtek arról, hogy a férje összeakaszkodott valami kulákokkal, vagy a bábolnai erdőkben bujkáló vasgárdistákkal; maga az asszony is terjesztett, ébren tartott néhány változatot a férje elhalálozási körülményeivel kapcsolatban. Később megtudtam, hogy egyszerűen beleesett egy hóval belepett gödörbe, miközben az egyik faluból tért vissza a központba. Egy kicsit ittas volt, de nem volt részeg; egyszerűen el akart jutni a tanácsházára, mert az emberek nyugtalankodtak, aztán meg föl akarta hívni a megyét... A párttitkár elkísérte a falu végéig; útközben még *leszögeztek* néhány feladatot a következő napra. Az ő erősködésére váltak el:

– Két kilométer sincs, nincs értelme velem jönnöd; maradj inkább a falubeliekkel, talán sikerül meggyőznöd néhányukat.

Három nappal később találták meg: egész éjszaka havazott, ő eltévedt, nem lehetett megállapítani pontosan, miért esett el... Testi sérülést nem találtak rajta, a szívinfarktus gyanúja sem igazolódott be. Decenova fönnen hirdette, hogy férje az osztály-

ellenségnek esett áldozatul, hogy „azok miatt a parasztok miatt halt meg, akiket boldoggá akart tenni".

Az arcomba szökött a vér; kirontottam a vizsgáról, jól becsaptam magam mögött az ajtót; előbb azonban ezt mondtam:

– A magatartása a parasztokkal szemben teljesen téves, ezért nem *ragad ránk* semmi; ez azonban nem kultúra, nem civilizáció, hanem gyűlölet!

Meglepetésemre, amikor utánam hozták a leckekönyvemet, egy hatost találtam benne. Nem vádoltam, hogy úgy kikelt falusi származásom ellen, s az érdemjegy miatt sem tiltakoztam. Pospaiuné megörvendett, hogy újságíró albérlője lesz, de ismét azt tanácsolta, hogy kerítsek még valakit, legalább ősztől fogva.

– Nagyon kérem, fogadjon néhány percre – mondta kétségbeesett hangon Mara.

Megpróbáltam elképzelni, milyen változáson mehetett keresztül a félénk, soványka, meglehetősen magas iskolás lány arca; valamikor fakó volt, különös szemének színét nehezen lehetett volna megállapítani; inkább azt ígérte, hogy érdekes, mintsem kellemes nő lesz belőle; első ránézésre nem keltett előnyös benyomást; talán az orra miatt, mely félbevágott császárkörtére emlékeztetett, húsos és leveses őszi körtére; ez az orr semmiképpen sem illett az arcához; biztos vagyok, hogy röstelkedett is miatta; egyszer, amikor rajtakaptam, hogy a tükörben nézegeti magát, megvallotta:

– Bizarr orrom van, mintha kölcsönkaptam volna; plasztikai műtétet kellene csináltatnom.

Vigasztalgattam:

– Ne keseregj, még gyermek vagy; kerülj csak ki a kamaszkorból, meglásd, megváltozik: megszépülsz, én mondom, észre sem veszel majd.

Nem voltam erről meggyőződve, sőt ellenkezőleg; úgy vél-

tem, vonásai kevésbé kellemes irányban alakulnak, közben azonban a képzelőtehetsége, az érzékenysége, az olvasás szeretete ellensúlyozza majd a küllemét; sokat olvasott, korához és elfoglaltságához képest meglepően választékosan beszélt; beszéde folyamatos, szenvedélyes volt. A hangja jóformán semmit sem változott, noha eltelt azóta néhány év – mennyi is? Úristen, nyolc, kilenc? Magam előtt láttam újból, amint betámolygott az ajtón, mint egy alvajáró, arca könnyben úszott, ámbár nem sírt, haja kibontva, mintha gyászolna, s ajka valami csodálkozásfélébe, odafagyott mosolyba meredt. Leroskadt a kanapéra, hosszú ideig ült ott, mintha mozdulni sem volna ereje, szemét a mennyezetre függesztette, s nem szólt egy kukkot sem; csak sóhajtozott, és képtelen volt válaszolni Pospaiuné kétségbeesett kérdéseire: „Mi van veled? Mi történt? Mi bajod, az istenért, beszélj már, mi van?" Csüggedten, alig bírván összeszedni az erejét, szemét továbbra is azokra a csak őáltala látható képekre függesztve – melyek lassan követték egymást a szivárványhártyáján –, ezt mondta: „Egy menyasszony öngyilkos lett."

– Bogáncs! – kiáltottam föl, eszembe jutott, hogy hozzászokott, mi több, megszerette, hogy így becézzem; ez azután történt, hogy egy napon fölborzolt hajjal s kezében egy fehéreszöldes bogánccsal állított haza; megkérdeztem: „Mi van veled? Mintha forgószél garázdálkodott volna a hajadban!" „Kint voltam a réten, minden olyan szép – fúj a szél, és süt a nap." „Tudod, milyen vagy?" „Tudom; de a csúf lányoknak is joguk van az élethez." „No, még komolyan veszed, miután épp ördögszekeret szedtél." „Ez tetszett." „Nem csoda: Kislányunk ha hazatér, haja mint az ördögszekér" – rögtönöztem.

– Már hogyne fogadnálak, Bogáncs, de légy oly jó, s gyere vissza egy jó félóra múlva; egy sürgős ügyet kell elintéznem

– hazudtam szégyenkezve s attól tartva, hogy lelepleződhet kínos helyzetem. – Utána állok rendelkezésedre, rendben? Ugye nem haragszol?

Abban a pillanatban Fehér szavai – „Menjen, siessen, jön a *főnök*" – újabb fájdalmas visszhangot vertek bennem; a halántékomat horzsolták, mintha egészen mást jelentettek volna: „Hát nem veszed észre, Cremene elvtárs, hogy tele vagy furunkulussal, hogy bűzlesz? Hát nem érzed a rühesség viszketegségét, fertőző és undorító mocskosságodat, az olyan emberét, akit félre kell tolni, vesztegzár alá kell helyezni? S miért ne a fertőtlenítőbe? Hátha a veled kapcsolatba került, lélegzeteddel elkeveredett levegő veszélyes a *főnök* egészségére?"

– Nagyon szépen köszönöm, egy óra múlva visszajövök – mondta élénken, hálásan.

– Jól van, várlak – nyugtattam meg, s míg a villájára tettem a kagylót, újra láttam, amint a kanapén ül, és suttogva ismételgeti: „Egy menyasszony öngyilkos lett." Nehezen fogott bele a történetbe:

– Mint rendesen, most is a Nagypiacon keresztül jöttem, a toronyház mellett; arról a nevetséges házról van szó, amelyet odaépítettek a régi, alacsony házacskák közé; előtte egy kis udvarfélét alakítottak ki; mindig tele van papírral és mindenféle hulladékkal – talán a szemben lévő, a toronyház fölépítése után elkészült parkocska miatt: vagy három fenyőt, néhány cserjét és virágot ültettek ki oda... Amikor a ház elé értem, egy fehér menyasszonyi ruhába öltözött lány – csipkefátyol, a kezén csipkekesztyű, a lábán ezüstszínű szandál – épp befejezte az udvar fölsöprését, s a háztól vagy kétméternyire leterített egy virágos, nagyon kedves, népi hímzésű pokrócot. Szótlan volt, senki sem segített neki... Elég sok bámészkodó gyűlt össze; én azt gondoltam, mindjárt jönnek a lakodalmasok, s a lány a vőlegényét

várja, csak azt nem értettem, miért egymaga végzi az előkészületeket. Elnéztem, ahogy eligazítja a pokrócot, s úgy rémlett, remeg a keze; biztos izgul, mondtam magamban; az arcát nem láthattam, mindig háttal volt felénk; csak azután, hogy befejezte, pillantottam meg futólag az arcát – krétafehér volt, a szeme kisírtan csillogott. Fogta a söprűt, s bement a lépcsőházba – hallatszott cipősarkának koppanása a lépcsőn... Az emberek kíváncsian várták; én is ott álltam, földbe gyökerezett lábbal... Egy idő múltán – negyedóra telhetett el – a kilencedik emeleten kinyílott egy ablak, s föltűnt a lány; lenézett, majd visszahúzódott, hogy aztán ismét megjelenjék, kezében egy égszínkék pántlikával átkötött piros szegfűcsokorral; jobb kezével a melléhez szorította, ahogyan az esküvőkön szokás, majd a bal kezével az ablakpárkányba kapaszkodott, s fölállt – valószínűleg egy székről – az ablak keretébe, s néhány pillanatig ott maradt; olyan volt, mint egy festmény... Még egyszer lenézett, de nem az embereket nézte, mintha észre sem vette volna őket; a virágos pokrócra meredt; aztán, kis lendülettel, mint a levegőbe lendülő madarak, könnyedén kiugrott... Uramisten, mosolygott, vagy mintha mosolygott volna... Azt hiszem, senkinek sem fordult meg a fejében, hogy leugrik abba az iszonyú mélységbe, a kilencedik emeletről... Nem tudom, mennyi ideig eshetett, hány másodperc telt el a tömeg fölhördülése és a becsapódás között; a puffanás között, mely megszakította a zuhanás némaságát, mely idő alatt mindenki visszafojtotta a lélegzetét... Emlékszel, anyám – mondta alig hallhatóan –, amikor elmesélted, hogyan álmodtad meg apát, a halála előtt... Miközben kővé dermedten álltam ottan, eszembe jutott az álmod; máskor is, sokszor eszembe jutott, s nem értem, miért rémlett föl újra épp akkor; s elcsodálkoztam, hogy egy sóbányában álmodtad meg őt, holott te sohasem láttál olyat,

apa pedig a cipőgyárban dolgozott. Amikor hetedikes koromban elvittek bennünket a sóbányába, megborzongtam, hogy minden megszólalásig hasonlít az általad leírt képekhez; kezdve a bejárattal, azzal a heves, fülsiketítő szélfúvással, a résnyire nyitott kapun kiáramló sivítással... nem is szél volt az, hanem dühödt, ziháló lélegzetvétel, a föld haragja a mélyébe hatoló emberekkel szemben... Amikor a kapu becsukódik, miközben libasorban megyünk az oldalfalak mentén, szakadatlan jajongást hallunk; a mérnök, aki elkísér bennünket, néha fölkiált: „Ne menjetek a vágányokon, kerüljétek ki a síneket, csillék közlekednek, vigyázzatok; nézzetek a lábatok elé, nehogy gödörbe lépjetek", a világítás azonban túlságosan gyér, hogysem észre lehetne venni a gödröket. Találomra lépkedtünk, s a hideg, sós vizű tócsákba gázoló osztálytársaim kiáltásai gyászosan visszhangoztak... Még a bányafölvonó is hasonlított ahhoz, amit te elmeséltél – minden eresztékében csikorgott; harangkondulás jelezte az érkezését vagy az indulását, föntről lefelé vagy lentről fölfelé. Egy óriási, fényesen kivilágított terembe érkeztünk, mely olyan volt, mint valami kastély vagy óriási méretű templom; elveszetten bámultam föl a mennyezetére, mint az ég boltozatjára; a sókristályok ragyogásától olyanná vált, mintha csillagok borították volna... Mélyeket lélegeztem; a sűrű, sós levegő elbódított; pontosan így mesélted, hogy veled is ez történt álmodban... Odamentél apához – úgy volt, hogy a bányában dolgozik, s aznap reggel nem vitt magával harapnivalót; magaddal vittél egy darab kenyeret, egy kevés szalámit, túrót, hagymát s egy üveg cujkát, evés előtt mindig fölhajtott egy-két pohárkával –, a bányában apa egyik munkatársa azt mondta, hogy az *iroddra* hívták, s amikor odaértél, az a férfi abbahagyta a munkát, lekísért, azt mondta, hogy menj csak előre, a jobb oldali folyosón, s két-háromszáz méter után lövéseket

fogsz hallani: ott megtalálod... Miközben feléje törekedtél, észrevetted, hogy valami mozog a *boltozaton,* mintha egy nagy, fehér madár lett volna; jobban megnézted, s megállapítottad, hogy egy asszony; a fejtés boltozatán vonszolta magát a felé a hely felé, ahol apa volt... Követted, s a nő egyszer csak elvált a boltozattól, s lezuhant, de nem hirtelen, ahogyan az természetes, hanem könnyedén lebegve, mint egy szárnyát kitárt angyal; s azt sem hallottad, hogy hozzácsapódott volna a *kövezethez;* csak a mélybe siklását észlelted, mintha szellemalak lett volna... Te ijedten odaszaladtál apához, s az éles levegőtől s a fölvert portól kifulladtan azon vetted észre magad, hogy váratlanul egy sókolonc csapódik az arcodba; a szádhoz kaptad a kezedet, s a kifröccsenő vérrel együtt érezted, hogy egy fogad a tenyeredben maradt... Elmesélted, hogy sírtál álmodban, s apa igyekezett életet verni beléd: „Hé, asszony, mi ütött beléd?"; te riadtan fölébredtél, elmesélted neki az álmodat, s figyelmeztetted: „Vigyázz, azt beszélik, hogy a megálmodott só betegséget jelent, ha meg kiesik egy fogunk, meghal valaki a családunkban." Apa tréfálkozva próbált nyugtatgatni: „Asszony, a vénségtől hull majd ki a fogad, nem miattam." „Csak ne nevess, vigyázz magadra" – mondtad neki. Vajon megálmodta valaki, hogy az a fehérbe öltözött lány meg fog halni? Úristen, ha láttátok volna, amikor nekiindult... Úgy rémlett, mintha nem zuhanna, csak egyszerűen szállna a föld felé; a levegő kifeszítette a menyasszonyi ruháját, mint az ejtőernyőt; ha valaki a magasból nézi, ha egyáltalán nézhette volna, olyannak tetszhetett, mint a víz felszínén úszó tavirózsa: lábát, mint két porcelán vesszőt, egyenesen tartotta, összeszorította, így egyensúlyozott valahogy, karját pedig, imádkozó mozdulattal, az éghez fohászkodva, kinyújtotta; de lehet, hogy csak az elhullajtott szegfűket akarta újra összeszedni; a virágok lágy örvénylés-

ben, mint egy tűzijáték-robbanás, hulltak utána; az égszínkék pántlika kibomlott, s úgy süllyedt-emelkedett a levegőben, mint búcsúzáskor a kendőlobogtatás... Az elborzadó tömeg nyersen félrelökött, úgyhogy nem hallottam a földhöz csapódó test puffanását; csupán a lány holttestét láttam, miután magamhoz tértem – szétterült, mint egy puha rongybaba... A ruhája fehérjén átütött a vér, nagy, barnásvörös és égőpiros foltokat hagyva – a rá meg köréje hullott szegfűk a napfényt tükrözték, megsokasították a piros foltokat; az egész valami különös sarabande érzetét keltette, mely fölé, mint az ég egy darabkája, mint égi áldás, a kék pántlika terült...

– Mi van veled, hé, sokkos állapotba hozott a *lénye,* vagy mitől állsz ilyen dermedten? – riasztott föl az emlékeimből Rotaru.

Nem válaszoltam; hirtelen kimentem, s a borbélyműhely felé indultam. A *főnök* iránt érzett haragom minden lépéssel növekedett; magamban zokszavam se volt az ellen, hogy joga van az elsőbbségre, az ellen viszont igen, hogy közvetítők révén elvárja, kikényszeríti, s ezért lehetőségem sincs rá, hogy saját jószántamból adjam át neki a helyemet, tiszteljem őt, mint *főnököt,* pusztán azért, mert egyenlő félként kezel, legalábbis hagyja, hadd érezzem magam annak, ha másért nem, mert küllemünk alapján ugyanahhoz a kétlábú és rátarti állatfajhoz tartozunk; valósággal sóvárogtam ez után az alkalmi méltóságlátszat után, el voltam szánva, hogy berontok hozzá, ellenségesen végigléptetek a perzsaszőnyegen, s egészen a hátába kerülök, akár megborotválták időközben a jobb vagy bal orcáját, akár nem; el voltam szánva arra, hogy ott maradok, míg a tükörben fölfedezi kihívó arcomat, míg pillantásom kényelmetlenné, boszszantóvá nem válik számára, s végül kénytelen lesz változtatni a tartásán, meghökkenésében valami magyarázatfélével próbál-

kozik, hogy aztán pánikba essék, és mozdulata következtében a borotva éle belevágjon az arcát behálózó hajszálerek egyikébe – a fölnyitott véredényből egy csöpp vér csurran le az arcán, én meg önelégülten mosolygok majd, ő már nem tud uralkodni magán, s rám förmed: „Minek peckelted ide magad, nem látod, hogy miattad megvágtak?" Fehér bocsánatot kér, fölkapja a vérzést elállító timsórudacskát, én pedig eszelősen nevetek, amikor a *főnök* fizimiskája a csípés miatt risus-sardonicusban rándul össze; sőt továbbmegyek a szemtelenségben: „Működik az isteni igazságszolgáltatás!" Amikor fontosságom teljes tudatában benyitottam, előkészületeim fölöslegesnek bizonyultak: a *főnök* épp cihelődött; az öreg Şimon nyomtalanul fölszívódott. Közömbösen *jó napot*-ot mondtam, ő meg, anélkül, hogy rám nézett volna, odavetett egy *szervusz*-t. Fehér tompított hangon *erőt, egészséget* kívánt, s átnyújtotta a *főnöknek* a borotválás ellenértékét meghaladó bankjegyből visszajáró aprót... Épp indult, amikor észrevette az arcomat, s meglepetten munkába vett:

– Mi van, divatot akarsz csinálni: félarc-borotválás? – Szavai, bár nem volt bennük rosszindulat, bosszantottak; sértéssel szerettem volna visszavágni, de megelőzött. – Mi van veled, honnan kerülsz elő ilyen állapotban?

Fehér tétován állt a mosdókagyló mellett. Sikerült úrrá lennem a fölháborodásomon, s gúnyosan ezt mondtam:

– Úgy kérdezed, mintha nem tudnád!

Ez elkedvetlenítette.

– Hogyhogy? Tán csak nem én vagyok a felelős a szakálladért?

Szemtelenül válaszoltam.

– Nem; de erre is van embered.

Nyersen és megfontolatlanul telibe találtam. Döbbenten, el-

bizonytalanodva állt. Egy pillanatig az volt az érzésem, hogy rám szakad a mennyezet, beomlanak a falak, elnyel a föld. Fehér közbevágott:

– Ha megengedi, erőt, egészséget, én kértem meg Cremene elvtársat, hogy várjon, miután Stăncuța elvtársnő leszólt, hogy jönni tetszik...

A *főnök* meglepő önuralommal, csaknem nyugodtan ezt mondta:

– Áhá, kérlek, bocsáss meg. Ha végeztél, gyere föl hozzám; szólj Tarnițănak is, gyertek be mind a ketten.

2

Végre, megborotváltan s illatosítottan, mintha csak egyszerre három vándordrogériával akartam volna versenyre kelni, fölkerekedtem, hogy előkerítsem Tarniţăt, hogy együtt tegyük tiszteletünket az *elsőtitkárnál;* hát nem összefutottam a levelezési osztály vezetőjével.

– Cremene elvtárs, az a nő, Cantacuzina Pretorian ismét küldött egy beadványt; én megmondtam az *elsőtitkár* elvtársnak, hogy ez a nő, valahányszor új főnök jött, mindenkinek küldött egy-egy beadványt; ő azt mondta, hogy adjam át neked, hiszen te már foglalkoztál vele, s ha átnézted az ügyet, számoljunk be neki.

Az asszony nevére valóban emlékeztem: amikor új fiú voltam itt, s félénken, feszélyezetten ténferegtem az új kollégák között, nem tudtam, ki kicsoda s mivel foglalkozik, a „régiek" közül az egyik, aki azt a feladatot kapta, hogy vezessen be a munkába, órákon át beszélt arról, hogyan sikerült rendkívüli tekintélyt kivívnia a pártalapszervezetek előtt azzal, hogy politikai előadásokat és tájékoztatókat tartott nekik, végül pedig azt mondta, hogy igen sok levelet kapunk, ezek közül többet a felsőbb szerveknek címeznek, nekünk pedig kötelességünk ezekre válaszolni; aztán kezembe nyomott egy hatlapnyi beadványt, hogy olvassam el, derítsem ki, megfelel-e a tényeknek, s készítsek helyzetelemzést, tegyek javaslatokat a megoldásra, s foganatosítsak intézkedéseket, ha szükséges.

– „Tisztelt *elsőtitkár*-elvtárs" – fordult a *főnökhöz* a *kérvényező;* s mint kollégám mondta: a *kérvényező* idős hölgy, nem dolgozott sehol, és nyugdíjat szeretne, föl kell deríteni, miért nem foglalta el eddig helyét a munka mezején.

Cantacuzina Creusa Pretoriannak hívták, s emelkedett, himnikus hangnemben segélyért esedezett Florescu elvtársnál; mert noha sohasem volt alkalmazásban, közel hetvenesztendős korában is jelentős mértékben hozzájárul a dolgozó emberek lelki fölüdítéséhez, költői és prózaírói alkotásai révén, no meg műkedvelő előadóművészként... Az új beadványt ugyanarra a zöldes, idő fakította papírra gépelték, lapszámra azonos volt az előzővel, mintha annak másolata lett volna, csak a keltezése volt újabb, s tartalmazott néhány utalást egy „ifjú elvtársra" vonatkozóan – nyilván nem jegyezte meg a nevemet –, aki fölkereste őt, megpróbált segíteni rajta, kapott is a *Szociális Támogatás*-tól négyszáz lejt, de egyébként mi sem történt.

Nyolc vagy kilenc hónap telt el azóta – ezt az időt megosztottam a tanítás és a tárgyszerű vagy elvont, napi vagy távlati feladatok között, melyek pártmunkási minőségemben hárultak reám; még sohasem tárgyaltam személyesen az *elsőtitkárral;* valamivel később lépett hivatalba, engem viszont még Florescu „elsőtitkár-elvtárs" idejében „emeltek ki", ő gratulált nekem, s atyaian egy „minden rendben lesz!"-szel biztatott azt követően, hogy a propagandatitkár közölte vele, milyen nehezen sikerült meggyőznie, hogy „lépjek túl az értelmiségi réteget jellemző habozáson".

– Tudod – mondtam neki, amikor magához rendelt, hogy kifürkésszen –, nem szeretnék elszakadni a tanszéktől; először idén bíztak rám egy kurzust, szeretném végigcsinálni...

Igazság szerint a „kiemelés" nem volt ellenemre, jóllehet más természetű szenvedély és becsvágy forrongott bennem; tisztában voltam azzal, hogy biztos és sokkal időállóbb pályafutást áldoztam föl – e tekintetben elismerték „tényleges rátermettségemet" – azért a tiszavirág-életű, névtelen dicsőségért, hogy belekóstolhatok a hatalom illő és bódító italába, hogy

tisztesen és óvatosan használhatom egy nem mindig korrekt módon szolgált ügy kését és kenyerét. Nem tudnám végül is pontosan megállapítani, miféle belső mozgatók fogadtatták el velem ezt az ajánlatot; azaddig nem kísértettek meg, s én sem gondoltam rá, hogy a politikai hierarchiában funkcióm és rangom legyen, sőt nemegyszer ellenérzést keltett bennem, ha túlságosan kategorikus hangon utasítgattak; ismertem, néhányszor személyesen is megszenvedtem a nem alvó osztályellenséggel szemben tanúsított hajthatatlanság merevségét; döbbenetet és fölháborodást éreztem, amikor X. vagy Y. elvtárs bevonulásakor mindenki vigyázzba vágta magát, hogy csak annál kirívóbbak legyenek a hajbókolások; Gînjuról alkotott képem pedig szakadatlanul rávetítődött a nekem fölkínált szerepre; Gînju ugyanis ellátogatott egy kari pártalapszervezeti ülésre, én még egyetemi hallgató voltam, s befejezésképpen *fölkérték,* szóljon hozzá, és ő, mivel elégedetlen volt, hogy a *beszámolóból* hiányoztak a tanügyi káderek negatív példái, fennkölten és nekivadultan reánk zúdította keserű szavai levét, vádakkal és megvető díszítő jelzőkkel illette „értelmiségi rétegünket", mely ma is retrográd és a polgári gondolkodásmód hatása alatt áll, fél a munkásbírálat és -önbírálat fegyverétől, s a langymelegben tetszeleg magának... Szavai talán az egyik fülemen be-, a másikon kimentek volna, ha alapszervezetünk titkára nem adta volna meg a jelet a tapsra, hogy aztán fölálljon, és megköszönje a hozzászólást, biztosítván Gînjut, hogy értékes észrevételei útmutatóul szolgálnak majd a kar minden egyes kommunistájának tevékenységében. Gînju leváltása persze új megvilágításba helyezte a pártmunkások képességeinek és magatartásának megítélési szempontjait; tekintélyük biztosításához, gondoltam magamban, ettől fogva érvek és vélemény-összecsapások kellenek, a vezető funkciókhoz pedig nem jár mentelmi jog, mint

a brit képviselőknek... De nem ezen meggyőződésem miatt éreztem csábítónak az alkalmat, hogy próbára tegyem erkölcsi erőtartalékaimat egy sokismeretlenes munkában, mely ugyancsak távol esik embertársaink szeretetétől és hálájától, s ugyancsak közel a hiúság kockázatához. Nem is tisztáztam magamban kellőképpen ezeket a gondolatokat, amikor beléptem ebbe a múlt század végén emelt, kevert stílusú épületbe – számos barokk és gótikus elemet ültettek át a neoklasszikusba –, ügygyel-bajjal nyitottam ki a súlyos, kovácsoltvas díszítésű kaput, s átvágtam a félkör alakú, oszlopos előcsarnokon, hogy fölmenjek az emeletre; egy nő, akit időlegesen állítottak oda a lépcsősor aljába, szolgált némi magyarázattal, én azonban az olyan ember módján lépkedtem fölfelé, mint aki nincs hozzászokva a székházhoz: a lépcső födetlen szélén, nehogy foltot ejtsek a lépcsőre hajtogatott szőnyegen; a meglehetősen széles, ám rideg és félhomályos folyosókon néhány embert pillantottam meg, ők azonban észre sem vettek; öltönyük valamennyi gombja be volt gombolva, nyakukon szorosra volt húzva a nyakkendő; frissen borotváltak és gondterheltek voltak, s ettől kisebbségi érzésem támadt a propagandatitkár ajtaja előtt, mert csak ott döbbentem rá, hogy öltözékem túlságosan lezser – krémszínű nadrág, fehér garbó és egy diplomatatáska –, ráadásul a hajam elég gondozatlan, tincseim a fülcimpámig fityegnek alá. Bent már nem éreztem feszélyezettséget. A propagandatitkár alacsony férfiú volt, haja ritkás, inkább gesztenyebarna, mint szőke, arca viszont mégis fakó. Kimunkált nyájassággal fogadott: fölállt az íróasztalától, kezet nyújtott, s helyet mutatott egy másik asztal mellett álló nyolc szék egyikén; ezek, mint később megtudtam, az osztályértekezlet céljait szolgálták; ő is helyet foglalt; s egy félóra múlva, amikor elváltunk, biztosított róla, hogy megértésre találok, már ami oktatói tevé-

kenységem folytatását illeti, hiszen neki is van egy másodállása az erdőmérnökin, ahol tudományos szocializmust ad elő; a SZU-ban tanult, s hazatérése után kinevezték tanársegédnek, beválasztották a tanszéki alapszervezet vezetőségébe, később titkár lett, végül pedig áthozták a propagandához, ezt megelőzően azonban docensségig vitte. Erősen magabiztosnak látszott, beszéde darabosnak tetszett, de végeredményben jóindulatú, különösebb becsvágy nélküli alkatnak bizonyult. Közelebbről nem ismerhettem meg, mivel kevéssel azután áthelyezték a szakszervezetekhez, s helyét Moina elvtárs, a filozófia doktora foglalta el; ő is a nagy, szomszédos baráti országban végezte tanulmányait; eleven gondolkodású ember volt, szakadatlanul riadókészültségben attól, hogy vajon mit is vethetne a szemére az *elsőtitkár*-elvtárs.

A szégyen és a tehetetlenség érzésével futottam át az idős hölgy, Cantacuzina Pretorian sorait; a szöveget átható pátosz és emelkedettség nevetségesnek rémlett előttem: „Dalaimat, költeményeimet és meséimet állhatatos munkával és igazi tehetséggel alkottam meg, s valamennyit a Népnek, a Vezetőknek és a Hazának szeretném fölajánlani, hiszen művészi alkotásaim szociális üzenetet tartalmaznak, s ez új erőt adhat az időseknek, s hozzájárulhat a fiatalok érzékenységének csiszolásához"; nevével valóban találkozhatott az ember egyik-másik munkásklub falragaszán; egymagában vagy műkedvelő szólisták zongorakíséretével előadott románcaival és dalaival emelte a művészi műsorok fényét; szenvedélyesen vett részt ezekben, s a dolgozók tapsában újra átélte hajdanvolt életét, a körüludvarolt szép asszonyét, akit elárasztott a két háború közötti szalonok high-life-jának ragyogása; a korabeli újságok olykor megemlékeztek fölléptéről a különböző fogadásokon, közölték egy-egy versikéjét, melyekben bőségesen áradtak a képek és

a szerelmi önkívület, mindemellett nem hiányzott belőlük némi báj. Olvasás közben eldöntöttem magamban, hogy újból fölkeresem – csak azért, hogy tartsam benne a lelket, hiszen végül úgyis a *Támogatás* gondjaira fogom bízni; ő is tudja, hogy nincs joga nyugdíjra, hiszen nem tud munkaéveket igazolni; ezért is folyamodik az *elsőtitkár*-elvtárshoz, azt kérve, hogy „jelenlegi és múltbéli művészi tevékenységét kivételes módon a munka mezején eltöltött éveknek fogadják el".

Az utca porától megfeketedett ajtó csikorgásától viszolyogva lépek majd be a ház előcsarnokába, jobbra fordulok, és lemegyek néhány lépcsőfokot, s a hosszú, keskeny, félhomályos folyosóra érve megállok balra a harmadik ajtónál; az ajtót fakózöldre festették, épp mint a többi nyolc vagy tíz, a folyosó két oldalán szimmetrikusan elhelyezett ajtót; bekopogtatok, az ajtó nagy későn kinyílik: „Mit óhajt?" – hangja, sőt külleme után ítélve Cantacuzina Creusa asszony fiatalabbnak látszik, mint valójában; mentegetőzik, hogy neglizsében van; megkér, hogy jöjjek vissza egy félóra múlva; az imént kelt föl, még nem készült el a toalettjével; megpillantom bent ugyanazt a mosdótálat, melyben mosakszik; zavaros benne a víz; látom majd a szappanpelyheket az edény zománcán, körülötte, a padlón fröcskölés nyoma, a tál mellett szappantartó, s egy olcsó szappan, a hónaljból és egyéb megcsutakolt helyekről kihullott gyönge szőrszálak hálózzák be; újfent megkér, hogy hagyjak neki egy kis időt, míg rendbe hozza az öltözékét és a holmiját, s én érzem majd halovány villanásokban rajtam feledkező pillantását, melynek egykor minden bizonnyal kevesen tudtak ellenállni.

Egyelőre azonban valamelyik fiókban kellett hagynom a beadványt, több is hever már itten, válaszra várva; fölhívtam a gazdaságis Tarniţăt, a kollégája vette föl, s azt mondta, hogy

„az elvtárs kiszaladt öt percre"; meghagytam, hogy „hívjon vissza, amint megérkezik"; közben megpróbáltam fölleltározni a teendőimet, ezek közül több fel volt jegyezve az íróasztali határidő-naptáramba. Mindennek a tejében itt van Mara, ha pedig az *elsőtitkárral* való eszmecsere elhúzódik, fejre álltam; nem lesz időm összeállítani a faliújságokat *elemző* anyagot, melyet a faliújság-felelősök tapasztalatcseréjére kértek tőlem; ez holnapután lesz, éjszaka kell majd összeütnöm, hogy reggel bemutathassam az osztály munkaközösségének; ma kezdődnek a Moziüzemi Vállalat alapszervezeti üléséhez szükséges politikai tájékoztatás előkészületei – ez délután lesz, s az első napirendi pont miatt számítanak rám. De „terepre", a vállalatokhoz is ma kell elmennem, hogy ellenőrizzem a vizuális propagandát, különben ez ügyben nem lesz mit jelentenem a hét folyamán. Ezt megtetézik a „tanszéki" kötelezettségek; nem ártana, ha ellátogatnék a Szépművészeti Múzeumba, s átlapoznék néhány albumot *A fauvizmus és a fauvizmus ellenhatása* című szemináriumhoz, amelyet a harmadéveseknek tartok, itt, a hallgatók között nyervén vissza az értékek kendőzetlen szembeállításából fakadó nyugalmamat és békémet. Ráadásul találkoznom kell Mihaijal, egy kis eszmecserém van vele az Akadémia tudományos ülésszakán való részvételünkkel kapcsolatban. Egyelőre azonban be kell mennem az *elsőtitkár*-elvtárshoz, márpedig Tarniţă nélkül nem mehettem be, ő pedig valahol az anyja keservében időzik, nincs mit tennem, meg kell várnom; ismét elővettem Pretorianné *folyamodványát*, s míg elolvastam belőle néhány bekezdést, az érdekében fölhasználható valami kis furfangot próbáltam fölfedezni benne, legutóbb beleakaszkodtam egy apróságba, melyről ő nem tett említést: ki volt a férje, hol és mennyi ideig dolgozott? Azt reméltem, ha egy kicsit ráhajtok, sikerül kierő-

szakolnom számára a nyugdíjat a férje után. Sajnálatomra vagy huszonöt évvel ezelőtt vált el az utolsó férjétől.

– Képtelen voltam együtt élni vele, csöpp megértés sem volt benne az alkotásaim iránt, szeretett mindent készen kapni, azt szerette, ha terített asztallal vártam, mint egy nagyurat, ezért nem vállaltam sehol sem állást – magyarázkodott sértetten, majd hozzátette, hogy később állásba akart menni, de ez nem jött össze, mert bölcsészetre járt ugyan, de az államvizsgát nem tette le, utolsó éveskent hozzáment egy jogászhoz, aki „olyan borzalmasan féltékeny volt, hogy még azt sem engedte meg, hogy hátrapillantsak"; aztán elmesélte, hogy egyik este épp kijöttek az Operából, s ő boldog volt, hogy a férfi nem talált ürügyet, hogy szemrehányást tegyen neki.

– S akkor, figyeljen csak – magyarázta fölhevülten –, hátranéztem, s mindössze annyit mondtam: „Milyen sokan voltak az előadáson!", és ebből olyan botrány kerekedett, hogy mindenki minket bámult.

Tekintetéből arra következtettem, hogy az a pillantás mégsem lehetett annyira ártatlan; ahogyan a fényképeiből megállapíthattam, abban az időben képes volt kidomborítani adottságait. Az első férjének az ügyét nem firtattam tovább, az azonban nyilvánvaló volt, hogy az utolsó után semmit sem kaphatott; formai szempontból semmiképpen sem lehetett jóváhagyni a kérelmét; „az állam terhére folyósítandó jövedelemforrást, mely – mint Cantacuzina Creusa Pretorian írta – biztosíthatná számomra a jól megérdemelt betevő falat kenyeret, hogy ennek birtokában művészi alkotásaim kiteljesítésére fordíthassam utolsó erőimet, s hogy terjesztésük által bebizonyíthassam a világnak, hogy nem tehetség híján nem bontakoztam ki mostanáig, életem őszéig"; a beadvány továbbá támogatásért folyamodik avégett, hogy „nyilvánosságra hozhassam minden ere-

deti, kiadatlan irodalmi művemet, költeményeimet és prózámat, továbbá eredeti zenei alkotásaimat, zongorakísérettel előadható vokális zeneműveimet".

Tehát ismét elmegyek majd hozzá, belépek az alagsori szobába, s hogy könnyebben elviselhessem a kivénhedt bútorzattól és a molyette ruháktól állott levegőt, engedélyt kérek, hogy rágyújthassak, azon nyomban, hogy hellyel kínál a hosszú használattól megkopott huzatú kanapén; a huzat eredeti színét gyakorlatilag képtelenség megállapítani; a kanapét egy préselt lemez spanyolfal választja el a hengeres dobkályhától, mely a bal sarokban, az ajtó mellett áll; Cantacuzina akkor is a kerek zongoraszéken foglal majd helyet; szobájának legértékesebb darabja a zongora, ez foglalja el a legnagyobb helyet a zsúfoltságban; aztán összerezzenek, amikor megpillantom képmásomat az aranyozott keretű, súlyos kristálytükörben, mely ugyancsak a nagyvilági szalonokra emlékeztet, ámbár itt ferdén a jobb oldali falnak van támasztva, alacsony a szoba, ezért nem állítható föl függőlegesen; a tükör folytatásaképpen a bánatos szekrénnyel találom szemben magam, néhol fölpúposodott, föltáskásodott a borítólemeze, megroggyant eresztékeinek köszönhetően ferdén áll, s keserveseket jajint, valahányszor kinyitják az ajtaját; az utcára nyíló, félig eltemetett, az elhaladó gépkocsiktól meg-megremegő ablakszem alatt viszontlátom a két kiszolgált bőröndöt, fölösleges holmikkal – mint valami agglegénytanyán – teletömött hálók és zacskók társaságában; szilárd vasbeton gerendák tartják a mennyezetet, fokozzák az épület ellenállóképességét; az alattuk húzódó lefolyócsövet ugyanaz a meggyszínbarna gyapjúflanell takarja, színe a kórházi betegek köpenyének színére emlékeztet; a számtalan képes levelezőlap, fénykép és lapokból kiollózott reprodukció akkor is

rajzszöggel lesz föltűzve a falra, vagy közvetlenül a mocskos, borzalmasan befüstölődött vakolatra lesz ráragasztva.

– A gyertya miatt ilyen – magyarázza majd Pretorianné –, néha kikapcsolják az áramot, mert egyik-másik lakó nem fizeti ki idejében a villanyszámlát; én mindig kifizettem, de a villanyóra közös, és így egyvalakiért sínylődünk valamennyien.

Ezek a fényforrások, sajnos, ahelyett, hogy ellepleznék a falak nem túl vonzó részleteit, még hangsúlyosabbá teszik. Mindazonáltal a holmik kétes értéke valamiféle szakadatlan kihívást sugároz, erkölcsi diadalfélét a nyomor fölött; nem tudom, mitől támad ez az érzésem, amiképpen azt sem értem, honnan származik Pretorianné önbizalma, korához képest meglepő vitalitása, mely az olyan gyerek naivitásával társul, aki más gyerekek eldobott, törött játékszeréről álmodik; az asszony szoprán hangjában, arckifejezésében nyoma sincs a borúlátásnak; a nagy hozzáértéssel szétkent arcfesték jócskán elkendőzi ráncai sokaságát, úgyhogy amikor a kért félóra múltán visszatérek, alig ismerek rá; a zongorán nagy halom papírholmi vár, közötte az a néhány újság, amelyben annak idején megjelent; továbbá kéziratok, melyeknek értékéről csupán ő s néhány idős barátnője van meggyőződve; nevüket úgy ejti ki, mintha születésem óta ismerném őket; aztán fölmarkol egy adag gyűrött, szamárfüles, zöldes papírköteget, nagy, kacskaringós betűk borítják a lapokat, ákombákom írás; és anélkül, hogy kiadná a kezéből, elregéli, miről is szól az illető elbeszélésben, vagy azokban a költeményekben, melyek „összehasonlíthatatlanul számosabbak s minőségileg kiérleltebbek, mint azok, amelyek megjelentek" – ahogyan azt *folyamodványdban* is jelezte; aztán megmagyarázza, hogy muzsikája és irodalmi alkotása „semmiféle művészi, politikai vagy erkölcsi-társadalmi ellentmondást nem támaszt, épp ellenkezőleg, mint oly sok világjelentőségű

író műve, a fantázia vagy az egyéni színezet fölhasználásával ezek is alapigazságokat fogalmaznak meg az emberről, a természetről, az életről, a társadalomról stb.; s az állatmesék szerzőinek eljárását követik, azokét, akik megszólaltatták az állatokat és a lélektelen tárgyakat; avagy inkább az orvosokét, akik berzenkedő betegeiknek előírják, hogy szörppel, sörrel, citrommal vagy kávéval vegyék be a kellemetlen ízű orvosságot". Kíváncsian és megadóan hallgatom majd, ő pedig lelkesen tárja elém alkotásait; én azonban nem nagyon fogom elnyerni bizalmát, műalkotásügyben nem szerzek elegendő tekintélyt ahhoz, hogy elolvasás végett rám bízza műveit; így aztán áttér az „apróbb zenei műfajokra", amelyekkel foglalkozik: „Románcok, keringők, dalok, tangók, szerenádok, bölcsődalok, népi ihletésű nóták – ezeknek az előnye kettős: mélyebbek, mint a divatos könnyűzene, hiszen az emberi érzékenység állandójára épülnek; továbbá könnyebben befogadhatók, mint a komoly zene, épp mivel ez az a lelki táplálék, amelyre bonyolult korunk túlterhelt idegzetű emberének szüksége van; ezek nem merítenek ki, mint a komoly zene, nem követelnek oly mérvű összpontosítást; másrészről nem tépik-szaggatják az idegeket, mint a divatos zene; hatásuk megnyugtató, olyan, mint valami lelki árapály, melynek segítségével föltámasztható a minden ember lelkében szunnyadozó örök romantika."

A csatolt iratok között megtaláltam néhány közeli rokon halotti bizonyítványának a másolatát, a tanulmányait igazoló irat másolatát; aztán további kópiákat a nevét viselő falragaszokról, valamint újsághírekről, melyek „előadói estjéről" tájékoztattak; volt ott egy fölsorolás azokról az újságokról is, amelyekben „saját versei" jelentek meg. Születési anyakönyvi kivonatához följegyzést csatolt: „Az egészségi állapotomat tanúsító iratot azért nem csatolom, mivel nem értek egyet a

közkórházak szervezési formájával; ezek az intézmények arra kényszerítenek, hogy különböző várótermekben és előszobákban ácsorogjam, mely körülmény veszélyeket hordoz magában a különben is az elhasználódás és hanyatlás útjára lépő szervezetemet illetően, jóllehet egy komoly orvosi kivizsgálás bebizonyíthatná, hogy a korral óhatatlanul együtt járó bántalom mellett egész sor olyan bántalomban és kórban szenvedek, melyek a legteljesebben függetlenek a koromtól; ezek közül némelyiket még életem virágjában kaptam el." Ezekkel a papírokkal mit sem értem; inkább csak banális dolgok felől kell majd érdeklődnöm; kíváncsiságból, s nem azért, hogy valami gyakorlati megoldásra jussak; ő majd kitér az elől, hogy elárulja, miből is él.

– Elmentem volna munkásnőnek egy gyárba, de a testi munkához talán túlságosan gyöngének látszom – válaszolja majd, aztán eszébe jut, hogy három évvel azelőtt a testvére még segítette, ő azonban meghalt, s az unokáinak a saját családjukra van gondjuk, nem kívánhatja tőlük, hogy eltartsák. – De hát miért nem nyílik meg előttem is a közlés kapuja, hogy a kinyomatás és a terjesztés révén szerezzek érvényt alkotásaimnak? – tér ismét a tárgyra, miután a csak általa ismert szempontok szerint csoportosította papírjait a zongorán.

Az „alkotásokról" habozok véleményt alkotni; amikor pedig azt javasolom, hogy forduljon ez ügyben valamelyik kiadóhoz és a szerkesztőségekhez, elnéző jóindulattal pillant rám; voltaképpen nem tudom majd elleplezni sajátos tiszteletemet, miközben kezét, fényben és hévben fürdő arcát nézem, amint „a lélek elandalításának és gyönyörködtetésének forrásait" rendezgeti, s közben megvallja félelmét, miszerint „attól a fönnálló veszélytől tart, hogy ezek elveszhetnek, s ezzel csak az emberiség károsodik"; hiszen eltűnhetnek, ha ő távozik az élők

sorából, vagy ha „kevésbé tehetséges, lelkiismeretlen művészek" eltulajdonítják; „egyszerűen lemásolják, s ez esetben nagy igazságtalanság történne velem, hiszen ezek az alkotások vigasztalnak mostoha sorsomban; s végül ez az, amit részemről fölajánlhatok Népemnek s azoknak, aki fölvirágzása mellett virrasztanak". Szemrehányást kellett volna tennem magamnak közönyösségemért, azért, hogy kétségbe vontam értéküket, de azon kaptam magam, hogy fura képzettársítás kerít hatalmába: a súlyos kristálytükörben mintha még mindig ott lappangott volna egykori krinolinjainak és fodrocskáinak illata, miközben ő legutóbbi szerzeményét játssza el a zongorán, vagy négysorosokat szaval, esetleg kecsesen keringőzik egy lovassági tiszttel, vagy hozzá hasonló műkedvelő költőkkel szemez; megpróbálom elhessegetni magamtól annak a kapcsolatnak a gyanúját, mely a kanapé és „az élet virágjában beszerzett bántalmak" között közvetlenül fönnállhat; szeretném újra összehozni Stere doktorral, de erre kevés esélyem van – egyetlenegyszer ejtette ki a nevét, akkor is tévedésből, s később sajnálta, hogy megtette. Megkérdeztem tőle, mégis hogyan boldogul, hiszen semmiféle jövedelemforrása nincs; szemmel láthatóan röstelkedve ezt mondta:

– Néhanapján pénzért mosok, órabérért vigyázok a gyerekekre; az óvodák és a bölcsődék miatt azonban egyre ritkábban adódik rá alkalom; aztán meg segítenek a csodálóim, mint például Stere doktor... – Hirtelen hallgatott el, két kézzel egyszerre dörgölte a halántékát, majd így vágta ki magát: – Illetve van néhány barátnőm; takarítok, bevásárolok nekik, sőt főzök is, s ők megfizetnek...

Végre jelentkezett a gazdaságis.

– Halló, itt Tarniţă beszél, miért kerestél? – kérdezte bosz-

szankodva, hogy olyan parancsoló hangnemben közöltem a kollégájával: „Amint befut, hívjon föl!"

– Be kell mennünk az *elsőtitkár*-elvtárshoz – hadartam.

– Mikor? Most? – lágyult meg kissé a hangja.

– Már legalább egy órája vár – túloztam el a dolgot, tudván, hogy ettől mindjárt pattan.

– Rendben, megyek! – mondta gyorsan, s amint letette a kagylót, már ki is rontott, fölsietett a lépcsőn, s az *elsőtitkár* irodája felé vette útját.

Miközben sebtében összeraktam a *folyamodvány* széthányt lapjait, meglepetten vettem észre, hogy elfog az izgalom, s szemrehányást teszek magamnak a történtekért: voltaképpen szót fogadhattam volna Fehérnek, nyugodtan visszavonulok, megvárom, míg fölhív, s akkor megyek vissza, amikor már szabad, hogy folytathassa fizimiskám kicsicsásítását, mely műveletet – Fehér legnagyobb örömére – Stăncuța hangja szakított félbe azzal, hogy bejelentette: „Jön a *főnök*"; Fehér a helyükre tette volna az új eszközöket, fölgöngyölte volna a perzsaszőnyeget, s így kedveskedne szappanozás közben: „Önnek erős a szakálla; épp mint az *elsőtitkár*-elvtársnak"; s különben is, vinné el az ördög ezt a nyamvadt igényességemet, mármint hogy fertőtlenített eszközökkel borotváljanak meg, mint egy *főnököt;* mintha nem falun nőttem volna föl, ahol nemegyszer vágtam el az ujjam, estem el és törtem be a fejem; hányszor, de hányszor karcoltam meg magam rozsdás szöggel vagy a kerítés szögesdrótjával, amikor beugrottam a szomszéd kertjébe, hogy jonatánalmát csenjek; inkább a színük csábított, mint a vágy, hogy bekebelezzem; s aztán a kés hegyével lekapartam egy kis mészport a falról, rá a sebre, s a vérzés elállt, hogy aztán három-négy nap múltán fehéres sebhely váltsa föl, mely a késő öregkorig megmarad; vagy amikor apám borotvakésével vettem

kezelésbe épp hogy ütköző piheimet, titokban, hogy meggyorsítsam „érésemet"; az jobban húzott, mint a Fehéré, s szappan gyanánt a ruhamosásból maradt szappanszeletkét használtam csak; a szappan nehéz, tartós szaga beleivódott a bőrömbe... Végigmentem a folyosón, s közben megpróbáltam előre elképzelni a „villongásokat". Legalább Tarniţăt ne hívta volna be; ez az alak még a küllemét is képes az alkalomhoz igazítani, tehát lel majd érveket ahhoz, hogy meggyőzze az *elsőtitkár*-elvtársat kezdeményezései hasznosságáról; amikor bevezetésre került az az elgondolása, hogy nylonnal födjék be a lépcsőházi szőnyegeket, ő előállt egy gazdaságossági számítással, már ami a szőnyegek elhasználódási idejének a megnövelését illeti, s bebizonyította, hogy kicserélésük nyolc-kilenc év helyett huszonnégy vagy még több év múltán válik esedékessé; az *elsőtitkár* azonban egy fél nap múlva – igaz, esett az eső – észrevette, hogy a legkülönbözőbb nagyságú cipők és cipellők talpán behordott latyak az egymásra rakódás folytán a legkülönbözőbb alakzatokat rajzolja ki – a sárnyomok visszatükröződtek az áttetsző anyagon, mint valami tükörben, mely képtelenné duzzasztja a képet –; a *főnök* tehát kijelentette, hogy inkább lemond a szőnyegről, mintsem ilyen legyen a lépcső.

– Ez egy cigányputri, az ördögbe belé!

Tarniţă azonban ott helyben kiötlötte az alkalmas mentséget.

– Csak ma volt így, ma nem volt bent a takarítónő.

S valóban, attól a naptól fogva, alighogy az utcáról jövők s a lépcsőn föllépegetők nyomában megjelent egy kis por vagy sár, a takarítónő fölragadta a nedves fölmosó rongyot, s visszaadta a nylonlepedő tompa csillogását; a nylon alatt perzsa motívumok mosolyogtak. Az *elsőtitkár* is hozzászokott az óvó burkolathoz, s a Tarniţă által kieszelt szőnyegkopásgátló módszert talán általánossá tették volna, ha újesztendő előtt egy reg-

gelen nem látogat el hozzánk egy elvtárs a Gépgyártási Minisztériumból; kint nagy pelyhekben havazott, s a hó az elvtárs talpára tapadt, csúszóssá tette a cipőjét; így történt, hogy bizony fölrúgta a lábát, lehorzsolta a könyökét, s kevés hiányzott hozzá, hogy eltörje az egyik karját... Tarniţă meg fogja magyarázni az *elsőtitkárnak*, milyen nehezen vette rá Fehért, hogy szabad idejében itt dolgozzék néhány órát; pusztán csak azért, hogy szükség esetén rendelkezzünk egy borbéllyal, hiszen a béralapban nem szerepel ilyen állás; én majd siralmas arcot vágok, s megpróbálok uralkodni magamon, vagy bocsánatot kérni – voltaképpen, gondoltam, föltehetően ezért rendeltek be bennünket; az *elsőtitkár* igyekszik majd szívélyesnek látszani, így-úgy csillapítva a kialakult feszült helyzetet –, különben, megvallom, némiképpen vonzódtam hozzá; *beiktatásakor* előnyös benyomást tett rám: mértéktartóan volt fölöltözve, de nem úgy, mintha „skatulyából húzták volna ki", mintegy függetlenítette magát az eseménytől, anélkül azonban, hogy olyan arcot vágott volna, mint akinek kijár a rábízott funkció; mindez, továbbá megnyerő, ám hűvös hanghordozása fölborzolta a kedélyeket – főképpen amiatt, hogy többeknek öntelt, távolságtartó, gúnyos embernek tetszett; aztán meg nem nagyon ismerték: nemrégiben érkezett ide, s bemutatása meglehetősen vázlatos volt; bányászgyerek, elvégezte a gépészeti szakközépiskolát, a termelésben dolgozott, közben kijárta az esti gimnáziumot, majd a vállalata ösztöndíjával elvégezte a Műegyetemet, innen mérnökként tért vissza a termelésbe; két év után kiemelték pártmunkásnak, újabb két esztendő múltán pártiskolába vezényelték, „innen jött hozzánk" – közölte a szónok, az elvtárs a megyétől; majd hozzátette:

– A munkában elért eredményei, fölkészültsége és erkölcsi

magatartása a biztosíték arra, hogy méltóképpen teljesíti majd azt a nagy felelősséggel járó feladatot, melyet ma rábízunk.

Ezek után az új *elsőtitkár* szólalt föl; nyugodtan fölállt, begombolta a gombot az öltönyén, majd visszafogott hangon köszönetet mondott a „bizalomért, melyben részesült", vállalva, hogy mindent megtesz, hogy kiérdemelje, hogy töretlenül kövesse a párt vonalát, hogy tiszteletben tartsa az igazságot és a jogszerűséget mindenekfölött, ezután pedig rövid szünetet tartott, hogy folytatásképpen kimondja azt a kissé túlcizellált mondatot, mely sokakat megdöbbentett.

– Tudjuk, hogy a szocializmus nem tejjel-mézzel folyó Kánaán, de lehetőséget ad arra, hogy egy ilyen országot teremtsünk, az ésszerűen és méltányosan fölhasznált erőfeszítések és tartalékok függvényében. Ebből a szempontból valamennyien, akik itt jelen vagyunk, egyenlő mértékben felelünk azért, hogy jól menjenek a dolgok. Ezt ne felejtsék el, kérem!

Rövid időre rá az *elsőtitkár* értekezletet hívott össze – akkor már a legkülönbözőbb legendákat terjesztették róla; hogy valami nagylelkű gesztusa volt, hogy kitűnt az igazságosságával, hogy egyik-másik munkaterületen kijavított valami hibát vagy szabálytalanságot, hogy lecsapott a visszaélésekre stb. Valójában e híreszteléseknek nem nagyon lehetett hitelt adni, vagy legalábbis nem kellett túlértékelni őket; köztudott, hogy legtöbbször a tömeg vágyainak kivetítése az ilyesmi, vagy csupán képzelgés; rendszerint azok terjesztik, akik elégedetlenek a dolgok állásával, ezzel kovácsolva fegyvert a *bűnösök* megrettentésére; másrészről az efféle szóbeszédet olyan egyének terjesztik, akik kisebb vagy nagyobb mértékben érdekeltek abban, hogy homlokukra kanyarítsák a jól értesültek, mi több, a „pártfogoltak" dicsfényét, hogy ez aztán megvédelmezze, kiemelje őket; következésképp történetecskéket ötlenek ki ennek vagy amannak

a személyiségnek az életéről, környezetéről, szándékairól... Az *elsőtitkár* valóban ellátogatott váratlanul néhány vendéglőbe, a piacokra, üzletekbe, s ezzel beleverte néhány üzletfelelősbe a frászt, míg másokat arra késztetett, hogy áthelyezésüket kérjék, vagy legalábbis lelkiismeret-vizsgálatot tartsanak, s a továbbiakban ne tévesszék össze a köztulajdont a személyes javakkal; ez azonban még idébb van a róla kialakulható rendkívül jó véleményen, még nem rendelkeztem hát elegendő érvvel ahhoz, hogy azt hihessem, alapvetően más szerepet játszik majd a város életében, mint elődjei. Mindazonáltal a *beiktatásakor* támadt benyomásom igazolódott a teljes „apparátussal" tartott értekezleten; a megadott időpontban lépett be a terembe – tengerészkék zakót, szürke, hajtóka nélküli nadrágot és fehér inget viselt, no meg bíborvörös alapon kék-mályvaszínű, mintás nyakkendőt; kezdődő kopaszsága intelligens, szinte méltóságteljes külsőt kölcsönzött neki. Kényelmesen lépkedett az elnökségi asztal felé, tekintete a széksorok között tévedezett; szemügyre vette az öltözékünket, majd legnagyobb meglepetésünkre megállt az asztal előtt, az órájára nézett, és ezt mondta:

– Nem akarok senkire sem ujjal mutatni. Tévednek azok, akik azt képzelik, hogy a munkásszerénység és munkásszellem az elnyűtt ruházatban, a piszkos cipőben, a kifoszlott, vasalatlan nadrágban, a kikeményítetlen ingben vagy ezekben a bakafrizurákban nyilatkozik meg; a munkásosztály a maga idejében nem azért volt rosszul, ízléstelenül öltözött, mert abban telt kedve, hanem azért, mert nem volt módja jobban öltözködni... Ettől a perctől számítva egy félóra áll a rendelkezésükre, hogy *fölülvizsgálják* az öltözéküket.

A határozott hang mintha magasabbá, súlyosabbá változtatta volna, mint amilyen valójában volt. Azt hiszem, már az értekezlet összehívása előtt végiggondolta a döntését; helyesel-

tem az elhatározását – engem nem érintett; e tekintetben naprakész voltam, noha régebben, mint KISZ-tagot, megbélyegeztek „különcködő és kozmopolita" magatartásom miatt: koromat megelőzve mondtam búcsút a nadrághajtókának, ráadásul mindig borotvahajvágást kértem; ezzel a küllemmel merészkedtem beállítani Opăriș elvtárs fejtágítására; Opăriș most itt ül a teremben, akkoriban azonban ő volt a KISZ városi bizottságának újdonsült titkára; az alacsony, tömzsi, széles arcú és keskeny, mindig lilás ajkú manus fölírta a nevemet, s később a vezetőség elé idézett; abban az időben ismerkedtem meg Hentcel is; ugyanaz a szétszórt tekintet, inggallérja változatlanul zsíros a korpától; közben felfedezte magának a *Gerovital* hajbedörzsölő szert, s ezzel pontot tett fejbőre korpásodására; de éppoly kíméletlen, mint amilyen volt, s mindig régi barátja, Opăriș mellé ül; ám mindketten feszélyezettek, hiányzik nekik a harmadik bajtárs: Chelemen; őt, sajnálatukra, visszairányították a termelésbe. Arra a következtetésre jutottak, hogy öltözékem „nem illik, elvtársak, napjaink fiataljához", s egyhangúlag megszavazták a fegyelmimet – igaz, dorgálásban részesültek a visszaélés miatt; az *elsőtitkár* épp szabadságon volt, amikor az eset történt; én azonban magammal cipeltem a fegyelmit, míg ki nem kerültem a KISZ-es korból. Most úgy éreztem, elégtételt kaptam; néztem, amint kábán, az *elsőtitkár* pillantásának súlya alatt kisomfordálnak a teremből; némelyek elégedetlenül, suttogva kommentálták az ügyet, mindazonáltal siettek eleget tenni az utasításnak. Egy félórával később ismét bementem a terembe; némelyek egyenesen az üzletbe szaladtak, hogy öltönyt, inget, nyakkendőt vásároljanak maguknak; vagy mert úgy ítélték, hogy annyi idő alatt nem járják meg az utat hazáig és vissza, vagy mert nem is volt ilyen holmi a ruhatárukban; valamennyien pirospozsgás arccal állítottak vissza a nagy siet-

ség és a frissiben felöltött ruhák miatt; a terem látványa ünnepélyessé és kissé mulatságossá változott; az *elsőtitkár* néhány pillanatig még rajtunk legeltette a szemét, finoman elmosolyodott, majd belevágott:

– Pártmunkási minőségünket tettekkel, egész magatartásunkkal kell bizonyítanunk, s nem azzal, hogy megjátsszuk osztályhoz tartozásunkat. Erre az ügyre nem kívánok többé visszatérni. De ne feledkezzenek meg róla, hogy állandóan az emberek pillantásának és ítéletének a kereszttüzében élnek. Ha nem tudják kivívni a tiszteletüket és a bizalmukat, jobb lesz, ha abbahagyják ezt a mesterséget.

Míg kollégáim döbbent arcát néztem, megpróbáltam elképzelni, hogyan játszódhatott le az az ügy a pályaudvaron; azt rebesgették, hogy az *elsőtitkár* állítólag az értekezletet megelőző éjszakát ott töltötte, s nézte az utasok özönlését, a *jegypénztárak* és az *információ* előtti tülekedést; részben egy botrányos esetet is végignézett: egy fiatalembert, aki a barátnőjével volt, kihívattak a váróteremből – egy meglehetősen jól öltözött, napszemüveges hapsi lépett hozzá, s udvariasan megkérte, jöjjön ki egy kicsit, mert valami nagyon fontos közlendője van –; kint két másik ürge vette kezelésbe a fiút; a napszemüveges hapsi két-három perc múlva bement a váróterembe, s azt mondta a lánynak, hogy a barátja a restiben várja; alighogy beléptek a vendéglőbe, a hapsinak eszébe jutott, hogy a lány barátja tulajdonképpen megkérte őt, hogy szóval tartsa, amíg visszajön; a fiúnak valami dolga akadt a közelben, különben jól ismerik egymást, iskolatársak voltak; megkérdezte a lánytól, „benne van-e?" egy konyakban meg egy sörben; s úgy látszik, a lány fölvihogott: „benne", de inkább likőrt óhajtott, s ezt, a pincérrel való előzetes megállapodás alapján, rummal földúsítva föl is szolgálták neki. Időközben a lány barátja, lát-

ván, hogy sarokba szorították, úgy döntött, próbára teszi a szerencséjét, s öklével szemen vágta az egyik ellenfelét, a másik azonban készen volt a válasszal, s a következő pillanatban egy rúgást helyezett el rajta, valahova a hasa alá, mire a fiú nyögve, nagy puhán csuklott össze, ellenei pedig fölszívódtak; a helyszínre érkező rendőr az összevert fiút vonta kérdőre; az *elsőtitkár* csak a rendőr ismétlődő felszólítását hallotta ki a tömeg morajából: „Menjenek innen, elvtársak, oszolni!"; a lány közben jól érezte magát új partnerével, aki azt javasolta, hogy járjanak egyet, „ha benne van", keressék meg a lány barátját; úgy látszik, a lány ismét fölvihogott: „benne", mire fölálltak az asztaltól; kimenet azonban összefutottak a keresettel s a társaságában levő rendőrrel; a napszemüveges hapsi egyből átlátta a helyzetet, átcikázott a zsúfolt asztalok között, s eltűnt az éjszakában; az *elsőtitkár* épp ekkor lépett be a helyiségbe, elhaladva a micisapkás férfi mellett, aki körül néhány megszállott alak csoportosult, akiknek ugyan mindegy volt, mi történik a hátuk mögött, a borítékos sorsjegy főnyereményére vadásztak, s az árus gépiesen biztatta őket, vegyenek csak az „új zacskóból", onnan bizonnyal kikerül végre a nagy zsákmány, fő az, hogy megpróbálják, ha tízezret vagy húszezret, vagy egy Trabantot, egy 1300-as Daciát akarnak... Az *elsőtitkár* nem volt elragadtatva a látottaktól, az állomásépület és a peron nyomott hangulatától – papírok, ételmaradékok, por és köpet –, nem tetszett neki, hogy néznek ki a *vendéglő* abroszai; a falak mocskosak, az edények csak tessék-lássék vannak elmosogatva; mindenhol hullarészeg alakok, akikből csak úgy árad az elfogyasztott szesz szaga; mások különös testtartásban szundítanak a ragacsos padokon; az *elsőtitkár* végül bement az *állomásfőnökhöz, igazolta* magát, és *sürgősen* összehívatta a teljes vezetőséget és az adminisztrációt, tett néhány „konkrét intézkedést", s reggel

felé a pályaudvar egy közegészséget óvó intézményre emlékeztetett. Erről ugyan nem voltam egészen meggyőződve, magamban viszont csodáltam, hogy képes volt szakítani a rutinmegoldásokkal, volt bátorsága félredobni a szabvány pártmunkás-magatartást, szakítani a jól megfizetett állásokban megöregedett felelős személyiségek közönyösségével. Szubjektivizmussal vádoltam magam: talán mindent annak a szemüvegén keresztül néztem, hogy egykor akaratlanul is arra törekedtem, hogy semmibe vegyem a vidéki létforma ingatagságát; akkor, amikor ezt még úgy vették, mint egy vasúti szabadjegyet, igaz, másodosztályú jegyet, ám ez a jegy csaknem ingyenes volt; mindennek tetejében csöppet sem zavartak azok, akik első osztályra szóló szabadjeggyel utaztak, amiképpen arra sem pályáztam, hogy az elnézés szabadjegyével utazgassak; egyszerűen úgy viselkedtem, ahogy a kedvem tartotta, önálló kívántam lenni abban, ahogyan a hajamat megnyíratom, ahogyan öltözködöm, ahogyan engedelmeskedem, ahogyan alkalmazkodom stb. Ennek ellenére az *elsőtitkár*-elvtárs iránt tanúsított csodálatom nem abban az aprócska bosszúban merült ki, melyet gesztusa és gusztusa kínált számomra; annál is kevésbé, mivel Opăriş vagy Henţ nem ebből a szempontból ítélik majd meg az ügyet; annyi azonban bizonyos, hogy együtt éreztem vele, s talán épp ezért érintett annyira érzékenyen a borbélyműhelyben tapasztalt megkülönböztetés; megzavarta a róla kialakított, már-már eszményi képet; ezt nem a róla kerengő „legendákból" formáltam meg, mint inkább abból a rendkívüli hajlandóságából, hogy eredetinek mutatkozzék olyan esetekben is, amelyekben addig óhatatlanul sablonmegoldást alkalmaztak. Jólesett, amikor a kora reggeli órákban vagy késő este megpillanthattam, amint egyszerű járókelőként baktat az emberek között, elgondolkodva s ugyanakkor megfigyelve, ami körü-

lötte történik; nem igyekeztem utolérni, nem próbáltam összefutni vele, csak észrevétlenül lestem a tömegből, amint belevész a sokadalomba, hogy aztán később kapcsolatba hozzam a sétáit a város életének egészségesebbé tételével, bizonyos közutak zsúfoltságának az enyhítésével, a tömegközlekedés nagyobb pontosságával vagy a lakosság jobb ellátásával. Szívesen gondoltam arra, hogy a vele kapcsolatos legendák nem válnak anekdotákká, még ha tudtam is, hogyan születnek az efféle mesék; minden *főnök* gondoskodik arról, hogy valamelyes port hintsen a szenzációt kedvelők szemébe, főképpen a funkciójával való „megismerkedés időszakában", és újsütetű hivői között mindig talál két-három vakbuzgót, akik eljátsszák a „közvetítő" szerepét, akik a gyakran képzeletbeli események és helyzetek irányítói; ezt nem azért teszik, hogy növeljék a „gazda" népszerűségét, inkább azért, hogy aztán benyújthassák a számlát; később, lassan és biztosan ők maguk szőnek az anekdotákba tréfát és gúnyt, hogy semlegesebbek s ugyanakkor használhatóbbak legyenek; így ők megőrzik a *főnök* kegyeit, attól függetlenül, hogy az *emelkedik*-e vagy *süllyed* a ranglétrán, s mindig az alkalomhoz igazított történetecskéket tartanak készenlétben, hogy elnyerjék ezzel környezetük rokonszenvét. Visszaemlékeztem, hogy a „kiemelésemet" követő első napokon Gînju csaknem valamennyi közeli munkatársa – már akik továbbra is pártmunkások maradtak – valósággal szükségét érezte, hogy a később kinevezetteket meggyőzze nyílt gondolkodásáról, ítélőképességéről s arról, hogy az új követelmények magaslatán állnak; árnyalatnyi különbségekkel ugyanazokat a történeteket adták elő, s ezek közül nem hiányzott annak elbeszélése sem, hogy Gînju elvtárs közvetlenül a polgármesteri kinevezése után látogatást tett a piacon, hogy tájékozódjék a közellátás felől, közvetlen kapcsolatba kerüljön a dolgozó emberekkel,

megtudja, hogyan élnek, hogy gondolkoznak stb. Szóba elegyedett a termelőkkel, megkérdezte, hogy adják a sárgarépát, a hagymát, a krumplit, hogy jó volt-e a termés, hogy ugye csodálatosak a rendszer biztosította életkörülményeik, végül a „népi vigasság forrására" bukkant, ahogyan azt ő maga mondta, némi túlzással; előbb csak a nóta refrénjét hallotta: „Helyben ropjuk, helyben ropjuk. / Kapd magad, kapd magad, hé!", majd fölhangzott a műsorbemondó nő hangja is:

– Vasile Cănănău énekelt; következik Marcel Budală, aki a *Szirba a szekérben*-t adja elő tangóharmonikán.

A *főnök* odafurakodott, s csodálkozva tapasztalta, hogy egy juhász előtt a vásárlók sora kígyózik, annak ellenére, hogy drágábban adja a sajtját, mint mások. Szálas, vállas, kissé hajlott hátú volt, arca olajbarna, szemében valamiféle metafizikus ravaszság sötétlett, vagy talán csak a magányból, az ismeretlentől való félelemből eredő óvatos elővigyázatosság. Tempósan mérte egyik darab sajtot a másik után, a válla rándulásával megmeglebbentette gubancos bundáját, mely alól ki-kivillant a szokatlanul tiszta népi viselet s az idő rágta, de nem elhasználódott tüsző. Az előzőleg gézzel letakart betonasztalra már kirakosgatott néhány „mintadarabot" az „első osztályú áruból"; ezt választolta, valahányszor valaki megkérdezte tőle: „Jó-e a sajt?"; a sajtok mellett egy *Mamaia* táskarádió állt. Gînju elvtárs belenyugodott, hogy addig nem közelítheti meg, míg túl nem ad az árujáin, ezért aztán hosszasan tanulmányozta a mozdulatait, a gesztusait. Nem kerülték el figyelmét a juhász kiáltásai a *hírek* fölolvasása alatt vagy a népzenei műsorok után: „Hallj te oda, testvér?!", vagy: „Ne, te, ne?!"; ezenközben tempósan és nyugodtan kiszolgálta vásárlóit. Gînju elvtárs csaknem egy órát elvesztegetett a vásárlók tülekedése miatt, de nem bánta, a kapott információk, a levegőben elcsípett kommentárok a kenyér

minőségével, a tömegközlekedés hiányosságaival, az utak karbantartottságával stb.-vel kapcsolatban hozzájárulnak majd ahhoz, hogy változtasson a munkastíluson; ráadásul, amint azt a propagandistákkal tartott értekezleten kifejti, részesült „napjaink csodálatos folklórjának kincseiből, elvtársak"; aztán hozzátette, hogy nekik, propagandistáknak is többször el kellene vegyülniük a nép soraiban, hadd lássák, hogy valósítja meg a nép új életét, azt az életet, mely halhatatlanul és mozgósító erővel ott tükröződik az Ilenuţáról, a traktoristáról szóló dalban, vagy Marin bátyó nótájában – az öreg egy erdőkerületben élt, ahol új állomás épült, s őt nevezték ki állomásfőnöknek –, vagy akár a Marinică-Marinicăban.

– Erőt, egészséget, bátyám! – szólította meg végre a juhászt Gînju elvtárs.

– Aggyon az Isten – válaszolta az, rántva egyet a vállán.

A kifejezés egy csöppet sem tetszett Gînju elvtársnak, mindemellett folytatta:

– Mit mond, honnan való maga, bátyám?

– Há' innet, Visóró', de mit érdekli ez magát? – értetlenkedett a juhász.

– Láttam, kelendő az áruja, csak azt akartam tudni, honnan hozza – magyarázkodott nem túl meggyőzően Gînju elvtárs, majd így folytatta: – Aztán mondja már meg, hogy él, milyen ott az élet?

A juhász nem sietett a válasszal, az üres zsákjaival foglalatoskodott, s lopva föl-fölpillantott az előtte álló férfira.

– Nagyon jó és nagyon szép, én is nagyszerűen élek – mondta egy idő után.

– Az látszik, már az látszik, hiszen rádiója is van – hatolt tovább Gînju elvtárs –, de mondja csak, mennyit keres egy hónapban?

A juhász ismét gyanakvóvá vált, de úgy döntött, hogy minden részletében kielégíti beszélgetőtársa kíváncsiságát, tehát ezt mondta:

– Elég jól keresek, több mint nyolcezret!

– Havonta? – álmélkodott Gînju elvtárs.

– Há' hogy? Persze hogy havonta, nem látta, mennyi a vásárlóm? – fújta föl magát a *bátyó*.

Gînju elvtárs egy kis fejszámolást végzett, majd ráförmedt:

– Hát akkor maga, bátyám, néhány éven belül milliomos lesz!

– Ne, te, ne, há' baj az, hogy a' leszek? – hőkölt vissza a juhász.

– Dehogy baj, semmi baj – nyugtatgatta Gînju elvtárs, hogy aztán újabb lépést tegyen előre. – S mit csinál maga annyi pénzzel?

– Ohó, hogy a pénzzel ne tudjon mit csinálni az emberfia? Új házat építettem, olyan bútort vettem, mint az urak, vásároltam rádiót is, 'sze látja, de nem csak ezt a kis hordozhatót, hadd hallják a juhok is, amikor legelnek; van otthon egy nagy, pikupos is – kérkedett a juhász.

– Gyereke nincs? – tette föl a következő kérdést a főnök.

– De van, má' hogyne lenne; két gyerek meg egy lány – válaszolta.

– S a legények is juhászok? Nekik hogy megy soruk? – faggatózott Gînju elvtárs.

Ezek a kérdések nem voltak ínyére a juhásznak, sértve érezte magát, hogy az előtte álló ember föltételezi, hogy az ő fajtájának már örökké csak a juh hátsó felét kellene szagolgatnia; hát nem úgy verik a cigányt: mi van abban, ha eddig apáról fiúra származóan a család minden tagja juhval, túróval, sajttal foglal-

kozott? Ez nem azt jelenti, hogy minden gyermeke, unokája és dédunokája is ugyanezt csinálja.

– Má' ne bosszantson az úr – dorgálta a juhász a főnököt –, há' má' mé' lennének juhászok? Urak azok, nem juhászok. Az egyik mérnök, a másik doktor.

– Dehogy akartam én magát megharagítani, bátyám, csak úgy gondoltam, s látom, tévedtem – próbálta kiköszörülni a csorbát Gînju elvtárs. – Csak azt akartam tudni, hol dolgoznak, hogyan boldogulnak; miféle gondjai vannak a fiaival?

– Mi gondom lenne velük, elvtárs? – vágott vissza a juhász. – Az egyik igazgató a *minisztériumban*, a doktor meg Amerikában van, továbbtanuláson; prímán boldogulnak.

Gînju elvtárs nagy szemet meresztett, szinte nem hitt a fülének, de mert a gubancos bundájú férfi rideg arccal, habozás nélkül válaszolt a kérdéseire, ez eloszlatta kétségeit. Úgy döntött tehát, hogy több hitelt ad a szavainak.

– De hogy öregkorára támasza legyen, a lányát csak maga mellett tartotta, nem? A lányok közelebb állnak a szülőkhöz.

Haladéktalanul megkapta az erkölcsnemesítő választ.

– Há' megint rosszul szólott; má' hogy tartanám otthon, ki tartja otthon manapság a lányokat? Tán a fehérnép nem egyenjogú a férfiemberrel? Tudja meg, elvtársam, hogy a' tegnapelőtt váltotta ki az útlevelét, hogy elugorjon Párizsba – azt hiszi, vissza tudnám tartani?

– Párizsba?! – kiáltotta csodálkozva Gînju elvtárs, s mintha azt vette volna ki a juhász arcából, hogy a bolondját járatja vele. Ez azonban nagy komolyan így folytatta:

– Egen, me' mióta művésznő lett belőle, ott szereti varratni a ruháját.

– Maga tréfál, bátyám? – sötétült el Gînju arca.

A juhász körbehordozta a pillantását, mintha csak tanúkkal

akarta volna igazolni a kijelentését, majd alázatosan ezt mondta:

– Jaj dehogy, 'sze megkérdezheti, ha nem hiszi...

Gînju elvtárs nem óhajtott tanúkat; egymaga akarta kifaggatni, tehát cinkos arcot vágott, s tovább rukkolt:

– Sok juha lehet magának, és sok sajtot adhatott el, míg ilyen jól kitaníttatta és eligazította a gyermekeit.

A juhász rosszul elhelyezett, tehát könnyen kikerülhető csapdának érezte a jövedelmére és a kiadásaira vonatkozó célzást, ezért így válaszolt:

– Tudja meg, uram, hogy amit én kerestem, azt mind tisztességes munkával kerestem. Dehogy van nekem annyi juhom, tán csak tizenkettő; ezek után épp elég sajtot és gyapjút árultam, de nem azért, hogy kiteremtettézzem a gyermekeimet; az állam taníttatta őket, ingyért; eszük, az volt elegendő, egyébre meg semmi szükségük nem volt ahhoz, hogy boldoguljanak; hiszen maga is tudja, hogy a mi országunkban aki akar, s akinek van hozzá esze, az érdemei szerint boldogulhat!

Gînju elvtárs lenyelte a kioktatást, és ezt mondta:

– Igaza van, bátyám; szívből gratulálok magának! – Majd azzal vigasztalódva, hogy nemhiába vesztegette az idejét, lesz mit mesélnie másoknak, bármikor a rendelkezésére áll majd egy valóságos, konkrét és pozitív példa, keményen kezet nyújtott a juhásznak, s ezt a következő jókívánsággal toldotta meg:

– Erőt, egészséget!

A juhász azonban épp a bundáját igazgatta a vállán, s lehajolt a lábánál, a betonasztal alatt maradt átalvetőihöz, így nem vette észre a mozdulatot. Gînju elvtárs zavartan visszahúzta a kezét, majd ismét fölemelte, hogy megigazítsa a kalapját; aztán ráérősen elindult, még nem döntve el, hazafelé vagy a városháza felé vegye az útját. A juhász, hogy ismét függőleges tartásba

keveredett, tudomásul vette a különös idegen távozását, s csak most pörgött be igazán, hogy belement a beszélgetésbe anélkül, hogy megkérdezte volna a másikat, miben sántikál, mit akar: miért épp őbelé botlott az egész piacon? Sajnálta, hogy nem küldte el valahova, amúgy románosan; vagy legalább fordított volna hátat neki. Körülfürkészett, s megpillantotta, amint az emberek között épp az egyik kijárat felé tart; néhány lépéssel utolérte, a vállára tette a kezét, s megállította:

– Hé, álljon csak meg egy kicsit. – Gînju a juhász parancsoló hangjától kelletlenül felé fordult. – Mondja csak, míg szépen kérem, ki maga, hogy ennyire kikérdezett?!

Gînju elvtárs csak annak örvendett, hogy senki sem figyelt föl a helyzetre, s konspiratív hangon ezt mondta:

– Én vagyok a polgármester, jóember, miért ijedt meg?

A juhász arcán hitetlenkedő mosoly suhant át; tetőtől talpig végigmérte az előtte álló embert, majd mókásan ezt mondta:

– Ó, hogy a rosseb essen magába, én meg azt hittem, spion.

Ernyedten elmélkedtem az ilyen és ehhez hasonló történeteken, s egyre halogattam azt, hogy belépjek abba a helyiségbe, mely elválasztotta a *főnök* irodáját a nyílt folyosótól; itt rostokoltam tehát a kis előtérben; azt hiszem, némi kárörömet éreztem, tudván, hogy Tarniță ideges: „Hol késlekedik már ez a Cremene elvtárs?", mire Stăncuța megkérdezi: „A *főnök* hívta magukat?"; Tarniță megpróbálja kifaggatni: „Dühös? Nem kérdezett felőlünk?"; aztán fölhívja a számomat, talán félretárcsász, s a „foglalt" jelzés még jobban kihozza a sodrából. Megszakításokkal közeledtem a színhelyhez, mint egy elmeszesedett aggastyán, aki képtelen végigmondani a jelentéktelen kalandot anélkül, hogy néhányszor ne állna meg mentében: „Ohó, amikor én fiatal voltam..."; orcája kipirosodik, szeme

vérszegényen pillog, tesz néhány lépést, majd ismét megáll: „Egyszer megismerkedtem..." Én azonban azt forgattam magamban, vajon abban az ironikus hangütésben, abban a csaknem ellenséges kívülállásban, amellyel némelyek anekdotikusan elmesélték Gînju időszakának különböző mozzanatait, vajon mindebben nem az elbeszélők bűntudatát kellene látnom? Akaratlanul is eszembe jutott Hegel észrevétele, hogy milyen alávaló a tudat, ha úgy ítélkezik, hogy megpróbálja elmetélni a szálakat, melyek összekötik az ítéletre bocsátott ténnyel, vadászterületté változtatva azt, vagy pajzzsá az ellenfelek nyilaival szemben; s közben a bíró az áldozat szerepében, vagy a semleges, hűvös kívülálló pózában tetszeleg, készen arra, hogy a körülményektől függően meghallja az amálekiekkel háborút viselő Saul parancsát: „Most azért menj és verd meg Amáleket, és pusztítsátok el mindenét; és ne kedvezz néki, hanem öld meg mind a férfit, mind az asszonyt; mind az ökröt, mind a juhot; mind a tevét, mind a szamarat"; vagy az ősi hindu legenda igazságát hangoztassa, mely szerint a brahman és egy más kasztból való ember között nem áll fönt az arany és a kavics között mutatkozó különbség; a brahman nem hasította föl a föld hasát, hogy úgy jöjjön a napvilágra, mint az Arani száján kiáradó tűz; őt is asszony hasa növelte, mint a többi halandót... Ezt forgatva, végül már önnönmagamat éreztem bűnösnek, nem valamiért, csak úgy általánosságban; inkább valami elégedetlenségféle, kielégítetlenségféle lappangott bennem, mint szemrehányás, önvád. Igyekeztem a teendők összetorlódására kenni ezt az érzést; az utóbbi időben állandóan az a szorongó érzés tartott hatalmában, hogy átcsapnak fölöttem a hullámok, s amit mégis sikerül elintéznem, azt sem eléggé alaposan; ebben csupán Mihai, a kollégám a tanszéken próbált megenyhíteni, ő kísérelte meg az ellenkezőjét bebizonyítani.

Végül kedvetlenül bekopogtattam azon az ajtón, mely mögül – tudtam ezt – Stăncuţa válaszol majd, hatalmaskodón, mint egy határőr: „Szabad!"; hogy aztán Tarniţăval az oldalamon kivárjam, hogy ellenőrizze a határhoz való közelítésünk okát: „A *főnök* hívta magukat?"

3

Marát vártam – értetlenül, sebezhetőn, nyugtalanul. A *főnökkel* való találkozás másnap délelőttre halasztatott. Tarniţăra várva túlságosan sokat késtem, így aztán sürgősebb ügyek bukkantak föl a *főnök* programjában. Tarniţă már előbb lelépett, mert előbb tudta meg a hírt, mint én, s miután Stăncuţa velem is közölte a „megbeszélés elhalasztását", visszatértem a becses személyem számára fönntartott szoba falai közé, előbb azonban beugrottam Rotaruhoz, hogy bevasaljam rajta az előfizetést; előre tudtam, mit szól majd hozzá.

– Te nagyokos, te miért nem szánod rá magad, hogy előfizess? Tűzzük csak napirendre a politikai színvonalad emelésében mutatkozó folytonossági hiányokat!

Ábrándos pillanataiban szinte ragályosan szkeptikus arcot vágott, s szívesen bölcselkedett, miközben derékfájásán siránkozott.

– Igazságtalanság, hogy az ember ennyire függjön az évszakoktól, hogy lelkiállapotának változásai hozzáigazodjanak ahhoz, hogy ez a vakondtúrás föld épp milyen helyzetben is van a naphoz képest, s hogy elszenvedje ízületeinek rongálódását, valahányszor egy tehetetlen göröngy, egy hullócsillag, egy hitvány meteorit, vagy ki tudja, melyik bolygó holdja a nap és a mi vakondtúrásunk közé furakodik; a föld közé, mely élő, még ha olykor reuma, szapora szívverés vagy daganat kínozza is, és a nap közé, mely foltos, s olykor viharok pusztítják végig, s amelynek még mindig adósai vagyunk a fotoszintézisért. És emiatt esnek pánikba a patkányok, csapnak ribilliót a papagájok, vonítanak gyászosan az ebek...

Amikor azonban konformizmussal vádoltam, gondosan kihúzta a derekát, és közömbösen ezt mondta:

– Ejnye, megint kieresztette a karmát az a nyomorult szpondilózisz – hogy aztán így folytassa, emeltebb hangon fordulva felém: – Te nagyokos, te, sohasem fogod tudni meggyőzni a főnököket arról, hogy nincsen igazuk, ha nem nyered el a bizalmukat; ha Gînju képébe nevettem volna, valahányszor szembe kellett szállnom vele, előbb kipenderített volna az állásomból, semhogy a számat kinyithattam volna. Tudd meg, ösztönösen vonzódott azokhoz, akik nem táncolták körül. Én meg nem is annyira ehhez a székhez ragaszkodtam, inkább arra gondoltam, hogy rosszabbat hozhatnak a helyembe, aki hajlandó minden rendelkezést végrehajtani; én legalább képes voltam addig húzni-halogatni bizonyos *ügyek* megoldását, amíg ő megfeledkezett róla, hogy ezeket meg kell oldani – s ez akkoriban nem volt csekélység...

Míg én nem találtam nyugtot, annyit sem, hogy összeállítsam a politikai tájékoztató anyagot, a *főnök* magához rendelte Medant, a gazdasági ügyek titkárát, s röviden kérdőre vonta:

– Légy oly kegyes, s ne hagyd, hogy bután haljak meg; áruld már el nekem is, hogy állunk a transzformátorok szállításával? Ideszóltak a minisztériumból, hogy féléves késésben vannak, én meg mit sem tudok az egészről. Hát ki az ördögnek kellett volna tájékoztatnia, he? Csak semmi magyarázkodás – vágta el Medan szavát, amikor az épp szólni akart –, intézd el, ami dolgod még itt van, aztán félóra múlva kimegyünk a gyárba.

Amint útilaput kötöttek a talpára, Medan halkan odasúgta Stăncuţa elvtársnőnek:

– Hívja föl, kérem, az Elektromos Készülékek Üzemét, s mondja meg nekik, hogy készüljenek föl az elektromos transz-

formátorok szállítása ügyében. Húsz-huszonöt perc múlva ott vagyunk a *főnök*-elvtárssal.

Stăncuța tárcsázott, Medan pedig visszament az irodájába, s magához hívta a gazdasági bizottság helyettes vezetőjét.

– Halló, EKÜ? Az igazgató elvtárssal? Itt Stăncuța; nézzenek utána, mi a helyzet az ET-ek szállításával – a *főnök*-elvtárs ma odamegy. Negyedóra, legkésőbb húsz perc múlva. Én is csak most tudtam meg. Szívesen. Jó napot.

– Văleanu elvtárs, az anyjuk keservét, miért nem csináltak semmit azok az EKÜ-ben az ET-ek ügyében? Te tudtad, hogy késésben vannak; hát mindennel én foglalkozzam? Most nyomás, menj ki hozzájuk, s nézz utána, mit tudtok csinálni, hogy kimásszunk a slamasztikából; a *főnök*-elvtárs dühös, fölhívták a minisztériumból, s ki akar menni az üzembe. Én még húzom itt egy kicsit az időt, de egy félóránál tovább nem hiszem, hogy visszatarthatom, na jó, úttal együtt legyen negyven perc.

Az EKÜ igazgatója megnyomta a súlyos tölgyfa asztal lapja alá rejtett csengőgombot. Külön rendelésre készült ez az asztal. Miután átvette az üzem vezetését, eszébe jutott egykori kollégája, a Carageai Bútorgyár főmérnöke; fölhívta, s megállapodtak a kivitelezés föltételeiben: „Ha készen van, küldöm a kocsit; a küldöttünk nem megy majd üres kézzel, úgyhogy legyen gondod az *igazgatói székre* is; minél méltóbb, annál jobb! Az árral ne törődj, fizetem; szükség esetén magadnak is csináltass egy komódot, egy íróasztalt, akármit, ami a lakásodból hiányzik. Ha tetszik az *áru*, nálatok rendelem meg az új ebédlőberendezésemet; nemsokára tekintélyesebb lakásba költözöm."

– Hívott, igazgató elvtárs? – kérdezi édesen Eufrosina, akinek a reflexei egyből riadót fújtak, valahányszor meghallotta a gépíró asztalkája oldalára fölszerelt csengő berregését; a hangok vibrálása megbizsergette a térdét, fölkúszott a combján,

vad táncot járt egész elmerevedett testében; kitágította a pórusait, fölgyorsította a lélegzetvételét; az egész olyan volt, mint valami szorongás enyhítette előjáték; akkor érezte még így magát, amikor *kálcium-* és *C-vitamin-injekciókat* kapott, intravénásan; ugyanaz a melegséghullám járta át minden idegszálát, izgatta föl szinte már a szenvedélyes vágyakozásig, hogy aztán kissé kábán fölálljon, s közben sajnálja, hogy a hatás oly hamar szertefoszlik, s állandóan gyakorolt önszuggesztióval megpróbálja meghosszabbítani, gondolatban újrajátszva a gyógyeljárás valamennyi szakaszát.

– A fölsorolás sorrendjében jöjjön be hozzám: az alapszervezet titkára, a *termelési* osztály vezetője, a *szállítási* osztály vezetője, a *műszaki ellenőrzés* főnöke és a *csomagolási* és *fölbélyegzési* részleg vezetője.

– Igenis, igazgató elvtárs – engedelmeskedett édesen Eufrosina.

Nem égtem a türelmetlenségtől, hogy viszontlássam Marát, semmi hozzá fűződő érzelem nem volt bennem, semmiféle vágyakozás nem tett próbára, csupán a tétova ingerültség, az érzékeimben előérzetként tanyát vert görcsösség, az előérzet, mely mentegetőző fölkiáltásra emlékeztetett. Talán megigazíthatnám a nyakkendőmet, gondoltam, megfésülködhetnék, mint akkor, amikor a *főnök*-elvtárshoz készültem; vagy tán elrendezhetném ezeket a papírokat az asztalon – újságok és folyóiratok, falragaszok, műsorfüzetek, brosúrák, kimutatások és jelentések hevernek már-már megengedhetetlen zűrzavarban egymáson; mellettük a hamutartó, a durva üvegből készült tintatartó, rajta két nyílás és hosszúkás vájatok a tinta, illetve az írótollak számára, a vájatokban a papírok összetűzését szolgáló gemkapcsok, gombostűk, rajzszögek halmozódtak föl, a tintásüveg mellett elromlott lyukasztó az íróasztali előjegyzési

naptár nyúzott lapjaival; az asztal sarkán a telefon, mely inkább csak a lelki tűrőképesség tesztjének kelléke; Rotaru megállapításával élve: Ştefan cel Mare gyorsabban gyűjtötte össze a hadait a dombtetőkön gyújtott tüzek segítségével, mint ahogy az ember összeverbuvál egy értekezletet ezeknek a telefonoknak a segítségével; ha végre városi vonalat ad, félrekapcsol; ha az „előfizető" veszi föl, a beszélgetés közepén szétkapcsol, s a kagylóból bizarr hangok zsivaja csattan föl, csikorgások, berozsdásodott mikrofonok pattogása; vagy egyszerűen csevegő hangok lépnek be a vonalba:

– Jaj, te nem hallottad?

– Nem, te; mit kellett volna hallanom?

– Hát hogy Luxiniţa.

– Az a beképzelt? Mondd már, meghalok a kíváncsiságtól.

– Tényleg nem hallottad?

– Becsületemre, nem.

– Hihihi, hahaha; ne nevettess már, te begyes, ezt a kifejezést meg honnan vetted?

– Na, ne játszd már a sápadtarcot, mondd már, miféle Luxiniţáról van szó?

– A Csőtésztagyár igazgatójának arról a finnyásáról, te.

– Ó, tudom már, az, aki összeszűrte a levet egy arabbal vagy egy négerrel?

– Igen, de tudod, hogy ő is meg az anyja is kezelésre jár?

– Miféle kezelésre? Mondd már, na.

– Csak vigyázz, nehogy te is megjárd; nagyon forró lett a bugyid, amióta Ali megígérte neked azt a tizennyolc karátos gyűrűt.

– Mi történt velük, irigykém? Hagyd csak, hiszen neked is folyt ki a szemed...

A folytatást azonban már nem hallja az ember, mert újabb hangok lépnek be a vonalba:

– Halló, Közüzemek? Halló!

– Kapcsolja, lányom, a kombinátot!

– Ne üvöltsön, elvtársam...

Úgy vártam Marát, mint akármelyik, érzelmileg közömbös nőismerősömet, aki talán testiségében jelenthet számomra valamit, „ismeretelméleti szempontból", ahogyan Bărdaşu mondaná. A rendcsinálás első kísérletére az idős Cantacuzina Creusa Pretorian emléke bizsergette az ujjamat. Ismét láttam, amint alkotásai sorsa miatt aggódik, hiszen ezért húzhatott alá egy bekezdést, mintegy fölhívta rá a figyelmet: „Bizonyos személyes tapasztalatok és közvetlen ismeretségek alapján arra következtethetek, hogy épp azok, akik csipegettek eme ihletett alkotásokból, épp azok akadályozzák meg a közzétételüket; egyszerűen elképesztő volna, ha épp a szocializmusban, ahol minden emberi értéket óvnak, épp itt ne értékelnének ilyen szép dolgokat, mint az enyéim, s csak azért, mert azoknak, akiknek a megítélés a hivatásuk, fukarkodnak az idejükkel, mások pedig nem rendelkeznek kellő ítélőképességgel, melynek segítségével megállapíthatnák, hogy itt valódi értékekről van szó; befejezésképpen, mivel a gyűlölet és a rosszhiszeműség még nem veszett ki a föld színéről, némelyek attól tartanak, hogy árnyékba borulnak, letűnik a csillaguk." Ezek szerint úgy gondolja, nem rendelkezem a kellő ítélőképességgel, hogy megértsem az alkotásait? Vajon ezért nem mutatta meg őket? Íme, egy ok, melynek értelmében sorsára hagyhatnám az ügyet, mondtam magamban, de abban a pillanatban rám köszön Mereuţ, a szikár, mindamellett kerek arcú, mord öregember, aki erőteljes kopogtatásával szinte egyidőben lépett be.

– Er-rőt, egészséget! Néhány levele van, kér-rem.

Gyorsan, botladozó nyelvvel beszélt; nagy erőfeszítéssel megpróbálta elkerülni a szavak kerékbe törését, s ettől még kopasz feje búbja is kivörösödött; összeborzolódott a néhány erős hajszál között elhelyezkedő pihecsomója; e hajszálak egy megnyúzott sündisznó tüskéire emlékeztettek, s talán csak azért maradtak a helyükön, hogy igazolják „helyresimításuk" reflexmozdulatát a fejtetőn fölöslegesen végighúzott fésűvel. Átnyújtott néhány borítékot, s egy „er-rőt, egészséget"-tel sietve visszavonult. Mereuţ olykor szívesen itt feledkezett, s ilyenkor megpróbált szóba elegyedni velem, mesélni.

– Mi raktuk le az alapokat, mi törtük meg az osztályellenség ellenállását.

Egy időben járási titkár volt; hajlíthatatlanságának híre messze jutott, míg egy szép napon arra ébredt, hogy leváltották, s kinevezték a Sportszövetség elnökének; itt is eltöltött néhány esztendőt, majd újfent „politikai felelősséggel járó munkát" bíztak rá, előbb a Román–Szovjet Baráti Társaságnál, aztán egy ideig a szakszervezeti mozgalomban. A nagy kiábrándulás azonban akkor köszöntött rá, amikor vissza *kellett* volna mennie a „termelésbe"; inkább „beteg"-nyugdíjaztatta magát. Három éve azonban ismét boldog:

– Boldog vagyok, mert nem feledkeztek meg rólam; ismét a párt szolgálatára rendeltek – jelentette ki, ha ismerősei megkérdezték, hol dolgozik.

– E-elvtársak, én is szerezhettem volna di-diplomát, ha ki-i-használom azt az időt, amíg a jár-rásnál voltam – mondja, ha az egykori munkahelyeire emlékeztetik. – Leváltásom ne-e-em volt jogos, hiszen nem követtem el semmiféle po-po-litikai hibát; csak azér-rt csúsztam le, mert nem volt di-diplomám. De ha a di-diploma szer-rint vesszük, a Spor-rtszövetségnek sem felelek meg, mégis o-odaküldtek; pár-rtmunkásként is-

mer-rtem a dör-r-rgést, de a spor-rtról halvány sejtelmem sem volt; még a futballhoz sem ér-r-rtettem, pedig ahhoz mindenki ér-rt. Aztán mégis megálltam a he-he-helyemet, mer-rt he-he-helyesen tájékozódtam.

Itt mindenki tiszteli, a legfiatalabbaktól a legidősebbekig, s korántsem túlbuzgóságáért – alighogy a posta befut a portára, máris egyik irodából a másikba indul, s jó előre fölhívja a takarítónő figyelmét: „Tinca elvtársnő, kér-rem, vigyázzon a por-r-rtán, míg visszajövök", az iránta megnyilatkozó tisztelet a „*ház* új szokásaiból" is adódik, meg a betegsége miatt érzett részvétből; azt senki sem tudja, vajon a gyomra vagy a mája miatt szenved-e, mindenesetre állandóan magával hord egy palack gyomorerősítő vagy májtisztító gyógyteát, s miközben a címünkre érkezett sajtótermékeket, különböző írásos anyagokat és leveleket rendezgeti, bele-beleszürcsöl, aki nem ismeri, azt gondolhatná, hogy alkoholista, legtöbben azonban tudják, hogy egész életében nem ivott, nem cigarettázott, semmi módon nem élt vissza a szervezetével; számára még a felesége is egy „elvszerű elvtársnő" volt; ezt mondta barátainak, akik az esemény bekövetkezte után megkérdezték tőle, kit is vett el; ha aszketizmusát figyelembe vesszük, ez valóban eseménynek számított; „terepen", egy kötöttárugyárban ismerkedtek meg: az asszony szegényparasztcsaládból származott, élmunkásnő lett belőle, fölvették a pártba, férjhez ment, ikreket szült; férje billenő tehergépkocsit vezetett; a kocsi fölborult, s a férfi súlyos állapotban a sebészetre került; az asszony Mereuţhoz fordult segítségért, megkérte, hogy sürgessen meg bizonyos külföldi gyógyszereket, melyeket az Egészségügyi Minisztériumon keresztül kértek, és „tegyen meg mindent, hogy megmentsék"; Mereuţ közbenjárt, az orvosok erőfeszítése azonban hiábavalónak bizonyult. A döntő lökést végül az adta meg, hogy az öz-

vegy, párttag lévén, nem akart egyházi temetést, a szülők és a rokonok azonban hallani sem akartak róla, hogy úgy „temessék el, mint egy pogányt"; a nő ismét segítséget kért tőle, s úgy nyilatkozott meg előtte, mint régi ismerőse előtt. Nem tudni, hogyan, de Mereuț azonnal intézkedett, úgyhogy a temetésen nyoma sem volt a papnak, „Anastasia özvegy elvtársnő" pedig „az egészséges gondolkozás példaképévé" vált, míg aztán, a gyászidő után nem sokkal, elvtársak körében megtartották az esküvőjüket. Mereuț most is beismeri, hogy abban, ahogyan túltette magát a titkári funkcióból való leváltásán s az ebből adódó lelki meghasonláson – ez nem sokkal házasságkötésük után következett be –, „igen jelentős érdemei vannak Anastasiának, mindazon határozatokba vetett megingathatatlan hitének, amelyeket hoznak, végül paraszti, ám egészséges optimizmusának".

Átvettem a Mereuț hozta borítékokat, de nem tudtam levenni a szemem az ajtóról, amelyen épp kiment; gondolatban végigkísértem a folyosókon, amint bekopogtat a többi ajtón, belép, „er-rőt, egészséget" kíván, kijön, majd ismét benyit valahova; mi köt össze és mi választ el bennünket? – kérdeztem magamban, mintha most először láttam volna viszont évekkel ezelőtti első – talán valóban megtörtént vagy csak képzelt – találkozásunk óta. Vajon ő pontosan tudja-e, mi igaz abból, amit önmagáról elmond, s mit tesz hozzá a képzelet avagy a vágy, hogy bár így lett volna? Vajon ő érezte-e magát jelentéktelennek, fölöslegesnek, nevetségesnek? Vajon észreveszi-e, hogy jelenléte megfélemlít, elkedvetlenít? Való igaz, mindig zavarba ejtettek a túl korrekt emberek, nem tudtam, hogyan viselkedjem velük szemben; sosem szerettem azokat, akiknek semmi hibájuk sincs, akik képesek megtartóztatni magukat minden bűntől; egy dohányzó embert megkínálunk egy ciga-

rettával, ha az illető a zsebeiben kotorászva észreveszi, hogy nincs szívnivalója, s máris lehetségessé válik az eszmecsere; a *kávézóba* belépő kávékedvelő elfogadja az egyenrangúságot, legalábbis addig, míg veled s a többiekkel együtt végigállja a sort; ha az ember nem lel gyógyírt lelki fájdalmára, óhatatlanul elköveti azt a hibát, hogy az első bárban egy konyakkal többet rendel, mint szükséges; csak az, aki sohasem érzett ilyet, aki sohasem tett ilyet, csak az képzeli az emberről, hogy lecsúszott, semmirevaló alak; és csak az olyan ember számára természetes gesztus az, ha egy nővel beszélgetünk az utcán, vagy utánafordulunk egy másik nő sudár, harmonikus alakjának, vagy kihívó-kegyes mosolyának, aki a költővel együtt képes mondani: „Nők, drága hegedűk, / tenyerünkben remegtek."* De hogyan hatolhatnánk be a csigaházba? Hogyan létesíthetnénk kapcsolatot a hajlíthatatlan ólomkatonával, amely csakis támadási parancsok végrehajtására van beállítva? Honnan tudhatnánk, kicsoda rejtőzik a páncélzatba vájt „kukucskáló"-nyílás mögött, mely a bent bújkáló félelmének köszönheti létét; s vajon milyen gondolatokat forgat magában? Mereuț a csatornák nedves hűvösét ápolta bencés szerzetesi külleme alatt, valamiféle láthatatlan, váratlanul lehullott permeteget, mely az embert épp akkor kapja el, amikor vékonyan van fölöltözve, amikor nincs fölkészülve rá, hogy tüzet gyújtson a szobájában; Mereuț permetege gyanakvással terhes légkört hagyott maga után.

Időközben az EKÜ igazgatója kiadta szigorú utasításait:

– Alapszervi titkár elvtárs, rakd rendbe az alapszerv dokumentumait; jön az *elsőtitkár*-elvtárs, nehogy találjon valamit nálad.

* L. Blaga: *Nők, forró hegedűk*. Tandori Dezső fordítása.

– A dokumentumokkal semmi probléma, legfeljebb a termeléssel, hiszen tudod, hogy állunk.

– Azzal majd én foglalkozom, te csak törődj az alapszervezettel; díszítsétek föl, tegyétek rendbe az irodát; beszélj néhány párttaggal, hogy tudjanak válaszolni a kérdésekre, ha lesznek; gyorsan, csak egy negyedóra áll a rendelkezésünkre... *Termelésiosztály-vezető* elvtárs, véged van, röpülsz, érted? Én is röpülök, de előbb te röpülsz, hallod? Hogy állsz az ET-ekkel, mikor lehet leszállítani őket?

– Nem lehet, igazgató elvtárs, a huzalok késlekedése miatt nem tudtuk elvégezni a tekercselést; csak most két napja érkeztek meg, hisz tudod, a szállító egyre halogatta.

– Hagyd a szállítót; őt majd ellenőrzi más, most minket ellenőriznek; jön az *elsőtitkár*-elvtárs; nincs vesztegetni való időnk; mondd, mivel tudsz előállni?

– Hát jóformán semmi sincs készen, még transzformátorvasmagunk sincs; csak annyi van, amennyi a tavaly hatálytalanított rendelésekből visszamaradt; tudod, a késések miatt néhány megrendelő fölmondta a megrendelést.

– Van valami készen? Engem ez érdekel.

– Van két teljes ET-ünk s további nyolc egység, melyen befejezték az első tekercselést, s épp most dolgoznak a másodikon.

– Azoknak a szekrénye megvan?

– Meg, csak addig nem szereljük rá az alkatrészcsoportra, amíg nem tudjuk beszerelni a tekercseket.

– S mennyi idő alatt tudjátok fölszerelni?

– Hát az egyszerű, így, üresen, pár perc alatt fönt vannak.

– Összességében tehát tíz *teljes* volna.

– Csak kettő, igazgató elvtárs, a többinek nincs készen a tekercselése.

– Kettő meg nyolc, *termelési* elvtárs! És mennyivel vagyunk hátralékban?

– Összesen?

– Összesen, az egész fél évet véve, ne légy már ilyen nehézfejű épp most!

– Tizennyolc meg tizenöt, az annyi mint harminchárom.

– Tehát tíz tele és huszonhárom üres göngyöleg – csekély az esély; bevetsz minden eszközt, becsomagoljátok a tíz telit, s kiszállítjátok a rakodóra; húsz perc múlva készen vagytok!

– ?!

– Szót se többet: sorba rakjátok; az elején legyen egy *teljes,* hogy *szükség* esetén be lehessen indítani, utána kettő-három a többiből; tegyetek utána hat-hét lezárt és lebélyegzett göngyöleget, aztán két-három félkész egységet, s hat-hét üres ládát; azután következzenek azok, amelyek szerelés alatt vannak, s a legvégén legyen ott egy működőképes, „arra az esetre, ha"; összességében legyen ott kb. huszonhárom-huszonnégy ET, szállításra készen!

– Ez lehetetlen, igazgató elvtárs.

– Lehetségesnek kell lennie, *termelési* elvtárs, annak kell lennie; még nem hallottad, hogy ez az *elsőtitkár* nem ismer tréfát?

– És ha?

– Harapd le a nyelved! S húzd el a csíkot, úgyis túl sok időt vesztegettem már el; tán csak nem veszi ölbe azokat a deszkarekeszeket, hogy lássa, üresek-e; le lesznek pecsételve; cím, címke s az összes többi cicoma... *Szállítási* elvtárs, átveszed a rakodóra kiszállított egész *árut;* kérdésre nincs idő; egy-két daru álljon a becsomagolt készülékek mellett – most figyelj: ha megkérdezik, „mikor indul a tétel?", megmagyarázod, hogy éjjel rakják meg a *vagont,* hogy már meg van rendelve, vissza van igazolva stb. Ne mereszd a szemed; negyedórán belül itt

van az *elsőtitkár*-elvtárs; ha nem boldogulsz, jobb, ha magad kötsz útilaput a talpadra... *Műszaki ellenőrzés:* lepecsételsz minden lezárt ládát; magyarázat később. A csomagolók sarkában jársz; minden lezárt ládán rajta kell legyen a pecséted, világos? Üdv!... Így, hát ti hogy álltok az ET-ek *csomagolásával?* Sürgősen kihordjátok őket; a *termelési osztály vezetője* majd megmondja, hányat, s hogy hova rakjátok le; s hogy mennyit zártok le, mennyit hagytok nyitva. Szedd össze a kibiceidet, és munkára; a lezártakra ráragasztjátok a nyomtatványokat, a címet s az összes többi fecnit, ami a feladáshoz szükséges; a feladás ne érdekeljen – ha megkérdezik, mondd azt, hogy az éjjel; elmehetsz! Jól vedd az eszedbe, egy negyedóra áll a rendelkezésedre!

Ismét lenyomatik a csöngőgomb; Eufrosina édesen, remegőn:

– Hívott, igazgató elvtárs?

– Hívja föl a portát; tartsák nyitva a szemüket, s azonnal értesítsenek, amint befut a párt.

– Épp most szóltak, hogy bejött egy elvtárs...

Eufrosina vékony teste s hangja megremeg, amint finoman az ajtószárnynak nyomja a mellét; a mell fonnyadtka, annak ellenére, hogy esténként, lefekvés előtt kezelést, gyógymasszázst alkalmaz; ilyenkor egyedül fekszik az ágyban, s keze helyébe férfikezet, az igazgató elvtárs vagy másvalaki kezét képzeli; „azért inkább ne a másé legyen" – susogják gondolatai. – Jaj! – kiált föl, a nyomásnak ellenálló mellben érzett szúrástól meglepetten.

– Mi történt? – simogatja meg a kiáltástól összerezzenő igazgató hangja.

– Semmi, igazgató elvtárs – pirul el a nő, s kezét célzatosan a melléhez viszi; szeme nedvesen csillog.

– Jó napot – hangzik a háta mögött.

– Mit gondolsz, rendben lesz minden, Văleanu elvtárs? – kérdezi az igazgató, miközben Eufrosina bájosan kilibben, alig véve tudomást az újonnan érkezett belépéséről.

Még mindig Mereuţ járt a fejemben; Mereuţ, akivel csaknem naponta találkozom, reggel, amikor bejövök, s délután, amikor távozom; ő ott ül, nyilván azért, hogy lássák a ki-be menők, s mindenkihez intéz egy „erőt, egészséget" köszöntést; rá gondoltam tehát, s voltaképpen nem tudtam eldönteni, megfélemlít-e vagy csak a szivárványhártyámat ingerli. Nem vagyok biztos, hogy idejövetelem előtt megismerkedtem-e vele vagy sem. De mintha az apám által leírt illetőre emlékeztetett volna. Hetedik vagy nyolcadik osztályos voltam; abból a városkából kerültem a gimnáziumba; akkor még ötödikes voltam, s a faluban még nem volt középiskola. Medrea ezt a tanácsot adta a szüleimnek:

– Kár volna, ha nem taníttatnák tovább; nehéz lesz, de majd én is besegítek; ősszel elköltözöm, abban az iskolában fogok dolgozni, ahova Cremenuţ megy; épp elég volt ez az egy év *büntetés;* hej, mi mindenen mentem keresztül; de jól éreztem magam itt, ellátogatok még ide Cremenuţcal, hadd lám, hogy élnek az emberek, megfogantak-e ezeken az erdei körte- és almafákon az oltások.

A falubeliek őszintén megszerették; sokak vadgyümölcsfáját beoltotta a kertekben, s másokat arra biztatott, hogy hozzanak csemetéket az erdőből, hogy aztán később beoltsa azokat is; mézes szavú volt, vallomásra tudta bírni az embereket.

Egy hétfői napon hazazavartak az iskolából:

– Ha nem győzöd meg a szüleidet, hogy adják be a tehenet a közösbe, nincs többé keresnivalód az iskolában.

Pontosan ez hiányzott ahhoz, hogy megváltoztathatatlanul

az „Új ugar" lehetséges tagja maradjak, hiszen épp én voltam az a tüske, amelyet állandóan a szüleim szemébe vertek, hogy ezzel az érvvel győzzék meg őket, lépjenek be a nevezett közös gazdaságba.

– Az állam erőfeszítéseket tesz, ingyen taníttatja a gyereküket; de mi majd kirakjuk, ha maguk ellenségei a mi politikánknak.

Apám csak anyám erősködésére – „Íratkozz már be, ember, vesse föl őket a tűzlang; ezek nélküled is megcsinálják a *közöst*, csak nem szabadulunk tőlük; minek ennénk meg a gyermek jövőjét?" – hagyta meggyőzni magát; az öreg abban reménykedett, hogy nálunk talán mégsem lesz közös, mivel a „meggyőző munka" itt később kezdődött; s erre az emberek sajátos közönnyel válaszoltak: tettetett érdeklődéssel végighallgatták az érveket s a magyarázatokat a „boldog életről s arról a bőségről, mely az egybeszántott földeken fölvirágzik majd", megígérték, hogy majd megtanácskozzák a dolgot az asszonyokkal, s aztán elfelejtettek visszajönni, hogy aláírják a már kitöltött kérvényeket; a bizottság tagjai végül is elveszítették a türelmüket. Apám aztán az ekével és a szánnal együtt beadott egy tehenet is, egyet a háromból; a második esetében azonban megmakacsolta magát.

– Még ha emberhalál lesz belőle, akkor sem maradok úgy, hogy ne legyen mit az igába fognom.

Elrejtette a szétszedett szekér minden darabját az istálló padlásán, a széna alá; eldugott továbbá egy farönköt is, amelyből új szánt készíthet, ha „eljön az ideje".

Tudtam, hogy apámmal szemben semmi esélyem sincs, tehát ahelyett, hogy hazamentem volna, elmentem a rendelőbe, s kőhécselve, rekedt hangon beszélve megkértem a felcsert, hogy utaljon be; az iskolánknak nem volt orvosa. A felcser jól ismert,

a régi páciensei közé tartoztam; sohasem fordultam hozzá ok nélkül, ráadásul valamiféle rokonszenvvel, együttérzéssel viseltetett törékenységem iránt.

– Mintha leányka volna – mondta anyámnak, amikor eljött, hogy megnézzen, s néhány tojást, kevés tejfölt hozott.

Befeküdtem az egyik ágyba; csütörtök estig minden rendben volt, olvastam, aludtam, ettem, s ha közeledő lépéseket hallottam, minden porcikámmal köhögtem. Osztályfőnökömnek, Ivanovnak a megjelenése vetett véget a köhögési rohamomnak:

– Tanuló, hazaküldtünk, nem a rendelőbe; most egy szempillantás alatt fölöltözöl, s hazamégy, különben megjárod velem.

Nem rosszindulatúan mondta, inkább ijedten, némi kényszeredettséggel. Nem kedveltem őt, de nem is gyűlöltem. Meglehetősen szigorú volt, de termete talán még nyersebbnek tüntette föl, mint amilyen valójában volt; tömzsi alak, enyhén himlőhelyes, érett dinnyére emlékeztető arc, kék szem; vöröses-szőke haját göndör tincsekben féloldalra fésülte. Mintha ellentétekből lett volna összegyúrva, jóllehet arckifejezése természetes volt, ő maga pedig rendkívül pedáns. Ő tanította a tantervben szereplő egyetlen idegen nyelvet, s számomra teljesen közömbös lett volna – óráin kívül –, ha nincs egy lánya; láttam néhányszor az apjával karonfogva, s mindig fölbolygatott. Amikor kijöttem a rendelőből, azt sem tudtam, merre vegyem az utam; el kellett töltenem valahogyan a pénteket, hogy csak szombat délután keveredjek haza, amikor nem keltek gyanút; vasárnap este jöttem volna vissza, némi elemózsiával, s valahogy csak elboldogulok, még ha éjszakáimat az állomáson töltöm is, vagy észrevétlenül beszököm a kollégium hálótermébe. A tömeg megritkult, itt-ott sápadt villanykörték gyulladtak föl, az oszlopokon vagy a kirakatokban; szívesen bementem volna a

cukrászdába, de a zsebemben egy fia garas sem volt, így aztán nekivágtam a mellékutcáknak. Egy idő után, anélkül, hogy szándékomban lett volna, Medrea háza környékére vetődtem; Medrea valóban ideköltözött, s a negyedik osztályban tanított. Továbbmentem, nem volt merszem benyitni; kivilágítatlanabb környék következett, s én visszafordultam; ismét elhaladtam a háza előtt, az ellenkező irányban; a falhoz lapulva mentem, kitértem a járókelők pillantása elől, féltem, hogy összefutok valamelyik tanárral. Szemből lépéseket hallottam; hátraarcot csináltam, úgy füleltem a hátulról közeledő, ritmikus, egy-egy pillanatra megálló, majd az ütemet ismét fölvevő lépéseket. Amikor megállapítottam, hogy nem idős ember lépései, lelassítottam; hagytam, hogy utolérjenek, vártam, hogy elhagyjanak, de a lépések elhaltak mellettem.

– Hát te mit keresel itt? – Azt hittem, hallucinálok, álmodom, képzelgek. – Te apám növendéke vagy, nem? – Hangja kristályosan csengett, akárha álomból jött volna. – Ó, nem mondalak meg; mit csinálsz itt?

A külsőm, igénytelen öltözékem miatt zavartan elnémultam; anyám nemrég vásárolt nekem egy pár cipőt az ószeren, a ruhámat is ő varrta, egy „fenyőgallyas" szőttesből, melyben kender- és finomra sodort gyapjúszálak keveredtek; az öltönyt az egyik szomszédasszony utasításai szerint készítette. Ivanov lánya mályvaszínű szoknyát viselt, hasonló színű kosztümkabátja alatt pedig fehér selyemblúzt; még sohasem álltam ilyen közel hozzá, még sohasem néztem ilyen közvetlenül a szemébe; varázsos villódzásokkal ékítette föl az arcát az utca világítása, vagy talán csak az én képzeletem; ajka meleg mosolyra nyílt, s néhány aranyló tincse minduntalan a homlokába hullt; hirtelen fejmozdulattal próbálta hátravetni őket, de újra meg újra visszahulltak.

– Nem ismersz meg? Annyiszor néztél utánam; tudom, hogy hívnak; megkérdeztem apámat.

Míg néztem, arra gondoltam, hogy a vallásos könyvek leírta angyalok – hányódott néhány ilyen könyv a házban, még anyám iskolás korából –, vagy a templomok ikonosztázára festettek megirigyelhetnék ezt az arcot; a lány két évvel lehetett fiatalabb nálam, kerek melle még épp hogy csak kirajzolódott a halkan susogó selyemblúz alatt.

– Engem Gabinak hívnak, itt lakom a közelben, ott, nézd. – Áradt belőle a bizalom, az egészség, a lelki kiegyensúlyozottság légköre; kinyújtotta a karját a házuk irányába, s amikor visszaejtette, észrevettem, hogy a másikban egy elnyűtt táskát tart, amelyben valami súlyos holmi van. Megfigyelésem zavarral töltött el, s egyben meghökkentett: a táska lefokozta öltözékét, éppúgy, ahogyan az én ruhám magára vonná a járókelők rosszalló pillantását, ha együtt sétálgatnánk, kézen fogva, a parkban, a vén gesztenyék alatt, melyek egyaránt virágzanak az éheseknek és a jóllakottaknak, a vidámaknak és a szomorúaknak; a különbség csak az, hogy ki-ki más szemmel látja e virágokat, más árnyalatuk tűnik föl neki. Naivságomban természetellenesnek tartottam, hogy Gabi Ivanovnak hívjanak valakit, s hogy ilyen táskával járjon, amikor az emberek azt beszélik az anyjáról, hogy „már-már valószerűtlen szépség, s eleganciája a párizsi szalonokhoz méltó". Nehezen sikerült elmotyognom az első szavakat:

– Mit viszel ott? – A szavak csöngése fölbátorított. – S miért jársz ilyen későn az utcán?

– Elküldött anyukám, hogy vásároljak sót.

– Hát akkor van mit cipelned, a só nagyon nehéz – vágtam rá gyorsan –, hadd vigyem én a táskát.

– Viszem én, nem olyan nehéz.

– Add ide, kérlek.
– Ha akarod...
Elindultunk – mindössze két-háromszáz méter volt hazáig. A lépéseimet számolva néztem a lányt, s kábultan hallgattam, lebegtem, felejtettem, irgalmaztam.
– Miért hallgatsz?
– Nem tudom, mit mondjak.
– Nem örvendesz, hogy találkoztál velem?
– Dehogynem... nagyon...
– Akkor mondj valamit.
– Tetszel nekem.
– Gondoltam.
– Örvendesz?
– Igen.
– Hogyan örvendesz?
– Hát úgy, s azért, mert tetszem neked.
– Én is neked?
– Megérkeztünk.
– Én tetszem neked?
– Add ide a táskát.
– Nem akarsz válaszolni?
– Nehéz volt?
– Maradj még egy kicsit.
– Anyám megszid.
– Mikor látlak még?
– Amikor iskolába megyek.
– De te nem mész egyedül.
– Be kell mennem...
A kezünk összeért, éreztem a lélegzetvételét, melegségét, arcának illatát. Ezt súgta:
– Viszontlátásra – és ezzel besurrant az alig kinyitott kapun,

s otthagyott fölöslegességem és kicsinyességem tudatában, a kapufélfájuknak támaszkodva; csak nagy későn járt át a hideg és a reménytelenség.

A fejlécük alapján gyanítottam néhány Mereuţ hozta boríték tartalmát. Meghívó egy kiállítás megnyitására: „Kérem, tiszteljen meg jelenlétével..." A Kiállítások Hetének kellene nyilvánítanom ezt a hetet; már voltam négyen: egy bélyegkiállításon, aztán egy „Harcos grafika" kiállításon, a „Közlekedési falragasz"-on, s végül az „Ebtenyésztők"-én. Ennyifajta dögöt még nem láttam egy helyen addig, s szakmai torzulásom most sem cáfolt rám – már a nyelvemen volt a marxi fölkiáltás: „Szegény állatok! Úgy akarnak bánni veletek, mint az emberekkel". Éjjel lidérces álmom volt, a földühödött állatok marásra készen, póráz nélkül kóboroltak látomásomban; hosszú szőrű orosz agarak, borzebek, dán dogok, pekingi pincsik, foxterrierek, vadászkopók, kicsiny angol spanielek, dobermannok, angol vizslák, bernáthegyiek, főképp azonban a legkülönfélébb korcsok alkottak – az előbbiekkel ellentétben – tarka falkát; a korcsok egy tömpe orrú, apró, csipás szemű, zsíros bundájú kajla eb körül csoportosultak, mely elégedetlenül morgott; nehezen lehetett volna megmondani, hogy az erőtlenség vagy a félelem nyugtalanította. Ezúttal festészetről van szó, ebben legalább valamelyest otthon érzem magam; ámbár lehetséges, hogy utólag befut hozzám valakinek a „tiltakozása", aki a „kérdés jó ismerője", ahogyan az legutóbb történt: „Alulírott Gheorghe Natu, dolgozó, alapfoglalkozásom mellett több mint harminc éve kitartóan foglalkozom esztétikával és filozófiával, legutóbb véletlenül betévedtem arra a kiállításra, melyet az ön jelenlétében nyitottak meg, Cremene elvtárs; megérdeklődtem, kicsoda ön, megtudtam a címét, így hát nem tehetem, hogy ne hívjam föl a figyelmét a kiállítás szembeszökően alacsony színvonalára;

annál is inkább, mivel merő véletlenségből festészettel is foglalkozom, s ennek alapján úgy vélem, alkalmas vagyok a kérdés alapos megítélésére. A kiállítás alacsony színvonala fölött még elsiklottam volna, ha nem tekintem meg a FORMA című munkát; e munka egyszerűen obszcén, valóságos kihívása művészi elveinknek, hiszen még most is foglalkoztat a kérdés, vajon miféle *formáról* lehet itt szó; e munka negatívan befolyásolt magatartásomban; noha valaki elmagyarázta, hogy itt egy stilizált fáról van szó, én úgy vélem, hogy ez egy női nemi szerv; ez pedig egyenesen felháborító, s el sem tudom képzelni, hogyan juthattunk el ide. Nézetem szerint a helyzet annak köszönhető, hogy azok, akik filozófiával foglalkoznak, képtelenek voltak megmutatni, miben is áll a dialektikus materialista szempont, a művészi érték; ezek az illetők kívülről nézik ezeket a dolgokat, körülmagyarázzák, s nem hatolnak a belsejébe; ennek alapján föltételezem, hogy ön azon lesz, hogy némely elvtársat felelősségre vonjanak, legyen az művész, filozófus vagy esztéta; én pedig bármikor állok ezekkel szemben az ön rendelkezésére." Megadta a címét, s fölszólított, hogy hozzam össze „művészekkel és filozófusokkal, olyanokkal, akik esztétikával foglalkoznak". *Unokás Nagyszülők Szövetsége* címlécű boríték következett; a levél fölszólít arra, hogy tartsak előadást a gyermekek szépérzékének fejlesztéséről... „Ez az öreg Şimon műve" – mondtam magamban; emlékszem, egyszer mesélt a kerület nagyszülőinek kezdeményezéséről; azokéról, akik unokáik gondozásával és nevelésével foglalkoznak; kikérték az öreg Şimon véleményét a szövetség szervezeti fölépítésével, továbbá az ennek keretében folyó „fölkészítési programmal" kapcsolatban, mely „különleges tevékenységek" formájában történne; az öreg pedig beiktatott engem azok közé, akik „alkalmasak" rá, hogy beszéljenek azokról a követelményekről és módszerekről, me-

lyek alapján a nagyszülők unokáikat pallérozhatják. „Cremene elvtárs – írta a *Népművészet* pártalapszervezetének a titkára –, mivel ön foglalkozik alapszervezetünkkel, mellékelten küldöm a beszámolót és az intézkedési tervjavaslatot, hogy megismerhesse a közgyűlésen való részvétele céljából; közgyűlésünk csütörtökön 16 órakor lesz."

Mereuț váratlan visszatérése miatt elhalasztottam a kapott anyagok átolvasását.

– Er-rőt, egészséget – köszöntött, s ebben a pillanatban megjelent előttem apám, amint dühösen ezt mondja: „Ó, hogy nem kaptam el, szétlapítottam volna a fejét, mint a kígyónak, 'szam az anyját, aki a világra tojta."

Az éhségtől és a kialvatlanságtól vacogva keveredtem haza. Elváltam Gabitól; néhány fenyő susogtatta gallyait az ablaka előtt; odalátszottak az idő feketítette, egybefolyó deszkakerítés fölött, melyen haloványan tévedezett az égő villanykörték fénye; végül rászántam magam, hogy becsengessek Medrea ajtaján, s amikor meghallottam a hangját – „Ó, nagyon örvendek, tessék, tessék" –, reménykedni kezdtem a „megmenekülésemben". A csöpp előszobából a keskeny konyhába mentünk át.

– Itt ülünk le; túl az asszony már lefeküdt, Lucian és Tibișor pedig még tanul; egyetlen szobánk van, elég nagy, kettéosztottuk egy függönnyel. – Ösztönösen megborzongtam, s már bántam, hogy ide jöttem. – Közel van a központhoz, úgyhogy nem rossz – tette hozzá Medrea, majd hozzám fordult. – De hát beszélj, Cremenuț, hogy van apád, hát anyád? Szorgalmas ember az öreg Cremene; meg fukar; szeretem hallani, amikor káromkodik: „'Szam az anyád, aki a csöcsét a szádba rakta"; így mondja?

Erőltetetten nevetett. Szívesebben nem válaszoltam volna neki. Mégis megtettem, ámbár éreztem, hogy nem érdekli.

– Azt hiszem, most zabos a *közös* miatt; engem küldtek, hogy meggyőzzem...

– Hej, kedves Cremenuţ – szakított félbe –, tudod, hogy lettem én tanító nálatok, Gruiban?

Melodramatikus hanghordozással leadta „Gruiba való fegyelmi kihelyezésének" régi történetét – senki sem tudta, mi benne az igaz, s mi a képzelet szüleménye. Aztán fölsorolt még egy sereg „elszenvedett nehézséget", ami ott érte, „az üvöltő szelek falucskájában; az egész olyan volt, mint az Emily Brontë-regényben, nem olvastad? Föltétlenül olvasd el; ott sem hagytak békén az esőhozó Vasîlie bá miatt; tudod, mit mondott: »Nem félek, itt én vagyok a pópa« – ismét erőltetetten fölnevetett, majd megkésett csodálattal megismételte: – »Nem félek!«, így mondta ezt Vasîlie bá". Amikor ráébredt, hogy nem mutatok fogékonyságot az „emlékeivel" kapcsolatban, megkérdezte:

– Tehát téged küldtek el, hogy győzd meg az apádat, lépjen be a közösbe?

– Már belépett, de nem akar beadni még egy tehenet; egyet már beadott.

– Kedves Cremenuţ, már elmondtam, hogy jártam; nem akarok több fegyelmit; ebben nem segíthetek; amikor megtehettem, megtettem, tudod, hogy ha én nem vagyok, kicsapnak az iskolából, amiért azt a verset írtad; mi is volt a címe? Nem mondanád el?

– Már nem tudom – mondtam, és eszembe jutott, milyen hullámokat vert öntudatlan játékom, nem is beszélve az „ellenséges fölfogás megnyilvánulásáról", amivel megvádoltak.

Még csak részt sem vettem a bentlakó diákok úgynevezett tüntetésében; vacsorakor, az „első csoport"-ban bevonulók evőeszközökkel verni kezdték a tányérjukat, s ezt kiáltották:

– Nem akarunk többé lekvárt.

Erre belépett a nevelőtanár, s elüvöltötte magát:

– Csönd legyen, huligánjai!

Mire valaki szeme közé vágta a barnás-vöröses termékadagját, s a hórihorgas férfi – csaknem két méter magas volt – nyöszörögve összegörnyedt, s karjával a levegőben kaszálva próbálta kivédeni az újabb lövedékeket; a diákok kihasználták „az ellenség zavarát", s hanyatt-homlok kitódultak, úgyhogy mire magához tért, már nem volt kit felelősségre vonnia. Az egész halott ügy maradt volna, ha később, amikor én is bejutottam a „tett színhelyére", nem égetődött volna rá a szivárványhártyámra a fenekestül fölforgatott terem képe, s ha nem „rokonszenveztem" volna a „tüntetőkkel"; tanultam már egyet s mást a paródiáról, kívülről tudtam több Topîrceanu-verset, és ezek alapján nem volt nehéz egy hasonló versezetet összeütnöm.

– Mi is volt a költemény címe? – faggatott Medrea.

A tanulási idő alatt tehát rímes sorokkal játszottam, ilyenszerűekkel: „Zöld levél, de halihó, / A koleszben jaj be jó"; aztán sorra megénekeltem a kaput, az udvart, a hálótermeket, befejezésképpen pedig nagyobb teret szenteltem az ebédlőnek, a konyhának, az ételnek és az evőeszközöknek. Csak miután befejeztem, kerestem s találtam címet neki; eredetileg „Fridáné szeme előtt" volt a címe, mivel a bevezetés után őhozzá szálltak az első verssorok – az asszonyság a kollégiumunkkal összeépült ház emeletén lakott, s jóformán az egész napját az erkélyen töltötte, két kis fehér, hosszú szőrű kutyája társaságában. Tavasszal, alighogy kimelegedett az idő, csupaszra nyíratta őket, s piros pöttyös fehér ruhácskát adott rájuk. Az asszony kövér, petyhüdt volt, csaknem teljesen kopasz; mindig feketére festett maradék hajpihéibe ugyancsak piros babos fehér szalagcsokrot kötött. Ha valaki belépett a kollégium udvarába, el kellett halad-

nia a mélyedésszerű fülkében meghúzódó portás vigyázó szeme előtt; a szobácska a kapuboltív bal oldalán volt, a kapualj választotta ketté az épület földszintjét, míg az emelet átívelt fölötte; ha minden rendben találtatott, s az ember „áthaladhatott", Fridáné kutyáinak az ugatása fogadta; az asszony mellettük ült, majd fölfalta dögeit a szemével, a belépőt pedig szadista gyönyörrel vizslatta. Naivul, ügyetlenül, inkább a „nagy" A. Tomát, semmint Topîrceanut utánozva, ezt írtam: „Túl a portás ablakán, / Megpillantod őt magát, / Fridánét, s az ebeit, / Valamennyi ott nyüszít. / Naplopóné asszonyság / Megvetéssel néz le rád..." A cím nem tetszett, s ezért, a „téma" más részére utalva, kiötlöttem egy másikat: „Óda a piszkos edényekhez"; ez aztán véglegessé vált, mert a nevelőtanár észrevétlenül hozzám lopózott, fölfedezte a *költeményt,* és elkobozta.

– Még az állambiztonság is kivizsgálta az ügyedet – mondta Medrea.

Nem tudtam, honnan-jöttek-azok-akik-nyilatkozatot-kértek-tőlem; a nevelő bezárt a hálóterembe, ide érkezett két alak; meglehetősen fiatalok voltak, bőrbekecset viseltek; ott maradtam velük.

– Nesze, fogd ezt a papírt, és írj le mindent, amit tudsz – mondta ellentmondást nem tűrő hangon az egyik hapsi.

– Miről? – kérdeztem.

– Az *Ódád*-ról, te taknyos! – mondta, és képen törölt.

Könny szökött a szemembe.

„Én, alulírott – írtam –, játszottam a tegnap esti tanulóidő alatt, s írtam valami versfélét..."

Nem tetszett nekik; azt követelték, mondjam meg, „ki volt minden bajok kútforrása?" Nem akarták elhinni, hogy semmit sem tudok, s miután másodszor is fölpofoztak, elengedtek; de nehogy egy szót is meséljek, különben javítóintézetbe külde-

nek; másnap a két férfi ismét beállított; megint velük maradtam a hálóterembe; ezt kérdezték:

– Ki szervezte meg a tüntetést?

– Nem tudom, milyen tüntetésről beszélnek.

– Hát nem akarod elárulni, te taknyos? – pofozott föl ugyanaz az alak.

Megvárták, míg megnyugszom, majd a másik „atyaian" szólt hozzám.

– Te parasztgyerek vagy, a parasztság a munkásosztály szövetségese; hát miért nem akarod megmondani, kik azok az elemek, akik zendülésre uszítanak benneteket?

– Nem tudom, tessék nekem elhinni.

– Ej, gondolkozz csak: ki irányít benneteket, ki a vezéretek?

– A párt – mondtam boldogan, hogy végre politikai ismereteimet akarják ellenőrizni. – A párt mindenütt ott van – jutott eszembe, s már majdnem szavalni kezdtem a nemrégiben, a Télifa-ünnepségre betanult verset; nem is tudom, mi történt, mintha villám csapott volna belém, minden fehérré vált körülöttem; mintha oltottmész-medencébe zuhantam volna, ott fuldokoltam, majd föloldódtam benne.

Amikor magamhoz tértem, egy alacsony termetű, vézna, mindamellett kerek arcú, ritkás, sündisznó-tüskeszerűen borzas hajú emberke korholt:

– Te-te, hát miér-rt állsz össze a nép e-e-ellenségeivel, 'sze te szegénypa-paraszt gye-gyerek vagy?

– Nem ismer be semmit, ráadásul gúnyolódik a párttal – jelentette az, aki addig kérdezett.

Kínos köhögésben törtem ki, s miután a zsebkendőmbe köptem fullasztó nyálam, számban sós, síkos ízt éreztem; a kiköpött vércsomó látványa elborzasztott; ezt ők is észrevették, mire az „emberke" szelíden ezt mondta:

– Szóval nem akar-rod megmonda-dani, ki van még benne a kli-kli-klikketekben?

Két óra múltán fölszólítottak, hogy írjak egy újabb nyilatkozatot, utána hazaengedtek. Sem otthon, sem a társaimnak nem mondtam meg soha, mi történt velem; csak az iskola igazgatójának – ő magához hívatott, s fölszólított, mondjam meg *egyenesen,* hogy történt a dolog... Legényember volt, az ápolónőével szomszédos szobában lakott; éjszakánként, ha olykor köhögni hallott, átjött hozzám egy zacskó illatosított cukorkával: „Szopogass el egyet, elmúlik tőle"; máskor meg forró hársfateát hozott. Megszerettem, egy kicsit Eminescura emlékeztetett, már amennyire a költőt az irodalomtankönyvek képeiről ismertem. Amikor ötödikesként idejöttem – az évnyitó alkalmából beszédet mondott –, valószerűtlennek éreztem, hogy ilyen fiatal, vékonyka, nem túlságosan magas ember igazgató legyen, míg a tanulók négyszögével szemközt helyet foglaló elnökségben sokkal „súlyosabbak", „tekintélyesebbek" is vannak. Mindazonáltal őutána soha senkivel sem találkoztam, aki versenyezhetett volna a tekintélyével, pedagógiai érzékével.

– Ebben nem tudok segíteni neked, kedves Cremenuț, tégy, amit tudsz; menj haza, s győzd meg Cremene bácsit, hogy nincs más választása – sóhajtott Medrea, s én szabadkozva elkotródtam.

Az állomáson a váróterem áporodott levegője még mindig jobb volt, mint a kinti hideg, s itt, egy pad végében arról álmodtam, hogy Gabi meleg égövi madár, épp útra készül, néhány napraforgómagot nyújtok felé, ő megpróbálja fölcsipegetni, az apja azonban, aki megőrizte emberküllemét, röpülésre sürgeti; éreztem szárnysuhogását, s néztem, amint sajnálkozás nélkül, derűsen útra kerekedik; úgy mosolygott, mint egy színésznő, aki előtt összecsapódik a függöny.

– Kelj már föl, hé, elment a vonatod! – ébresztett a vasutas-egyenruhás ember; néhány pillanatig nem tudtam, hol vagyok, majd éhséget éreztem, és kimentem a reggeli friss levegőre.

– Elnézést – mondta Mereuţ –, még van egy leve-ve-le; beker-rült a gazdasági o-o-sztály levelei közé.

Csak most, hogy másodszor is kiment, csak most tettem föl magamnak a kérdést, vajon nem akadt-e meg valamikor a pillantásom az ábrázatán, még mielőtt ugyanarra a munkahelyre kerültünk volna, s vajon az élet nem állított-e szembe, még ha véletlenszerűen is, egymással; emlékeim gomolyában nem érhető-e tetten képének foszlánya? Tisztességtelenség volna, ha vádolnám az *Ódám* miatt elszenvedett következményekkel; valójában sohasem kutattam a bűnösök után; szerencsére könnyen elfelejtem, ami velem történik; átitatódom, mint az itatós a füzetre kiömlött tintával, s elégedett vagyok, hogy épp ezáltal maradok tiszta; csak addig érzek gyűlöletet, amíg annak kiváltó oka létezik, s igyekszem nem újjáéleszteni a haragomat személyes okokból.

– Hej, hogy nem kaptam el – csikordult apám foga mesélés közben.

Még éjjel bement a városba, piacozott, aztán benézett hozzám, s hazament. Alighogy a faluhoz ért, néhány gyerek elébe szaladt:

– Jöjjön gyorsan, Cremene bácsi, viszik a tehenét, a közösből jöttek, egy járási is van velük.

A többit már nem is hallotta; bement az első udvarba, fölkapott a fahasogató tőkéről egy szekercét, s a kerteket kerítő tövissövényen átugorva, káromkodva szaladt befelé: „Megölöm! 'Szam a misekenyerét, amivel megkereszteltek."

– Megláthattak a zsiványai – mesélte dühösen apám –, hárman voltak, az egyik alacsony volt, bőrbekecset viselt; egy sün-

disznó, egy seggdugasz; ha láttad volna, hogy szedte a lábát, majd elvitte a helyét is; a másik a bakter volt, akit ezek megtettek elnöknek, s még egy másik falubeli is volt velük.

Az „elnök" már megtanulta félni apám haragját, egyszer már körbekergette a mezőn, énmiattam; az egyik gyerekével játszottam; vakáción voltam, épp az ötödiket végeztem; mindketten tehenet legeltettünk, míg a szüleink a közelben kaszáltak; a fiú birkózni akart velem; én kitértem előle – két évvel volt idősebb nálam –, tudtam, hogy semmi esélyem a győzelemre; apám azonban meglátott bennünket összeakaszkodva, s odakiáltott nekem: „Szorítsd meg, hogy megemlegesse az anyja csöcsét, amit szopott"; s a hangjából megértettem, hogy sohasem bocsátaná meg nekem, ha lebírnának; nem tudom, mennyire szorongattam meg, annyi bizonyos, hogy úgy a földhöz teremtettem az „ellenfelemet", hogy eleredt az orra vére. Az apja hozzám rohant, s úgy pofon vágott, hogy csillagokat láttam; apám meg szentségelve fölkapta a kaszát, és utánalódult. Az „elnök" ezt nem felejtette el: „Fussatok, ne ácsorogjatok, mert emberhalál lesz" – kiáltotta a többieknek, s maga járt elöl jó példával. Apám siettében és dühében elesett – belegabalyodott a ruhája az udvar kerítésébe, amikor át akart ugrani rajta –, és a szekercével megvágta a lábát; a három díszpinty lóhalálában iszkolt lefelé az utcán; anyám csak akkor tért magához, karját az istállóból kivonszolt tehén nyakára kulcsolta; a másik tehén, amint megismerte apám hangját, hosszan elbődült, s szarvával a jászolt döfködte...

Igyekeztem fölhagyni vele, hogy Mereutot különféle előző beosztásaiban azonosítgassam; ez úgysem vezet semmire, mondtam magamban; én most bizonyos értelemben az ő művének a folytatója vagyok, felelősségem talán kisebb, vagy nap-

jaink eseményeinek következményeképpen nagyobb, tehát úgy illik, hogy nagylelkű legyek elődeimhez...

– Voltaképpen nem értem, miért nem jön már Mara?! – kiáltottam föl.

A Mereuț itthagyta, az asztal sarkán heverő utolsó levélre néztem – fehér boríték, a bélyeg a bal sarkában –, s jóllehet csöppet sem vonzott a bélyeggyűjtés, hosszú ideig nem tudtam levenni a szemem erről a bélyegről: alkonyt idéző, kékes-lilás háttér előtt a csodálatos halálfejes lepke trónolt, *acherontia atropos*, jutott eszembe a latin neve; a pikkelyes szárnyúak rendje, az éjjeli lepkék csoportja; színezete sajgó tetoválásként véződött rá a szivárványhártyámra; a postai bélyegző alig látszott; a nevemet és a címemet géppel írták rá a borítékra; már nyúlni akartam érte, hogy föltépjem, amikor a tanszék fejlécét pillantottam meg egy másik borítékon, s inkább ezt vettem előre; meglepetésemre ȘT. LUCHIAN: *Piros krizantémok*-jának kis alakú reprodukcióját találtam benne; a finom vászonnyomatot fehér, fényezett kartonlapocskára ragasztották föl; a hátlapon néhány gondos kézírásos sor: „A tanszék vezetősége szeretettel üdvözli önt születésnapja alkalmából; hosszú életet, munkakedvet s tevékenységében újabb sikereket kíván önnek." A dékán sorai és aláírása atyai melegséget árasztottak magukból; jóleső simogatásként hatottak rám. Mihainak, aki az előző este keresett föl, hogy „sok boldog születésnapot kívánjon", azt mondtam, hogy sajnos *sok* elment már, egy ötéves tervnyi idő se múlik el, és kijelenthetem: „Negyven év!? Milyen áporodott; milyen közönségesen cseng!" Mihai visszavágott:

– Nem úgy van az, hé; tán csak nem azt mondod, hogy én vén totyakos vagyok, mivel betöltöttem már ezt az életkort?

Aztán elszomorodott egy kicsit, ivott egy korty konyakot, s én meg azon kaptam magam, hogy vele együtt szavalok:

Negyvenéves korodban – egyre, várva –
úgy jársz, mint most, füvek s bús csillagok között.
Negyvenéves korodban, ha elcsuklik a hangod,
magadba süppedsz, kínzó kutatásba.
Évekig egy szél üldöz az ég alatt,
sötét mézet eszel, és meggörnyedve hallgatsz.
Negyvenéves korodban mintha egy partra érnél,
honnan azért meredsz a szemhatárra,
mert azt lesed, mikor közelg a túlsó part
ahhoz, aki szeretne lenni másföldi madarak
*örök, szent lakomája.**

– Nem is tudtam, hogy szereted a költőt – te *lelkes* ifjú voltál, amikor Blaga még élt – évődtem Mihaijal.

Szerettem, amikor köntörfalazás, röstelkedés nélkül megvallotta gyöngeségeit. Egyike volt a legjobb tanulóknak, kari KISZ-titkár már elsőéves korától kezdve, s beismerte, hogy nemegyszer az „öreg érdemei" mentették meg a fegyelmiktől; vasutas gyerek volt, az apja már az illegalitásban párttag, néhányszor le is tartóztatták a fasiszta diktatúra idején; az öreg ugyan nem használta ezt ki a néphatalom kikiáltása után, továbbra is egyszerű fűtőházi munkásként dolgozott, ha azonban Mihairól volt szó, nem tűrte, hogy egy újjal is hozzányúljanak.

– Tisztességre, emberségre neveltem; ha nem ért egyet *azoknak* a kollégáknak az egyetemről való eltávolításával, ez azt jelenti, hogy meg van győződve az ártatlanságukról – vágta oda a pártalapszervezet és a KISZ-szervezet egyesített vezetőségi értekezlete résztvevőinek, akik azért ültek össze, hogy *megvitassák* Mihai ügyét; Mihaiét, aki néhány kollégájának kizárása el-

* L. Blaga: *Tenyérjóslás*. Gáldi László fordítása.

len szavazott; ezeket nacionalizmussal vádolták, mivel január 24-én az *Egyesülés hórdjá*-t és az *Ébredj, román*-t énekelték.

Az öreg hívatlanul állított be, s amikor megmondták neki, milyen súlyos a szóban forgó hallgatók vétsége, megkérdezte a *szónokot,* mivel foglalkozott augusztus 23-a előtt, hogy aztán így folytassa:

– Tudja meg, elvtársam, hogy én akkoriban a szocializmusért harcoltam, s nem azért, hogy maga most megbüntethessen néhány fiatalt, akik a románság legdrágább dalait énekelték.

Mihai nyugodtan ezt mondta nekem:

– Ide figyelj, tudd meg, hogy kint voltam Blaga temetésén! Nem voltak sokan, s én borzalmasan féltem: állandóan lestem, nem vett-e észre valaki... Később hónapokig rettegésben éltem, hogy mégis meglátlak, s kérdőre vonnak; nem tudom, hogy ezt hogyan magyarázta volna meg az öreg.

Aztán, hogy emléktől emlékig haladtunkban késő éjszaka lett, a búcsúzkodáskor szomorú vágyakozás töltött el; végignyúltam a kanapén, s újra láttam magam, naivként, nevetségesként, Violeta oldalán – ő volt kamaszkorom végének futó szerelme –; a legapróbb részletekig minden újra alakot öltött, noha az egészet azzal a természetes megbocsátással, azzal a keserűség nélküli kívülállással néztem, melyet a balsikerek hagynak bennünk; vagy tán csak a szerelmi balsiker? Akkor ültem meg először a születésnapomat; szüleim nem vezettek efféle nyilvántartást, s ezért én sem tulajdonítottam nagyobb jelentőséget ennek a napnak, mint a semlegesen elfolyó többinek; hétfő, kedd, szerda, csütörtök, péntek, szombat, vasárnap; hétfő, kedd, és így tovább, egyformán, szürkén. Csakhogy épp akkor, illetve nem sokkal előbb ismerkedtem meg Violetával, az egyik szomszédos falu papjának a lányával; látásból már rég ismertem; szép is volt meg nem is, Gabira emlékeztetett, ámbár barna

volt; haját hosszú copfba fonta, s copfját a vállán át előrevetette, mint valami mellvértet; haja innen lágyan omlott alá, vízesésként, karcsú csípőjéig. Egy volt iskolatársam udvarolt neki; a fiú már három éve végzett, s állhatatosan fölvételizgetett az *állatorvosira;* én meg Violeta akkor végeztünk, ő a *2. számú lányiskolában,* én az *1. számú fiúiskolában;* nem szándékoztam fölvételizni, egy évet dolgozni akartam, hogy valamicske pénzt gyűjtsek. A könyvesbolt bejáratánál futottunk össze: köszöntem neki, ő viszonozta, s elfogadta a meghívásomat a cukrászdába – egy sütemény s egy üdítő –; aztán sétára indultunk, megnéztünk egy filmet; kézen fogva jöttünk ki – már beesteledett –, s hazafelé indultunk; jó tíz kilométer volt az út a falujukig, s onnan hozzánk még vagy hat. Teliholdas álomút; harmatos virággal szedtem tele az ölét, s ő engedte, hogy öleljem, csókoljam, szeressem. Nehezen váltunk el; megígértem neki, hogy másnap meglátogatom, ő azonban tiltakozott:

– Nem lehet, tudod, hogy eljegyeztek; amint sikerül a felvételije, összeházasodunk!

Nem mondta ki a nevét, s ezért nem hittem neki:

– Azért is eljövök.

– Ne, kérlek, ne! – sírta el magát.

– Jól van, nem megyek el; de mikor látlak még? – s amint megcsókoltam a szemét, könnyes lett az ajkam.

Megígérte, hogy megpróbál eljönni vasárnap a nénikéjéhez:

– Nem tudtad, hogy a tanítótok felesége a nagynéném?

Másnap még aludtam, amikor apám kiáltott:

– Gyere le, egy kisasszony keres.

Az istálló szénapadlásán aludtam. Pillanatok alatt lent voltam; megbeszéltünk egy „délutáni kirándulást". Amikor érte mentem, a nénikéje összevonta a szemöldökét:

– Aztán ne maradjatok el sokáig.

– Ha tudnád, milyen lelki fröccsöt tartott! – mondta a lány, miközben távolodtunk.

Nőstényesen befészkelte magát a karom alá; virágos ruhát viselt, kezében szvetter; én az egyetlen öltönyömet vettem föl, kiszolgált holmi volt, de frissen kivasalva jól állt. Kimentünk a rétre, a magas fűbe, csavarogtunk az erdőben, s hirtelen óriási eső kapott el. Összesimulva álltunk egy tölgy ágai alatt; éreztem, amint forró teste meglágyul, szinte már szétolvad, formáját a teljes szétomlásnak engedve át...

– Mi volna, ha összeházasodnánk? – kérdeztem suttogva.

Hallgatott, s én megismételtem a kérdést.

– Ne légy gyerek – sóhajtotta.

– Szeretlek.

– Én is.

– Akkor akarod?

– De neked semmid sincs...

– Mim lenne?

– Pénzed.

– Majd lesz.

– Honnan?

– Tanár leszek.

– És addig?

– Beiratkozunk az egyetemre.

– És ha nem sikerül a felvételink?

– Sikerülni fog.

– Ott is szükségünk van pénzre.

– Kapunk ösztöndíjat.

– Egy ösztöndíjból nem jövünk ki ketten.

– Kettőt kapunk.

– Én paplány vagyok.

– Majd dolgozunk nyáron, a szüleidtől is kapsz valamit.

– Ők nem egyeznének bele a házasságunkba.

– Miért?

– Todicăt szeretik; ő jómódú.

– De neked nem tetszik.

– A szülei házat vesznek nekünk, s ha ő elvégezte az egyetemet, pénzt adnak neki kocsira.

– De te engem szeretsz.

– Neked mit adnak a szüleid?

Körülöttünk szakadt az eső, csattogott az ég, villámlott. Csuromvizesek voltunk, Violeta enyhén reszketett.

– Fázol?

– Nem fázom; ti szegények vagytok, ugye?

Elválásunkkor szántam, s ugyanakkor megvetettem. A következő napon azonban a hangja ébresztett:

– Alszol? – Fölmászott a létrán a padláslyukig; az egyik kezében tartotta az öltönyömet. – Gyere, nézd meg, mit szólsz hozzá, kivasaltam.

– Te?

– A cipődet csak egy vizes ronggyal töröltem meg, mert nincs kefétek és krémetek.

Nem számítottam erre; későn, veszekedve értünk haza; amikor a testére tapadt ruhájában, szvetterével a vállán, kibomlott hajjal és kisírt szemmel bement a nagynénjéhez, fölkiáltottam:

– Istenem, de szép vagy! Hogy fogsz kinézni a mellett a *jómódú* mellett?

– Mindent elmondok neki – hogy szerettelek; ő megbocsát, s én elfelejtem az egészet.

– Már el is felejtetted.

– Búcsúzásul csókolj meg – kérte, de én visszautasítottam.

– Nem tehetem, már nem tehetem; eredj, ne is lássalak.

Csupa sár voltam, s teljesen átfáztam. Hazarohantam.

Anyám nem vont kérdőre, csak annyit mondott, hogy aludjak bent: „Megfázol ott"; én azonban nem fogadtam szót. A ruhámat kiakasztotta a szárítókötélre. Ezek után jelent meg nálunk reggel Violeta, s megkérte anyámat, hogy tisztíthassa ki, vasalhassa ki az öltönyömet; közben elmondta neki, kicsoda, kinek a lánya, s honnan való. Anyám megtömte parázzsal a vasalót, helyet csinált az asztalon, s bár bizalmatlan volt iránta, még segített is neki.

– Miféle kisasszony lehet ez a paplány, hogy idejön hozzád? Nem olyan *jóféle?*

Megnyugtattam, hogy nem olyan *jóféle,* s hogy az iskolában barátkoztunk össze.

– Te tudod, mit csinálsz, anyámé; csak vigyázz, nehogy valami bajod essék.

– Mássz föl – mondtam Violetának, egészen ellágyultan a cselekedetétől.

– Nem megyek föl; el kell mennem; ha el akarnál kísérni, várok rád a falu végén, egy óra múlva; addig a nagynénémnél leszek.

Elkísértem; a karomba kapaszkodott; néha meg-megálltunk.

– Szeretnéd, ha a feleséged lennék?

– Szeretlek.

– Tényleg akarod?

– Most úgy érzem, mintha a feleségem is volnál.

– Ha bejutsz az egyetemre, hozzád megyek.

– Mind a ketten bejutunk.

– Szeretsz?

– Szombaton lesz a születésnapom, akarsz a jegyesem lenni?

– De már eljegyeztem magam mással.

– Szakítasz vele.

– Csak úgy hirtelen?

– Nem szeretsz?
– Ő mindent megtenne, hogy megtartson.
– Mindent *megadna,* mert *tenni* nem sokat tehet.
– Ő is szeret.
– Egy ház s egy kiskocsi erejéig?
– Ne légy rossz.
– Azt akarom, hogy az enyém légy.
– A felvételi után.
– Nem, szombaton.

Megegyeztünk, hogy a városban találkozunk, megígérte, hogy eljön, s hogy az enyém lesz. Nehezen szereztem pénzt a kiadásokra; asztalt foglaltam a vendéglőben, virágot vásároltam, sikerült szobát szereznem a szállodában, a portás hallgatólagos beleegyezésével. „Csak meg ne lássa, kivel megyek be." Erre nem került sor, Violeta nem jött el. Két napig feküdtem részegen a kifizetett szobában; miután magamhoz tértem, hosszú és borzalmas válságon estem át: az a gondolat kísértett, hogy az életemnek vége, hogy félresikeredett tökfilkó vagyok, s hogy nincs kiút ebből a helyzetből: Nem Violeta, hanem a saját fölöslegességem miatt szenvedtem; egyre gyakrabban kísértett az öngyilkosság gondolata, csak azért halogattam a végrehajtását, mert egyetlen megoldást sem véltem eléggé biztosnak és „tisztelteremléltónak". Nagy későn, csak ősszel, a felvételi után gyógyultam ki ebből...

A dékán üdvözlete kárpótolt az egykori balsikerekért, azokért az alkalmakért, amikor különböző szempontok miatt, melyeknek sohasem tudtam megfelelni, mellőzöttnek éreztem magam... Kezembe vettem a halálfejes lepkével fölbélyegzett borítékot, de a hátlapról hiányzott a feladó; ez elvette a kedvemet a fölbontásától: „Minden névtelen levelet olvasatlanul a papírkosárba kellene dobni." Nemrégiben, a Központi Temető párt-

alapszervezeti értekezlete után „egy jóakaró, nagyszerű ügyünk elkötelezett híve" – mint azt a levélíró állította magáról –, ahelyett, hogy odaírta volna a nevét, „a dolgokat a nevükön nevezők bátorsága" bizonyságaképpen, hosszadalmasan és zavarosan teleírt vagy hat lapot arról, hogy – meghallgatván az értekezletükön mondott beszédemet – meglepődött, mily kevéssé tudom, mi is lappang ott valójában; hogy hozzájáruljon a rossz gyökeres kigyomlálásához – „ahogyan arra pártunk tanít bennünket, a párt, mely a hibák megszüntetése érdekében kíméletlenül leleplezi és hevesen megbírálja azokat, függetlenül attól, hogy ki milyen állást tölt be" –, a tárgyra tér: „Kihasználva a kérvényezők nagy számát – ámbár az árak emelkedtek, de nőtt a dolgozók jövedelme is –, kialakult egy üzletelő klikk, melynek élén a főkönyvelővel összejátszó igazgató áll; ők ketten törvénytelen és titkos jövedelmet vágnak zsebre azzal, hogy első osztályúnak minősítenek másod- és harmadosztályú munkákat; a halottak pedig nem beszélnek, jóllehet idő előtt beroskadnak a koporsóik, rájuk omlik a föld, s csak úgy ropog a csontjuk a rossz minőségű munka miatt; ez alól csak azok kivételek, akik megfelelő protekcióval rendelkeznek, s így ellenállóbb anyaghoz, minőségi munkához jutnak; már ez is ékesen bizonyítja, hogy minden lehetőségünk megvan ahhoz, hogy hozzáértő embereinkkel jó minőségű munkát végezzünk, s jó szakembereink példájából az ifjúság is okulhat..." A továbbiakban tudomásomra hozta, hogy a *koporsórészlegen* száz százalékkal növekedett a gitt-, és harminccal a festékfogyasztás, s ennek az a magyarázata, hogy „be kell tömni a repedéseket, hogy addig kitartson, amíg a koporsó a föld alá kerül"; csöppet sem rózsásabb a helyzet a *sírrészlegnél* vagy a *sírkő és sírkeresztnél*, „annak ellenére, hogy a bevételi tervet évről évre túlteljesítették, a termelési költségeknél pedig jelentős megtakarítások jelentkeztek;

ez azonban – a protekciósok kivételek – a minőség kárára történt"; neki magának sem sikerült fekete márványt szereznie, csak egy keresztre futotta belőle a nagyapja fejéhez, aki fölnevelte, „mert a szüleim a munka mezején voltak, míg én elvégeztem két évet az egyetemen, és munkát vállaltam, jelentős tisztet töltve be a Nagykápolnában, hiszen a munka teremtette az embert; volt egy nagybácsikám, aki a *temetők igazgatóságán* dolgozott, s osztálycsökevényeim miatt kerültem ide, mivel a római jog professzora, ez az elmaradott gondolkodású ember, nem akart átengedni a vizsgán, noha egy haladásellenes tantárgyról volt szó, de ő azt követelte, hogy kívülről tanuljam meg az anyagot, s ennek ellenére hiába kértem egy sírhelyet a központi fasorban, mert azt válaszolták, hogy ez azért már sok, s hogy miféle érdemei vannak a nagyapámnak, s az egész sírt fekete márványból akartam elkészíttetni, az igazgató és a főkönyvelő azonban nem értette meg emberi érzéseimet, pedig a mi társadalmunkban az ember s az emberi szükségletek állnak az első helyen, de ők azt válaszolták, hogy ha annyi fekete márványra van szükségem, annak rendje és módja szerint kérvényezzem a városnál, s hogy azok majd megvitatják a kérdést, de ez azt jelenti, hogy teljes egészében ki kell fizetnem, s ezt egy magamfajta becsületes ember nem engedheti meg magának, így aztán le kellett mondanom róla, noha maguknak ki tudják bulizni a sírhelyet, s a felelősségre vonást is megúszák, mert hozzánk ritkán szállnak ki a helyi szervek, az alapszervezet ellenőrzése alól pedig kivonják magukat, mert az alapszervezeti titkár elvt. a temető csatornázásánál dolgozik, s nem merészkedik mélyebbre hatolni..." Az illető a továbbiakban kifejtette, hogyan használják föl „ezek az üzletelők" a pénztárost, aki megkérdezi az ügyfelektől, kérnek-e nyugtát, s ha nem kérnek – „nem ezen jár az eszük, mikor halott van a házban" –, a pénzt

bárki eltulajdoníthatja. „Azért állok elő megoldási javaslataimmal, mert ahogyan ön nagyon helyesen rámutatott, lankadatlanul erősítenünk kell a minden egyes emberre vonatkozó nevelőtevékenységünket, s élénkebbé kell tennünk a vizuális propagandát, hiszen a kápolnát kivéve jóformán egyetlen részleg sincs, melyet ne árnyékolna be többé vagy kevésbé a haladásellenes szellemek közönye, azoké, akik harácsolásra adták a fejüket, ahelyett, hogy kielégítenék a tisztességes emberek igényeit, de nekik munka nélküli nyereségen jár az eszük, s ha ön óhajtja, megmutathatom a fasorban a protekciósok sírhantjait, ezzel is bizonyítván, hogyan tiporják lábbal az egyenlőség és a méltányosság elveit, amelyekről ön is beszélt, hiszen ezeknek a leghatározottabban érvényt kell szerezni új és virágzó társadalmunkban." A befejezés nem fért rá az utolsó lapra, s hogy megtakarítson egy ívet, az utolsó sorokat a margón zsúfolta össze: „Mindezeket nagyapám nevében is írom, aki örök nyugalmát kénytelen lesz egy melléksétányon eltölteni, némely illetők miatt, akik úgy viselkednek, mintha a temető a földbirtokuk volna, s elfelejtik, hogy az igazság napfényre kerül. Annak reményében, hogy ön visszatér az ügyre, s a felszínre került igazság mélyére hatol..." A pártalapszervezet titkárának beadványa nyomán küldtek ki hozzájuk: „Nálunk, elvtársak, a legutóbbi választás óta nem járt egyetlen pártmunkás sem, s maholnap nyakunkon vannak az új választások; szeretnénk, ha nekünk is figyelmet szentelnének, még ha a mi munkánk némelyek megítélése szerint nem termelő jellegű is, viszont nekünk is vannak teljesítendő tervfeladataink, s jó eredményeket értünk el, elég, ha figyelembe vesszük, hogy a múlt évet több mint egymillió lejes haszonnal zártuk." Én voltam az egyetlen, akit kiküldhettek, tehát azt mondták: „Cremene elvtárs, menjél te, ma nem tudok mást kiküldeni." Amikor azonban átol-

vastam a névtelen levelet, jóllehet közvetlenül nekem címezték, tehát a levelezési osztály vezetője nem iktatta – egyszerűen Mereuţ kézbesítette ki –, meglehetősen kelletlenül „hatoltam a mélyére az igazságnak", hogy ennek nyomán, a kérdés ismeretében fogalmazzam meg a válaszomat... Meg kell hagyni, a kísérlet érdekfeszítő és ígéretes volt: egyebek mellett egy sereg érdekes részletet tudtam meg a temető jövőbeni fejlesztésével kapcsolatban, pontosabban az új temetőre vonatkozólag – művészi szabályok szerinti rendezés, nyílegyenes, szimmetrikusan és tökéletes funkcionalitással kialakított fasorok –, ezt a város egyik festői zugába tervezték, a város déli része és a *Sarjerdő* közé, oly módon, hogy pihenőhelyként is hasznosítani lehessen. A terv részletessége ámulatba ejtett; a középpontjába halotthamvasztót terveztek, mely minden hamvasztási igényt kielégíthet; a távlati elgondolások szerint igen nagy a valószínűsége annak, hogy az emberek egyre inkább ezt a gazdaságos és higiénikus temetkezési módot választják; ugyanebben az épületben, az „adminisztráció irodái" mellett egy urnakészítő részleg kapna helyet, továbbá egy virrasztóhelyiség s egy tágas csarnok a gyászszertartások céljából – valamennyi légkondicionálva... Ezeknek az emléke késztetett arra, hogy elhalasszam az *acherontia atropost* ábrázoló bélyeggel ékes borítékban lapuló levél elolvasását.

4

Átszaladtam az úttesten, hogy ismét bemenjek az épületbe, s közben nem vettem észre, hogy a *főnök,* Medannal a nyomában, a lépcsőhöz beállt kocsi felé tart. Félretettem a Mereut hozta postát, hogy elkészítsem a délutánra szükséges *politikai tájékoztatót,* közben azonban eszembe jutott, hogy összefuthatok Marával a lépcsőn vagy a bejáratnál, már ha eljött, s ezért átsiettem az út túlsó oldalára, az újságoshoz, hogy megvásároljak néhány friss újságot, melyek nem voltak a Rotarutól kölcsönkért, előfizetett lapok között. Az *elsőtitkár,* amint megpillantotta rohanásomat, összevonta a szemöldökét, s kapásból így határozott:

– Álljon meg a menet, mi volna, ha téged is magunkkal vinnénk? – Földbe gyökerezett a lábam, s értetlenül néztem rá. Arca hajthatatlan volt, zavarom nem nagyon hathatott rá. – Azt hiszem, nem árt, ha körülnézel egy gyárban, ahol rosszul mennek a dolgok – tette még hozzá, s lehajolt a fogadására kitárt kocsiajtó felé.

A *főnök* előreült, míg Medan szó nélkül felé és a kocsi felé lépett, közben intett nekem, hogy üljek be hátra. Hirtelen kitisztult a fejem, s engedelmeskedtem a mozdulatnak, beültem a frissen lemosott, fekete 1301-es Daciába. Elátkoztam azt a pillanatot, amikor újságért mentem; a leleményességem hiánya miatt voltam dühös magamra s azért, hogy sohasem tudom elkerülni ezeket a siralmasan záruló találkozásokat. Persze az, hogy észreveszik, főképpen azonban az, hogy elkísérheti az *elsőtitkár*-elvtársat különböző alkalmakkor, mindez örömmel töltheti el az embert; örvendhet, hogy a többiek fölébe kerekedett; ennek hatása önkéntelenül nyilatkozik meg, kezdve a gép-

kocsivezető tiszteletével, s folytatva az egyik pillanatról a másikra megnyilvánuló többletelismeréssel, mely a munkatársak vagy akár a politika titkaiba beavatott járókelők viselkedésében mutatkozik meg; mindenki a helyi hatalmi szamárlétrán való közeli fölemelkedésünket föltételezi, ha nem mindjárt azt, hogy magas funkciót bíznak ránk. Ami engem illet, nem ringattam ábrándokba magam; sem ilyen irányú becsvágyam, sem ilyen kilátásaim nem voltak; általában teljesítettem a rám bízott feladatokat, s arra törekedtem, hogy szinte észrevétlen maradjak: heves természetem s talán valamiféle érdek nélküli, az embereket megnyerő jóindulat miatt azonban akaratomon kívül kényelmetlen helyzetekbe keveredtem: a rámenősek nagyobb rámenősséget tételeztek föl bennem, mint a sajátjuk. Ez alkalommal azonban egy ráadás presztízsutazás, melynek során a *főnök* társaságának fénye átsugárzódik rám, mulatságosnak ígérkezett; a borbélynál történt szóváltás után inkább arra számíthattam, hogy kiesek a pikszisből; föltételeztem, hogy magyarázatot kér majd tőlem. A *főnöknek* azonban kisebb gondja is nagyobb volt annál, semhogy figyelemre méltasson, s ezért, hogy elégedetlenségemet elrejtsem, kibámultam a bal oldali ablakon; szívesebben néztem volna ki a jobb oldalin, a *főnök* háta mögöttin, ott azonban Medan ült; akárhogy is, a kocsi közismert volt, úgyhogy semmiképpen sem maradhattam észrevétlen, s ezért azt óhajtottam, hogy a kereszteződéseknél, ahol a kocsi megállt, a járókelők között álldogáljon csak minél több üzletvezető, kezdve a Divatház és a Készruha Áruház vezetőjével, egészen a Közszolgáltatásokig és más helyekig, ahol hosszasan rostokoltam sorban, lekezeltek, fölkerekítették a számlámat stb., egyszerűen csak azért, mert nem tudtam vagy röstelltem megmondani, ki vagyok, s nem hordtam le őket.

Fokozatosan foglalkoztatni kezdett az *elsőtitkárral* való vi-

szonyom alakulása: eddig, pontosabban a borbélynál történt összezördülésünkig jóformán nem is vettünk tudomást egymásról; egyszerű pártmunkás voltam a szemében, nem is tudom, megjegyezte-e a teljes nevem; szememben pedig ő volt az az ember, aki városi szinten a legfontosabb funkciót betöltötte – *elsőtitkár* vagy polgármester –, s akit inkább csak értekezletekről, beszédeiből ismertem; elfogadtam viselkedés- és beszédmódját, ennek azonban nem volt különösebb jelentősége a közöttünk levő távolságot illetően. Hiszen tudtam, hogy a függőségben mutatkozó távolságok nehezen csökkenthetők, márpedig a hierarchiában, amelyben helyet foglaltam, ő volt a piramis csúcsa, míg én valahol az alapoknál helyezkedtem el. Mivel azonban minden hierarchia változó, nem a „piramisban" elfoglalt helyem zavart, hanem ezeknek a viszonyoknak a piramison kívüli területre való behatolása. Korát tekintve Mihai nemzedékéhez tartozik a *főnök,* negyvenkét-negyvenhárom éves lehet, s ez lélekben közelíti hozzám; Mihaijal mindig is jobban szót értettem, mint akár az egyetemi évfolyamtársaimmal. Szükség esetén tehát kitűnően szót érthetnék a *főnökkel* is – ha nem tekintene teljes egészében az egész részének; s ő az egészet már beosztása révén is uralja. Egyelőre semmi okom sincs rá, hogy föltételezzem, megtenné; csaknem teljesen függetlennek éreztem magam tőle, épp mivel fölkeltette bennem a lehetséges közeledés illúzióját; ez persze nem mentesített némelyek, a „piramison" fölkapaszkodottak, a közöttünk elhelyezkedők gyanakvásától; ezek engedelmességet követeltek tőlem, még a zöldségpiacon is. Hozzátörtem azonban „a funkció megváltoztatja a szervet" gépies elvéhez, vagy – ahogyan ezt Rotaru hívja – „»a székhatáshoz«, mely annál megátalkodottabbá teszi az embert, minél jobban összetéveszti magát az ülepe alatti tárggyal"; én viszont e helyzet „dialektikus" meghaladását vár-

tam, mert az *elsőtitkár* ennek ígéretét hozta magával. A kiindulópontok azonban nem látszottak elégségesnek a valamennyire is szilárd következtetés levonásához, már ami a *főnök* szándékainak végkifejletét illeti; csupán néhány, várakozásommal egybevágó benyomásra, gesztusra és kijelentésre építettem; elsősorban arra, hogy megnyerő fickó volt: sápadt arc, a halántéknál deresedő, elöl ritkuló haj, sötétbarna szem, közepes testmagasság, legföljebb százhetvenöt centiméter; továbbá: a hapsi tud hatni anélkül, hogy fölemelné a hangját, akkor is, ha dühös, akkor is, ha lelkes. Medan épp az ellenkezője, alacsonyabb, idősebb, kövérkés, s rendszerint szószátyár, hangjából azonban még akkor is hiányzik a méltóság, ha kiabál. Medan szinte teljesen közömbös volt számomra; őt nem érdekelte, ha „terepmunkám" során a vállalatoknál észrevételeket tettem, vagy lecsaptam valamelyik igazgatóra vagy párttitkárra, amiért nem naprakész a vizuális propaganda vagy a szatirikus újság; inkább csak látásból ismertük, s kölcsönösen köszöntöttük és tiszteltük egymást, mint két minisztériumi tisztviselő. Nagy ritkán a helyettese, Văleanu közvetítésével – de lehet, hogy ő csak azért említette Medan nevét, hogy ne utasítsam vissza – megkért, fussak át egy anyagot, egy jelentést, amelyet fölolvasnak majd a vezetőségi értekezleten vagy a plenáris ülésen; ezek az épp folyamatban levő havi vagy negyedévi terv teljesítéséről szóltak; továbbá, egyetlenegyszer, amikor a gazdasági osztály valamelyik beosztottjának a jóváhagyását és a támogatását kértem, hogy ellenőrizhessem ama bizonyos „nagyszerű ügyünk elkötelezett hívétől" kapott névtelen levelet, volt oly szívélyes, és kijelölte egyik instruktorát, hogy legyen a segítségemre; viszonzásképpen tájékoztattam a „vizsgálat eredményeiről". Az *elsőtitkár* autoritása ezzel szemben szakadatlanul szóba került a „feladatok közvetítése" során, a többi titkár vagy osztályvezető

rélni a különböző gépcsoportok elkopott, nem megfelelő alkatrészeit, meg azok összekötő elemeit, s végül meg kellett komponálni a kifogástalan „programot". De állandóan zsákutcába került: az embereket, viszonyulási módjukat, gondolkodásukat, érzéseiket – főképpen a szeretetet és a gyűlöletet –, „az öntudatot és a reménységet nem lehet beprogramozni" – sóhajtotta.

A *főnök* Medanhoz intézett kérdése törte meg a csöndet:

– Legalább van világos kimutatásod a mutatók teljesítéséről és valamennyi egység munkavállalásáról?

Medan belefogott a vállalatok fölsorolásába, s megnyugtatta a *főnököt,* hogy „jól állnak a dolgok; a vállalásokat nagy általánosságban teljesítették"; megemlített néhány százalékarányt is, hogy ezzel alátámassza kinyilatkoztatását, az *elsőtitkár* azonban rádörrent:

– Ez már a könyökömön jön ki; de azt hogy az ördögbe nem tudtad, hogy *ezek* hogyan állnak?

Medan akaratlanul is vádolni kezdte magát:

– Tudtam, *elsőtitkár*-elvtárs, de az EKÜ-vel mindig is nehézségeim voltak.

– Hát ha tudtad, miért nem szóltál előbb, na mégis; miért vezettél az orromnál fogva? – tett szemrehányást neki.

– Az össztermelés tekintetében nem állnak rosszul, csakhogy még nem szállították le a... – próbált mentegetőzni Medan.

– Mit ér az össztermelés, ha a termékeik nem jutnak el a rendeltetési helyükre? Mire jó akkor az *össztermelés?* – válaszolt élesen a *főnök.*

Időközben az EKÜ igazgatója lyukat beszélt Văleanu hasába, megmagyarázta neki, hogy már intézkedett az ET-tétel éjszakai útnak indítására vonatkozólag:

– A vasmagok miatt késtünk el: a beszerzőink mindig bajt

között; személytelen jelenléte még közöttünk, pártmunkások között is elengedhetetlen volt, bármit csináltunk is. Ez a *jelenlét* voltaképpen átjárta munkastílusunkat, s a város életében valamiféle hangulati jobbulásként, egyensúlyi állapotként, biztonságként jelentkezett; az emberek észrevették, hogy beadványaikat hamarabb intézik el, hogy nagyobb figyelmet szentelnek a közellátásnak, a közegészségügynek, a szolgáltatások fejlesztésének; gyakran lehetett olyan vélekedéseket hallani, hogy ami az ő fülébe jut, minden bizonnyal megoldódik, s hogy a közönyösök, a megtollasodásukkal törődők, a hozzá nem értők végre emberükre akadtak benne; ha valamelyik beosztottat igazságtalanság érte, vagy nem talált megértésre valamilyen kérdésben, gyakran így fenyegette meg a főnökét:

– Nem baj, kihallgatást kérek az *elsőtitkár*-elvtárstól, akkor majd meglátjuk!

Fura módon, anélkül, hogy bármilyen csodát művelt volna, amióta beiktatták, sikerült belevernie a nyugtalanságot némely, fotelban megöregedett felelős személyiségbe, s ezenközben nagy népszerűségre és bizalomra tett szert az egyszerű emberek körében. Mindennek jó része azonban mintha alapvetőbb, tényleges változtatások szándékából következett volna, s mintha ő maga halogatta volna a környezete által föltételezett szándékai valóra váltását; egyelőre még csak tapogatózott, adatokat és információkat gyűjtött, alaposan tájékozódott ama mechanizmus bonyolult működési elvéről, melyet vezetnie, tökéletesítenie kellett, s közelebb kellett hoznia ahhoz, amit az emberek várnak; gyakran tíz meg száz gépcsoportból álló géprendszernek képzelte el a várost; ezeknek a gépcsoportoknak hajtószíjakkal vagy fogaskerekekkel való összekapcsolódása nem nyerte el a tetszését, s föltette magában, hogy az egészet hozzákapcsolja egy elektronikus agyhoz; előbb azonban ki kellett cse-

okoznak; a tekercseléshez szükséges huzalt is csak néhány nappal ezelőtt kaptuk meg.

Lementek az üzembe; az igazgató azonban előbb odavetette Eufrosinának:

– A *protokoll* tartózkodjék a kapunál; legyen vele egy fickó, akit azonnal értem szalaszt, mihelyt az *elsőtitkár*-elvtárs megérkezik.

Az igazgató elég jól kijött Văleanuval, most azonban szívesebben vette volna, ha nem kuszálja össze a számításait; szakadatlanul kérdezősködött, még ha nem ellenőrizte is mindig a kapott választ; bizonytalanság fogta el: „Ki tudhatja, mi szúr szemet ezeknek, min akadnak fönn?" Az első csarnok nyüzsgése megnyugtatta – azért jött be ide, hogy időt biztosítson a rakodói munka elvégzéséhez. Ez volt az egyetlen csarnok, ahonnan nem vezényelték ki az embereket a kapott „utasítások" végrehajtására. Az órájára pillantott – számítása szerint nem egészen húsz perc állt rendelkezésükre. „Tán megadja a Fennvaló az akadémiai negyedórát" – gondolta.

– Gyere, igazgató elvtárs, nézzük meg az *útra kész tételt* – szólt rá Văleanu, akinek úgy rémlett, hogy az igazgató nem fogja föl a perc súlyosságát. – Tudod – tette hozzá –, az *elsőtitkár*-elvtárs nagyon haragszik; fölhívták a minisztériumból, nem lesz elnéző; nem tudom, hogy mászunk ki a bajból: még ha elkészültek is az ET-ek, a fejmosást nem ússzuk meg, s talán még fegyelmit is kapunk!

Az igazgató észrevette, hogy Văleanu magát sem hagyja ki: „Ó, tehát *kapunk*, és nem *kapsz;* akkor szüret; mindenesetre ez a Văleanu megpróbálja tartani a hátát!" Rövid szünet után bizalmas hangon ezt mondta:

– A mi mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma, Uram – s mosolyogva Văleanu vállára tette a kezét. – Ne fájjon

a fejed, Văleanu, kimászunk mi ebből is; gyerünk a rakodóhoz, hogy megnyugodjál.

A sofőr némán vezetett, hallása segítségével mintegy magnószalagra rögzítette a *főnök* és Medan beszélgetésének ha nem is a tartalmát, de hangütésüket, viszonyulási módjukat mindenképpen. Én mintha ott sem lettem volna; tudván, hogy észre sem vesznek, kezemben az összegöngyölt újságokkal ott ültem – nem mertem átlapozni őket –, s arra gondoltam, hogy a székházban Mara már keres; azt mondja Mereuţnak, hogy várom őt, s nem hisz a fülének, amikor megtudja, hogy anélkül mentem el, hogy üzenetet hagytam volna neki, mikor találkozhat velem. Megpróbáltam újra magam elé idézni arcának emlékezetembe ivódott emlékét, még abból az időből, amikor formái a kamaszkor levetkőzésével tusakodtak, de csupán suttogó hangját hallottam; hasonlatosan ahhoz, mint amikor átfutottam a hozzám intézett néhány sorát, melyet a vallomás egyszerű kényszere folytán írt, s nem azért, mintha jelentettem volna számára valamit; talán csak annyit, hogy megsejtette ama nevetséges hajlandóságomat – a részvét és a türelemüledék keverékét –, miszerint végighallgatom a meg nem gyóntak gyónását; talán ez keltette bennem azt az érzést, hogy az alaktalan betűkkel borított papírlapra a hangját vette föl, zaklatott, sajgó hangját, mely túlságosan is mélyről tört föl, s fölhalmozott tapasztalatához meg életkorához mérten túlontúl megterhelt volt: „Nem mesélhetek semmi kézzelfoghatót, sem eseményt, sem beteljesedést; nekem pusztán csak szabadulnom kell az eszmék, az érzések, a gondolatok, a szavak, a rengeteg szó, a jelképek és jelentések keverékétől, melyek a magányomból törnek föl..." Hangja körülöttem lebegett, zavarosan hallottam, mintha ő is ott szorongott volna Medan és közöttem, az *elsőtitkár* jelenlététől megszeppenten, s a fülembe súgta volna

azt, amit valójában nagy régen nekem írt: „Szeretném elmesélni valakinek az életemet, nem magyarázkodni akarok, nem; egyszerűen csak mesélni, elmesélni szeretném, semmi egyebet, csak hogy megszabaduljak tőle; de tudom, hogy senkinek sincs szüksége elegáns és elragadó középszerűségemre, amiképpen arra az irodalomra sem, amellyel teletömtem magam, s amelynek derűlátástól kicsattanó történései során a jó mindig győzedelmeskedik a rossz fölött..."

Utolsó évemet végeztem, következett a szakvizsga és az elhelyezkedés; vagyis még legföljebb egy hónapig laktam náluk; Pospaiuné falura küldte a lányát, aki megpróbálta halogatni az utazást – „hadd maradjak itthon még két hétig" –, de végül engednie kellett:

– Kérlek, Mara; nagymama egyedül van, s nagyon gyönge az utóbbi időben.

Elutazása előtt megkérdezte tőlem:

– Ha szükségét érzem, írhatok?

– Csak azt próbáld meg, hogy ne érezd szükségét! – fenyegettem meg tréfásan.

– Ez esetben szeretném megkérni valamire: nem fogok tudni mindent megírni, ami az eszembe jut, ha állandóan *önöznöm* kell majd...

– Gondolom, ismered az egyes szám második személyt is? – vágtam közbe, és megsimogattam az állát az ujjam hegyével.

Melegsége, pihegő lélegzetvétele úgy járta át a testemet, mint valami sajnálkozásféle egy könyv befejeztekor, mikor az ember már nem tudhatja meg, mi történik a továbbiakban a megszeretett hősökkel.

– Milyen kár, hogy nem leszek itthon, amikor elmész. S jövőre, mire betöltöm a tizennyolcat, s ünnepélyes keretek között a kezembe nyomják a NAGYKORÚSÁGOMAT igazoló

oklevelet – ami együtt jár azzal a joggal, hogy attól fogva vállalom a *nagykorú* kérdésekre adott válaszaim kockázatát –, te már el is feledkeztél rólam. Nem vesztesz semmit; nekem azonban nehéz lesz lakat alatt tartanom a gondolataimat, míg majd mások alkalmasnak nyilvánítanak arra, hogy viseljem a cselekedeteim következményeit.

Nem fejezte be a gondolatot, hirtelen fölkapta az útra kész táskáját, s kiment, én pedig értetlenül álltam ott, nem értettem, mire is céloz. Egy héttel később „meghallgattam" hanyagul odavetett suttogását – ideges, rángatózó, csúf írása volt: „Valahányszor lépéseket hallok, jóllehet tudom, hogy nem a tieid – rájuk ismertem, amikor mindig sietve az ajtóhoz közeledtél –, visszahúzódom lelki tojáshéjamba, s várom, hogy belépj: »Hogy vagy, Bogáncs?« A kérdés nem jut el hozzám, mégis szeretek felelni rá: jól, de nem nagyon boldogulok az emberek között. A kamaszkoromat elvitte az ördög, az egész csupán időszakos kitérőt jelentett számomra. Csak amikor leszáll az est – miért is nem kérhetjük: Tisztelt Világmindenség, esteledjék be, szerelmet akarok; ne legyen este, mivel itt minden sivár és rút, súlyosan nehezedik rám a magány, az elhagyatottság, az elszigeteltség, a tehetetlenség; minden erdőből, minden haldokló levélről a szomorúság szivárog belém. Tudom, hogy ez átmeneti válság csupán, de hadd sopánkodjam. Kezd kialakulni a véleményem a normálisságról, s ez különbözik attól, amit tanítóimtól tanultam, s más, mint a te véleményed, már amennyiben *dialektikus* magyarázataid szilánkjait *véleménynek* lehet tekinteni. Végső soron Dosztojevszkijnek van igaza: Miért bízzunk olyan eltökélten és emelkedetten abban, hogy csupán a normális és a pozitív, egyszóval a fölvirágzás szolgálhat javára az embernek?" Mara egyszer megkérdezte tőlem, vajon nem valamiféle közös nevezőt, számtani középarányost értünk-e a

normális alatt, s erre a közös nevezőre azért hozzák az emberek embertársaikat, mert attól félnek, hogy különben föltűnik saját tehetetlenségük, beleérzési képességük hiánya, életképes idegsejtjeik alacsony száma? S ha így van, miért kívánjuk állandóan a dolgok *normális* menetét, az emberek *normális* viselkedését? Majd így folytatta:

– Nem gondolja, hogy a *normálisak* valójában az a középszer, mely úgy fogadja el a világot, ahogyan van, jónak vagy rossznak, ferdének vagy egyenesnek, csúfnak, szennyesnek, közönségesnek, avagy szépen kifényesítettnek; olyannak, mint a lakkozott parkett, amelyet csupán száraz ruhával kell föltörölni, hogy eltűnjék az előző éjszakai dorbézolás nyoma, s a következő este minta-háziasszonyarccal fogadhatjuk az új vendégeket?

Kérdése zavarba ejtett; nem tudtam, mit válaszoljak neki. Rögtönöztem valamit a *kivételről:* a zsenik, például, vágtam bele, mit sem jelentenének, ha nem volnának a *normálisak,* a középszerűek, akiktől elhatárolhatják magukat; hiszen a faj bizonyos sajátszerűségei annyira egyformává teszik az embereket, hogy ez az érzés, a többiekkel való *egyenlőség* érzése mindenki számára valamiféle támasszá, létének kalauzává, értelemféléjévé válik; legtöbben épp ezért választják eszményül mindenki *egyenlősítését* inkább, semmint azt, hogy kiváljanak, élre vágjanak.

– Ez a középszernek, vagyis a normálisaknak a törekvése; ebben egyetértünk, nem? – szakított félbe.

Azt válaszoltam, hogy én egyetérthetek minden butasággal, ami csak az eszébe jut, ez azonban mit sem változtat a világ folyásán, s ha mindenki vagy csaknem mindenki lángész volna, megtörténhetne, hogy a *zseniállapot* volna az emberi faj *normálisa,* s épp így, amennyiben mindenki vagy majdnem mindenki bolond volna, az őrültséget tartanánk normálisnak.

– Ezek szerint többség kérdése az egész, s nekünk nincs is más dolgunk, mint hogy megállapítsuk, fönnáll-e a fele plusz egy helyzet, ami nélkül értekezleteink el sem képzelhetők, avagy a kétharmados többség, ami az ENSZ-határozatok érvénybe léptetéséhez szükséges? – gúnyolódott.

Megkérdeztem tőle, nem gondolja, hogy a világ unalmas, egyhangú, fárasztó volna, ha mindenki egyformán szép, okos, egészséges stb. volna?

– Nem tudom, milyen volna, hogy nézne ki a világ, *ha* olyan volna, amilyen nem – vágott vissza. – Én csak azt szeretném tudni, miért vár tőlünk mindenki szófogadást, fegyelmet, engedelmességet, amikor ez az egész csak arra jó, hogy középszerűségre, uniformizáltságra ítéljenek?

Azt mondtam, hogy minden újsütetű bölcsesség személyes kockázattal jár.

– Hogy másoknak legyen mit megtiltaniuk? – kérdezett vissza.

– Dehogy – csitítottam –, épp ezzel késztetünk másokat is új kötelességek kiötlésére.

Meggyanúsított képmutatással:

– Tán csak nem képzeli, hogy ez lehetséges?

– Minden lehetséges – bújtam ki a kérdés alól.

– De nem mindenkinek – vélekedett.

– Próbálj ne *akárki* lenni – mondtam cinikusan.

– Én csupán egy szánalmas *normális* vagyok – vágott vissza ugyanazon a hangon –, az a bizonyos plusz egy, melyet mindig hozzáadnak, hogy meglegyen a minimális többség, amely az értekezlet megkezdéséhez szükséges.

– Látod, milyen könnyen eldöntheted a történelem alakulását – évődtem. – A nélküled összeült *fele* szinte semmit sem jelent; az értekezlet határozatképtelen, el kell halasztani. Megje-

lenésed ezzel szemben fölruházza a többség valamennyi kívánalmával. Még ha mások jönnek is utánad, ezek éppúgy nem számítanak, mint az előtted érkezettek; nem növelik, nem fokozzák az értekezlet hatáskörét. Ez történik akkor is, amikor megszavaznak valamit: ha a jelenlevőknek csak a fele emeli föl a kezét, ezek nem kötelezhetik a jelenlevők másik felét, hogy alávesse magát a határozatuknak. Ekkor azonban közbelép őfelsége, *a plusz egy*, a fél többséggé változik át, s akarata törvénnyé válik a többire, a kisebbségben maradtak számára is...

Szememre vetette, hogy lenézem, hogy kinevetem, s akkor már inkább a könyve társaságát választja. Pospaiuné gyakran aggódott miatta:

– Nem tudom, kire hasonlít ez a lány, hogy annyira visszahúzódik, magába zárkózik; mintha valami betegség rágná; nem tudom, mitévő legyek vele.

Igyekeztem megnyugtatni, azt mondtam neki, hogy később megváltozik, ne fájdítsa miatta a fejét; „meglátja, ha majd dolgozni fog".

– Azt hiszem, a sok könyv is belejátszik, egész nap csak olvas; ahogy egy kis ideje van, a könyvet búvja. Más gyerek játszik is, sétálgat; ez meg ahogy megjön az iskolából, sietve bekap valamit, s beletemetkezik a könyvébe. Néhanapján még elmegy színházba vagy hangversenyre, de akkor is, miután hazajött, késő éjszakáig nem teszi le a könyvet. Hiába mondtam, hogy kevesebb olvasással is lehet belőle kórházi ápolónő.

Megdicsértem ezt a szokását:

– Büszke lehetne a műveltségére.

– Hát én aztán igazán nem tudom, mire lesz jó neki ennyi műveltség, 'sze csak gondja van vele; állandóan azon töpreng, miért van ez vagy amaz így, s miért nincs úgy; miért mondta

ez vagy amaz ezt, amikor még az ellenkezője sem igaz; szakadatlanul eszi magát, levert.

Egyszer megkérdeztem Marát, miért épp az *egészségügyi szakközépiskolát* választotta.

– Itt volt hely – mondta –, akkor hozták létre, amikor beíratkoztam, épp három éve, s a nyári időszakban nem töltöttek be minden helyet; pótfelvételit hirdettek ősszel, s engem akkor vettek föl. Nyáron megpróbálkoztam a reálgimivel, de nem sikerült.

– Nem értem, hogy eshetett ki – szólt közbe Pospaiuné –, 'sze jó tanuló volt, s most maga is láthatja, hogy esze is van; itt tiszta jeles.

– A matek sohasem ment valami fényesen, elszúrtam a példát; románból pedig hiába kaptam jelest, nem jött ki az átlagom – magyarázkodott Mara.

Az *elsőtitkár,* Medan magyarázataitól bosszúsan, cigarettára gyújtott, majd türelmetlenül megnézte az óráját; a gépkocsivezető, aki észrevette a mozdulatot, hirtelen fölgyorsított, átsuhant a kereszteződésen anélkül, hogy a közlekedési lámpával törődött volna; a *főnök* megrótta:

– Mit művel, magára nem vonatkoznak a közlekedési szabályok?

A másik bűntudatosan ezt mondta:

– De igen, erőt, egészséget – s a sebességmérő mutatója a városban megengedett érték alá süllyedt.

Medan a lelke mélyén megörvendett a helyzetükben támadt kis és jelentéktelen zavarnak, így megszabadulhatott a *főnök* kérdéseitől és szemrehányásaitól; az *elsőtitkár* már igen nagy aprólékosságra késztette, pontos adatokat követelt tőle a terveljesítéssel kapcsolatban, hol az egyik vállalatnál, hol a másiknál, hol az egyik mutatóra vonatkozólag, hol a másikra; Medan

hozzászokott ahhoz, hogy csak úgy általában kísérje figyelemmel a dolgok menetét, beérte annyival, hogy tisztában legyen vele, nem túlságosan nagy lemaradással zárják-e az évnegyedet vagy az évet; a bevált taktika a következő volt: ha a vállalatok két-három százalékkal a tervelőirányzat alatt maradtak, az elvárás átment a következő évre is, nem növekedett; amióta innenonnan túlteljesítést jelentgettek, ezzel együtt növekedett a többlettermelés, az új munkavállalások igénye is; ezek teljesítése nyomán újabb vállalások következtek, s ennek sohasem volt vége. Voltaképpen büszkék lehettek rá, hogy a város ebben az esztendőben fönnebb lépett a *Scînteia* közölte rangsorban, a „Hol áll az önök városa?" táblázaton; ezt mindig az össztermelés alapján állították össze, most azonban további részleteket kértek az áruellátásról, a választék bővítéséről, az anyagok, fűtőanyagok és az energia fölhasználásáról, a behozatalról és a kivitelről, továbbá arról, hogy a megrendelők elégedettek-e, hogy a kiadások csökkenése mellett növekedtek-e a bevételek, mennyire kifizetődő valaminek a termelése stb.? Medan sohasem fejezte ki az ezekkel a követelményekkel szemben érzett helytelenítését, de megszokni sem tudta őket. Olykor hátrakötötte Văleanu sarkát az ilyen értelmű „tájékoztatások" hiánya miatt, mindazonáltal úgy vélte, hogy a részletkérdések, a konkrét feladatok a vállalatok vezetőségére tartoznak, s az ő munkája jobbára az irányításban, a politikai tájékoztatásban rejlik. Ezek a gondolatok azonban nemigen enyhítették a bensejében – valami előérzetféleként – észrevétlenül, lassacskán fokozódó szorongást, mely olyan volt, mint hirtelen elviselhetetlenné váló fogfájás: hetekig, hónapokig bujkál-munkál az emberben, hogy amikor aztán fölfedezi, a szúvasodás a maga teljességében mutatkozzék meg. S valóban, míg a parancsszóra

kinyíló kapun begördült a kocsi, az *elsőtitkár* kérdése egész testét átborzongatta:

– Mi ütött ezekbe, hogy mind idegyűltek?

A gyár bejáratától néhány méternyire, kettős sorban, vagy tizennyolc személy álldogált – az igazgató, a párttitkár, a KISZ-titkár, a szakszervezet elnöke, a nőbizottság elnöknője, a protokollfőnök Văleanu társaságában külön csoportot alkotott, mely csekély távolságra állt a többiektől; aztán valamennyien előreléptek, hogy a kocsiból kiszálltunkban üdvözöljenek: „Erőt, egészséget! Szeretettel üdvözöljük önöket!" A fölsorakozott munkások anélkül, hogy elmozdultak volna a helyükről, tapsolni kezdtek, de aztán a némaság kínos és megalázó pillanata következett; az *elsőtitkár* megállt a „hivatalosságok" előtt, de nem nyújtott kezet; én az ugyancsak a *főnök* mögött lemaradt Medan mögött álltam egy lépéssel; az *elsőtitkár* hangja, anélkül, hogy fölemelte volna, harapósan harsant:

– Hát ez meg mi, igazgató elvtárs? Miért nem vonultatok ki akkor már virággal, jelszavakkal? Ha már ünnepélyes fogadtatásban akartál részesíteni, miért nem vonultattál föl minden fityfirittyet?!

– Ne haragudj ránk, *elsőtitkár*-elvtárs, mi arra gondoltunk... – hebegett az igazgató, a *főnök* azonban nem engedte, hogy befejezze.

– Rosszul gondoltátok; ki szólt, hogy idejövünk?

– Hát – bizonytalanodott el –, Văleanu elvtárs – s a szemével a gazdasági bizottság vezetőhelyettese felé vágott; Văleanu a csoport szélén állt, s nem mert közelebb jönni, miután észrevette, milyen fordulatot vettek a dolgok.

– S te honnan tudtad? Mikor jöttél ide? – kérdezte tőle a *főnök*.

Medan beismerésre kényszerült:

– Én, erőt, egészséget, én küldtem előre, hogy aztán tájékoztasson bennünket, hogy állnak a...

A *főnök* uralkodott magán:

– Rendben, ezt majd tisztázzuk bent – aztán körbenézett, eszébe jutott a borbélyműhelybeli eset, s alig bírta magába fojtani a szót, magában tartani a gondolatot: „Az anyátok keservét, még megérem, hogy egy szép nap a vécéajtóban is *fogadtatásban részesülök!*"; aztán az összecsődített munkásokhoz fordult. – Maguk menjenek vissza a munkahelyükre. – Ezután már csak az igazgatóhoz és a párttitkárhoz intézte a szavait. – Azt hiszem, elegen vagytok, hogy megadjátok a szükséges fölvilágosításokat. – Majd egyből a dologra tért. – Mondjátok már, mit őriztek ti itt, testvérek? Miért nem szállítottátok le még mindig az ET-tételt?

Az igazgató megpróbálta megindokolni a szállítások elhúzódását, ez azonban még rosszabb kedvre hangolta.

– Te nem fölvigyázó vagy, akinek az a dolga, hogy megvárja a futószalagon begördülő nyersanyagokat, és a kérdések önmaguktól való megoldódását; azért tettek ide, hogy vezess, ez pedig azt jelenti, hogy a föld fenekéről is előteremted a terv teljesítéséhez szükséges anyagokat. Ha nem vagy képes rá, nyújtsd be a lemondásodat; a kapitalizmusban rákényszerítene erre a csőd; mi az *öntudatra* építünk; ismered ezt a *vesszőt,* melyet némelyek csak az értekezleteken használnak?

– Behoztuk, behozzuk a lemaradásunkat, *elsőtitkár*-elvtárs – mondta széles mozdulatok és szakadatlan hajlongás közepette az igazgató; közben szinte háttal előre haladt, hogy a hátramaradottak is hallják-lássák; Medan a pártalapszervezet titkára és Văleanu között lépegetett; hallgattak, mint a csuka; én feszélyezetten mentem mellettük, nem tudván, mi is a szerepem az adott helyzetben.

Semlegesként vettem tudomásul a hozzám elhallatszó mondattöredékeket; elképzeltem Marát, amint keres a hivatalban – ha legalább azt mondaná neki Mereuţ, hogy jöjjön vissza holnap; irigyeltem Mihait, mert az utóbbi években nyugalmat lelt a könyvei közt.

– Ide figyelj – mondta, amikor megvallottam neki, hogy félek a pártmunkási tevékenységgel járó hercehurcától –, az adott helyzetben én elfogadnám a politikai funkcióval járó munkát; jómagam azonban be akarom fejezni az újabb könyvemet, kihasználva azt, hogy a külföldi tartózkodásom miatt nem választottak be újra a vezető szervekbe; hisz tudod, állandóan hol titkár voltam, hol kari pártbizottsági tag, KISZ-vezetőségi tag; s akkor még más volt a munkastílus. Azt tanácsolom, ne utasítsd vissza a javaslatot; ilyen emberekre van szükség, amilyen te vagy, s a magam részéről biztos vagyok abban, hogy megállod a helyed.

Egyike volt azoknak a tanszéki kollégáimnak, akikhez a legközelebb kerültem; tanársegédem volt; öt-hat évvel volt idősebb nálam, de aztán összebarátkoztunk, jóllehet doktori értekezésének megvédése után ő nemsokára docensségig vitte a tanszéki hierarchiában. A *legújabb kor történetét* adta elő, kiadott néhány könyvet, kétéves tanulmányútra küldték Franciaországba, majd egy esztendőt az ithakai *Cornell* egyetem meghívottjaként töltött el; utazgatásai ellenére egyre erősebben kötődtünk egymáshoz.

Áthaladtunk a nagy csarnokokon, egész testünket átjárta a monoton zúgás; az egész olyan volt, mint valami ködlepel, mely mögött vonatok robognak, repülőgépek suhannak el, az ember azonban képtelen megállapítani haladási irányukat; a levegő mintha elégett hidrogénnel és fémporral lett volna tele, noha érezhető volt a légtisztító berendezések támasztotta

huzat; egyik-másik munkás érdeklődő arccal fordult utánunk, itt-ott köszönésféle hangzott el; az igazgató, aki időközben némi magabiztosságra tett szert, mesterkélt mozdulatok közepette magyarázott valamit a műszaki eljárások korszerűsítésére foganatosított intézkedésekről, az utóbbi években tett „seregnyi előrelépésről", s közben újra meg újra megismételte, hogy az ET-ek szállításával nem fognak késni többé, hiszen már most is készen állnak arra, hogy útnak indítsák a hátralévő tételt. A párttitkár, inkább csak Medannak, időnként kiegészítette az igazgató kijelentéseit, Văleanu hozzám csatlakozott; felém nyújtotta izzadt tenyerét, s mintha csak akkor fedeztük volna föl egymás létezését, meglepetten megkérdezte:

– Hát te hogy kerültél ide?

Én sem tudtam, *hogyan*, és semmi kedvem sem volt, hogy elmondjam az egész mesét; annyi bizonyos volt, hogy jelenlétem ott, a *főnök* és Medan társaságában elégséges mélyebb jelentést tartalmazott ahhoz, hogy többlettiszteletben részesítse személyemet; ezt mulatságosnak találtam, de el is szomorított, hiszen azt juttatta eszembe, milyen ingatag is a helyzetem, melyet most esetleges előléptetésem nevetséges föltevése támogatott.

Elhaladtam a dolgozók között; pillantásuk utánam fordult, ámbár lehet, hogy nem is utánam; talán csak az előttem lépkedőket, vagy csak az *elsőtitkár*-elvtársat bámulták; mintha csak a felőle hallottakat akarták volna összevetni a képével, azzal a móddal, ahogyan itt, közöttük viselkedik; néhol megállt, és megkérdezte:

– Hogy megy?

– Megy! – hangzott a válasz; ez nem elégítette ki.

– Vagyis nem nagyon megy?

– Dehogynem, nem könnyű, de megy az – bizonykodtak bátortalanul.

– S az igazgató elvtárssal hogy jönnek ki?

A válaszok késedelmeskedtek; a *főnök* erősködött, de csak harapófogóval sikerült kihúznia egy-egy kétértelmű feleletet.

– Hát ővele ritkábban találkozunk.

– Hogyhogy ritkábban? – próbálta fölbujtani őket.

– Hát neki a vezetés a dolga, nem nagyon jön le hozzánk – mondta valaki.

– Maguk fölkeresik őt? – faggatózott.

– Nem nagyon jutunk mi be oda – vette valaki a bátorságot.

Lassacskán elégedetlenségféle rajzolódott ki a szavaikból az igazgatóval szemben; a párttitkárt megértőbbnek tartották, többen azonban hozzátették, hogy „ő nem oldhatja meg a kérdéseket az igazgató elvtárs nélkül"; a szakszervezet csupán a kulturális tevékenység kapcsán került szóba; „de nem nagyon ad pénzügyi segítséget a KISZ-eseknek és a fiataloknak". Jóllehet az igazgató szerette volna minél inkább elodázni a szállításra *előkészített* ET-ek megmutatását, érezte, hogy a munkásokkal való beszélgetés sem üt ki valami jól az ő szempontjából; miközben tehát arra gondolt, hogy ráncba kell szednie a szószátyárokat, néhányszor megemlítette a rakodót, ahol „a transzformátorok készen állnak a szállításra". Az *elsőtitkár* azonban nem nagyon sietett; mintha jót tett volna neki a benti munkazaj, a hegesztőberendezésektől tűzijátékszerűen föltörő szikranyalábok fehéraranyló látványa; a különböző alkatrészeket méltóságteljesen előregördítő szállítószalagokon mozgó gépszekrények fölvonuló tankhadoszlop érzetét keltették benne. Akaratlanul is fölrémlett előtte a craiovai Dieselmozdonygyárban évekkel azelőtt tett látogatása; a pártiskola hallgatója volt, s a dékán azt javasolta neki, kísérje el Craiovába egyik baráti ország küldöttségét; most mintha újra hallotta volna a küldöttség vezetőjének nem minden lesajnálás nélküli kijelentését; az

egyik tekercselőcsarnokban voltak, ahol a munkát kézzel végezték.

– Azt hiszik, hogy ily módon sikerül olyan mozdonyokat termelniük, amelyek képesek vetekedni más országok hasonló termékeivel?

Később megtudta, hogy nem a technológiai színvonal zavarta az illető küldöttségvezetőt, hanem az, hogy nem fogadták el az ő mozdonyajánlatukat; az ő gépeik sem ütötték meg a korszerű készítmények színvonalát, az illető ország képviselői azonban úgy vélték, hogy mi régebbi dolgokkal is beérjük. Aztán egy engesztelő gondolat eltávolította az egykori képtől: „Az ő dolguk, mit mondanak; hiszen némelyek azzal hencegtek, hogy engedik elgázolni magukat az első magunk gyártotta traktortól: most meg valutát fizetnek érte. A fontos az, hogy jól végezzük a dolgunkat!"

Miközben a rakodó felé tartottunk, az igazgató még egyszer megpróbálta menteni, ami menthető:

– Nem volna jobb, ha fölmennénk az irodába, hogy kiértékeljük a helyzetet, hiszen az ET-szállítmány amúgy is ott van, útra készen?

– Még nem tanultad meg, hogy a gyárból vezesd a gyárat, igazgatóm? – kérdezte gúnyosan, de nem rosszindulatúan az *elsőtitkár,* majd hozzátette: – Ha komolyan kézbe veszitek, ezek a dolgok már rég megoldódtak volna.

– Igazad van, *elsőtitkár*-elvtárs; ígérjük, hogy a jövőben ütemesen teljesítjük a tervet – mondta bátorságra kapva az igazgató.

– Ejnye, igazgatóm, te ígérd csak azt, hogy ütemesen túlteljesíted, s nem azt, hogy teljesíted, hiszen ezt megígérted, amikor elfogadtad a megállapított mutatókat – torkolta le finoman a *főnök.*

– Megértettem, erőt, egészséget; igazad van, s én biztosíthatlak, hogy túlteljesítjük, *elsőtitkár*-elvtárs – sietett újfent rávágni az igazgató.

Némán követtük őket. Medan némiképpen megnyugodott, amikor megpillantotta a fölsorakoztatott árut; a *főnök* azonban különösnek találta a göngyölegre ragasztott címkék frisseségét; némelyik még nedves volt; észrevette a nagy sietve bevert szögeket, jó részük görbe volt; a meó pecsétjén még nem száradt meg a tus; az egész ládaszállítmány sietségre és hevenyészettségre vallott.

– Most csomagoltátok be ezeket az ET-eket?! – vádolta meg őket nem túl magabiztosan, s akkor hirtelen eszébe villant egy nemrégiben látott színdarab: egy termelőszövetkezetben hírül veszik, hogy televíziós forgatócsoport teszi tiszteletét; mivel a szövetkezetben nem nagyon akad filmeznivaló – a „megvalósítások" jobbára csak papíron léteznek –, a vezetőség berendezéseket és állatokat kér kölcsön a „szomszédból", hogy megússza az ügyet.

– Figyelj csak, igazgatóm, jársz te olykor színházba? Hát te, pártalapszervezeti titkár elvtárs? – kérdezte az *elsőtitkár*.

A megkérdezettek értetlenül néztek össze.

– Hát jut nekünk időnk színházra? – szabódott az igazgató.

– Nem is tudom, mikor voltam utoljára – mondta a titkár.

– Nagyon helytelen – dorgálta meg őket a *főnök* –, a színház az öntudatformálás igen fontos eszköze!

– Igazad van – vágták rá szinte egyszerre.

Néztem őket s az előttük álló férfit, akivel szemben úgy viselkedtek, mint holmi csínytevésen kapott gyerekek, akik még reménykednek, hogy megkapják a megígért cukorkapénzt; csodálat és ellenkezés keveréke vonzott ehhez az emberhez és távolított el tőle; sehogyan sem sikerült okát adnom, vajon

a funkciója vagy hallatlan tekintélyt parancsoló képessége – pontosabban e tulajdonságok egyikének vagy másikának milyen aránya – teszi lehetővé számára azt, hogy lenyűgözze a körülötte állókat; hogy jelentéktelenné törpítsen némelyeket, s vele egyenlővé tegyen másokat, a körülményektől és ama bizalomtól függően, melyet, úgy érzi, beléjük helyezhet. Egyelőre csak kíváncsian figyeltem; Medan néhányszor megpróbált közbeszólni, de sikertelenül; Văleanu együtt érzett Medannal, ez utóbbi kísérleteinek sikertelensége nyomán; engem csupán az *elsőtitkár* gesztusai, magatartása érdekelt; nem ennek külső következményei miatt, hanem annak a belső átminősülésnek az okából, mely az esetek többségében a hatalommal fölruházott emberekben lejátszódik, azokban, akik érzelmileg fokozatosan eltompulnak, s ezzel együtt gondolkodásuk is merevvé válik. Nem merészkedtem jóslatokba bocsátkozni a személyét illetően, noha azt kívántam neki, hogy ő legyen a kivétel, mely erősíti a szabályt.

– Hívass csak ide egy embert, igazgatóm; hozzon szerszámot is; nyissunk csak föl egy *ládát* ezek közül! – kérte váratlanul a *főnök*.

Az igazgató elsápadt. Medan és Văleanu egymás pillantását kereste.

– Mi a véleményed erről az áruról, titkár elvtárs? – kérdezte a *főnök*.

– Erőt, egészséget, *elsőtitkár*-elvtárs, én csak annyit tudok, hogy rosszul állunk a szállítással, egyebet nem...

– Hát akkor ki tudja, mi? Előtted még nem világos, milyen szerepet tölt be a pártszervezet egy gazdasági egység életében?

Az igazgató utasítást adott a göngyöleg fölbontásához szükséges szerszámokkal megérkező embernek:

– Ezt bontsa fel!

Az *elsőtitkár,* mintha csak tréfálna, s mint akinek alapjában véve mindegy, melyik ET kerül ki a ládából, közbevágott:

– Ne, inkább ezeket – s kezét a sor közepén levő két göngyöleg felé nyújtotta.

Az igazgató úgy érezte, kiszalad a lábából az erő; legszívesebben beismerte volna a bűnét, a lelke mélyén azonban még pislákolt egy csöppnyi reménység: „Hátha mégsem veszi észre." Volt annyi ideje, hogy nagy vonalakban fölidézze magában igazgatói beiktatásának napját, azt a közel hat évvel ezelőtti napot; Corpădean elvtárs volt az *elsőtitkár;* a szomszédos megyéből jött, hogy fölváltsa Gînju elvtársat. „Vele nem fájna a fejem" – mondta magában, s visszaemlékezett, hogy valahányszor ellátogatott az üzembe, személyesen értesítette őt, hogy „készüljön föl"; a vállalat többi káderével együtt már a kapunál várta; végigsétáltak a csarnokokon, a munkások között, s az *elsőtitkár* megkérdezte egyiket-másikat: „Nos, hogy megy?", s ő maga válaszolt is: „Jól, igaz? Nagyon helyes, elvtársak, úgy is kell; jól kell mennie!" Aztán az igazgatói irodában Eufrosina édes cujkával, kávéval kínálta őket, s eközben a főmérnök vagy a főkönyvelő tájékoztatót tartott a „megvalósítások állásáról". Egyetlenegyszer került abba a kellemetlen helyzetbe, hogy esetleg *keményen* kérnek számon valamit; közvetlenül azután, hogy Corpădeant Florescu váltotta föl; ez utóbbi alaposan megmosta a fejét a vezető testület előtt, s két hónapot adott neki, hogy behozzon minden lemaradást, mert ha nem, a dolgozók nagygyűlése elé viszi, s fegyelmit akaszt a nyakába. De szerencséje volt: Florescut *kiemelték,* fölvitték a fővárosba, még a két hónap letelte előtt. „Ezt a pechet – merengett szomorúan az EKÜ igazgatója –, egy még megátalkodottabb foglalta el a helyét, akivel képtelenség lovagiasan tárgyalni. Azt hiszem, Gînju idejében is boldogultam volna; meglehetősen

brutális volt, de nem értett sem a mutatókhoz, sem a termékszerkezethez; egy kis furfanggal simán *át lehetett ejteni*, s épp így Corpădeant is, aki el volt telve önmagától, elég volt, ha az ember megcsiklandozta egy kicsit a hiúságát, s nem volt többé gondja. Gînju idejében kétszer kettő minden további nélkül hat lehetett; Corpădean olykor még megengedett egy kétszerkettő-ötöt. De az utóbbi évek *megvesztegethetetlenjeitől* legszívesebben világgá menne az ember: ezek mindenáron a kétszerkettő-négyet akarják kiköpülni az emberből..." A szerszámos ember fölbontotta a göngyölegeket; az *elsőtitkár* szótlanul figyelte mozdulatait, majd távolról szemügyre vette a láda deszkái között csillogó ET-géptesteket; olyanok voltak, mint pályára állításuk előtt a mesterséges holdak; aztán a főnök tettetett közömbösséggel ezt mondta az igazgatónak:

– Kapcsoljátok rá a hálózatra.

Az igazgató keze jégcsappá vált, homlokát kiverte a verejték, elhagyta reménye, bizakodása, hite, egy másodperctöredékre fölrémlett előtte a Nagypiac melletti toronyház; itt lakott, amikor még csak egyszerű mérnök volt, új ember a vállalatnál; látta a ház előtt csoportosuló tömeget; ő épp a munkahelyéről jött haza, s köszöntötte Gînju elvtársat, aki ugyancsak akkor érkezett oda, merő véletlenségből. „Mi az ördög van itt?" – kérdezte tőle Gînju, de válaszra már nem volt szüksége; a kilencedik emeletről könnyedén, mintha csak föl akart volna szállni, kilendült egy fehér ruhás lány; nyomában különös körmozgást írtak le a piros szegfűszálak, s egy égszínkék pántlika lebegett a levegőben, majd a test becsapódása után fölcsattant Gînju elvtárs nyers hangja, amint utat tört magának a tetem felé:

– Ki ez a féleszű fehérnép? Kicsoda ez a hülye? Gyerünk elvtársak, oszolni, nincs itt semmi látnivaló; hallj te oda, még

hogy kiugorjék valaki a kilencedik emeletről; hát hol az öntudat? Retrográd elem, elvtársak, oszolni!

Az EKÜ igazgatójának nem volt menekvése; végre elszánta magát a beismerésre:

– *Elsőtitkár*-elvtárs, kérem, bocsáss meg, nem működnek.

– Hogyan?

– Tudod, üres géptestek csupán... – sikerült még kinyögnie.

5

Az előző nap eseményeitől, az EKÜ igazgatója rendezte bohózattól lenyűgözötten már nem számítottam az *elsőtitkárral* való beszélgetésre; összehasonlítva a történteket fölháborodásommal, melyet az előjogok ténye keltett bennem, az a kivételes bánásmód, ahogy a borbélyműhelyben fogadták, lázadásom ostobaságnak tetszett. Nevetségesnek éreztem magam; olyannyira, hogy röstelkedés fogott el, amikor a székházba belépve Mereuț köszöntése fogadott:

– Er-rőt, egészséget.

A szokásosnál korábban érkeztem, jóllehet nem volt szándékomban; undorral telepedtem le felerészben kipárnázott székemre, s az asztalon halomba hányt papírok közül felém virított a pikkelyes szárnyú lepke, az *acherontia atropos* – mintha hívságos erőfeszítést tett volna, hogy szárnyra keljen –, a levél, melyet Mereuț hozott az előző napon. Kényszeredetten bontottam föl; arra gondoltam, hogy valaki szántszándékkal bélyegezte föl így a szidalmát vagy gúnyolódását, melyet „az elvtársak egy csoportja" fordulattal írt alá. Kihúztam a borítékból a négyrét hajtott ívet, s ahogy szétnyitottam, elállt a lélegzetem; az apró betűs néhány sor valósággal kiszökkent a lapról, szótagokra és betűkre omlott, tomboló összevisszaságú táncba kezdett, fájdalmasan sikoltott; minden hangja átjárt, betűi beszivárogtak a pórusaimba, az érzékeimbe, vérem széthordta őket minden ízembe, minden sejtembe, testem valamennyi idegvégződésébe, elárasztották, földúlták, ingerlékennyé, forróvá, sebzékennyé változtatták a testemet. Nagy nehezen olvastam el, majd olvastam újra azt a néhány szót; de alighogy összeálltak, ismét darabokra szakadtak, tombolni kezdtek. „A fiadat Ionnak

kereszteltem; nem akartam hangzatos neveken törni a fejem. Megszólalásig hasonlít rád; nagyon szeretem, annak ellenére, hogy világéletemben meg foglak vetni. C."

„Úristen, ez Camelia írása!" – állapítottam meg kábán, s szemem előtt lassan kirajzolódott egykori tanítványom sudár alakja; a lány, aki úgy maradt meg emlékezetemben, mint valami seb – a látszat arcfestéke által alig elkendőzötten –, mint maga a szenvedély, emlék, mely a legcsekélyebb érintésre bármikor fölfakadhat. Bár jókora idő telt el azóta, hogy véget ért a viszonyunk, éppoly előreláthatatlanul, ahogyan kezdődött, vagyis úgy, hogy már jóval fölismerése előtt lényünk mélyén hordozzuk létezését, akárha istenek ránk mérte sorsot, s aszerint cselekszünk, nem is tudva, hogy szeszélyes játékuknak engedelmeskedünk. Úgy éreztem, mintha rákok és pöffeszkedő békák lakta állóvízben merülnék alá; Camelia kétségbeesetten úszott az undorító csonthéjasok és békafélék között – helyét olykor a *kisasszony* foglalta el, egykori tanítónőm, aki mintha azért jött volna el, hogy megkövesse tanítványát, amiért megcsorbította annak szerelmét, nem lévén tudatában annak, hogy a gyermek estéről estére a *Madonna* képe előtt könyörgött a szeméért, a mosolyáért, míg aztán a lány elárulta őt Gábor, a vajda fia miatt, az egész cigánytábor kényeztette szép legény miatt, aki dúdolva s a ritmust tenyerével verve kísérte őt, valahányszor átengedte magát tánca sátáni ütemének. Gábor magával vitte a lányt; „a cigányok elrabolták" – mondták a falubeliek; én sírva faggattam a szüleimet, miért nem indul senki a fölkutatására, miért nem mentik meg, miért nem fogja el a rendőrség a tolvajt? Nem hittem nekik, amikor azt válaszolták, hogy a *kisasszony* maga akarta, hogy elrabolják – sokkal később értettem meg ezt az „elrablást". Az ifjú pár Arad közelében telepedett le; Gábor ráállt arra, hogy elszegődjék egy

téglagyárba; még sohasem dolgozott szocialista intézményben, s ezúttal sem a pénzért, hanem a lány kedvéért mondott le a nomád életmódról; hét osztályt járt, rendkívül találékony volt, s hamar kitanulta a mesterséget; céltalan kóborlásai idején apja elszegődött olykor a *társulatával* egyetemben, kályhacsempét és téglát készítettek azoknak a falusiaknak, akiknek a lakóhelye közelében két-három hétre tábort vertek; a vén vajda s felesége, Piranda nagy ritkán meglátogatta a menyét, majd később az unokáját; italt hoztak, főképpen azonban pénzt és arany meg ezüst nyakláncokat; a tábor sohasem ütött tanyát abban a helységben, ahol a *fiatalok* letelepedtek; nem akartak kellemetlenséget okozni nekik. Ők maguk is útra kerekedtek két-három nap múltán, hogy csak egy fél év vagy egy egész esztendő után térjenek vissza újra, és mulassanak egyet, nem csapva túlságosan nagy zajt, s önfeledten eljátszogassanak a *románkával.*

– Így hívtak, amikor kicsi voltam – emlékezett vissza Camelia, tanítónőm lánya; mind a ketten ugyanazt az egzotikusan hangzó nevet viselték, mely az ifjú Dumas hősnőjének képét idézte föl bennem; a névrokonságot tompítandó, összekapcsoltam a nevüket ama bizonyos *camellia japonicával,* melynek örökzöld a levele, s nagy, fehér vagy piros virága a szerelmet jelképezi...

Kezemben tartottam a széthajtott levelet, fölismertem a senki máséval össze nem téveszthető, mindazonáltal valószerűtlenül ható írást; szavai tompa jajszóként, önnönmaguktól hangzottak el: „A fiadat Ionnak kereszteltem..." A fiamat? Az nem lehet, képtelenség; hiszen a gyermeknek még a gondolata ellen is tiltakozott; hogyan eshetett meg ez akkor, utolsó találkozásunkkor, azon a szertartásos, görcsös, reményvesztett találkozón, mely rideg búcsúra emlékeztetett, azon az egy esztendővel ez-

előtti találkozón? Miért nem írja meg a gyerek születésnapját is, és miért nem ír dátumot erre az ostoba levélkére? Aztán meg honnan ez az indulatos, „egész életre szóló megvetés"? A kérdések csupán arra szolgáltak, hogy visszavetítsem magam a múltba, hevesen, szinte már fájón újra átéljem mindazokat az eseményeket, apróságokat, amelyek hozzá kötöttek, újra a tenyeremben, orromban, húsomban és véremben érezzem a melegét, érintését, ölelkezésünk szenvedélyét; képzetszerűen minden újra lejátszódott, míg már a szavak összefolytak a valósággal, melyben kezem forró testét kereste, lélegzetem a fülében zakatolt, éreztem pulzusát, pihegését, csak nyitott szeme kapcsolt hozzá időnként a szoba ürességéhez, mint magányos, pusztában kóborló lovagot. Amikor bementem, hogy megtartsam első előadásomat az ő évfolyamának, épp elkésett. Kollégáinak azt mondtam, hogy együtt tekintjük át a művészet történetét, s ez eléggé vonzó tantárgy ahhoz, hogy ne kelljen a *jelenléti naplóval* foglalkoznom, most az egyszer azonban mégis fölolvasom a *névsort* – „szeretném összekapcsolni az arcukat a nevükkel, minden eshetőségre; az én nevemet, remélem, tudják: Cremene – bár nem vagyok kőből!"* Kristályos csengésű hang szakított félbe:

– Megengedi, tanár elvtárs?

Nem vettem észre, mikor jött be; megállt az épp hogy becsukott ajtó mellett, s az engedélyemre várt; amint a szemébe néztem, mintha mágneses áramlás járt volna át, akárha hipnotikus erővel lett volna fölruházva. Őt is meglepte a meghökkenésem. Csak akkor szólalt meg újra, amikor végre sikerült lesütnöm a szemem.

– Kérem, bocsásson meg; a férjem keresett.

* *Cremene* = tűzkő, kovakő.

Intettem, hogy foglaljon helyet a padban, s álmélkodva néztem: nagyon ismerősnek tetszett, de nem azért, mert esetleg találkoztunk már az egyetem folyosóján; mintha valahonnan az emlékezetemből bontakozott volna ki, mintha képzeletem sejdítette volna őt, formáját, mely azt látszott igazolni, hogy az igazi szépség nem a tiszta tökéletesség, hanem a tökéletlenség csorbította tökély; nem volt túlságosan magas, karcsú felsőtestét a vártnál valamivel előreugróbb mell emelte ki; arca ovális volt, archőre sötétes, rézszínű, haja fekete; hajfonatai ébenfeketén csillogtak, épp mint látszólag rövidlátó, tompán csillogó, nagy, fekete, izgató szeme. Melegzöld kosztümöt viselt, rubáskaszerű kosztümkabátot és él nélküli nadrágot; küllemében, sőt viselkedésében is az olyan gimnazista lányokra emlékeztetett, akik miatt a fiatalabb tanárok olykor eszeveszett révületbe esnek. A nevét nem tudtam, de amikor a „névsorolvasáskor" kimondtam a Gábor Camelia nevet, s ő fölállt, és azt mondta: „Jelen", az előbbiekben kimondott mondata, s főleg a „férj" nevének a fölidézése megszentségtelenítésként verődött vissza rám, az ő arcán pedig alvó gyermek ártatlan mosolya játszott. Meghatározhatatlan, különös nyugtalanság kerített hatalmába, tárgyatlan szorongásféle; ugyanakkor féltem is, hogy leolvashatja arcomról a zaklatottságomat. Az aznapi előadásom nem igazolta a hallgatók várakozását, s még ennél is kevésbé az óra elején tett ígéretemet. Nem is tudom, hogyan jutottam a végére; a két óra múltán azonban elmondtam Mihainak, mi történt velem; ő volt az egyetlen, akivel megoszthattam apró örömeimet és nagy vívódásaimat anélkül, hogy attól kellett volna tartanom, hogy egy napon a bizalmas vallomásaimat használja föl, hogy ezzel növelje előrejutási esélyeit, vagy egyszerűen csak azért, hogy fölmutassa erkölcsi törhetetlenségét; különben nem lehetett panaszom egykori tanítómestereimre:

egyenlőként, kollégaként kezeltek, mindazonáltal sohasem mertem átlépni a valóságos vagy föltételezett ridegség küszöbét, mely még diákkoromban alakult ki közöttünk; jobb volt, ha egy bizonyos távolságra tudtam őket magamtól, így egy-egy lépéssel mindig közeledhettem hozzájuk; Mihaijal olyanok voltunk, mint két párhuzamos tükör, kölcsönösen tükröztük, sarkalltuk, illetve vigasztaltuk egymást.

– Tudd meg, nekem is ilyen érzésem volt, amikor meglátlam – mondta, majd rövid szünet után hozzátette: – Mindenesetre nagyon szép.

Ez némiképp megnyugtatott: ha ez az egész csupán önkéntelen volt, a másokétól elkülönülő arccal való első találkozás izgalma – s ez az elkülönülés azáltal ment végbe, hogy fölizzította és módosította az érzelmi emlékezet bizonyos tartalékait –, ez azt jelenti, hogy semmi okom sincs rá, hogy megzavarodjam a véletlenül rám és kollégáimra gyakorolt „pillanatnyi meglepetéstől".

– Ugyanakkor jó tanuló; kiváló szemináriumi dolgozatot írt; s ahányszor csak hozzászólt, mindig tárgyszerűen, árnyaltan, világosan beszélt; a vizsgán is jelest kapott, s szó sem volt semmi könyörületességről – mondta Mihai.

– Tehát beismered, hogy adott esetben *könyörületes* lettél volna hozzá? – kérdeztem kihívóan.

– Beismerem; még csodálkoztam is, hogy nem adott, nem teremtett rá alkalmat; pedig milyen szeme van, Uramatyám; de mije nincsen? – zsongott be Mihai.

– Kedvesem – mondta sokkal később Camelia –, ha tudtad volna, hogy viaskodik bennem a két érzés: hogy a karomba szorítsalak, s az ellenkezője.

Mindazonáltal egy teljes évig a lehető leghétköznapibban viselkedett, uralkodott érzésein, s megtartotta az ingerlő, kétség-

beejtő távolságot közöttünk. Ha az előadás alatt felé néztem, nem vetette föl a tekintetét a jegyzetfüzetéből; rendszerint a terem végében foglalt helyet, szünetben pedig, ha bent maradtam az osztályban, nagy komolyan kivonult, mintha várta volna odakint valaki; ha csatlakoztam a kollégáihoz a folyosón, ő bement a terembe; egyszerűen öltözködött, rendszerint nadrágot és magas nyakú pulóvert viselt, kerülte a kihívást. Az ügyünk csupán ősszel fordult komolyra: épp kijöttem az előadásról, s ő a terem bejáratánál várt rám.

– Jó napot!

Nem tudtam elleplezni a viszontlátás meglepetését.

– Mit keres itt?

Június óta nem láttam – a vizsga után fölkeresett, hogy „kellemes vakációt" kívánjon; csupa jó jegyet osztogattam, s ő megkérdezte:

– Elégedett a feleleteinkkel?

– Igen; remélem, *objektív* voltam.

– Az az igazság, hogy mindenki inaszakadtából készült.

– S nem érte meg?

– De igen, csakhogy féltünk.

– Miért?

– A szemináriumokon nagyon szigorú.

– Szépen vizsgázott.

– Ha tudná, hogy izgultam.

– Én is.

– Ön?!

– Igen, nagyon szerettem volna jelest adni.

– Nem iszik egy kávét? – adott más fordulatot a beszélgetésünknek.

Minden ok nélkül visszautasítottam:

– Máskor, ha még lesz kedve hozzá.

Az új egyetemi év csaknem két hónap múltán kezdődött, s én még véletlenül sem láttam; gyakran gondoltam rá, míg a soron következő évfolyamnak megtartottam az előadásaimat, s meg voltam győződve, hogy ezek közül is kikerül néhány, aki őszintén ragaszkodik hozzám, míg mások megjátsszák csupán az előadásaim iránti őszinte érdeklődést, s rászednek; megkérik valamelyik lelkiismeretesebb évfolyamtársukat, hogy a szükséges indigó és papír segítségével több példányban készítsenek jegyzetet, jó viszonyunk pedig a vizsgával együtt lezárul. Camelia azonban egyszer csak megjelent:

– Megígérte, hogy ha még lesz kedvem hozzá, megiszik velem egy kávét – emlékeztetett Camelia.

– Halló – köszönt oda Mihai elhaladtában, de néhány lépés után észbe kapott, hogy Camelia is velem van; megfordult, és kezet csókolt neki. – Várom a vázlatát – mondta, majd hozzám fordult. – Nálam írja a szakdolgozatát, tudsz róla? Biztos vagyok benne, hogy jó munkát végez; majdnem elfelejtettem, a hogyléted felől érdeklődött nálam.

A lány szeme lopva engem fürkészett; ugyanazt a melegzöld kosztümöt viselte; éreztem, hogy föl van dúlva.

– Camelia meghívott egy kávéra, elmegyünk? – tapogatóztam Mihai szándékai felől.

– Megvallom, irigyeltelek – folytatta támadóan.

– Volt is miért – vágtam vissza –, téged választott, nálad írja a dolgozatát; többször találkoztok majd hetente, én pedig már egy évszázada várom, hogy fölfedezzem valahol az egyetem folyosóin; s még én lennék irigylésre méltó?

– Többször is meg akartam keresni, de nem találtam semmi ürügyet – vágott közbe kapkodón Camelia.

– A vele való találkozásra talált – vetettem a szemére kertelés nélkül.

Mihai visszavonulót fújt:

– Sajnálom, hogy nem mehetek veletek, órám van.

– Ugye, nem utasít vissza? – kérlelt Camelia.

– Hova menjünk? – kérdeztem.

– Bárhová.

Kiléptünk az utcára; békés, tejfényű nap volt; a nap a fehéres felhők mögött bujkált; betévedtünk a parkba, átsétáltunk rajta, majd a város vége felé vettük utunkat; megpróbáltunk összetákolni valami beszélgetésfélét:

– Tehát így állunk; már kiválasztotta a szakdolgozata témáját; én meg azt hittem, hogy odavan a művészettörténetért – szítottam a tüzet.

– Szeretem, de...

– Mihai kollégám rendkívül rokonszenves, s ráadásul elismert szaktekintély.

Camelia nem bonyolódott magyarázatokba. Feszélyezetten közeledtünk az egyik vízgyűjtő tó felé – dél elmúlt, könnyű köd szállt alá –, semmi sem serkentette kellemes lelkiállapotunkat. Már jártam errefelé tavasszal; egyik levelező hallgató hívott meg; a vadász- és horgászegyesületnek volt az elnöke.

– Kocsival vagyok – mondta a vizsga után –, kérem, fogadja el a meghívásomat egy halvacsorára. – Néhány palack bor, s némi konyak is volt a kocsijában. – Szeretné, ha magunkkal vinnénk valakit? – kérdezte.

– Nem szükséges – mondtam.

Miután megálltunk a tavaknál, de csak annyi időre, míg elmagyarázta, mi volt az eredeti elképzelés, milyen volt a vidék a gát megépítése előtt, s hozzáfűzte, hogy olykor itt tölti a vasárnapjait, további tíz percet mentünk egy rendkívül keskeny erdei úton – az utat a beavatatlan észre sem vette volna –, majd miután megálltunk egy kis tisztáson, fölhívta a figyelmemet

egy két-háromszáz méterrel föntebb kuporgó, fából ácsolt parasztházra; a házacska a fák között rejtőzködött, nem messze egy pataktól, hátát egy dombba fúrta.

– Van ott egy kis *villánk;* döngölt padlójú ugyan, meleg víz sincs; de van benne egy kályha, úgyhogy főzni lehet; tűzifa meg akad bőven; van benne egy ágy is, ha éppen szükséges, de jól el lehet aludni a szénapadláson.

Kibányászta a kocsiból a „muníciót", s elindultunk a ház felé; tornác is tartozott hozzá; az ajtón lakat fityegett, tanítványom lerakta kezéből a holmikat, benyúlt az eresz alá, s ezt mondta:

– Rendszerint itt hagyom a kulcsot; ha dolgozni vagy pihenni szeretne, egyedül is eljöhet: nem zavarja senki; a mieink ritkán járnak ki ide, azt pedig senki sem tudja, hova dugom a kulcsot; s különben is, általában együtt jövünk.

Tüzet gyújtott, majd kiment, hogy halat fogjon. Én bent maradtam; az ágyat padlóba vert négy dorongból rögtönözték, melyek fölső végét a karcsú gerendákból összerótt mennyezetbe eresztették; a gerendákról csak hevenyében hasogatták le a fakérget; az egyik sarokban fölfedeztem a padlásföljárót; fölkapaszkodtam: két aprócska ablakon szűrődött be a fény, s a szénaillattal együtt gyerekéveim éledtek újjá... Míg Cameliával sétáltam, az erdei ház eresze alatti kulcs járt az eszemben; vajon ott van-e még annyi idő múltán? De nem mertem szóba hozni, sőt azt javasoltam, forduljunk vissza, nehogy ott kapjon az este.

– Fél? – kérdezte kihívóan; én mentegetőzni kezdtem:

– Megfázik.

– Forró a vérem, sohasem fázom – mondta.

– Nem látszik olyan edzettnek – ellenkeztem.

– Ebben a tekintetben biztos apámra ütöttem – vallotta meg;

én azonban még nem sejtettem, kiről van szó, s gúnyosan ezt mondtam:

– Azért ő sem született az Északi-sarkon.

A válasza elképesztett:

– Apám cigány; a cigánykaraván törvényei kemények, gondolom, már hallott róla.

– Hogyan?!

– Apám az a cigány, aki az ön tanítónőjét vette el feleségül.

Elárasztottak a naiv emlékek, s Cameliának a tóban visszatükröződő képe az ikon *Madonna*-arcával váltakozott; olykor fölrémlett a vajdafi Gábor halovány emléke is, hogy aztán az ikon keretében egy másik Camelia arcát vegyem ki, azét, aki előtt imára kulcsolt kézzel térdepeltem... Kis idő múlva megkérdezte, emlékszem-e az anyjára, s mivel hallgattam, büszkén ezt mondta:

– Szép nő volt.

– Nagyon szép – suttogtam.

– Tényleg emlékszik rá? – kérdezte föllelkesülve.

– Méghozzá milyen jól – mondtam, majd megvallottam, hogy szerelmes voltam belé, s hogy sokszor gondoltam rá, mi több, hűtlennek tartottam. – Elhagyott egy cigányért; te is így teszel majd?

– Engem nem szeretett – mondta kényeskedve.

Gyöngéden átfogtam a vállát, s miközben a szemébe néztem, ezt mondtam:

– Még megtörténhet.

Aztán megöleltem, s ő nem ellenkezett. Közelsége megbizsergette a testemet; meg akartam ismételni a mozdulatot, de többre nem volt hajlandó. Késlekedtem elengedni, éreztem, amint szabadulni próbál; úgy tettem, mintha meg akarnám csókolni.

– Nem akarom – mondta lágyan.
– Mit nem akarsz? – mondtam tettetett meglepetéssel.
Elvörösödött.
– Más diáklányokkal is járt már itt?
– Mások nem hívtak meg kávéra.
– Most bizonyára rosszat gondol rólam.
– Volna rá okom?
– Hát hogy meghívtam...
– Megbántad?
– Nem, de...
Tett néhány lépést hátra, majd lehajolt és letépett egy kikericset, s ezt mondta:
– Azt beszélik, hogy nagyon hideg a nőkkel.
Válaszképpen Blagát idéztem:

Úgy óvd, hogy az őszi kikerics mélyén
*rejlő kis tűzvész ki ne húnyjon.**

– Ez igaz? – próbálta kicsikarni igenlő válaszomat.
– Ne menjünk mégis? – tértem ki; mire ő elszomorodott.
– Azt hiszem, untattam.
A zavaros vágyakozás vászna hirtelen szétrepedt – Camelia rémlett föl rajta, hol a *Madonna*, hol egykori tanítónőm képét véve kölcsön –, mert megszólalt a telefon, s én összerándultam csörrenésére; Stăncuța hangja visszazökkentett a valóságos események és gondok szövedékébe; ezektől nem tagadhattam meg az elsőbbséget.
– Halló, Cremene elvtárs? Az *elsőtitkár*-elvtárs hívatja.
De magának követelt a fehér papírív s Camelia írása is,

* L. Blaga: *Az ismeretlen lányhoz a kapuban*. Szemlér Ferenc fordítása.

zsebre vágtam hát, s kimentem; igyekeztem minél távolabb tartani magamat „fiam" váratlan „jelenlététől", mely csupán nyomasztó lázongást keltett bennem: még épp hogy csak megbékéltem a gondolattal, hogy minden véget ért, hogy a családi és érzelmi beteljesülés tekintetében jóvátehetetlen sérülést szenvedtem, hogy csak a szerelem megízlelése, megismerése és megkóstolása adatott meg a számomra, tényleges birtoklása azonban nem – s talán épp ezért engedtem át magam bizonyos általános érvényű ügyek illúziójának, jóllehet ezekben még csekélyke hozzájárulásom mértékét sem vagyok képes fölismerni, kiválasztani –, s lám, világra kellett jönnie ennek a fattyú Ionnak, hogy földúlja létezésemet. Voltaképpen a *világra jövés* eme ostoba módja bosszantott, kivált azok után, hogy minden próbálkozásom zátonyra futott; Camelia mintha csak szándékosan tiltott volna el attól, hogy gondozzam, megvonta tőlem annak örömét, hogy fiamat az ő hasában tudjam; egyszerűen „közölte" velem, mint holmi jelentéktelen hírt: szerencsésen megérkeztem; narancsot árusítanak; fölvettek stb. Ha legalább tegnap bontottam volna föl a borítékot, vagy hagytam volna, hadd heverjen ott továbbra is az asztalon, míg a többi fölösleges papírral elkeveredve a papírkosárba nem kerül, s ezzel mintegy mentesít a tartalma „tudomásulvételéből" rám háruló következményektől és az idegfeszültségtől, hiszen épp erre volt most a legkevésbé szükségem. Féltem, hogy a *főnök* irodájában nem fogom tudni elleplezni bűntudatomat, s ezzel újfent kínos helyzetet teremtek, figyelmen kívül hagyom jó szándékát s ama erőfeszítését, hogy rendbe rakjon egy sereg fonák dolgot. Az előszobában már ott volt Tarniță, s elémbe is vágott:

– Erőt, egészséget, *elsőtitkár*-elvtárs, hívatott?

A *főnök* nem válaszolt a *gazdasági* kérdésére; az íróasztala

mellett álló két székre mutatott, s mindkettőnkhöz intézte szavait:

– Üljetek le – majd kérdőn fordult hozzám. – Mondd csak, Cremene elvtárs, mi bajod volt tegnap a borbélynál?

– Ne haragudj, nagyon sajnálom... – hebegtem az arcán ülő nyugalomtól meglepetten.

Arra számítottam, hogy még mindig ingerült lesz az EKÜ miatt, s ha nem halasztotta is el a velünk való beszélgetést, meg voltam győződve, hogy futólag meghallgat, majd elküld, hogy találjunk valamiféle alkalmas megoldást arra, hogy „ilyen helyzet többé ne ismétlődhessék meg". Ő azonban parancsolón ösztökélt:

– Mondd csak, mi volt, ne mentegetőzz.

Nehezen fogtam bele a történtek elmesélésébe; félelemmel töltött el az a levélke is, melyet Camelia írt, s amelyben tudomásomra hozza, hogy megszületett a „fiam", akit tudtomon kívül nemzettem, s így elidegenít a szülői érzéstől, ellenséges érzületeket vált ki belőlem, hiszen létezése nem sugárzódott vissza rám érzelmileg, sem vérségi kapcsolatunk révén, sem az öröklődési jellemzőkért felelős ribo- vagy dezoxiribonukleinsavak útján; egyszerűen csak ingerelt, mint akármilyen más, derült égből rám zúduló csapás, mely megfoszt nyugalmam végső esélyétől is. A *főnök* füstkarikákat eregetett a cigarettájából, melyre mintha csak ebből a célból gyújtott volna rá; sűrű, kerek, alig észlelhető lüktetések során egyre táguló füstgyűrűk lövelltek ki elkerekített ajka közül, s tovább lebegtek a bőr írómappával ékes íróasztal fölött; a mappán kétoldalt leffentyűk voltak, melyek több jegyzettömböt rejtettek, a felénk eső élénél kis kazettákkal volt ellátva gemkapcsok, gombostűk vagy névjegyek számára; állt ott még egy kupaféle is a színes ceruzáknak. Az írómappa mellett fekete borítójú naptár, néhány

könyv, dosszié s egy halom folyóirat meg különböző újság, Az *elsőtitkár* nem látszott figyelni az elbeszélésemre, Tarniţă azonban felém fordult, és félbeszakított:

– Ha megengeded, *elsőtitkár*-elvtárs...

Ő azonban nem engedte meg; tiltakozásképpen fölemelte az ujját, aztán fogott egy golyóstollat, fölhajtotta az írómappa jobb oldali leffentyűjét, s rajzolgatni kezdett az egyik ott levő noteszba; apró négyzeteket rajzolt, ezeket aztán hasábokká alakította át, majd egyik-másik élük mentén bevonalkázta őket; úgy viselkedett, mint aki ránk sem hederít. A folyosó felőli falon, a belépőtől balra fölszerelt ingaóra ütései a halántékunkon pengtek: tiktak, tiktak... Noha még nem fejeztem be, váratlanul kérdőre vonta Tarniţăt:

– Ki rendezi ezeket a maskarádékat, *gazdaságis* elvtárs?

– Tudod... – próbált kimagyarázkodni a *gazdaságis*.

– Nem tudok semmit – szakította félbe az *elsőtitkár*, majd minden szót megnyomva ezt mondta: – Azt hittem, hogy legalább *ebben az épületben* véget vetünk az efféle ügyleteknek. Az ördögbe, hát pártmunkások vagyunk vagy sem?

– De *elsőtitkár*-elvtárs... – próbált mondani még valamit Tarniţă.

– Semmi de – vágta el a szavát a *főnök* –, elmehetsz. S ha nem értetted meg, mit kell tenned, legközelebb világosabb leszek; de ezt nem kívánom neked!

– Megértettem, erőt, egészséget! – nyögte, s leverten elindult az ajtó felé.

– Te meg miért keltél föl a székből, ha még nem voltál megborotválva? – vont kérdőre.

– Közölték velem, hogy jössz – mentegetőztem, s bűnösnek éreztem magam azért, amit Tarniţănak kellett lenyelnie, s azért is, hogy az előző napi kellemetlenségemmel lopom a *főnök*

idejét, s ezzel akadályozom abban, hogy például megtudja, beindították-e ismét a téglagyárban a leállt kemencét; a vágóhíd le tudja-e szállítani az adott napra betervezett húsmennyiséget; vagy hogy az EKÜ-ben megtették-e útmutatásai nyomán a szükséges intézkedéseket?

– Na és ha jövök; madárijesztő, mumus vagyok én, mi a fene vagyok? – gurult dühbe hirtelen. – Még a nevednek sem adtad meg a kellő tiszteletet; tudtommal a *kovakőből* az ütésre szikrák pattannak ki!

– Ha csiholó acéllal ütik – tettem hozzá halkan, a széken fészkelődve; a sietve négybe hajtott, majd – nehogy avatatlan szem elé kerüljön – sietve zsebre vágott papírlap a mozdulat következtében ruhámmal együtt meghajlott, s alig észlelhetően megzörrent; a papírzizzenés azonban fölfokozódott az érzékeimben, s én elborzadtam arra a gondolatra, hogy az *elsőtitkár* tudomást szerezhet „fiamról, Ionról".

– Szép kis kovakő... – fumigálta kiegészítésemet, majd az ajtó felé fordult; Tarniţă határozatlanul álldogált, talán a föloldozás lehetőségére számított. – Ilyen ügyekben nem tűrök több vitát – fenyegette meg a *főnök*. – Valami egyéb jelentenivaló?

– Nincs, erőt, egészséget, más nincs – mondta a *gazdasági*, és macskaléptekkel surrant ki.

A Camelia soraitól fölidéződött képek egymásra tolulása ellenére – s ezekre rétegződött rá a borbélyműhelyben történtek elbeszélése, továbbá az EKÜ-ben tapasztalt szélhámosság visszajátszása, még ha ez elhalványodott is az előbbi fényében –, miközben a kövér, pirospozsgás arcú, borzszemű Tarniţă távozását néztem, számomra megmagyarázhatatlan, bizarr képzettársítás folytán Decenova jutott eszembe, akit kétségbe ejtettek Ciurdăreanu kérdései, azé a Ciurdăreanué, aki – mi sem

tudtuk, hogyan – az utolsó évben a kollégánk lett; csak az első negyedév végén szivárgott ki néhány részlet: kizárták az egyetemről, de a termelésben eltöltött egy év után joga volt újra beiratkozni; a bukaresti egyetemről eltanácsolt további kilenc hallgatótól, eltérően Ciurdăreanu föltehetőleg azért kapta eme *pilátusi ezüstpénzeket,* mert „hozzájárult a *felforgató és rágalmazó csoport* leleplezéséhez", amint ezt a diákok és tanügyi káderek „rendkívüli nagygyűlésén" fölolvasott *anyag* leszögezte. Voltaképpen néhány diák ama naiv próbálkozásáról volt szó, hogy megírják *Egy kritikai történelem kritikáját*-t, mely a következő alcímet viselte: „Közös dolgozat a történelmi igazság jogainak visszaszerzése érdekében, a Roller-féle látszattörténelemmel szemben, avagy azzal a móddal szemben, hogy úgy kezeljük a történelmet, ahogyan egy cukrász a növénytant." Akkor már kialakult az *értekezés* és Roller előadásainak hallgatólagos ellenzéke, de mivel még senki sem merészelte nyíltan kifejteni a véleményét, a negyedik évfolyam legjelesebb hallgatói, közöttük Ciurdăreanu, megegyeztek abban, hogy „csattanós választ" adnak; miután áttanulmányoztak egy sereg régebbi értekezést, kiadatlan dokumentumot s egyéb hozzáférhető forrásanyagot, egy „egyhangúlag" elfogadott „vázlat" alapján – „titokban" munkálkodva – nekiláttak az első fejezet kidolgozásának. Azon a napon, amikor a „szerzők" összeültek, hogy megvitassák a fölhajtott anyagot, nem más toppant be közéjük, mint maga Roller; váratlanul csapott le rájuk, hogy aztán „leleplezze bizonyos ellenséges elemek tevékenységét, azokét, akik az imperialista és reakciós körök kisded játékait játsszák..." Ciurdăreanu hamut szórt a fejére, nyilatkozatokat tett, tanúskodott a többiek bűnössége mellett, mondván, hogy ő csak tévedésnek esett áldozatul, s ugyancsak tévedésből volt tagja eme „hazafiatlan csoport" vezetőségének. Mikor kitudódott kizáratásának

oka, népszerűsége mégis megnőtt; megnyerte néhány kollégája bizalmát, bár valamennyien tudták, ha úgy adódik, elárulja őket, hogy a bőrét mentse; egyenetlenséget szított, kétértelmű kérdéseket tett föl, „bátor" vitára ösztökélt; ha azonban véleményünk szembefordult vele, száznyolcvan fokos fordulatot tett, s inkvizítori fűtöttséggel hangoztatta az ellenkezőjét annak, amit egy perccel előbb mondott. Az egyik szemináriumi vitán Ciurdăreanu egészen kihozta a sodrából Decenovát; úgy tett, mintha nem értené, hogyan jöhet létre *elfogadható* kompromisszum két ellentétes érdekű osztály között. Decenova magyarázgatott, különböző példázatokhoz folyamodott, végül a következő fölismerésre bukkant:

– Nézze – mondta –, maguknál faluhelyen, főként nyáron, sok légy van a házban. Ha agyon akarja csapni, vagy el akarja hessegetni valamennyit, bármit is tesz, nem ütheti agyon, nem kergetheti el őket, így aztán hozzájuk szokik, maga is, a házbeliek is elviselik a jelenlétüket, a zümmögésüket s azt, hogy lepiszkolják az ételt, magukat, az ablakot, a falakat, mindent. Télen viszont csupán egy-két légy döngicsél a házban, azok is kábultak a hidegtől; most már könnyű legyőzni őket, akár úgy, hogy megfogja, akár úgy, hogy kihajtja őket. Az első esetben elfogadja a kompromisszumot, együtt él velük, nincs más választása; télen, hát igen, viszonylagos tisztaságban élhetnek...

Mindennek a teteje az volt, hogy akkor egyikünk sem szólt egy kukkot sem, elnémultunk a gondolatra, hogy Decenovának elment az esze. Ciurdăreanu azonban – akit a kollégák *matricaria camomillának* vagy *kamillavirágnak* csúfoltak, mivel lefekvés előtt kamillateába áztatott gézdarabbal takarta be a szemét – egyszer s mindenkorra alkalmassá vált, hogy a zümmögők népes családjából nyerjen melléknevet: aranyoszöld döglégy, cecelégy, marhalégy, dongólégy; némelyek, az ősökig vissza-

nyúlva, a latin elnevezést használták: *lucilia caesar, glossina palpalis, simulium columbaczensis,* főképpen azonban *calliphora vomitoria*... Decenova szigorú megrovásban részesült a *Professzori Tanács* részéről, s olykor el kellett viselnie, hogy a szemináriumai csöndjét halk légyzümmögés szakítja meg; megesett, hogy ez élő és valóságos légytől származott, s nekünk gondunk volt rá, hogy ez minél gyakrabban következzék be; *közösségünk* sorra kijelölte egy-egy tagját, hogy az beszerezze a *szükséges* legyeket; ezekre azért volt szükség, hogy félbeszakítsuk a decenovista fejlődésünk szempontjából „nem méltó" órákat...

– Te voltál a németekkel a *Panorámá*-ban? – rezzentem össze az *elsőtitkár* hangjára.

Néhány pillanatig képtelen voltam válaszolni; akárha elszunyókáltam volna, s fölébredve nem tudtam volna, hol vagyok. Az ingaóra ütéseitől – tiktak, tiktak – korbácsoltan végigpillantottam a helyiségen, a szoba egész területét beborító perzsaszőnyegen, az értekezletek asztalán s a körülötte álló tíz széken, a kis kerek asztalon, a mellette álló bíborpirossal kárpitozott két fotelon, az utca felőli sarokban elhelyezett fikuszon, a sok fölösleges részleten, s aztán lassan visszaemlékeztem a *németeknek* a városunkban tett látogatására s az ennek során előforduló apróbb kellemetlenségekre; erről már jelentést készítettem Moinának, a propagandatitkárnak; őtőle kaptam a megbízatást is:

– Te kalauzolod a nyugatnémet küldöttséget; néhány intézményt és vállalatot látogatnak meg, diákokkal és egyetemi káderekkel találkoznak; lehet, hogy mást is akarnak még; a helyszínen meglátod!

Egyik este azt javasoltam nekik, hogy vacsorázzunk meg a város legújabb vendéglőjében, amelyet alig hat-hét hónappal azelőtt nyitottak meg. Nem voltak valami nagy véleménnyel

Romániáról. Vacsora közben Müller úr, a küldöttség vezetője beismerte:

– A sajtónkból és kevésbé *objektív* személyektől és forrásokból beszerzett értesüléseink alapján föltételeztük, hogy rendkívüli anyagi és szellemi zavarban vannak. Őszintén meg kell azonban vallanom, hogy a mi *jólétünk* sok szempontból kínosabb. Szinte hihetetlennek tetszik, s nem is értem, miért ismerik a határokon túl oly kevéssé az itteni viszonyokat; mi több, információink sokszor egyenesen tévesek.

– Nem állunk olyan jól – mondtam gúnyosan –, épp elég nehézségünk van; a szuperfejletteknek minden joguk megvan arra, hogy megbíráljanak; mi *még csak* fejlődő ország vagyunk.

Észrevette, hogy nem sokra tartom a kijelentéseit, s hozzátette:

– Elküldöm önnek a látogatásról írt jelentésem másolatát, hogy meggyőződhessék, nem teszek alaptalan kijelentéseket.

Megtudtam, hogy az első este a Nord szállodában, ahol laktak, nem működött a tévékészülékük; a reggelinél fölbosszantotta őket a pincér ráérőssége; az ebédnél nem volt ínyükre a fölszolgált bor; ezek után abban reménykedtem, hogy legalább a *Panorámá*-ban megváltoztathatom a szolgáltatásainkról szerzett benyomásaikat. Nem volt időm *hivatalosan* odaszólni, hogy ott vacsorázunk, de amikor bementünk, figyelmeztettem a főpincért, hogy vigyázzon! Hát vigyázott: a „mályvaszínű szalonban" foglaltunk helyet; meglehetősen zsúfolt nap után voltunk, s a hőség még csak fokozta a hűsítő iránti vágyakozást.

– Mindenekelőtt egy-egy sört – rendeltem a helyzet uraként –, aztán készítsen számunkra egy *tálat;* s folytassuk a sort valami *nemzeti sajátossággal.*

– Sört csak a teraszon szolgálunk ki – csattant a pincér hangja.

– Mit beszél? – kérdeztem, remélve, hogy nem értettem jól a kinyilatkoztatást.

Ugyanazon a hajthatatlan hangon megismételte:

– Csak a teraszon szolgálunk föl sört!

Elfojtottam a dühömet:

– Küldje ide, kérem, a vezetőt.

– Ideküldhetem, de ő is csak azt fogja mondani, amit én mondtam! – feleselt, s lustán elkacsázott.

Illő várakoztatás után a vezető fölvonultatta mentségeit:

– Bocsássanak meg, kérem, de nem szolgálhatjuk ki önöket; meglátja a többi vendég, s kitör a botrány, hogy miért nem szolgáljuk ki őket is.

– Nagyon helyes, szolgálják ki őket is – bólintottam királyi keggyel.

– Sajnáljuk, de így határozott a *vezetőség;* hogy a szalonban ne szolgáljunk föl sört.

Félrevontam, és megmagyaráztam neki, mi a helyzet „politikai és erkölcsi fontossága", milyen felelősség hárul ebből a helyzetből a pincérekre, s persze elsősorban őrá. Nem sikerült meggyőznöm.

– A *vezetőség* döntése – mentegetőzött ismét.

Elvesztettem a türelmem, és megragadtam a kabátja hajtókájánál fogva; fenyegető hangon ezt mondtam:

– Kihozza a sört, ember, megértette? Fütyülök rá, hogy fölrobban-e ettől a maguk agyalágyult *vezetősége!*

– Nem tehetem, kérem – állta továbbra is a sarat, ámbátor kevésbé határozottan.

– Ha nem hozza ki a sört, az egész társaságot meg... elviszi az ördög, ezt jól vésse az eszébe – fenyegetőztem magamon kívül.

– De hogyan... – próbálta indokolni a visszautasítást.

– A maga dolga! – küldtem útjára, és visszaültem az asztalhoz.

Néhány perc múlva, kezében tálcával, újra megjelent; a tálcán teáskanna állott, négy hozzáillő csésze, szalvéta; elénk tett egy-egy csészét, majd a teáskannából kitöltötte a sárgásbarna folyadékot; aztán az asztaltól néhány lépésnyi távolságra megállt. Összenéztünk; arra gondoltunk, hogy valami tévedés történt, könnyen helyrehozható félreértés, téves rendelés.

– Ez volt az egyetlen lehetőség – világosított föl bennünket, látván döbbenetünket.

Az idegeim vészberregést hallattak, s ha a vezető nem távozik idejében, a fejéhez vágom az asztalon hagyott teáskannát. Müller úr nevetésben tört ki, a többiek is követték példáját, én elkékültem. Néhány pillanat múltán Müller úrrá lett a nevetésén, s mutatóujjával a homlokára bökve fölkiáltott:

– Ó, a képmutató – majd elővette a fényképezőgépét, fölállt az asztal mellől. – Bitte, bitte!* – biztatgatott bennünket, s intett, hogy igyunk. A németek szót fogadtak, s ő megörökítette őket nagy fényvillanás közepette. Miután visszaült, így vigasztalt: – Nem tesz semmit. Einmal ist keinmal.**

Ivott, majd jókedvűen elmesélte, hogy egy badeni faluban az emberek ugyancsak a korsó fenekére néztek a temetéseken, s ebből óriási dínomdánomok kerekedtek. Az illető parókia papja végül nyugdíjba ment, s a helyét egy fiatal, rendkívül ájtatos és szigorú lelkipásztor foglalta el. Látta, mi folyik az első temetésen, a másodikon, a harmadikon, s nem tudván tovább türtőztetni magát, leakasztott a falusiaknak egy roppant prédikációt, mennydörögve ostorozta szokásukat, a pokol lángjával s meny-

* Kérem, kérem! (német)

** Egyszer – az egyszer sem. (német)

nyei haraggal fenyegette meg őket, ha föl nem hagynak ezzel a szokással ilyen alkalmakkor. Az ifjú pap megelégedésére a következő temetésen nem jártak körbe az italos palackok; csupán ételt és habos kávét szolgáltak föl. Értetlensége azonban esetről esetre növekedett, hiszen a falusiak ezúttal is fölvidámodtak, daloltak, sőt táncoltak, s újabb adag „kávét" követeltek. Az egyik temetésen eszébe jutott, hogy ő is megkóstolja. Alighogy belekortyintott, úgy ugrott föl az asztaltól, mint akit megégettek, s átkozódni, üvöltözni kezdett, mint valami megszállott:

– Farizeusai! Nyomorult bűnösök, közönséges képmutatók vagytok!

Nem tudni, hogy a pap tartott-e még halotti misét a szóban forgó községben, a *kávé* receptje azonban – hozzávetőlegesen két rész rum, egy rész gin, kevéske kávé, s az elegy illatának elleplezésére egy rétegnyi tejszínhab a tetején – azóta is *Farizeus* névre hallgat, s már nem csupán a temetéseken szolgálják föl, hanem más alkalmakkor is. Gyors berúgást eredményező, erős ital. Hans úr, a küldöttség egy másik tagja németül tréfálkozott:

– A csészesör is népszokássá válhat még.

– Kiváltképpen ha külön cukorral és citrommal szolgálnák föl – fűzte tovább Müller úr. – Ne szomorkodjék – fordult hozzám –, lényegtelen ügy, s inkább valamely civilizáció kifinomodottságának kérdésköréhez tartozik. Márpedig ez csak később érik be, a szóban forgó civilizáció meggyökeresedése után: a kifinomodottság tekintetében önök nyilván még fejlődő ország; ettől eltekintve nincs okuk panaszra.

Müller úr megállapításai valamennyire enyhítették az üzletvezető és a pincér iránt érzett dühömet. Mindazonáltal ez utóbbinak, amikor megjelent a *tállal,* indulatosan ezt mondtam:

– Tehetetlenjei, nem szégyellitek magatokat? Lejáratjátok a

vendéglőt, s az egész országot szégyenbe hozzátok a disznóságaitokkal.

– Ahelyett, hogy örvendene, még jártatja a száját? – vett kezelésbe.

– Húzd el a csíkot, a pokolba bele! – kiáltottam; Müller úr, aki megsejtette „eszmecserénk" szóhasználatát, megismételte:

– Nem tesz semmit. Einmal ist keinmal.

– S miért nem verted a földhöz azokat a felelőtlen felelősöket, he? – kérdezte az *elsőtitkár,* miután megvallottam, hogy valóban én voltam a németekkel. – Föl kellett volna hívnod – folytatta –, hogy megtanítsam őket kesztyűbe dudálni; az anyja istenét a sok közönyösnek; amikor kérdőre vontam őket, azzal mentegetőztek, hogy nem tudták, ki vagy, s hogy nem vetted föl velük idejében a kapcsolatot; hallj te oda, *idejében* kell őket megkérlelni, hogy teljesítsék a kötelességüket.

A *Panorámá*-ban történtekkel kapcsolatos hangütése és érzelmi állásfoglalása ismét a feje tetejére állított bennem minden képet, lelkiállapotot, s azt az érzést keltette, hogy szédítő és végeláthatatlan örvénybe kerültem; valószerűtlennek rémlett, hogy az EKÜ-ben történtek után még volt ereje fölháborodni egy – igaz, kellemetlen, de már lezárult – incidensen, melynek különben sem voltak jelentős következményei; hiszen még arra sem számítottam, hogy látni fogom, amint Tarniţă jelenlétében eltörli a borbélyműhelybeli előjogokat. Mind ez ideig olyan kevéssé ismertem, hogy röstelkedés nélkül képes lettem volna a legsúlyosabb vádakkal illetni pusztán azért, mert a közöttünk levők szakadatlanul azon vannak, hogy aranyozott képet mutató tükröt helyezzenek elébe, s én észre sem veszem, hogy maga szabadul hamis ragyogásától. Mindez arra késztetett, hogy összehasonlítsam a régebbi főnökökkel, nem azért, mintha egyikük-másikuk személye különösebben érdekelt

volna, hanem azért, hogy esetleg kikövetkeztessem, mennyi hitelt adhatok az *elsőtitkár* „székhatás"-sal szembeni szilárdságának, hogy ismét Rotarut idézzem; vagyis kihüvelyezzem azt, mennyi esélye van a *főnöknek* – s mennyi ideje – arra, hogy tényleges forradalmár maradjon? Nyilván ellenőrizni kellene azoknak a tényezőknek a jelentőségét, amelyek valamely *leader** útját befolyásolják. Az világos, hogy a hozzáértés bebizonyítása nem pusztán akaratot, de alkalmat is követel. A nagy hullámok taraja azonban magasba lendíti az útjába kerülő legváratlanabb dolgokat. Ezek egy része nem véletlenül vetődik felszínre? Vajon némelyek, akiket fölragadtak az események, s akaratuktól függetlenül ezek forgatagában találták magukat, nem követeltek-e elismerést olyan érdemeikért, amelyek a fejükben sem fordultak meg? Vajon visszaéléseik nem épp abból fakadnak-e, hogy nincs belső fedezete a külsődleges kritériumok szerint rájuk ruházott felelősségnek? Hányan mondták le, vagy hányan volnának képesek lemondani valamely előnyösebb lehetőségről azért, hogy „a közös ügyet" szolgálják? Vajon hányan válnak áldozattá, ha majd leomlanak a külső támasztékok, s ők ott maradnak az űrben; vajon hogyan viselik majd el a fentről lefelé egyenletesen gyorsuló, a szent gravitáció törvényének engedelmeskedő mozgást?

Teljesen belevesztem ostoba kérdéseim bozótjába, az *elsőtitkár* pedig, mintha csak a kérdésfölvetéseim válaszaira várt volna, újra nekiesett a kockarajzolgatásnak; beszélgetésünk folytatásával kapcsolatos gondolatait mérlegelhette. Tudta, hogy nem csupán a csészesör volt az egyetlen oka a *Panorámá*ban töltött esténk bosszúságának; a pincér egész este ellenségesen szolgált ki bennünket; a máléval föladott csirke – mely csak

* Vezető. (angol)

hosszas várakozás után érkezett meg – a csirkegyár által termelt szárnyasok legcsontosabbjának tetszett.

– Legalább hozott volna egy kis fokhagymamártást – mondtam.

– Fokhagymamártást csak külön rendelésre készítünk; ön nem kért – vágta oda.

Az utolsó falatokat mégiscsak sikerült megöntöznünk a varázsos fokhagymalével. Befejezésképpen azonban Müller úr kért egy adag fagylaltot; a pincér azt tanácsolta, menjünk föl az emeletre, a cukrászdába.

– Itt nincs – mondta, s erősködésemet elengedte a füle mellett, úgyhogy Müllernek le kellett mondania a fagylaltról.

– A fejükbe szállt a dicsőség – mondta az *elsőtitkár,* majd rövid szünet után hozzátette: – Hagyd csak, majd megtanítom én őket a mesterségükre.

Fölháborodása, súlyos szavai ott lebegtek a helyiség levegőjében; elidegeníthetetlen természetességük lenyűgözött, s megerősítette azon meggyőződésemet, hogy az ember élete annyit ér, amennyit sikerült átvinnie belőle mások életébe; a fődolog az, hogy az átvitel ne szenvedést okozzon, hanem szenvedést oldjon. Mindazonáltal az ügy nem ilyen egyszerű: a várt *jó* olykor kellemetlenebb lehet, mint a megvalósult *rossz;* az ember nem tudja, mi válik hasznára, s mi válik ártalmára, ezért kénytelen a körülményektől függően a nevelők, a tanárok, az orvosok, a vezetők stb. kezébe letenni a sorsát. Ha valaki meg akar tanulni sakkozni, követnie kell a tanítómester magyarázatait, jóllehet a mester a saját akaratát erőlteti rá az ember mozdulataira, s ez tilalmak sokaságát jelenti; mindez pedig korlátozza a képzelet és az akarat szabadságát. Ennek ellenére csupán a játék technikájának elsajátítása után illeti meg az embert a saját döntésen alapuló szabad cselekvés lehetősége a fehér-fekete

négyzetek mezején. Más szóval, hinni kell azokban, akiknek sorsunkat ajánlottuk, el kell fogadnunk az ő játékszabályaikat, de rendkívül fontos, hogy ne higgyünk vakon a hozzáértésükben, főképpen pedig ne felejtsük el, hogy ők is csak emberek, tehát rajtuk is beigazolódhat a latin mondás, az *errare humanum est** igazsága.

– Te is hibás vagy, tudd meg; a németek ügyében, a borbélyügyben, s egy csomó másban még – vetette a szememre a *főnök*, s én úgy éreztem, a gondolataimban olvas.

– Igazad van – motyogtam, s fölkészültem, hogy ingerültség nélkül veszem tudomásul a fejmosást.

– Igen, mert egy pártmunkásnak adnia kell a méltóságára, meg kell őriznie a három lépés távolságot, nem szabad arra hajladoznia, amerre a szél fúj – szögezte le, s abbahagyta a rajzolgatást.

Tiktak, tiktak... hallottam az ingaóra ketyegését, miközben az a heveny élmény tartott hatalmában, hogy nem ő beszél, hanem – valamiféle pillanatnyi fölindultságban – én magam; erkölcsnemesítő előadást tartok Rotarunak, vagy kerekasztal-beszélgetésen veszek részt, s épp kifejtem a véleményemet a forradalmi öntudat megnyilatkozásáról. Szorongva szántam rá magam, hogy ellentmondjak neki:

– Ahhoz, hogy úgy legyen, ahogy mondod, a pártmunkásnak *hatalomra* is szüksége van.

Ebben a pillanatban egy alig észrevehető *ideges rángás* megbontotta bal szemhéja mozgását; szemöldöke gúnyosan s természetellenesen fölszaladt:

– Mit beszélsz? Hatalomra? Hát milyen hatalmat kívánsz még? Az nem elég hatalom, hogy azok vagytok, akik vagytok?

* Tévedni emberi dolog.

Csakhogy ez egymagában nem biztosíthatja sem a hozzáértést, sem a tekintélyt.

Igaza volt, mindazonáltal csak bizonyos távolságról nézve s csak „elvben" lehetett így értelmezni a dolgot. A lényeget tekintve fönntartásaim voltak, s akaratomon kívül a régi angol közmondás bukott ki a számon:

– A gyeplőt jól tartod, de hol van a szerencsétlen ló?

A *főnök* rám meredt, majd mosolygott:

– Hát igen, mert vannak közöttetek... – elharapta a mondatot. A pontos időt jelző ingaóra riadóztatta gondolatait. – A franc ebbe az időbe, ez sem elég – mondta inkább csak magának, s fölütötte az előjegyzési naptárát; a lapokat bejegyzések borították; az egyik pirossal, a másik feketével vagy zölddel volt aláhúzva, egy, két, három vonal, egyenes, hullámzó vagy pontozott vonalak; áttekintette az „ügyeket", s ide-oda egy-egy kérdőjelet vagy felkiáltójelet biggyesztett, kipipált valamit, vagy újabb aláhúzást eszközölt, közben azonban nem feledkezett meg a gondolatáról. – Energiaválság, nyersanyagválság, energiahordozó-, papír- és élelmiszerhiány, víz-, levegő- és tudatszennyeződés; mindenfelé csak válság és szennyeződés; ezeket aztán tanulmányozzuk és földolgozzuk, hogy szidhassuk vagy foltozgathassuk őket, de a kívánalmak és az ésszerűsítések megfagyasztotta ember lelki szükségleteinek kielégítésére senki sem szakít időt, uram; mintha valamennyien ezer évig élhetnénk.

Stăncuța kopogtatott, majd benyitott, és behozott egy halom újságot és folyóiratot:

– Megjött a sajtó, *elsőtitkár*-elvtárs.

– Jól van, köszönöm – mondta, miközben Stăncuța elébe tette, majd kiment. – Ez van – fordult aztán hozzám –, szeretjük, ha a mienk az *utolsó szó*, de nem akarjuk vagy nem tudjuk meg-

indokolni, vagy nem áll meg a lábán; azt hiszem, eljött az ideje, hogy kimondjuk a gondolatainkat, s az egyedül természetes logika, az igazság logikája után igazodjunk, s nem úgy, ahogyan ki-ki magában elképzeli, hogy így tetszene a mit tudom én, melyik nagy vagy kicsi igazgatónak, inspektornak, felelősnek. Másrészről pedig hozzászoktunk az elfoglalt szék kárpitozásához, s attól tartok, némelyekre annyira rákérgesedett ez a szokás, hogy már semmi sem jut át rajta; már nem *mozgatja* őket semmi – rekesztette be a *főnök* anélkül, hogy megmondta volna, mire is céloz.

Nem tudtam, mit válaszoljak, tehát hallgattam. A *főnök* félretolta a naptárát, és hozzátette:

– A második természet megszokásáról lehet szó? De hát a természet is megváltoztatható, uram; olyanok ezek, mint valami polipok, melyekben csak tétován, kivehetetlenül lüktet az élet... hát tapintsunk rá mi, s eredjünk a nyomába a sebészkéssel!

Nehezen lehetett volna megállapítani, hogy egyvalakiről beszél-e, vagy csak úgy általánosságban; fölállt, s ebből arra következtettem, hogy be akarja rekeszteni a beszélgetésünket. Én is fölálltam. Félszegen az ajtó felé oldalogtam, anélkül, hogy hátat fordítottam volna neki. Sajnáltam, hogy ki kell mennem, röstelltem magam amiatt, amit róla gondoltam, az előítéletek eltorzította, hamis kép szégyenérzettel töltött el, s az is, hogy olykor ellenfelemnek véltem őt; a pohár fenekének egyetlen pontjára meredtem, s végül belevertem a homlokomat a pohár peremébe; a fájdalommal együtt azonban legalább annyi bölcsességre tettem szert, hogy nem szabad mellőzni a poharat, ha a mélyére akar nézni az ember. Bűntudatot éreztem: földrengésjelzőim a valóságnak nem megfelelő, meghaladott adatokkal dolgoztak; olyan voltam, mint a malájföldi központ forgó-

dobja, mely a földrengések előrejelzésére és tanulmányozására szolgál, s amely forgódob szalagjának a szélességét a felére csökkentették, mivel az utóbbi huszonöt évben az oszcillográf kilengései nem haladták meg e félszélességet, a papírszalag-szállítók pedig kétszeresére emelték az árat; amikor pedig az oszcillográf kétségbeesetten kilengett, amplitúdója a maximumra szökött, senki sem tudta *leolvasni* a földrengés erősségét, hiszen a mutató jócskán túllengett az *ésszerűsített* szalagon. Véleményemet csak az addig tapasztaltakkal vethettem össze; újabb változást nem észleltem: a *főnököt* mindig csak az elődjeivel összevetve ítéltem meg, valamint a többiekkel, a közöttünk elhelyezkedőkkel szemben tanúsított viselkedéséből.

– Megállj, hova szaladsz? Meg akarlak kérni valamire – mondta az *elsőtitkár*, látván, hogy már indulni készülök. Megkerülte az asztalt, intett, hogy üljek vissza, majd ő is leült, s szaggatottan, közömbösen folytatta: – Fölkeresett egy lány; ejnye, hát nem elfelejtettem a nevét; valami Mara, már nem emlékszem; érdekes, kissé légies arc... „Nagyon szépen kérem, fogadjon néhány percre" – könyörgött egy nappal ezelőtt, de az EKÜ-ben tett látogatásunk miatt nem találkoztunk.

Talán azt képzelte, hogy nem akarom *fogadni*, s a végén még nem jön vissza. De az *elsőtitkár* vajon miért hallgat az EKÜ-vel kapcsolatban? Kezébe vett egy Stăncuța hozta újságot, s úgy tett, mint aki nem emlékszik Mara családnevére.

– Hogy is hívják? – s várta, hogy én mondjam ki.

– Nem Pospaiunak? – mondtam megfontoltan.

Ahelyett, hogy rám hagyta volna, vagy rám cáfolt volna, lapozni kezdte a *Scînteá*-t, mintha nem is hallotta volna a hangomat.

– Lássuk, hogy is állunk – mondta, s közben a cikkek címét olvasgatta, végül a „művelődési-tudományos oldalnál" kötött ki.

Mara iránt tanúsított hirtelen közönye zavarba ejtett, s azzal gyötörtem magam, hogy kisüssem, hova is akart kilyukadni. De azon kaptam magam, hogy a helyét keresem hátrányos különbségtételem hierarchiájában; meg voltam győződve róla, hogy be kell *emelnem* az érzékeny lények közé, emberi gyarlósággal kell fölruháznom, jóllehet még nem rendelkeztem az ehhez szükséges adatokkal; mindazonáltal már nem tudtam Gînju, Mereuţ, Opăriş, Henţ és a többiek mellé helyezni, abba a rekeszbe, amelyet így lehet jellemezni: egyetlen rendeltetésük az alázatosság, a gazda odaadó és föltétlen kiszolgálása; Marx szavai gyakran kavarták föl a lelkem, valahányszor nyilvánvaló dolgokkal kerülvén szembe, típusmegoldásokba, alkalmatlanokba, automatizmusokba és szélsőségesen, csupán a nagyfeszültségre vibráló feltételes reflexekbe ütköztem...

A *főnök* a „hírek az iparról" fölött legeltette a tekintetét, majd áttért a „nemzetközi életre"; itt megakadt a pillantása egy címen: „Válság és táplálkozási hagyományok", s fölkiáltott:

– Nicsak, újabb válság: „Nagy-Britanniában a kenyérből, sonkából, tojásból és édességekből álló hagyományos *breakfast* eltűnőben van, s ennek az a magyarázata, hogy..." Ejnye, honnan ez a bőség? – szúrta közbe, majd folytatta: – „...az ország lakosságának tizenhét százaléka úgy indul a munkahelyére, hogy reggel nem eszik semmit..." Nem egészen világos ez a tanulmány: én is étlen jövök be reggel a munkahelyemre, de ez nem azt jelenti, hogy nincs mit ennem, uram – kommentálta, majd visszalapozott az első oldalra, és ezt mondta: – Lefogadom, hogy nem tudod megmondani, hogy a tavalyi évhez viszonyítva hány grammal több húst és tejet fogyasztasz.

– Nem eszem sokat; mindenesetre nem többet, mint az előző években.

– Ugyan, dehogynem! Az újság írja: „Az egy főre eső napi

hús- és tejfogyasztás öt százalékkal nőtt az előző évihez viszonyítva"; látod, ha nem olvasol újságot!

Némán mosolyogtam; letette a *Scînteiá*-t, elővette a *Contemporanul*-t, s ismét kivetette a csalétket:

– Mit mondtál, hogy hívják? Mintha az előbb említetted volna a nevét.

– Mara Pospaiunak – mondtam, s nem kerülte el a figyelmemet, hogy az *elsőtitkár* szándékosan nem emlékezett a névre.

Bal szempillájának *rándulása* gunyoros kíváncsiságról árulkodott:

– Tehát ismered?

Az arcomba kergette a vért: valami fura előérzetféle, pontosabban az önkéntelen védekezés a gyanúsítgatással szemben.

– Igen, *elsőtitkár*-elvtárs, ismerem; nála, vagyis az anyjánál laktam, albérlőként.

– Áhá! – kiáltotta gúnyosan, kétértelműen. – A lány különben megmondta, hogy ismer.

Hangja, fürkésző pillantása visszatetszéssel töltött el; sehogyan sem tudtam kikövetkeztetni, még csak nem is gyanítottam, milyen értelemben tételezi föl azt, hogy *ismerem:* ezért naivan ezt kérdeztem:

– Véleményezésre van szüksége? Adok szívesen. – A *főnök* fölvonta a szemöldökét, s már-már azt mondta: „Igen? Nagyszerű!"; mintha épp belefogtam volna, hogy kitárjam neki a szívemet. Szinte már megbántam a fölajánlásomat; arra gondoltam, hogy alapjában véve, s ha szükség van rá, semmit sem tudnék mondani róla, ami támogathatná. – Ismerem az elvtársnőt; egészséges társadalmi származású; igyekvő (legalábbis erre következtethetek), fegyelmezett, szerény diák volt.

Nagyjából ennyi. Szomorúan állapítottam meg, hogy „nehezen eladható árucikk" a többi „tulajdonsága": ugyan kicsoda

bonyolítaná az életét egy „túl érzékeny természettel", egy olyan emberrel, aki hajlamos épp akkor szólásra jelentkezni, amikor az *elnökség* be akarja rekeszteni az *értekezletet,* elégedetten, hogy „nincs több napirendi pont"; s ő akkor azzal áll elő, hogy ítéljék el valamelyik elvtársat, mert a hozzászólásában vétett a nyelvtani szabályok ellen; avagy ez az elvtárs „kijelentette előttünk, elvtársak, hogy kétszer kettő hat, és... még csak ellent sem mondtak neki" stb. Miben segíthetne rajta, ha megemlítem a „beteges melankóliát", olvasási szenvedélyét, vagy azt, hogy olykor túlzásba vitte az „elvszerűséget"? S voltaképpen állíthatom-e, hogy ismerem? Legföljebb azt a faluról írt néhány sorát említhetném föl, meg azt az esetet, amikor megkért, hogy egyezzem bele a *tegeződésünkbe,* mert így megoszthatja velem a vívódásait, „az emlékezetből kihasított vívódásokat, melyek arra az időre szolgálnak, amikor nem lesz mire alapoznom létezésemet"; ettől eltekintve: halovány, lényegtelen emlékek, diáklányos viselkedés. Ha fölhasználnám a leveleit, még ennél is nagyobbat tévednék: Opăriş jelentős számú „kozmopolita megnyilvánulásomat" fedezte föl a *székházba* címzett leveleim cenzúrázása során; még nem bocsátotta meg az Ardeleanutól kapott fejmosást, amiért helyetteseként minden ok nélkül fegyelmit akasztott a nyakamba, míg Ardeleanu szabadságon volt.

– Ráadásul az elvtárs idegen – nyugati – nyelven levelezik – fogalmazta meg egyik vádpontját, amikor, nem tudom, hogyan, kiszimatolta, hogy levelezem egy párizsi könyvkereskedővel.

Vajon Opăriş hogyan értelmezné Mara következő vallomását: „Kitárulkozásom hajónapló egy dióhéj sorsáról, melybe a lelkiismeretemet hajóztam be, hogy hozzászoktassam a tengeribetegséghez. Az osztály KISZ-titkáraként egyebek mellett ész-

revettem, hogy nem nehéz levezetnünk egy értekezletet és levonnunk a tanulságokat; annál kockázatosabb az, ha másokra erőltetjük a véleményünket, függetlenül attól, hogy az a javukra vagy a kárukra szolgál. Gondolok itt Prométheuszra, aki az embernek ajándékozta a tüzet, hogy melegedjék (no meg egyébért is). Őt megbüntették az istenek, de az embereknek, még ha csodálták is, kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, hogy segítsenek rajta. De Jézus sem jutott jobb sorsra: ha nem vonta is magára az Úr haragját, amikor megpróbálta megtanítani az embereket, hogyan juthatnak a mennybe, azok nem hittek neki, de ez semmi veszélyt nem jelentett az égnek; ezzel szemben megbüntették az emberek; nevetve gyilkolták meg: haha, lásd, mi meg tudunk téged ölni!"

Az *elsőtitkár* az újságban lapozgatva megnyugtatott:

– Szó sincs semmiféle véleményezésről; csak a véleményedet akartam hallani, hiszen *ismered;* segítséget kéne adni neki, mit gondolsz?

Az *ismered* szót ismét kihangsúlyozta, s ez óvatosságra intett.

„Följegyzek mindenféle zagyvaságot, mintha ez az egész túró érne valamit – írta Mara. – Ezek a fej fej mellé állított zagyvaságok, gondolataim kalandozásának ebben az *igazoló iratában* mégis a testemhez tartoznak, a testemhez, mely valami tévedés folytán néhány grammal több szürkeállományhoz jutott, mint az emberszabású majom jog szerinti leszármazottjának jár; s amikor ez majd szétoszlik a többi testben, virágban, szemétben, csillagközi porban, talán figyelembe veszi valaki, s erkölcsi mankóként fölhasználja az eljövendő nemzedékek nevelésében... Látod? Még a zagyvaságaim is önteltségről és malíciáról tanúskodnak; épp mint bonyolult és dacos beszédeim, melyeket a magam vezette értekezleteken tartok."

Mondatai általánosító ereje olykor lenyűgözött; néha a lehető

legelvontabban fogalmazott, filozófiai pózt öltött magára, életkorához képest megtévesztőt.

„Megpróbálom követni a bölcs Szókratész tanácsát – vallotta egy másik levelében. – Nem vagyok túlságosan oda sem érte, sem híres és elcsépelt közhelyéért, melyet hirdetett. Elnézem azonban a falusi embereket, s úgy érzem, létük eggyé olvad az őket körülvevő természettel: »Az ő csupasz mellén vészelte át egész gyermekkorát az emberiség« – ahogy Racoviţă mondja, amikor a tudomány ügyében emeli föl a szavát, hogy aztán megállapítsa: »Törvényekkel, határozatokkal, rendszabályokkal nem lehet eltörölni a több évezredre visszatekintő örökséget!« – ezek az emberek még ki tudják olvasni a csillagokból, milyen lesz az idő, a náthával nem szaladnak az orvoshoz, vasárnap ünneplőt öltenek, a férfiak pedig nem mosnak, de az asszonyok sem kaszálnak; nem köszönnek, hanem köszöntik egymást; még képesek munka közben andalítóan énekelni, ámbár már városi ruhát viselnek, van bútoruk, tévéjük, vasúti bérletet vásárolnak, s a gyermekeiket tengerparti táborokba küldik."

Racoviţáról esvén szó, furának tetszett, hogy még senkinek sem sikerült világosabban megmagyaráznia a szókratészi fölszólítást, *ismerd meg magad,* mint épp ennek a természetimádónak; Mara egy alkalommal fölfedezte az asztalomon akadémiai *értekezését,* melyet aláhúzogattam, magyarázatokkal láttam el; kérdezősködni kezdett, s ugyancsak elkeseredett az elzárkózásomtól:

– Minden észrevételemet följegyeztem a margóra; többet úgysem mondhatnék neked.

Itt azonban, miközben a csöndet csupán az *elsőtitkár* újságlapozása töri meg, a *főnöké,* aki azért lapozza az újságot, hogy megismerkedjék a tartalmával, itt föl kell tennem magamnak a kérdést, vajon az emberi boldogtalanság vagy boldogság ér-

dekében van-e az, hogy „szerezd meg a tested fölépítésével és működésével kapcsolatos elemi, de pontos ismereteket, hogy óvakodjál kárt tenni benne, s ne válj a varázslók és csalók eretnekségének prédájává"? S ha arra törekszünk, hogy „megtudjuk, honnan jövünk, milyen élőlény fajtától származunk, s tudjuk hozzávetőlegesen azt is, merre tartunk", ennek köszönhetően célunk világosabbá válik-e, vagy épp ellenkezőleg? Vajon nem azt kockáztatjuk-e, hogy egyre szkeptikusabbá válunk, miközben „megismerjük nagy vonalakban a hosszú és gyötrelmes emberi történetet, s valamivel részletesebben szülőföldünk történelmét, ahogyan azt mindennapi verítékükkel és vérükkel, túl sok vérontással az elődök és az ősök a legrégibb időktől fogva felépítették"? Helyeslem azt, hogy „alkossunk fogalmat arról a földről, melyhez sorsunk köt, és ismerjük meg azokat a síkságokat és hegyeket, vizeket és réteket, ahol élni fogunk, ahol azok éltek és haltak, akik bennünket a világra szültek, s ahol azok is élni és halni fognak, akiket mi hozunk világra" – de ha minderről fogalmat alkotunk is, ez még nem elég ahhoz, hogy becsületesek legyünk: lappang bennünk valamiféle hajlam, s ez hozzákötöz vagy eltávolít tőle. Ha nem rendelkezünk az igazság és az igazságosság érzékével, az *eszme* éppúgy szolgálhatja a Jót, mint a Rosszat. Mindazonáltal kinek lesz bátorsága előnyben részesíteni a megsejtést az ünnepélyes nyilatkozatokkal szemben, avagy megvárni, míg bekövetkezik a történelmi igazságtétel, amikor használhatja a logaritmust is? S a következő kitételnek: „Tégy szert a megismerésre, hogy öntudatosan élhess világodban, hogy a szó igazi értelmében művelt emberré válj" – van-e valamiféle erkölcsi fontossága? Tán az, hogy a „műveltek" előnyben részesülnek a „műveletlenekkel" szemben? Ha az utóbbiak tévedhetnek, az előbbiek visszaélhetnek – márpedig, ha úgy fordul a dolog, „hibáinkért" még meg-

bocsáthatnak nekünk, a visszaélésekre azonban ez már nem vonatkozik...

– Hm – élénkült meg az *elsőtitkár,* majd olvasni kezdett. – „Szürkületkor, amikor a kíméletlen apály magába szippantja az utca zaját, Róma terein és utcácskáiban a rettegés sziszeg. A nyíltszíni támadások, az emberrablások, a rendőrökbe eresztett golyósorozat, vagy a félelem, melyet egy új emberfajta terjeszt – a motorbiciklis gengszterek, akik a járdákon vagy a kocsik között szlalomoznak, s táskákat ragadnak el, ablakokat törnek be –, mindez épp a nyilatkozatözön, a tévében, a rádióban és a lapok első oldalán naponta meghirdetett riadókészültség révén nyer igazolást..." – Rövid szünet után hozzátette: – Adj, Uram, egy kis szocializmust nekik, hogy hagyjanak már föl az esztelenséggel... – Aztán letette a *Contemporanul*-t, s a tárgyra tért. – Nem nagyon óhajtasz megnyilatkozni; az a benyomásom, hogy zavar a Marával kapcsolatos eszmecserénk.

– Igen, valóban – dadogtam –, mert nem tudom, miről van szó, milyen értelemben *kell* segítenünk...

Nem tartottam szükségesnek az orrára kötni, hogy a lány keresett, hogy találkozni akar velem, hogy *fogadnom* kellett volna, de épp ő magával vitt az EKÜ-be, így aztán nem tudom, találkozhatok-e vele ismét. Nem tulajdonítottam ennek semmi fontosságot ebben a beszélgetésben, mely talán létre sem jön, ha a borbélynál történtek nem ragadtatnak szemtelenségre az *elsőtitkár*-elvtárssal szemben.

„De hát mi fontos? – tette föl magának a kérdést Mara egy másik levelében. – Merő kíváncsiságból megkértem a kollégáimat és a kolléganőimet, hogy válaszoljanak néhány kérdésemre. A legutolsó, meg kell hagyni, kissé tanaras volt: »Mit vártok az élettől?« Amikor elolvastam magasztos laposságaikat, majd megütött a guta. Nem vádolom őket közömbösséggel, de

hogy ne ismerjék a fontosabb eseményeket, ne tudják kihüvelyezni a fontosabb párthatározatok jelentőségét, hogy hónapok óta ne olvassanak el egy könyvet sem, s azt válaszolják: »Pénzt és boldogságot akarok« – ez több a soknál. Nem lett volna természetesebb, ha azt írják: »Tetrabugyit, farmert vagy fogamzásgátlót«?"

– Tudod, hogy gyereke van – mondta az *elsőtitkár,* mint aki meg van győződve róla, hogy nem szolgál újdonsággal.

Meglepetésemben összerezzentem, s nem sikerült – valami csoda folytán – magamba fojtanom a fölkiáltást:

– Neki is?

Hirtelen visszazökkentem a földrengések előrejelzésére és tanulmányozására használt malájföldi forgódob állapotába; ama készülékébe, mely képtelen ellátni tisztét azokban az esetekben, amikor a rengés hevessége meghaladja azt a középértéket, melynek alapján a jelzőszalagot „ésszerűsítették"... A Camelia írásával borított papírlap lángra lobbant a zsebemben: „A fiadat Ionnak kereszteltem...", a helyiségben pedig a *főnök* szavai cikáztak: „Tudod, hogy gyereke van" – s mintha azzal vádoltak volna, hogy Mara polgártársnő porontyának is ismerem az ügyét, sőt talán én vagyok az ügyben az első számú gyanúsított. Marát azonban képtelen voltam másnak elképzelni, mint diáklánynak, nyeszlett és tétova kamasz lánynak, ámbár ha utánagondolok, természetes, hogy időközben anya lett belőle, hiszen már régen „nagykorú, és be van oltva". Elhessentettem magamtól a Camelia helyzetével való azonosságot, s arra törekedtem, hogy valamennyire jelen legyek, s válaszolni tudjak az *elsőtitkár*-elvtárs kérdéseire.

– Nagyon szép tőle – tréfálkoztam szánalmasan –, ez azt jelenti, hogy megértette azt a magasztos hivatást, mely társadalmunkban a nőkre hárul: hozzájárulni a lakosság számbeli gya-

rapodásához; továbbá nem kételkedem benne, hogy mindent megtesz, hogy fiát megfelelő neveltetésben részesítse, egybecsengően a csemetéje előtt megnyíló tündöklő jövő szakadatlanul növekvő követelményeivel.

Ugyanaz az alig észrevehető *rándulás* keményítette meg az arcát, s adta tudtomra, hogy tréfám célt tévesztett. Őszintén szólva arra számítottam, hogy mást tudok meg Maráról, nagy dolgokra tartottam képesnek őt, olyan cselekedetekre, melyek egybevágnak egy régebbi kijelentésével: „A fölfordulás kedvéért akarok fölfordulni." Nem tettem neki szemrehányást föltételezett házasságáért, sem annak mindennapi következményeiért, de abban reménykedtem, hogy ez másodlagos, járulékos szerepet játszik majd, valamely példás életrajz elhanyagolható részletkérdésévé válik.

– Azt hiszem, jó anya és feleség lesz belőle – próbáltam helyrehozni előbbi sótlan kijelentésemet, főképpen azonban igyekeztem visszaverni magamban a rám törő képek és érzések ostromát – nem Mara, hanem Camelia és „Ion fiam" miatt, akiről úgy „értesültem", mint egy apróhirdetésből: „Mox kutyát megtaláltam – várom a károsultat stb."

De egyre tisztábban hallom Camelia hangját:

– Hogy vártam, hogy véget érjen ez az év – ezt mondta ott fönt a vízgyűjtő tó mellett, miután úgy döntöttünk, hogy nem megyünk vissza a városba, s tovább kapaszkodtunk fölfelé, én pedig elmulasztottam megmondani neki, hogy az „erdei házba" akarom elvinni.

Megkérdeztem tőle, miért várta annyira, „hogy véget érjen az év".

– Hogy már ne legyek a tanítványa – válaszolta.

– Nem tetszettek az előadásaim? – háborodtam föl.

– Más lánynak is tetszettek – durcáskodott.

– És neked? – erősködtem.

– Szívesebben lettem volna a társaságában, máshol – mondta kihívóan.

– Ezt nem vettem észre – adtam az ártatlant.

– Én igen – lendült ismét támadásba.

– Mit? – erőltettem a vallomást, s ő nem tért ki előle.

– Hogy tetszem.

Látszatszemrehányást tettem:

– Kissé beképzelt vagy.

Ezt tagadta, majd arra a kérdésemre, hogy miért került el szakadatlanul, ezt válaszolta:

– Nehogy azt higgye, hogy ezt ki akarom használni a vizsgán.

Egy idő múltán ismét azt javasoltam, hogy forduljunk vissza; a nevetséges helyzettől való félelmem, a közöttünk levő korkülönbség, az anyja és őközötte végbemenő behelyettesítődési játék, az áttűnés közöttük és a *Madonna* között – mely előtt esténként imádkoztam –, elbátortalanított, ügyetlenné, gyanakvóvá változtatott.

– Arra azért nem számítottam, hogy untatni fogom – vádolta meg magát; én ellentmondtam neki, s az egészet azzal indokoltam, hogy késő van, s megéheztem.

Kinyitotta a táskáját, s kivett belőle egy tábla *finom csokoládét* – AMBASADOR, Kandia, Temesvár, ez állt az aranyló csomagoláson, a függőlegesen elhelyezett gyári védjegy mellett –, finom rajzolatú barna medália egy piros-sárga-piros szalagon; a szalag ugyanazzal a fekete tussal volt vékonyan bevonalkázva, amellyel a betűket is írták; anélkül, hogy fölbontotta volna, felém nyújtotta:

– Tessék, parancsoljon.

Elvettem, de nem mertem én sem fölbontani: megcsodáltam

a nagy hozzáértéssel megtervezett csomagolást, ide-oda forgattam; a kis téglalap egyik oldalán ezt olvastam: „mogyorós tejcsokoládé"; nyál szökött a számba, de halogattam, hogy beleharapjak; önkéntelenül a gyártási időpontot kerestem rajta; a téglalapocska hátsó felére rá voltak nyomtatva arab számmal a hónap napjai, római számmal az év hónapjai, de egyetlen számjegy mellett sem volt valamiféle jelzés, s így képtelenség volt kiszámítani, hogy túl van-e vagy sem a „háromhónapos szavatossági időn"; a „száraz helyen tartandó, maximum 18 °C mellett" utasítás pedig teljesen fölösleges volt. Ez az apróság ürügyül szolgált, hogy egy kis dühvel ékesítsem a Cameliával való beszélgetésemet; a lány észrevette viselkedésemet, és meglepetten ezt kérdezte:

– Nem szereti?

– Vajon mi volna, ha valamit egyszer tisztességesen megcsinálnának? – háborogtam. – Olyan nagy dolog lett volna, ha megjelölik rajta a gyártás hónapját és napját?

– Higgye el, hogy friss – próbált nyugtatgatni –, a csokinak általában nincs ideje rá, hogy megromoljék, hamar elfogy, megvásárolják. Különben is látszik rajta, ha régi, bontsa ki.

– Épp ezért nem lett volna szabad így kibocsátani – folytattam álfölháborodottan. – Az a feneség, hogy ez szokássá, taktikává lépett elő: szinte egyetlen romlandó árucikken sem találja meg az ember világosan a gyártás időpontját; vagy nem is jelzik, mint itt is, vagy ráütnek egy kivehetetlen pecsétet. Hogy a másik, úgy tíz évvel ezelőtt kisütött lángeszű találmányról ne is szóljunk: sántító betűkkel rányomtatják a konzervdobozokra az ÚJ szót; de rányomtatják a fogpasztás tubusokra, az ördög tudja, még mire, s fütyülnek rá, hogy az illető terméket már a második, harmadik ötéves tervidőszakon át gyártják sorozatban.

Camelia kivette a kezemből a csokoládét, kibontotta, és ezt mondta:

– Nézze, milyen szép a színe – majd felém nyújtotta. – Kérem, egye meg.

Átöleltem a lányt.

– Előbb harapj te – s ő engedelmeskedett, anélkül, hogy megpróbált volna kiszabadulni a szorításomból; felém nyújtotta a két ujja között tartott, megmaradt darabkát. – A másik darabot szeretném – súgtam, s mielőtt kinyithatta volna a száját, fogammal gyöngéden szétfeszítettem az ajkát, miközben karja rákulcsolódott a nyakamra.

Miután átlapozott még egy újságot, az *elsőtitkár* ismét visszakanyarított a kérdéshez:

– Anya, az igen – mondta, Marával kapcsolatos kijelentésemre utalva –, de nem feleség; ehhez férjre volna szüksége, neki pedig nincs.

„Neki sincs?!" – szerettem volna fölüvölteni, az ostoba egybeeséstől elképedten. Azt azért semmiképpen sem hittem, hogy a Camelia és az én szerelmemhez hasonló szerelemről van szó, mely éppoly előre nem látható módon ért volna véget, mint közöttem és Camelia között; különböző föltevésekbe bocsátkoztam:

– Elvált vagy most válik?

– Rosszabb – válaszolta a *főnök*, s úgy nézett a szemembe, mintha azt kérte volna, ismerjem már be a bűnösségemet, valljak már be valamit, amit – érti ő azt – nehéz kimondanom, mindazonáltal ki kell mondani, ideje volna, úgy illene, hogy ne titkoljam tovább, már túlságosan kilóg a lóláb, nyilvánvaló az ügy, s tisztességtelen. Tiktak, tiktak – ketyegett az ingaóra. Minden pillanatban azt vártam, hogy röviden rám rivall: „Gye-

rünk, legyen már vége a játéknak, hisz tudod, az ördögbe bele, férfiak vagyunk".

– Nem értem, meghalt a férje, elítélték, vagy kint maradt? Miért rosszabb? – törtem meg a ránk telepedett csöndet.

Levette rólam a tekintetét, az újságok felé nyúlt, majd elfordította a fejét, s hosszan kibámult a juharfa gallyainak ingásától beárnyékolt ablakon; a szél letépdeste virágait, s azok, mint zöldesbarna lepkék, rajokban csintalankodtak az utca nyüzsgedelme fölött, éppúgy, mint téli napon az óriási hópelyhek a forgószélben, ha a szél ott feledi őket a szürke-csillogó aszfalton, ahonnan a gépkocsik robogása kavarja föl őket olykor, selymes susogás közepette... Egy idő után felém fordította a fejét, de akkor már én is a szél cibálta juharfaágakra szögeztem a pillantásomat, s a zöldesbarna pillangókként szelíden leváló virágokat néztem, az utca nyüzsgése fölött táncoló pillangókat; a *főnök* egy pillanatig hallgatott, majd fölállt a karosszékéből, kezet nyújtott, és ezt mondta:

– Rendben van, uram.

6

Mara belépett – nem hallottam sem azt, hogy kopogtatott, sem azt, hogy köszönt volna. Tanácstalanul ültem, fejemet az asztalra hajtottam, a karomat széttártam, mint a Megfeszítendő, arccal a vezeklés keresztjének. Türelmetlenül siettem vissza az irodámba, újra meg akartam vizsgálni a Camelia nevének kezdőbetűjével aláírt szöveg rajzolatát, hátha sikerül kideríteném, hogy nem is ő írta, hogy az egész valakinek az ostoba játéka, aki ismeri az ügyünket, s utánozta a lány írását, szórakozásul, vagy hogy megzsaroljon; annyi bizonyos, hogy Camelia nem biztosíthat „egész életre szóló megvetéséről". Egy pillanatig arra gondoltam, hogy Mara az ostoba bohózat szerzője. De ehhez ismernie kellett volna Cameliát, s tudnia kellett volna, mennyire szerettük egymást, s mennyire fájt az elválásunk. Holott az egyetlen valamennyire is beavatott ember Mihai, ő bátorított vagy vigasztalt, amikor a rágalmaktól tartottam, s amikor Camelia már nem akart az enyém lenni. Róla pedig szó sem lehet; bízvást kijelenthetem, hogy Mihai szenvedett mellettem; az ő részéről szó sem lehet semmiféle tréfáról. Míg apró, utánozhatatlan írását néztem, azon kaptam magam, hogy a papírívről újra betűk, hangok, suttogások és susogások válnak ki, elárasztják érzékeimet, véremet, átjárják, fölkavarják egész lényemet, hogy aztán halkan, vonakodva ismét belesimuljanak a fehér, közömbös papírlapba; nyomukban űr támad, mely fájdalmas, maró éhséghez hasonlít, égeti a pórusaimat, akárha tűzvészből szabadultam volna meg, s a tűzvész lángjai fölött, mint valami szemrehányás, a *Madonna és a gyermek* öltene alakot, amint megszentségtelenítetten és elfeledetten mosolyog. „Anyám, ugye *Istennek Anyjához* hasonlít a *kisasszony*, még ha

nincs is gyermek a karjában?" – kérdeztem, anyám meg rám ripakodott: „Ne beszélj butaságot, ez bűn!" – én azonban, valahányszor este, lefekvés előtt az ikon előtt imádkoztam, tanítónőm arcát láttam.

– Azt mondta, éhes – rémlett felém Camelia hangja, miközben a darabka csokoládét az ajkához viszi.

– Rád vagyok éhes, Tünemény! – mondtam támadóan, s közvetlenül az ujja mellett haraptam bele a csokoládéba.

– Nem vagyok ennivaló – kényeskedett, s várta, hogy ideadhassa a maradékot.

– Tünemény, Tünemény! – suttogtam, és átöleltem.

– Miért szólít Tüneménynek?

– Csak úgy; de te mikor hagysz már föl a *szólít*-tal? Szólíts már a nevemen.

– Hogyan szólítsam?

– Szólítsalak! – javítottam ki.

– Az *óráidon* – mondta Camelia, tátován alkalmazva a tegező alakot – erdőről s körülöttünk daloló madarakról álmodoztam; a hangod alig hallottam, féltem rád nézni, de olykor éreztem, hogy megáll rajtam a pillantásod...

Kézen fogtam, s megpróbáltam fölidézni a vadász- és halászegyesület elnökével gépkocsin megtett utat, majd ezt kérdeztem:

– Megyünk?

– Hiába mondta az első óráján, hogy nincs kőből, nem cáfol rá a nevére – duzzogott Camelia.

– Már megint *maga?*

– Nincs igazam? – Észrevette, hogy nem a város felé indulunk, s ezt mondta: – Azt hittem, vissza akarsz fordulni.

Ismét átöleltem, ő hozzám simult, s az „édes-kedvesem" sut-

togása minden ízemet átjárta. Amikor a paraszthéz közelébe értünk, meglepetten fölkiáltott:

– Nézd, kunyhó, gyere, nézzük meg – s előrefutott.

Lassan lépkedtem, néztem, amint eltávolodik; amikor időnként visszanézett, s kiáltva hívott: „Gyere, kérlek, szaladj", sudár alakja izgatóan meghajolt, riadt őzsutához hasonlított, nagy szeme nomád véréről árulkodott, a vadak vérébe ivódott erdőszeretetről...

– Cremene elvtárs?! – kérdezte Mara, mint aki bizonytalan a személyazonosságomban.

Fölkaptam a fejem, a karomat azonban továbbra is szétterpesztettem az asztalon; egy pillanatra nem tudtam, hol vagyok, kit hallok, kit látok.

– Jó napot! – köszönt másodszor is, a fogadtatás közönyétől kiábrándultan.

– Jó napot, parancsol? – válaszoltam kábán, távolian.

A gyermekien lelkes Camelia látványa furakodott közénk. Néztem, amint megpróbál bepillantani a porlepte, szélroham tisztára söpörte, esőcsöppek bepreckelte, vagy éjszakai harmat nedvesítette, csaknem áttetszetlen ablaküvegen; az üvegen, melyet mindig megszárított a fölkelő nap.

– Nézd, ágy is van bent! – kiáltotta, s kezével integetett, hogy siessek; közben a szobát fürkészte. – S asztal meg kályha, gyere, nézd meg.

Mellé értem; elragadtatása rám is átragadt, s színpadias gesztusra ragadtatott:

– Szeretnéd, ha neked ajándékoznám?

– Kedvesem – mondta, és felém fordult.

– Akarod? – ismételtem meg a kérdést, s nem is szóhasználatától lepődtem meg, mint inkább halántéka lüktetésétől, akárha kérlelő hívás lett volna.

– Úhüm – mondta félig elnyíló ajakkal, várakozón...

Mintha birsalma- és fűillatú lett volna; éreztem karomba simuló forró testét, hajának susogását – fénytánc egy szurokkristályon –; az egész a vérembe hatolt, akár a bűn mérge.

– Hunyd be a szemed, s a tied lesz – mondtam, s miközben eltávolodtam tőle, cinkosan hozzátettem: – Nehogy ide nézz!

Egészen belemerült az erdő zsongásába, míg én elővettem a helyéről, az eresz alól a kulcsot, s kinyitottam a rozsdás lakatot; betaszítottam az ajtót; a sarokvasak csikordulására Camelia összerezzent, s jóváhagyásáról megfeledkezve meglepetten fölkiáltott:

– Mit csináltál, drágám?

– Fáradjon be, kérem, tágas hajlékomba – szavaltam –, az öné!

Sugárzón közeledett. Már-már belépett, de akkor elsötétült az arca, s ismételt fölszólításomra: „Kérem, hercegkisasszony, csak ön után", szemét elhomályosították a könnyek.

– Mi van veled? – kérdeztem meglepetten.

– Semmi, kedvesem – mondta, de már nem bírta magába fojtani a sírást.

– Ejnye, az isten szerelmére, mi történt? – próbáltam lecsillapítani; kitért az érintésem elől, nekidőlt a falnak, és sóhajtozva pityergett, mint a gyerek, aki elvesztette álmai játékszerét.

Nem tudtam, mit tegyek, mit mondjak, hogyan nyugtathatnám meg. Végül becsuktam az ajtót, rákattintottam a lakatot, elrejtettem a kulcsot az eresz alá, s ezt mondtam: – Gyere, menjünk, késő van.

– Nem ismer meg? – kérdezte csüggedten Mara.

– Isten hozott, Bogáncs! – kiáltottam tettetett lelkesedéssel.

– Kérem, bocsásson meg, hogy zavarom – mondta tartózkodón.

– Ugyan, ne szabadkozz; beszélj már, hogy vagy? – vettem vissza én is a hangerőmből.

– Boldogulok; ha nem is kellemesen, de jól – válaszolta egykor megírt, most elismételt szavaival; a mondat annyi év után szárazon, vágyakozás nélkül, szenvedélymentesen csengett.

Betoppanása megzavart; nem számítottam rá, hogy ilyen hamar visszajön, annál is inkább, mivel nem hagytam neki ilyen értelmű üzenetet, hiszen elvittek, hogy megtekintsek „egy üzemet, ahol rosszul állnak a dolgok", ahogyan azt az *elsőtitkár* kijelentette.

– Tegnap elment, nem találtam itt – mondta Mara, s feszélyezetten nézte az apró betűs papírívet, melyet a kezemben tartottam.

Mintha nem is ő, hanem Camelia állt volna előttem, a vadászegyesület raktározási célból összeeszkábált házikójának a falához támaszkodva, amint ezt mondja:

– Kérlek, bocsáss meg, szeretném, ha még maradnánk. – Majd amikor észreveszi, hogy a helyére tettem a lakatot, lemondóan folytatja: – Látom, bezártad; talán jobb is, ha elmegyünk.

Ismét kinyitottam az ajtót; nem szóltam egy szót sem; az állott levegő meglendült, penész és pókháló szagát ömlesztette át a küszöbön. Camelia arca kiderült; hozzám lépett, kezét a vállamra tette, a szemembe nézett, s ezt kérdezte:

– Megbocsátasz?

Ujjam külső felével megsimogattam bársonyos, rézszínű, még nedves arcbőrét; ő lábujjhegyre állt, kópésan szájon csókolt, és bement. Mindent megnézett; megérintette a holmikat, majd rámeredt a gyönge nyomra, mely a lerakódott porban húzódott, aztán az ágytakarót vette szemügyre; sehova sem merészelt leülni. Fölfedezte a padlásföljárót, és megkérdezte:

– Föl lehet menni? Mi van fönn?

– Széna – válaszoltam.
– Széna? Fölmegyünk?
– Ha akarod.
– Inkább rakjunk tüzet; szabad?
A kemence melletti hasított fa közül forgácsot kapartam elő, az ágy egyik sarkából kihúztam egy maroknyi dohos szalmát – szalmazsák helyett csak szalma volt az ágyon –, úgy tettem, mint egykor, őszidőtájt, gyermekkoromban, amikor a nyílt mezőn, nagy kövekből előbb tűzhelyfélét raktam össze, majd miután már izzott a parázs, kukoricatorzsát vetettem rá; a torzsát suttyomban gyűjtöttem össze, nehogy a parcella tulajdonosa, már ha váratlanul föltűnik, azt higgye, lopok; a fa durrogni kezdett a kemencében, néhány füstcsóva szállt szét a helyiségben, a főzőlap repedésein kúszott elő; Camelia minden mozdulatomat figyelemmel kísérte, s várta, hogy fölegyenesedjem.
– Akarod, hogy maradjunk? – kérdezte, amikor felé fordultam.
– Te akarod?
– Ühüm.
– Az előbb miért sírtál?
– Nem tudom; talán a boldogságtól.
– Nem hiszem.
– Már elsőéves koromtól ismerlek.
– Ez nem ok rá.
– Beléd szerettem.
– Elég későn árulod el.
– Eddig nem volt rá alkalmam.
– Esetleg más szerelmektől nem jutottál hozzá?
– Csak behunyt szemmel mertem rád gondolni; olyan voltál, mint az álomkép, mely a szem fölnyitásával szertefoszlik.

– S aztán elmúlik.

– Nem egészen; a házasságom után is sokszor azon kaptam magam, hogy rád gondolok.

– Mégis, miért sírtál?

– Nem tudsz megbocsátani, kedvesem?

Mara, közömbösségemtől nyugtalanul, ezt kérdezte:

– Nem érzi jól magát?

– Ó, dehogynem, bocsáss meg – sikerült magamhoz térnem az álmodozásból; végre tudatosodott bennem, hogy az előttem levő nő nem Camelia, de ugyanakkor meg kellett állapítanom, hogy az egykori Marára sem hasonlít már; csak kamaszkora bársonyos hangját őrizte meg; magas volt, meglehetősen karcsú, haja középhosszú és gondozatlan, szeme eleven, remegő, az orra kissé turcsi; fakó, szétesésre hajlamos szépség volt, aki mindazonáltal fölhívta magára az ember figyelmét; egyszerű öltözetben állított be: valamivel térden alul érő szürke szoknya, ugyancsak szürke körgalléros pulóver, mely a testére simult a divatjamúlt, krémszínű ballonkabát alatt.

Fölálltam, s közben eltüntettem a papírlapot, mely „fiam" születéséről értesített; kezet csókoltam neki, a fotelhoz vezettem, s alaposan megnéztem: semmi sem emlékeztetett rajta a „túl érzékeny" diáklányra, aki bármikor kész tiltakozni a kétszer-kettő-hat ellen, kollégái közönye és a nyelvtani bakik ellen.

– Tehát ilyen egy ifjú anya – mondtam; közben azonban aligha rá és gyermekére gondoltam; a másik, a „fiam, Ion" jutott az eszembe, s talán ezért kérdeztem meg szinte brutálisan: – Hogy van a kölyök? – akárha bosszút állni s magamat tisztára mosni akartam volna.

Szemrehányóan nézett rám, s miközben térdére könyökölt, minden lelkendezés nélkül ezt mondta:

– Jól; de honnan tud róla?

– Mintha egyszer már megegyeztünk volna, hogy nem *önözöl* – próbáltam földeríteni a hangulatot.

Nem vett tudomást a próbálkozásomról; hidegen így válaszolt:

– Az régen volt.

– Miért nem tartasz már barátodnak? – próbáltam lefaragni valamicskét a közöttünk levő távolságból.

– Most főnök – mondta vádolón.

– Ejnye, ne beszélj butaságokat – mondtam barátian.

– Nem beszélek butaságot; beszéltem épp eleget; ám legyen: honnan tudsz a gyermekemről? – ment bele a tegeződésbe.

Elmondtam neki, amit az *elsőtitkár*-elvtárstól megtudtam, majd megkérdeztem:

– Mondd már, mi van a férjeddel; kicsoda, hol van, mi történt vele?

– Erről nem tudsz? – csodálkozott.

– Nem; csak annyit tudok, hogy segítségre van szükséged.

– Hát van...

– Miféle segítségre?

– Erről sem tudsz?

– Erről sem.

– Állást, munkát keresek.

A táskájában kotorászni kezdett, s abban, ahogyan beletúrt a holmija közé, anélkül, hogy pontosan tudná, mit is keres, viszontláttam Camelia mozdulatát, ott, a vízgyűjtő partján, amint kiveszi a csokoládét:

– Azt mondta, éhes.

Majd láttam őt ijedten, amikor azt mondtam neki, hogy én visszamegyek a városba.

– És ha jön valaki?

– Nem jön senki – nyugtatgattam.

– De hát kié ez a ház? – értetlenkedett.

– A tied, neked ajándékoztam – gyerekeskedtem.

– Egészen? – ment bele a játékba.

– Egészen – folytattam.

– Azt csinálhatok vele, amit akarok? – kérdezte, mint aki biztos az igenlő válaszban.

Tagadó fejcsóválásom azonban elkedvetlenítette.

– Miért? – duzzogott.

– Mert meg van átkozva; az a nő, aki itt egy másik férfit fog szeretni, meghal – tréfálkoztam ostobán, s komoly képet vágtam.

– Ezért én nem fogok meghalni, kedvesem – lépett hozzám; szájon csókolt.

Amikor degeszre tömött sportzsákommal visszaértem – vásároltam két fehér lepedőt, egy törülközőt, fogkrémet és fogkefét, egy öblös üvegkancsót, zsemlecipót, sonkát, sós túrót, s két palack *Sîmbureşti*-t –, a nyakamba ugrott, s szemrehányást tett.

– Miért maradtál el olyan sokáig?!

– Nincs egy cigarettád? – kérdezte Mara, s észrevéve összerezdülésemet, hozzátette: – Attól tartok, nincs kedved hozzám, talán jobb, ha elmegyek.

Mentegetőztem, majd odanyújtottam neki a csomag Kentet.

– Ó, látom, megadod a módját – mondta, s rágyújtott –; hát akkor viselj el, míg elszívom ezt a cigarettát.

Barátian végigmértem, megpróbálván eloszlatni rossz benyomásait; aztán fölidéztem, hogyan utazott el falura, a nagyanyjához.

– Meghalt szegényke – suttogta, inkább csak magának.

– Tudod, hogy megőriztem a leveleidet? – tértem ki a beszélgetés egyik lehetséges folytatása elől, s mintha a levélbeli

Marát hallottam volna: „*Reggel* – levert vagyok; *délután* – riport lelkiállapotomról: vágyakozások, kísérlet arra, hogy komolyan vegyem az életet, míg aztán rádöbbenek, hogy egy rózsaszirom segítségével is lehet dúdolni, ha úgy helyezi el az ember az ajka közé, hogy kicsikarhassa belőle a kívánt rezgéseket; *este* – az álomba való átsiklás előtt – »...és ne vigy minket a kísértésbe«. Csak jönne már az ősz; csak az ősz szép, jó, őrült, rendkívüli; átrohanni rajta, verten, gondolatoktól korbácsoltan, a valósághoz nagyon közel levő fájdalmak szorításában; közel a hulló falevelekhez, az oktalanul szertefoszló élet ruháihoz közel, olyan alkalmak közepette, melyek nem érdemelnek áldozatot, s úgy, hogy valaki közben föltöri lelkünk ösvényeit, s mi érezzük, hogy elevenek vagyunk, valami mozgolódik bennünk. De még nyár van, s én képtelen vagyok (legyen átkozott a *képesnek lenni* szócsalád) kifejezni még a szemembe hulló ég kékjét is; szavak kelnek bennem, mint a kovász; ebből azonban biztos nem sütök elfogyasztható kenyeret soha."

Némán cigarettázott, úgyhogy legalább nekem föl kellett hagynom a hallgatással, szívélyesnek, kedvesnek, hajlékonynak kellett mutatkoznom, hogy ne sértsem az érzékenységét. Ugyanez okból kerülnöm kellett a gyermekére, a férjére vonatkozó kérdéseket; föltételeztem, hogy nem esne jól neki, különben kérdezetlenül is mondott volna róluk egyet s mást; mivel azonban nem tudtam, hol fogjak bele, visszakanyarodtam a „segítség" ügyére, a segítségre, amelyre szüksége volt.

– Mit csináltál az egészségügyi szakközépiskola elvégzése után, hogy vesztetted el az állásodat?

– Nem végeztem el – mondta lágyan, s ismét némaságba burkolózott.

Nevetségesnek éreztem magam, nem tudtam, mit akar, miért keresett föl. Türelmem fogytán volt. Egy darabig a vi-

selkedésemet fürkészte, észrevette, hogy visszatetszést kelt bennem a magatartása, majd végül úgy döntött, hogy beszélni fog.

– Amikor nagyanyámtól hazajöttem, már nem laktál nálunk. De ott találtam Ciurdăreanut, a volt kollégádat; emlékszel, meglátogatott téged, s te ott hagytál az ő társaságában, „csak leszaladok cigarettáért" – mondtad; voltaképpen egy üveg konyakkal jöttél vissza. Ciurdăreanu idősebb volt nálad, a gimnázium elvégzése után vagy hat évig helyettesített a tanügyben. Többek között megkérdeztem tőle, nem nős-e. „Inkább a bűnös szerelem, mint a rosszul sikerült házasság" – válaszolta. Ebből arra következtettem, hogy nem nős, a válaszát pedig *vagánynak* tartottam; közben úgy nézett, mint aki le akar vetkőztetni. Leült mellém, és atyaian megsimogatta az arcomat; nem esett jól az érintése – hideg, nedves, dohos kamillateaszagot árasztó keze volt; elszégyelltem magam, mintha én tettem volna illetlen ajánlatot, s ő visszautasított volna, nem tartván alkalmasnak rá. Voltaképpen csak kísérletet tettem, hogy összeüssek valami beszélgetésfélét.

Fölidéztem magamban Ciurdăreanu látogatását; valamiféle kultuszt űzött abból, vagy legalábbis úgy tett, mintha mértéktelenül csodálná, hogy milyen hatással vagyok a kollégákra.

– Ha te hajlandó volnál támogatni, a többiek beleegyeznének, hogy *ajánljanak* a pártba; különben attól tartok, hogy akad valaki, aki palira vesz, beleköt a szemináriumokon tanúsított magatartásomba, vagy ki tudja, miféle semmiségbe, s az ügy nem kívánt irányt vehet.

Amikor elmagyaráztam neki, hogy az utolsó évesek közül csak nagyon ritkán *vesznek föl* valakit, ezt mondta:

– Tudom, de beszéltem az alapszervezeti titkárral is, s ő egyetért.

Nem volt szükség a támogatásomra: néhány nappal később,

amikor megtudta a bukaresti egyetemről való „kizárását", a titkár azt üzente nekem, hogy „Ciurdăreanu elvtárs *ajánlási* kérésének megvitatása nem kívánatos".

– Tulajdonképpen nem én találkoztam vele először – folytatta Mara –, ő jött el hozzánk szeptember elején, s megkért, hogy lakhasson egy ideig a te megürült szobádban. Két hétre előre kifizette anyámnak a lakbért. Azt mondta, kijárja a kinevezése megváltoztatását, s hogy az újságnál fog dolgozni – a szülővárosába, Craiovába nevezték ki –; legalábbis ezt mondta nekünk.

Egyre kíváncsibban hallgattam, jóllehet semmi kapcsolatot nem láttam őközötte és aközött, amit Ciurdăreanuról mesélt. De fölfigyeltem arra, hogy craiovainak mondta magát, holott én úgy tudtam, hogy egy Zsilvásárhely melletti faluból való; igaz, a különbség nem túlságosan nagy, mindkét esetben „oltyán származású román állampolgár", ahogyan magát nevezte; de miért volt szüksége erre a szándékos figyelmetlenségre?

– Nem tudom, mit intézett az újságnál; tíz–fél tizenegykor ment el hazulról, s délután három-négykor jött meg; esténként is el-elment néhány órára. Gyakran elbeszélgettünk; néha kimondottan örvendtem, hogy ott van; volt valami a viselkedésében, ami rád emlékeztetett; mintha téged próbált volna utánozni; mindenféle eseményt, megjelent határozatokat hozott szóba; néha a nevedet említette, s nehezen lehetett volna kitalálni, hogy őszinte vagy hamis hódolattal beszél-e rólad. Egy napon összefutottunk egy ismerősével – moziba mentünk, öttől hétig; míg nálunk lakott, vagy háromszor elvitt moziba –, köszöntötték egymást, összeölelkeztek: „Hát veled mi van?" „Rendben; hát veled?" „Kicsoda ez a kislány, az unokahúgod?" – nyújtott kezet az illető. „Diáklány, moziba viszem" – mondta Ciurdăreanu, s amikor elváltunk, ezt mondta: „Isko-

latársak voltunk; őt az érettségi után egyből fölvették az egyetemre, most, azt hiszem, tanfelügyelő." „Tényleg?" – álmélkodtam ok nélkül. S tessék, bizonyos értelemben ezen a találkozáson dőlt el a sorsom. Azon az őszön volt néhány kellemetlenségem a suliban. Ne hidd, hogy az osztályválasztáson kapott szemrehányások zavartak, az, hogy nem választottak újra, mondván: „Pospaiu tanulónak a fejébe szállt a dicsőség, önteltté vált, lenézi a kollégáit"; az volt az egészben a legroszszabb, hogy nem bírtam a boncolást – rosszul lettem, hánytam, lidércnyomásos álmaim voltak. Emiatt már a betegeket sem tudtam elviselni; nem tudom, hogyan magyarázzam meg, élettanilag nem bírtam őket; addig nagyon tetszett a „betegágy" melletti gyakorlat, attól kezdve csak hullákat láttam; borzalmas volt. Így aztán úgy döntöttem, hogy áthelyeztetem magam, mindegy, hova. Sok esélyem nem volt; az egyszerű következtetés alapján: „ha Ciurdăreanu craiovai, a *tanfelügyelő* legroszszabb esetben Craiova környéki", bementem a tanfelügyelőségre: „Dolgozik önöknél egy olténiai tanfelügyelő elvtárs?" – szerencsém volt, megtaláltam. „Az ön volt kollégájának, Ciurdăreanunak vagyok az unokahúga, egyszer már találkoztunk, emlékszik, moziba mentünk." „Ó, igen" – jutottam eszébe. Meghallgatott, közölte velem, hogy nem lehetséges, de könnyekkel permetezett erősködésemre megígérte, hogy megpróbálja. Megírtam a kérvényt, a többivel már ő foglalkozott. Mindennek a teteje, hogy a *reálba* kerültem, ahol már egyszer volt egy sereg kellemetlenségem.

Egykor nekem küldött sortöredékek vibráltak felém: „Napsütés, megfelelő látási viszonyok, de túlságosan sok a nyárból; hol késik az ősz? Bent: anatómia, a termodinamika törvényei, Newton binomenális tétele, Lenin, valamicske szépirodalom;

békésen élnek egymás mellett szegény lényemben; vajon mire lesz jó mindez?"

– „Realistaként" nem csillogtam – mondta Mara –, de jó eredménnyel végeztem el. Megtudtam egyet s mást – no nem az iskolában, nyugodt lehetsz – a szociológiáról, s úgy rémlett, hogy a világ minden jelenségéhez kulcsot ad ez a varázslatos tudomány. Nagy nehezen rávettem anyámat, hogy engedjen el a fővárosba. Anyám két év múlva ágynak esett, s én átmentem a levelező tagozatra. Csak a katonai kórházban találtam magamnak munkát, nővérként dolgoztam: most jól jöttek az *egészségügyis* évek. Néha próbára tett a lidércnyomásoktól való rettegés; mindamellett kitartottam. Mielőtt befejeztem volna az egyetemet, anyám meghalt. Kitettek a lakásból, csak nagy nehézségek árán utaltak ki egy félkomfortos garzont.

Kissé átszellemülten mesélte a történetét, s hangján keresztül fölrémlett előttem a Piac téri öngyilkosság látványától lenyűgözött diáklány, aki képtelen volt válaszolni Pospaiuné kétségbeesett kérdésére: „Mara, mi van veled, valami bajod van, drágám?" Ahogy elnéztem, amint szenvedélyesen beleszív a cigarettájába, benyeli a füstöt, hogy aztán szakadozottan, kimondott mondatai között kifújja, nehezen tudtam közvetlen kapcsolatot létesíteni diákkori külleme s a most előttem ülő nő között; szó, ami szó, nem láttam előre ezt az előnyére végbemenő változást, s azt, hogy egy kis kacérsággal akár csábító nővé válhatna. Vajon mi járhatott az *elsőtitkár* fejében, míg hallgatta? Föltehetőleg ő is végigmérte, s inkább az érdekelhette, mit kér majd tőle, mint az, hogy mit mond; kicsit meghökkentett, amikor meghallotta a nevemet, s talán arra gyanakodva, hogy valami részem lehet az élete alakulásában, hacsak nem épp a gyermeke ügyében, arra a következtetésre juthatott, hogy érdemes megkockáztatnom a megrovást. Az asztalomon

azonban ott hever Camelia levele; azért hagytam ott, hogy megóvjam Mara pillantásától – tekintete mintha lángra akarta volna lobbantani a papírlapot. Vajon miért írta alá csak a kezdőbetűjével, a „C"-vel? Ez a betű Corát is jelenthet, például; Bărdaşu úgy siránkozott, mintha veszett kutya marta volna meg, s nem is a felesége válási szándéka miatt, hanem azért, mert Cora mással flörtölt, s ő úgy látta, hogy „mindkettő elhagy, érted?"; csakhogy én nem ismertem Corát, s a „fiadat Ionnak kereszteltem..." apró betűs sorok sem származhatnak tőle; s azt sem hiszem, hogy tévednék, ha ki kellene választanom Camelia írását egy halom utánzat közül.

– A betegek között – folytatta Mara – ott volt a *Refractara* személyzeti osztályának a vezetője; egy tartalékba tett egykori tiszt. Túl járt az ötvenen, s állandóan locsogott, állandóan kérdezett, vagy kért valamit, de olyat, hogy megállt az ember esze. Végül kiszimatolta, hogy utolsó éves vagyok a szociológián, s hogy néhány hónap múlva védem meg a *szakdolgozatomat.* „Miféle dolgozatot?" – kérdezte. „Az államvizsga-dolgozatot." „S miről van benne szó?" Elmondtam neki, hogy szerettem volna gyakorlati jellegű dolgozatot írni, a vállalatokon belüli személyi viszonyokról vagy a munka termelékenységét növelő tényezőkről, de nem volt sem időm, sem lehetőségem arra, hogy *konkrét felméréseket* folytassak, így aztán elméleti tárgyat választottam. Kíváncsi volt, mit lehetne kihozni *konkrét felmérésekből,* s mire lehetne azt fölhasználni. Amikor elhagyta a kórházat, azt mondta, látogassam meg, talán ő segítségemre lehet, hogy náluk megcsináljam, ha akarom, „azokat a felméréseket". Időközben már létesítettek néhány szociológiai kutatócsoportot, s szó volt róla, hogy a *Refractará*-ban is szerveznek egyet; fölkerestem egykori betegemet, s ő föl is vett, technikusi beosztásban, „míg megszervezik a kutatócsopor-

tot"; addig is szociológiai kérdésekkel kellett foglalkoznom. Egy év múlva azonban a minisztérium közölte a vállalattal, hogy nem engedélyezi a kutatócsoport megszervezését, s nem sokkal rá csökkentették az *improduktív személyzet* létszámát; a helyemet a „munkaerő-nyilvántartás" egyik dolgozója foglalta el. Egy ideig még a vállalatnál maradtam, könyvtárosként; egy újabb létszámcsökkentéskor azonban összevonták az állásomat a klubvezetői beosztással, s nekem munkahely után kellett néznem, annál is inkább, mivel nem bizonyultam eléggé *fogékonynak* a „személyzeti osztály vezetőjének lángolása" iránt sem. Így aztán „a levegőben" találtam magam; úgy lebegtem, mint egy kilencedik emeletről kidobott szegfűcsokor kibomlott pántlikája...

A mondattal egyidőben ismét hallhatóvá vált a diáklány átszellemült hangja, amint ezt suttogja: „Egy menyasszony öngyilkos lett"; de az egykori leánykát még mindig nem sikerült fölismernem a mostani Marában, aki kényelmetlenül feszengett előttem a kopott huzatú fotelban. Gépiesen szemrehányást tettem neki, hogy beletörődött a helyzetébe, ő azonban tiltakozott:

– Ne hidd, hogy nem szaladtam fűhöz-fához, hogy nem jelentettem ki: „Ígérem, elvtársak, vállalom, hogy ezután igyekszem majd megfelelni"; de nem volt több esélyem.

Mindamellett furának találtam, hogy alig mutatott valamiféle érzelmet azzal kapcsolatban, ami történt vele; inkább az én viselkedésemre volt kíváncsi; úgy néztem rá, mint valami áskálódó emberfajtára, melynek vádaskodásai nem érintenek. Nagy lélegzetvételnyi szünet után folytatta:

– Az a nyomasztó érzés tart hatalmában, hogy nyugdíjas vénség vagyok, aki csak ül, napokon, heteken, hónapokon át az útfélen, egy kövön, s magába roskadtan bámulja embertár-

saít, nézi őket, amint a saját fejük után, a tervezők megkérdezése nélkül építik az utat, nézi, amint erejüket fecsérelik, s kétségbeesik eme erőpazarlás láttán; aztán úgy döntök, hogy botrányt csapok, leszidom őket, hajba kapok velük, de minden esetben azt veszem észre, hogy szerszámot ragadok a kezembe, s váll váll mellett dolgozom velük, segédkezem a megkezdett út kövezésében, a meggondolatlanul, műszaki dokumentáció nélkül épülő út létrehozásában.

Különös érzés kerített hatalmába; mintha Mara előlegezte volna magának az élményeit, képzeletben egészen az önfeleméstésig élné meg őket, még mielőtt valóban átélte volna. Legszívesebben fölkiáltottam volna: „Hé, te lány, hol vesztetted el a tájékozódási készségedet; az ördögbe bele, csupán a kamaszos képzelgéseidet hatotta át a lendület? Hol vesztetted el bámulatra méltó akkori ítélőképességedet?" De hallgatok, akárha ugyanabból a hajótörésből szabadultunk volna meg mind a ketten.

– Néhány dolgot kifelejtettem; nem túlságosan fontosak, de mert olykor belekevertelek, azt akarom, hogy tudd: Ciurdăreanu el-eljött néha hozzánk azután is – két-három hétre –; egy ideig a kinevezésének a megváltoztatását hozta fel ürügyül: „Még nem szabadult föl az állás, rövid idő kérdése"; aztán azzal állt elő, hogy lemondott az áthelyezésről, s előbb doktorálni akar, már be is íratkozott, letett néhány vizsgát, s beadott néhány dolgozatot; téged is ő hozott szóba; azt mondta, hogy valahova Brassó mellé helyeztek, de nem tudja, melyik helységbe.

Ez volt mindennek a teteje: Ciurdăreanu a saját szemével olvasta a *kinevezési végzést;* miért hazudott hát? Mi készteti, hogy még a legjelentéktelenebb igazságokat is meghamisítsa?

– Később megtudtam, hogy egészen máshol vagy állásban,

ez azonban nem befolyásolta a dolgaimat: nem érezted kötelességednek, hogy életjelt adj magadról, még azután sem, hogy visszaköltöztél a városba. Jól összejöttem Ciurdăreanuval; míg anyám beteg volt, nálunk lakott; anyám gyanakvóvá vált iránta, noha semmivel sem tudta megindokolni a fönntartásait; tény az, hogy nem nőtt a szívéhez. Előttem sem volt világos, hogyan él, miért jön állandóan; mindazonáltal tényleg segített: a testvéreim ritkán látogattak haza, s amikor abba a garzonba költöztem, akkor is ő segített. – Kíváncsian, bosszúsan néztem rá, képtelen voltam kinyögni valami kérdést. – Könyörgök, hallgass – mondta. – Ha azt hiszed, hogy a garzonba való elköltözésem után együtt laktunk, nagyon tévedsz – előlegezte a gondolataimat; s időt hagyott a válaszra, én azonban hallgattam. Folytatta: – Néhanapján a *tanfelügyelőnél* aludt, máskor szállodában; napközben el-eljött hozzám, néha elvitt a moziba; nem volt hajlandó másfajta előadásra is elmenni; pontosabban minden mást került. Látogatásai voltaképpen nem tartottak tovább egy-egy hétnél, s egy évnegyeden belül nem ismétlődtek meg. A gyermek megszületése után nem jött többé...

– Az övé? – szaladt ki a számon a megvető kérdés.

– Mondhatnék bármit. Idézhetek valamit egy könyvből, melyet valamikor te ajánlottál a figyelmembe? Nagy hatással volt rád; remélem, emlékezni fogsz rá! – mondta kimérten, majd belefogott. – „...a nagy tumultusban talált rám, s kihasználta a pillanatot... semmi hatással nem volt rám; nem tetszett, de nem is ábrándított ki. Egyszerű formaság volt, amit előbb-utóbb teljesítenem kellett..." Most meg vagy elégedve? – mondta dacosan.

Valóban nagy hatással volt rám Paul Vialar regénye, de fejvesztés terhe mellett sem voltam képes elhinni, hogy Marának

azért jutottak eszébe ezek a szavak, hogy a cinizmusát igazolja velük. „Életem nemsokára egyszerű életrajzzá változik" – írta nekem faluról.

– Várj, hadd fejezzem be a történetet – folytatta –, „eléggé szeretett, hogy ne hazudjék nekem" – ugyanattól a szerzőtől idéztem; ha azonban úgy adódott volna, nem lett volna bátorsága szembeszállni velem. Négyszemközt folytatott beszélgetéseinkben mindketten tüntettünk a bátorságunkkal, a merészségünkkel. Minden semmiségtől föllázadtunk, minden semmiség ellen; „a félkegyelműek lázadása". Ő azonban *dicső múlttal* rendelkezett; a Roller-féle történelem elleni összeesküvés, melynek nyomán kizárták a bukaresti egyetemről, szakadatlanul visszatért nála, nemegyszer elmesélte, micsoda *hős* volt ő; ami engem illet, a tündöklő *jövő* mosolygott felém; egyszóval mindkettőnknek elegendő oka volt rá, hogy *megfeleljen*...

„Nem írok többet – hangzottak felém a múltból a falura utazott Mara szavai –, nagyanyám gyanakszik. »Ő szeret téged?«, »Kicsoda, nagyanyó?«, »Hát az, akinek írsz«, »Jaj, nagyanyó«, »Miért jajgatsz; én hetvenéves koromban mentem férjhez«; voltaképpen azt sem tudom, nálunk laksz-e még. De ha már szóba került, áruld el, volt-e az életedben egy igazi, óriási szerelem."

Nem, nem, addig még nem volt; átokként hordoztam magamban a *kisasszony* arcával behelyettesített *Szűz* szentképét, s ez szakadatlanul közém és más nők közé furakodott, s így szerelmi törekvéseimet kísérteties reménységek határvidékének mozgó homokjára építettem. Gabi vagy Violeta akárhányszor járt is vissza alig feslő mosolyként vagy tavaszi szellő lengedezéseként valószerűségek fojtogatta életembe, egyikük napfényes országok felé útra kelő vándormadárrá változott, a másik szorongásba torkolló mámorrá; csak később, talán túlságosan

is későn lepett meg a Camelia iránt érzett szerelem, s ez oly rövid ideig tartott, hogy aligha lehet elégséges egy emberéletre. S íme, az egészből ezek a szinte a világ végéről írt sorok jutottak nekem: „A fiadat Ionnak kereszteltem…" Akkor éjjel teljesen nekem adta magát, ott, a vadászegyesület hevenyészett kunyhójában, az erdő zúgása közepette, a tücsökcirpelés bordázta csöndben, a frissen susogó lepedőkön, miközben a tűz gyéren világította be a helyiséget… Nagy későn, lankadtan, azzal az érzéssel, hogy mióta a világ világ, egymáshoz tartozunk, ismét megkérdeztem:

– Nem mondod meg, miért sírtál?

– Azt szerettem volna, kedvesem, hogy te légy az egyetlen férfi az életemben – mondta halkan, s forró teste feszesen hullámzott a testem fölött; kerek, kemény, szűz lányos melle volt, magas termetén megfeszült a bőr, s mintha minden pórusa a birs és a fű ama bizonyos jellegzetes illatát árasztotta volna. – Nem lett volna szabad megmondanom, s neked sem lett volna szabad ilyet kérdezned – folytatta.

Aztán elmesélte, hogy a véletlen egy kis legendát kerített köréje, még gimnazista korában; mindenki nagy tehetségnek tartotta; egyebek mellett szeretett táncolni, énekelni, szavalni; tevékenykedett a Művelődési Házban is. Utolsó éves korában részt vettek a műkedvelő együttesek versenyén, s megyei szinten ő lett az első a szavalásban; így jutott el az országos versenyre, s itt megismerkedett a Módszertani Központ igazgatójával, egy negyvenöt év körüli férfival. Amint megérkezett a fővárosba, a pasas állandóan körülötte legyeskedett. Együtt ebédeltek a vendéglőben, s a verseny előtti napon, vacsora után a férfi azt mondta neki, hogy még szeretne néhány tanácsot adni a versennyel kapcsolatban. Elvitte kocsiján a szállodába,

104346

Fővárosi Szabó Ér… Budapest 36

ahol lakott, s itt azt javasolta, hogy menjenek be az „ő szobájába".

– Megkérdeztem tőle, miért lakik szállodában, nincs lakása? – mesélte remegő hangon Camelia. – Ő azt válaszolta, hogy velünk kell laknia, nehogy valami bajunk essék; kezdetben húzódoztam, de hogy azt mondta, az én érdekemben kell megmondania, „mit csináljak a színpadon", beleegyeztem. Volt nála egy csomó pia, külföldi cigaretta, csokoládé. Nem tudom, mit itatott meg velem, de amikor magamhoz tértem, ő cigarettázva sétálgatott a szobában; éreztem, hogy fájdalom nyilallik a hasamba, s nagy vérfolt volt alattam a lepedőn...

Szavai mérgezett tüskeként hatoltak belém; fojtogatott a fölháborodás, a tehetetlen düh az igazgató visszaélése miatt. Óvón át akartam ölelni, ő azonban kitért előle, s így folytatta:

– A disznó még megpróbált megsimogatni a történtek után, elbőgtem magam, undorodtam az érintésétől, saját magamtól az egész világtól... – Éreztem, hogy az arcáról az enyémre patakzanak a könnyek; hangját sóhajtások változtatják fojtottá. – Voltaképpen akkor halt meg a legendám – fűzte hozzá.

Ismét találkoztam az ajkával – duzzadt volt és forró. Ismét eggyé olvasztottuk a testünket, mintegy szenvedélyes bosszúban, kiéhezetten, alig jutva lélegzethez, míg minden részünket átjárták a vonaglások, s mi lankadtan, ernyedten átsiklottunk az édes, álmoskás lustaságba...

– Várj – mondta Mara, akaratlan sóhajomtól megriadva –, ne vonj le elhamarkodott következtetést. Ha nem öl meg az unalom, s hajlandó vagy tovább rám vesztegetni az idődet, elmondanék még valamit, ami egy ideig bonyolította az életemet.

Megnyugtattam, hogy a jelenléte örömömre szolgál, de nem

sikerült meggyőznöm; elvett még egy cigarettát, és ezt kérdezte:

– Akkor miért vagy ilyen levert? Azt sem tudom, hallod-e, amit mondok; hol jár az eszed?

– Bocsáss meg, te vagy a hibás: *megkértél,* hogy hallgassak – mentegetőztem, míg tüzet adtam neki; én is rágyújtottam; ő mélyeket szippantott, majd így folytatta:

– A *Refractará*-ban építészmérnök-hallgatók dolgoztak; persze, a gyár termékeit jól ismerő tanárok voltak velük. Egy napon azonban egy tagbaszakadt, csontos, merev arcú ipse jelent meg velük; kezdetben össze is tévesztettem az egyik mesterrel; én kérdőíveket osztottam ki a hallgatók között; kíváncsi voltam, hogyan látják el a gyakorlati foglalkozást, a termeléssel, a beilleszkedéssel stb.-vel való összefüggésben. A pókot nagyon érdekelte a dolog; mielőtt bemutatkozott, Don Quijote-i bókkal árasztott el: „Ó, Isteni Hercegkisasszony! Remélem, megengedi, hogy magával tartsak a hallgatókkal végzett munkájában; hadd mutatkozzam be, Catrin Bărdaşu vagyok, tanársegéd a *Forma és Design* tanszéken..."

Már nem hallottam, mit mond Mara; nevének kiejtésével egyidőben a fülembe harsant fémes hangja: „Az ördögbe bele, miért hallgatsz? Nem hallottad? Kinevetett, elhagyott." Corával – „beteljesülései reményével" – szemben háborgott, ez azonban hidegen hagyott; nem csupán azért, mert nem ismertem a nőt, hanem főként a fölidézett érzések mesterkéltsége miatt. Voltaképpen be kell ismernem, hogy Bărdaşu, barátságunk érvül fölhozott tényén kívül, s annak aggasztó voltán túlmenően, valahányszor „a segítségemért" folyamodott, jó adag rokonszenvre is számíthatott részemről. Talán azért, mert bizonyos értelemben lekötelezettje voltam: úgy volt, hogy a tanszéken maradok; javasoltak, ajánlottak, megfelelő *kádderlappal*

láttak el. A kinevezésem előestéjén azonban, mint később megtudtam, még egy *iratot* csatoltak a dossziémhoz. „Drága hazánk hűséges és a szocializmus ügyének elkötelezett fia" – így írta alá – azzal vádolt, hogy „ellenséges és káros magatartást tanúsítok *szocialista* realitásainkkal szemben", s egyebek mellett megemlítette szüleim „ellenállását a mezőgazdaság szocialista átalakítása során", továbbá azt, hogy „megtagadták a tehén beszolgáltatását", de azt is, hogy „a legnyilvánvalóbb bizonyság a közeledése Ciurdăreanu elvtárshoz, ahhoz a diákhoz, akit kizártak a bukaresti egyetemről ama magatartásáért, mely előrehaladásunk ellenfeleinek a kezére játszik". Így aztán nem maradtam a felsőoktatásban; egy jelentéktelen kisvárost választottam, mely épp hogy csak megindult az iparosodás útján; a város zsúfolttá lett az új kombinát miatt, még mielőtt kielégíthette volna a megnövekedett létszámot s az emberek igényeit. Napokon át mindhiába jártam az utcákat, kibérelhető szobát keresve. Megkérdeztem az iskola igazgatójától, milyen esélyem van arra, hogy lakást kapjak.

– Semmilyen; ha munkás, technikus, mérnök vagy valami főnököcske volnál a kombinátban, még menne; tanárban nem szenved hiányt a városkánk – válaszolta, s hangjában részvét és megvetés vibrált.

Saját szakállamra mégis kísérletet tettem. A *lakáshivatal* bejáratánál beleütköztem egy merev arcú férfiba, aki épp kifelé tartott.

– Bocsánat, ez a *hivatal?* – kérdeztem.

– Amennyiben a *tiszta hivatal* érdekli, megfosztva minden egyéb jelzőjétől, azt hiszem, az itt van, tisztelt... – mondta, s felém nyújtotta kemény, de izzadt kezét.

Bemutatkoztam.

– Mérnök? – kérdezte.

– Nem, történelemtanár.

– Ó, tehát a dicső múlttal foglalkozik; Catrin Bărdaşu vagyok, eme szerény városka építésze; én is foglalkozom bizonyos korokra és civilizációkra jellemző stílusok és építészeti formák történetével.

– Igen? Nagyon érdekes – mondtam, és be akartam menni.

– Ne siessen; föltételezem, azzal a szándékkal jött, hogy lakást kérjen, ez esetben pedig teljesen fölösleges befáradnia; nyugodtan kiírhatnák az ajtóra: „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel." Különben sem találna bent senkit, terepen vannak.

Aztán megmagyarázta, hogy a kombinát teremtette zsúfoltság miatt – *egyelőre,* hangsúlyozta – képtelenség kielégíteni a lakásigényeket.

– Akkor meg hol a fenében lakjam? – kérdeztem.

– Föl kell deríteni a magánlakásokat – válaszolta.

– Legalább egy kávét meg lehet inni az önök városában? – változtattam a szón.

– Itt inkább konyakot, cujkát, tömény italokat nyakalnak – jegyezte meg újdonsült ismerősöm, majd hozzátette: – Én is csaknem idegen vagyok itt; csak egy éve keveredtem ebbe a városkába.

Együtt jöttünk ki. A harmadik deci „háromcsillagos" *Zarea*-konyak után ezt mondta:

– A háziasszonyomnak van még egy szabad szobája; azért nem adja ki, mert fél, hogy elveszik tőle; esetleg meggyőzhetném; fölszerelkezünk *érvekkel* – bökött az ujjával a pohárban lötyögő folyadékra –, s garanciát vállalok a történelmi tisztesség tekintetében...

Bármely ügyvéd egyszerű műkedvelő lehetett volna hozzá képest: mint „volt kollégáját, életre szóló barátját, ragyogó jövő előtt álló fiatalembert" mutatott be, mint olyasvalakit, aki

nem szándékozik sokáig itt időzni, tele van magasabbnál magasabb állású rokonokkal, akik alig várják, hogy elvigyék innen a fővárosba – s megajándékozott két nagybácsival és egy nagynénivel, akik különböző minisztériumokban dolgoznak –, míg hallgattam, a nevetés fojtogatott. Ő azonban átfogta a vállamat, és imigyen szavalt:

– Nem is tudod, mennyire örvendek, hogy itt fogsz dolgozni; néném, adja ki neki a szobát az én felelősségemre, nem bánja meg: a történelem hálás lesz önnek.

Mara jócskán előrehajolt, hogy jobban halljam.

– Miután megismerkedtünk – mesélte –, Bărdaşu rendszeresen kijárt a gyárba; jelenléte nem sok örömmel szolgált; túlhajtott kedvesség és ősemberi közönségesség keveredett benne; művelt, cikornyás beszédmodor és esetlen műveletlenség, úgyhogy az ember nem tudta, csodálja-e, vagy megvesse. Udvarolni kezdett, s én nem tudtam távol tartani magamtól. Eléggé magányosan éltem ahhoz, hogy elhessentsem, aztán meg mindenféle összeköttetésekkel rendelkezett, főképpen szobrászkörökben – engem mint barátnőjét mutatott be, amikor meghívtak a műtermekbe, s mi együtt elmentünk –; azt javasolta nekik, hogy „az új lakónegyedekhez illő szoborcsoportozatokat" készítsenek, s arról volt szó, hogy majd ő szállítja a makettet ezekhez a szoborcsoportokhoz. Miután megszüntették az állásomat, megígérte, hogy majd kerít másikat; néhányszor eljött hozzám – akkor már a garzonban laktam.

– Talán ő az apa? – vádaskodtam, s hangomban méltatlankodás és szorongás vegyült össze.

– Kérlek, hagyd abba; tapintatosabbnak gondoltalak – mondta Mara. – Miért akarod megtudni azt, amit sohasem akarok elárulni neked? Mire volna jó?

– Igen, de...

– Gondolom, mit akarsz mondani – szakított félbe. – Nem érdekel, hogy mit beszélnek az emberek; nem voltam, s nem vagyok romlott. Van egy gyermekem, s fölnevelem egyedül, még ha utcát is kell söpörnöm ezért. Mindazonáltal szeretnék a szakmámban dolgozni, hogy megkeressem a kenyeremet. Nem tudom, miért néznek ferde szemmel az emberek, ha megtudják, hogy egy nő, aki nem ment férjhez, gyermeket szült? Nem tudom, miért erkölcsösebb az az anya, akinek a válás után a bíróság ítéli oda a gyermeket, a tartásdíjjal együtt? Én nem azért feküdtem le a gyermekem apjával, hogy besöpörjem a havi fixet; amit tettem, a magam elhatározásából tettem, s nem akarom, hogy más viselje a következményeket; csupán munkahelyet akarok, ahol megkereshetem a magam s a fiam mindennapi kenyerét.

„A fiadat Ionnak kereszteltem..." – csendültek bennem az apró betűs szavak, s emlékezetem ikonjából Camelia könnyáztatta szeme nézett rám könyörgőn; mindamellett nem tudhatta, hogy bűnös szerelmünkből mennyi köszönhető egykori tanítónőmnek, s mennyi a lányának, akit ugyanúgy hívnak, s tanítványom volt, de a vizsgáig megőrizte a közöttünk levő távolságot...

– Egy idő után – folytatta a gyónást Mara – képtelen voltam elviselni Catrint. Bosszantó unalom furakodott közénk, beszélgetéseink ostobaságokba és kölcsönös szemrehányásokba fulladtak. Kerültem, ő azonban egyre rámenősebbé vált: távlati terveket csinált, mint egy szabadúszó. Nem elég, hogy nős volt, de volt egy kislánya is; ezt azonban csak később tudtam meg, amikor a második is megszületett. A legmeglepőbb időpontokban zörgetett be az ajtómon; ha nem voltam otthon, cédulát hagyott, teleírva szidalmakkal és fenyegetésekkel, s ehhez gyakorta egy csokor virágot is mellékelt.

„Mindkettő elhagyott, hát nem érted?" – hallottam Bărdaşu sopánkodó hangját, hogy aztán építészi minőségében tűnjék föl előttem... Neki köszönhetően berendezkedtem egy rendkívül szerény, viszont elfogadható lakbérű szobában. Hat hónappal később értesítést kaptam, hogy jelenjek meg a tanszéken; a *tanszékvezető* valami kézirat lapjai közé temetkezve fogadott; íróasztalán rengeteg könyv volt a legteljesebb összevisszaságban; alig észrevehetően rám mosolygott:

– Azért hívattam, hogy közöljem, végre tisztázódott a helyzete; a minisztérium jóváhagyta, hogy a tanszéken maradjon, gyakornokként, ha még érdekli a dolog!

Nem árulta el, mit tett, s hogy intézte el a „helyzetem tisztázását"; kevés szavú ember volt, csak a legritkább esetben használt felsőfokot az emberek méltatásában, de habozás nélkül a védelmükre kelt, ha megsejtette, hogy az igazság az üldözött oldalán van. Lehetőségem nyílott, hogy az ő vezetése alatt összeállítsak két dolgozatot a tudományos diákkörök értekezletére; nem volt elragadtatva tőlük, de az „azt hiszem, megállod a helyed" kijelentés elégséges volt számomra ahhoz, hogy meglehetősen magabiztosan lépjek be a ringbe.

– Gyorsan intézd el az áthelyezésed formalitásait – mondta, amikor elváltunk –, nehogy megint valami *meglepetés* érjen bennünket.

Amikor Bărdaşu megtudta a hírt, fölkiáltott:

– Lám, beteljesedik a próféta jóslata: hát nem azt mondtam a háziasszonyodnak, hogy ragyogó jövő előtt állsz?

Az örömhírre jól megszívtuk magunkat, de a barátom, amint becsiccsentett, rosszindulatúvá vált:

– Épp téged tudtak kiszúrni a tanszékre? Hát miféle érdemeid vannak, s hol jelentesz te biztosítékot a számukra, hiszen a szüleid megrövidítették a közöst egy szekérrel s egy tehénnel!

Az hittem, tréfál, s megkértem, legyen óvatosabb:

– Még meghall valaki, s komolyan vesz.

– Pontosan ezt akarom; lelkifurdalásom támadt, hogy ide hoztalak; érzem, hogy fene-tudja-miféle-marhaságba kevered bele a nevemet, s én életem végéig viselhetem a hamis barátság billogát.

– Az ördögbe, Catrinus, hát én kényszerítettelek erre a barátságra?

– Nem, de utálom a pofádat, világos?

– Hát ez kedves, s ezt épp most, az elválásunkkor mondod, amikor megszabadulsz a kellemetlenségektől, amelyeket én szereztem neked?

– Miért nem mondtad meg nekem, hogy ismered Todicăt, az orvost? – szögezte nekem a kérdést civakodó hangon Bărdaşu.

– Kicsodát?

– Todicăt, az állatorvost, a legjelesebb és legkedvesebb állatorvost az állatorvosok között? Tudd meg, hogy Violeta sohasem szeretett, én meg nem kamelom a betolakodókat.

Lassacskán rájöttem, mi is történt vele. Míg távol voltam, meglátogatták a szülei, „Todică doktor úr hozta el őket". Egykori iskolatársam elvégezte az állatorvosit, „s ez a csodálatos orvos most az én falumban dolgozik" – közölte velem Bărdaşu; kocsija is van, s feleségül vette Violetát; az asszony a földrajzot végzi a levelező karon. Úristen, gondoltam, amikor a domborzati viszonyokat tanítja, eszébe jutnak-e majd a pipacsos mezők, a mezőknek az érzékeinkbe hatoló illata vagy a ránk zúduló eső, miközben – illúzióktól megrészegedett kóborlás után – összeölelkezve ülünk egy tölgy alatt? Bărdaşu apja a fejőstehenek gondozója volt, s kisebb szívességeket tett az orvosnak; amikor Todică megtudta, hogy az öreg fia építész, örömmel

vállalkozott, hogy „elfurikázza az öregeket" a fiukhoz. Amikor Todică megtudta Bărdaşutól, hogy „nemrégiben ide költözött egy Cremene nevű történelemtanár", tovább kérdezősködött, majd amikor megbizonyosodott róla, hogy szó sem lehet másvalakiről, óvatosságra intette Catrint, nehogy valami bajba keverjem, ő ugyanis még az iskolából ismer engem:

– Állandóan megbüntették kihágásokért s téves politikai magatartásáért; hogy a jelleméről ne is beszéljek; megpróbálta levenni a lábáról Violetát, megígérte neki, hogy feleségül veszi, s közben még arra sem volt képes, hogy egy ruhaanyagot vegyen neki; ráadásul akkor már jegyesek voltunk; apám már összegyűjtötte nekünk a pénzt kocsira; Violeta szülei persze akkor sem egyeztek volna bele a házasságba, ha a fejüket veszik; Violeta mindent elmondott nekem még akkor, amikor a fölvételire készültem, s ez is csak azt bizonyítja, hogy nem szerette.

Miközben akaratlanul végigsiklottam a Bărdaşuhoz kapcsolódó emlékeimen, nem is tudom, hányadszor tettem föl magamnak a kérdést: milyen belső mozgatók serkentették a velem kapcsolatos ellenérzéseit; visszafogta ugyan őket, de nem födte el teljesen, még akkor sem, amikor a körülmények kényszere folytán be akarta bizonyítani nekem, hogy a *bardtom,* s úgy használta ezt a szót, mint valami vezérmotívumot. Szavaiból kiéreztem, pillantásából kiolvastam az erőfeszítést, mellyel irigységét, megmagyarázhatatlan dühét, velem szemben föltámadó indulatát leplezi, jóllehet a Violeta- és Todică-ügyet leszámítva – s ez régen volt, és semmiféle következménnyel nem járt a házasságukra – sohasem volt okunk arra, hogy eltávolodjunk egymástól, sohasem jutottunk el az érzelmi villongásokig; a szülei és az állatorvos közötti viszony pedig nem vállhatott összeegyeztethetetlenné érzelmi kötelékünkkel. Inkább úgy

gondolom, hogy képtelen volt az önzetlenségre és az odaadásra, képmutatás és kisebbségi érzés marcangolta, mindazonáltal megpróbált más pózban tetszelegni. Mara elbeszélése bizonyos értelemben igazolta föltevéseimet.

– Miután összeveszett Liával – mesélte Mara –, kénytelen voltam elcserélni a lakásomat, hogy a nyomomat veszítse.

– Kivel veszett össze? – vágtam közbe meglepetten.

Mara is összerezzent, úgy látszik, megbánta, hogy kimondta ezt a nevet, s most vonakodott választ adni. Megismételtem a kérdést, s ez alól már nem tudott kibújni.

– Lia a barátnőm, egyetemi hallgató; nálam lakott.

– Mi a neve? – makacskodtam, fura föltevésektől ösztökélten, *Lia* igen sok név becézett alakja lehetett; néhány kollégája Cameliát is Liának szólította, ámbár a legtöbben *Meli*-nek hívták. – Tán csak nem *Gábor?* – vetettem oda vaktában, s Marának sikerült ellepleznie az árulkodó jelet: a tudatosan elhallgatott név kimondásától előidézett sokkot.

– Mi a jelentősége? Már nem emlékszem, csak annyit tudok, hogy én Liának szólítottam – lobbant föl, hogy aztán nyomban lecsillapodjék.

Megkértem, erőltesse meg az emlékezetét, mert érdekel ennek a diáklánynak a teljes neve; a lelkem mélyén azt reméltem, hogy megtudok valamit Cameliáról, ugyanakkor azonban jobb szerettem volna, ha másvalakiről van szó.

– Sajnálom, nem megy – válaszolta Mara –, nem tudom a másik nevét, s különben sincs semmi jelentősége; hívhatják Lia Popescunak, vagy Ionescunak, vagy Georgescunak. Csak azért említettem meg, mert hozzátartozik az általános műveltséghez, hogy az ember megtudja, miféle barátai vannak; Catrin tehát fölkeresett, s el akart vinni egy barátja műtermébe; tudta, hogy ezzel elcsábíthat...

– Hagyd már Catrint – szakítottam félbe –, legalább azt mondd meg, melyik karra járt a te titokzatos Liád.

Mara azonban már visszanyerte az önuralmát; elmúlt a kritikus pillanat, már nem fenyegette az önkéntelen vallomástétel veszélye, jóllehet éreztem, hogy eltitkol előlem valamit, s hogy közel, nagyon közel jártam valamihez, ami közvetlenül érint, s amit sikerült elrejtenie előlem.

– Ne zaklass értelmetlen kérdésekkel – húzta le a redőnyt –, ha nem akarod meghallgatni a történetemet, el is mehetek; amióta megemlítettem Liát, egészen becsavarodtál, mintha valami varázsszót mondtam volna. Nincs hozzád semmi köze; épp előadásról jött haza, nem sokkal Catrin föltűnése után. Catrin részeg volt, s gondoltam, kikúrálom egy kávéval; otthagytam tehát őket, még nem ismerték egymást.

Nem értettem, miért nem akarja kielégíteni szerény kíváncsiságomat, miért titkolja el annak az egyetemista lánynak a nevét, de hagytam, hadd adja elő az ügyet, ahogyan jónak látja; s ő különösebb lelkesedés nélkül folytatta is:

– Kihallatszott valamennyire a konyhába a vita, Catrin azonban gyors beszédű, úgyhogy nem sokat lehetett érteni belőle; vagyis nem tudom, min kaptak össze; csak annyit tudok, hogy a lány adott pillanatban így minősítette: „Úgy beszél, mint egy sznob, s Don Juannak képzeli magát"; amikor pedig beléptem, ezt mondta: „Mennem kell, értekezletem van", s mire észbe kaptam volna, már kint volt a lépcsőházban.

Bărdașu szerette, ha megcsodálják a kifejezési készségét, de a föltűnési viszketegsége a *Forma és Design* tanszékre kerülése előtt még nem volt szembeszökő. Azután is „barátok" maradtunk, hogy összekülönböztünk a Todică iránt érzett hódolata miatt; sohasem vetettem a szemére az esti kirohanását, ő pedig úgy tett, mint aki nem emlékszik az ügyre. Elhallgattam bizarr

terveit, „az-egyetlen-pilléren-nyugvó-épületekről" vagy a „szoborcsoportokról", meghallgattam a támogatásukra fölhozott részleteket és érveket; aztán megkérdezte, mi a véleményem róla; fölhevültségét figyelembe kellett vennem, tehát ezt mondtam:

– Szívesen beásod magad a szakirodalomba, s így minden esélyed megvan rá, hogy az egyetemre kerülj.

Erre megnyilatkozott:

– Le vagyok maradva a kultúrfinomságok tekintetében; a szakiskolában nem volt szükségem rá; az esti gimnázium sem segített közelebb hozzá; ettől a simítódeszkás munkától meg örökké fáradt vagyok – mondta, s az arckifejezésemet leste; természetesen viselkedtem, tehát folytatta: – Az egyetemen, míg hozzá nem idomultam a nagyvárosi élethez, szellemi hátrányban voltam az első két esztendőben, mert azután átadtam magamat a szakmai vetélkedésnek és pezsgésnek – mondta, s a szemembe nézett; én bólintottam, ő pedig meg volt elégedve.

Körülbelül egy évvel az elköltözésem után – néhányszor közben is meglátogatott: szombaton délután érkezett és hétfőn reggel indult vissza – fölkeresett a tanszéken. Épp nem volt előadásom, s kimentünk a városba. Először is az antikváriumba cipeltem el:

– Félretettem néhány könyvet; aztán leülünk, s dumálunk egyet.

Az üzletben összefutott egy volt tanárával:

– Micsoda véletlen – viszonozta a köszönését a tanár, s megszorította a kezét –, épp most gondoltam arra, hogy sehol sem találkozom egykori tanítványaimmal, nem tudom, hol keressem őket; már rég szeretnék tanársegédet választani közülük; magára jól emlékszem, a legjobbak között volt, ha nem csalódom.

A tanár elmesélte, hogy – családi okokból – nemrég helyeztette át magát ide, s most igyekszik megszilárdítani a helyzetét a tanszéken; a *Formatörténet* miatt nem fáj a feje, a *Design* azonban csúszik ki a kezéből, de azt akarja, hogy mindkét diszciplína az övé maradjon, noha néhány év múlva nyugdíjba megy. A legjobb megoldásnak az látszott, ha kerít egy tanársegédet, akire számíthat, s aki megtarthatja az ő előadásait is, persze azokat is csak szemináriumi óradíjért; így aztán Bărdaşu rövidesen versenyvizsgát tett, s elnyerte az állást.

– Megkérdeztem Catrint – folytatta Mara –, min vesztek össze. „Ó, nem gondoltam, hogy ennyire elragadó!" – tört ki válaszképpen. – „A Szépség Istennőjének minden oka megvolna rá, hogy irigye legyen"; megkértem, igya meg a kávéját, és menjen el, de nem tudott magához térni az eksztázisból: „Istenemre, isteni, de vajon miért jássza meg a mimózát?" „Mert komoly nő; házas, s nem szereti a faragatlan tuskókat" – válaszoltam. „Nem voltam faragatlan; csak annyit mondtam neki, hogy elragadó, csábító és hódító, de nem az én esetem." „Valószínűleg semmi szüksége sem volt a véleményedre." „Lehetséges – hagyta rám –, de én úgy akartam bánni vele, mint egy ladyvel, még akkor is, ha csak az első gimnáziumot járta ki." „Utolsó éves egyetemi hallgató" – mondtam bosszúsan. „Annál inkább – adta a nagyot –, ki látott még ilyen ámulatraméltóan szép utolsó éves egyetemi hallgatót, aki ráadásul férjezett is, s aki olyan rátarti, amilyennek ő látszani szeretne?" Fölszólítottam, hogy menjen el, s nagy noszogatás után el is ment.

– Mit mondtál, hogy hívják? – kérdeztem, a hallott részletektől izgatottan.

– Már mondtam, mi az ördögöt akarsz még; már te is kezded? – ripakodott rám.

– Miféle Lia? – próbáltam szaván fogni.

– Hát ez számít? Nem az, ami velem történt? – sikerült megzavarnia.

– Csak azt mondd meg, milyen karra járt – tettem egy utolsó kísérletet.

– Nem hozzátok – vetette oda kedvetlenül.

Fölösleges volt tovább erősködnöm, s abbahagytam a faggatását; nem a makacssága ábrándított ki, hanem hétköznapivá válása, mellyel rácáfolt valamennyi előföltevésemre, hiszen meg voltam győződve róla, hogy nevet szerez magának a humán tudományok területén, tőrőlmetszett értelmiségivé, szabadgondolkodóvá, személyiséggé válik; azzá válik valamilyen szakterületen, de semmiképpen sem a pelenkák vagy a konyha területén; beletörődötten ezt mondtam:

– Jól van, Bogáncs, mondd el, amit akarsz.

Növényi becenevével sem sikerült elragadtatnom.

– Nagyjából befejeztem; azt akartam, hogy tudd, kivel volt dolgom ezekben az években; miután megszüntették a könyvtárosi állásomat is, elmentem a városból egy időre; azóta először épp ma voltam ott, hogy összeszedjem a fiókokban maradt holmimat; ez ott maradt, s én nem dobtam ki; arra gondoltam, neked adom, olvasd el; megtudhatod belőlük, mi minden jut eszébe egy férfinak, ha meggárgyul; ahogyan Bărdașu írja, amikor idiótának, éretlen tacskónak nevez. Még ha az vagyok is, nem értem, miért vádol azzal, hogy elhagytam, hiszen én nem ígértem neki semmit, s nem is kértem tőle semmit; barátságunkat barátságnak, és nem szerelemnek tekintettem.

Utolsó szavaival egyidőben Mara átnyújtott néhány géppel írott, hét-nyolc lap hosszúságú levelet. Értetlenül néztem őket, s közben éreztem, hogyan tekergőznek bennem az emlékek kígyói; fájdalmasan martak belém Camelia szavai: „...megszólalásig hasonlít rád, s én szeretni fogom őt, téged pedig vi-

lágéletemben megvetlek." Arra gondoltam, hogy nincs jogom elítélni Marát. Alapjában véve megérdemelt egy szemernyi tiszteletet, ha másért nem, hát azért, mert volt bátorsága, hogy egyedül nevelje a porontyát, s fütyül rá, mit mondanak az emberek, s hogy némaságba burkolja annak a férfinak a nevét, aki kihasználta pillanatnyi gyöngeségét. Camelia semmivel sincs jobb helyzetben, s bármennyire szeretném is tisztára mosni magam mások s önmagam szemében, bűnös vagyok vele szemben, a „fiammal" szemben, aki iránt még semmit sem érzek, nem buzog a véremben az ő hívása; a vele kapcsolatos hír fölkavar, s nem ébreszt bennem atyai érzéseket.

– Remélem, nem most akarod elolvasni – mondta gúnyosan Mara, aki észrevette, hogy nem túlságosan érdeklődöm Bărdaşu leveleinek tartalma iránt.

– Látom, nem neked küldték – mondtam közömbösen, futó pillantást vetve a kezdetükre; valamennyi a *Cora* megszólítással kezdődött.

– Elfelejtettem megmondani – folytatta megvetően Mara –, hogy a barátod kezdetben keményen rám hajtott: afféle repedt sarkúnak nézett, akit akkor fektet le, amikor kedve szottyan; amikor aztán rájött, hogy ez nem *megy*, a *Mitológiai Kislexikon*-hoz folyamodott – gyöngéje a lexikon –, s Démétér istennő és Zeusz lányának rangjára emelt: „Cora, szűzem, ha majd a rét virágait szeded, én óvlak meg attól, hogy Plutó elraboljon" – szavalta az önkívületi kedvesség pillanataiban, s elmondott mindent, amit csak a legendából tudott; hogyan nyílt meg a föld, s hogyan nyelte el Corát; hogyan vett az a szájába egy gránátalmamagot, s hogyan került az árnyak birodalmába, hogy aztán az anyja közbenjárására föloldassék ez alól, s a tavasz érkezésétől fogva hat hónapot tölthessen a fényben...

– Tehát te vagy Bărdaşu „beteljesülésének reménye"? – kér-

deztem, s ha lelkileg nem érintett is a dolog, önérzetemben éreztem sértve magam: „Hát nem hallottad? Kinevetett, elhagyott a hülyéje, a nyeszlettje."

– Ugyan; tragikomédia az egész; Bărdaşu aztán igazán nem a nagy szenvedélyek embere – tisztázta magát Mara, én pedig, a fölfedezéstől izgatottan, fennhangon olvasni kezdtem.

– „Szűz Cora (annak hittelek), minden férfinak át kell esnie az ostobaság korszakán. Az ostoba férfit el kell hagyni egy időre, míg visszazökken a rendes kerékvágásba. Az ostobaság időszaka abszurd, sajgó, gyötrő és megvesztegethető. A hirtelen ostobává váló nő hisztérikus és roppant veszélyes. Jóllehet remélem, nem hibbantam meg egyik percről a másikra, úgy rémlik, belesodródtam ebbe az állapotba, s ilyenként fogok cselekedni. Az ostobaság állapotában a cselekvésnek, az ésszerűnek, a természetesnek nincsen helye: minden a nevetségességbe és a cinizmusba torkollik. A meggárgyult emberrel szemben mindig tehetetlenséget érzünk, s a lét képtelenségének érzése jár át bennünket! Igen! Eszembe jutott egy költeményem: »Terebélyesednek, egyre terebélyesednek a képtelenségek«." Nocsak, most tudom meg, s meg kell támasztanom az állam, hogy le ne essék, hogy Bărdaşu verset is ír – jegyeztem meg; Mara türelmetlen mozdulatot tett, mint aki indulni akar.

– Sok mindent tudsz még meg – mondta –, de kérlek, a távollétemben olvasd el; semmi kedvem elviselni az együgyűségeit; de ez még megjárja; a helyesírását meg a szórendjét figyeld; „minden a nevetségességbe és a cinizmusba torkollik", ahogyan ő írta.

Ügyet sem vetve rá, folytattam:

– „Az ostobaság tehát nem tartozik hozzá a személyiség rejtett lényegéhez, kimondhatatlan és titkos működési elvéhez; nem szakadatlan és természetes állapota az embernek; nem.

Gyermekem! Reménységem! Hisz ismered az aforizmámat: »Intelligens emberek között nem történhetnek tragédiák«." Tehát aforizmákat is elkövet! – tettem hozzá a magamét, majd folytattam: – „De teljesen megzavar az a megátalkodottság, keménység, amellyel megkérdőjelezed, összezúzod, ostorozod, védelmezed magad, belemenekülsz a jelentéktelenségbe, a banálisba, a lényegtelenbe és aljasba..."

– Hagyd abba, kérlek, ne *ostorozz* te is – szakított félbe Mara; mindazonáltal folytattam:

– „Ah! Mennyi meggondolatlan és alpári cselekedetre ragadtatja az embert az ostobaság! Gyilkosság, prostitúció, gyengeelméjűség. A hibbant legfőbb jellemzője az embertársaival és a világgal szembeni érzéketlenség, a förtelmes önzés, a mazochista kegyetlenség, mely semmire és senkire sincs tekintettel."

– Tényleg nem akarod abbahagyni? – szakított félbe újból Mara.

– Várj csak, most jön a java – makacskodtam, s átugrottam néhány bekezdést. – „Ha igazából szerettél volna, *én lehettem volna a jövőd*. S azt hiszem, megérte volna, hogy törd magad érte egy kicsit, még ha csak az anyagi előnyökért teszed is... én pedig nem zavartalak volna többé a szentimentalizmusommal, a romantikusságommal, a vívódásaimmal, vagyis azzal, ami – szerinted – híján van a férfiasságnak és a férfiúi méltóságnak. Ah! Szörnyen tévedsz. Ne feledd köznapi énedet: TYÚK. A szerelem azonban fölötte áll mindezeknek. Nem csupán szexuálisan szerettelek, hanem a lelkem legmélyéig ragaszkodtam hozzád, talán egyszer s mindenkorra, te azonban minden erőddel védekeztél, óvtad magad, s épp ez volt az, ami olykor annyira fölizzított, hogy akkora kockázatot vállaltam, mint egy kobraszelídítő. Ha valóban ostoba volnál, megértenélek; ez pe-

dig be fog bizonyosodni, te magad fogod bebizonyítani jövőbeni eszetlen és hívságos cselekedeteiddel, föltéve, hogy nem ismertél meg *mást* is, mert az emberi létezésnek ez a MÁSSÁGA alkotta meg az EMBERISÉGET, emelte ki az embert a nyájból, az állati állapotból! Logikám és érveim azonban illuzórikusak a női ostobasággal és hisztériával szemben. MILYEN JOGON ÍTÉLSZ BOLDOGTALANSÁGRA, KÉTSÉGBEESÉSRE, KESERŰSÉGRE ÉS HALÁLRA? KÉPES LESZEL-E SZÁMOT ADNI AZ ORSZÁG MŰVÉSZI LELKIISMERETE ÉS A TULAJDON LELKIISMERETED ELŐTT, AMIÉRT HALÁLRA ÍTÉLTÉL?"

– Cremene elvtárs – mondta ünnepélyesen Mara, útra készen –, ha meg akarsz szabadulni tőlem, miért nem mondod meg a szemembe? Bocsáss meg, hogy zavartalak.

– Ne rohanj, Bogáncs – tartottam vissza –, az ördögbe, hát nem érted a tréfát? Hisz te adtad ide eme *remekeket.*

– De megkértelek, hogy máskor olvasd el őket.

– Jól van, legyen, csak gyere, ülj már vissza, gyújts rá még egy cigarettára, s ne légy már ilyen izgága.

Miközben beszéltem, végigszaladtam egy újabb bekezdésen: azzal fenyegetőzött, hogy sokszorosíttatja a levelet, és szétküldi a barátainak és az ismerőseinek – itt fölsorolt néhány jó nevű szobrászt, festőt, írót –, ,,hogy megtudják, ki vagy; hiszen az csak nyilvánvaló, hogy nemes és nagylelkű lelkületed zavarba ejti majd a kritikusokat és művészettörténészeket, s ha te NEM ÉRTED IS MEG, HOGY A TE GYÖNGEELMÉJŰSÉGED ÉS OSTOBASÁGOD SODORT A HALÁLBA, ők meg fogják érteni, hogy halálos sebet kaptam tőled, hogy gyilkos méreggel öntöttél szembe. Hogyan fogod érezni magad, ha megtudod, hogy öntudatlanul bár, de gyilkos vagy, s hiába mentegeted naivul és leleményesen magad; hát azt hiszed, tökéletes

bűntényt hajtottál végre? Miért képzeled azt, hogy ami számodra természetesnek tetszik, s te értetlenül, mi több, tiltakozva, megbántottan állsz előtte, az egy sereg érzékeny és okos ember – itt ismét néhány név következett – számára nem aljasságnak és bestialitásnak rémlik? Egyetlen szavadba kerül, és néhány hónapon belül a férjed vagyok; akkor meg honnan ez az atavisztikus szorongás és félelem velem szemben. Egyetlen pillantás, egyetlen kézszorítás, és én lennék a világ legbuzgóbb és legszeretőbb férje. Te vagy az én nagy szerelmem, s én nem röstellem ezt bevallani. Miért nem hiszed el ezt nekem most, míg eleven vagyok, míg buzog bennem az erő és a vágy, hogy a te oldaladon alkothassak? Ha ostoba liba lettél volna, azt hiszed, ennyire körüludvarollak, ennyit locsogok? Én azonban nem kívánlak meggyőzni, én csak azt szeretném, hogy írásos nyoma maradjon a tényeknek, az idő úgyis fölszínre hozza majd a részleteket. De akkor már késő lesz; simogatásod és beletörődésed megkeseredik, ízetlenné válik; kiszolgáltattatik a banalitásnak és a hívságnak. Hát nem kaptál tőlem ajándékba egy öngyújtót, jól meghatározott céllal? Bármennyire erőlteted és játszod a közönyöset, az idő vasfoga s az élet semmisége és aljassága arra kényszerít majd, hogy állandóan fölrémlődjék előtted egy nagy lélek, aki szeretett, szerelmes volt beléd, s többre tartott, mint tulajdon életét és műveit. Hát nem érdemelte volna meg, hogy lelkesítsd és férfierőt önts belé, hogy halhatatlan szobrokat emeljen; de te ehelyett elhomályosítottad a lelkét és az elméjét, elragadtad az erejét és a lendületét, elraboltad tőle az élet és az alkotás örömét, ledöntötted élete célját és értelmét, besároztad és eldobtad magadtól a szerelmét! És mégis, bizakodva, szerelmesen és gyöngédségtől telten várok rád, borzongó és kitörő lelkesedéssel; életem legnagyobb boldogsága az volna, ha megpillantanál, és némán megcsókolnál..."

– Csak nem hagyod abba a levél olvasását? – kérdezte ingerülten Mara, miközben cigarettára gyújtott.

Ott hagytam a széthajtott lapokat az asztalon, a Camelia írását tartalmazó ív mellett: Úristen, gondoltam, hát én is ilyen nevetséges voltam? Vajon Camelia tettette magát, megjátszotta a szerelmet? És csak most, ennek a *Ion*-nak a megjelenése után – akit csak azért keresztelt erre a névre, mert nem akart hangzatos nevekkel bíbelődni –, most döbbent csak rá, hogy egész életében meg fog vetni?

– Nem kívánom, hogy ítélkezz Bărdaşu fölött, s azt sem, hogy ne barátkozz vele többé – mondta Mara –, csak azt akartam közölni veled, milyen kapcsolatba kerültünk. Voltaképpen hálásnak kell lennem: tőle tudtam meg pontosan, hogy mivel foglalkozol, hol vagy, mikor *emeltek ki;* neki köszönhetően ismerkedtem meg egy csomó fontos személyiséggel.

Miután a tanszékre került Bărdaşut mintha a föld nyelte volna el; igaz, én sem kerestem őt, de számítottam rá, reméltem, hogy egy szép napon föltűnik valami ürüggyel; néhány év telt el ezzel a várakozással; nem tudtam, hogy megnősült, hogy született egy gyermeke – egy kislány –; s legnagyobb meglepetésemre, nem sokkal azután, hogy *pártmunkássá léptettek elő,* megjelent az irodámban; *belépőt* kért, s *önözött.* Elnevettem magam:

– Mi ütött beléd, Catrinus?

– Hát most, hogy itt vagy...

– S aztán? Ahogy Engels mondta: „Bátorság, az ördögbe!... Ki az ördöggel tegeződik, s hozzá hű marad, / Holmi ebfajzattól ne féljen az!"

Megkért, szóljak-az-érdekében-egy-jó-szót – nincs lakása, s „útban van a második".

– Ki van útban? – kérdeztem.

– A második gyermek; van egy kislányom, nem tudtad? – aztán „önbírálatot" gyakorolt, mentegetőzött, hogy nem tudott értesíteni, hogy jöjjek el a lagzira. – Szűk családi körben tartottuk meg.

Közölte továbbá, hogy „a feleségem egy bájos és türelmes lady", most végzi a pszichológiát; eddig nem csinált gondot a dolgokból, a gyermeket az apósáék nevelték, „kettővel azonban nehezebb lesz". „Az-én-jó-szómra" már nem volt szükség; amikor megérdeklődtem, mi a helyzet a kérvényével, megtudtam, hogy kiutaltak neki egy kétszobás lakást.

– Értsünk szót – mondta Mara –, csakis azért kerestelek föl, hogy megmondjam, milyen helyzetbe kerültem, s hogy közöljem veled, miért hoztam szóba a nevedet, amikor az *elsőtitkár*-elvtárssal beszéltem. Nem tudtam, hogy ilyen hamar a tudomásodra jut, s azt akartam, hogy tudj róla, ha rákérdeznek. Azt hiszem, ő megértett; mindenesetre nagyobb figyelemmel hallgatott végig, mint te. Természetesen nem mondtam meg neki – nem lett volna értelme –, miféle bonyodalmakba keveredtem Bărdaşuval vagy Ciurdăreanuval; pusztán arra kértem, segítsen hozzá egy némiképpen a végzettségemnek megfelelő álláshoz. Nem tudom, miért, de ahol csak megpróbálkoztam, amint megemlítettem a gyereket, úgy néztek rám, mint valami feslett nőszemélyre, abbahagyták az érdeklődő kérdezősködést, s tehetetlen vállvonogatással mutattak ajtót; az *elsőtitkár* nem ezt tette, noha amikor meghallotta a nevedet, homályos célzást tett: „Ha *ismer*, miért nem ő jött be hozzám, hogy *protekciót* szerezzen?" De aztán megígérte, hogy *megoldja* az ügyemet: „Az alkotmány biztosítja a munkához való jogot, Pospaiu elvtársnő; kap állást, legyen nyugodt." Szeretnélek megkérni, mondd meg neki, ha alkalom adódik, hogy *meg fogok felelni;* nehogy azt képzelje, hogy valami langyosat, könnyűt, kényel-

meset hajhászok. De kedvesnővér sem akarok lenni a kórházban.

Fölállt, s elnyomta utolsó cigarettáját a hamutartó peremén.

– Várj egy kicsit – tartóztattam –, mióta tudod, hogy itt dolgozom?

– Amióta kiemeltek – mondta a lehető legtermészetesebb arccal, majd hozzátette: – Catrin mindenről értesített; tudtam, mennyire becsülnek a diákjaid, milyen igényes vagy a vizsgáidon, hogy jössz ki a kollégáiddal, s végül, hogy itt mivel foglalkozol...

– S eddig miért nem kerestél föl?

– Semmi okom nem volt rá, s most sem zavartalak volna, ha nem követem el azt az ostobaságot, hogy megemlítem a nevedet az *elsőtitkár*-elvtársnak.

– Ostobaságot?

– Nem kellett volna belekevernem téged a bajaimba.

– S mielőtt bajba keveredtél, miért nem akartál látni?

– Te tán akartál? Tán megüzented, hova neveztek ki?

– Te mégis megtudtad.

– Véletlenül.

– Mikor született a gyerek?

– Májusban: azaz januárban – tétovázott Mara.

– Mikor? – kérdeztem csodálkozva.

– Miért akarsz megint kifaggatni olyasmiről, ami csak rám tartozik? – vágott vissza.

– Miért jöttél zavarba?

– Egyáltalán nem jöttem zavarba.

– Összekavartad a májust a januárral – vetettem a szemére ostobán, jóllehet minden szándékosság nélkül.

– Januári, ember; januárban született. Októberben veszítettem el az állásomat, s elutaztam Reșițára, a testvéremhez; azt

reméltem, hogy ott álláshoz jutok; de hallani sem akartak a szociológiáról. Volt egy kis félretett pénzem, s ezért úgy gondoltam, csavargással töltöm el az őszt. Decemberben meglátogattam Liát – Predealba nevezték ki, s ő áthelyeztette magát egy közeli faluba. Májusig nála maradtam; januárban azonban megszületett a gyermek. Vele tértem vissza, de mivel nem voltam férjnél, sokkal kisebb esélyem volt rá, hogy ismét állásba kerüljek.

– Tavaly október óta nem dolgozol?

– De igen, néhány hónapot, nyáron; laboráns voltam egy állami gazdaságban, pontosabban, laboránsi állást foglaltam el, mert gépeléstől a cukorrépa begyűjtéséig mindent csináltam; aztán az ő létszámkeretüket is körülmetélték, s mivel én voltam a legfrissebb alkalmazott, ráadásul nem volt szakképesítésem sem, volt viszont egy gyermekem, akiről senki-sem-tudja-kicsinálta, én voltam a *leépítettek* listavezetője.

– De hát a gyerekkel hogyan boldogultál? Most például kinél hagytad?

– Bölcsődében. Reggel bevittem, munka után érte mentem.

Rajta felejtettem a pillantásomat, s bűnösnek, megalázottnak, tehetetlennek éreztem magam. Az ő arcán azonban nyugalom, magabiztosság, fölény honolt; tiszteletet parancsolt, kihívó volt, és elégedett.

7

Mara olyan arccal távozott, mint egy tábornok, aki azért jött, hogy ellenőrizze a hadállásait, s kifürkéssze katonái lelkiállapotát a várható csata megkezdése előtt, de nem árulja el támadási szándékát. Nem adta meg sem a címét, s nem mondta sem azt, hogy visszajön, sem azt, hogy hol találhatom meg szükség esetén; egyszerűen kiment. A nyomában végtelen kérdéssorok és kétségek rohantak meg, s mindig ugyanabba az örvénylő rögeszmébe rántottak bele: nem tudom, hogy bűnbe kever-e vagy tisztáz-e a „fiam, Ion", aki váratlanul a világra jött, s aki „megszólalásig hasonlít rám"; annyi bizonyos, hogy egyelőre teljes értetlenséggel tölt el. Ezzel párhuzamosan, a maga kicsinyességében, Mara és a porontya is helyet követel magának; mintegy fölszólít, hogy közöljem az *elsőtitkár*-elvtárssal, hogy ő, Mara „megfelel". Nem értem, hogyan történhetett, hogy a Cameliától kapott hírrel egyidőben keresett föl; föltételezem, hogy ezt a véletlent előre megtervezték. De ahhoz, hogy előre megtervezhesse, Marának sejtelme kellett hogy legyen Camelia soráról s a levélke postázásáról. Ezek szerint arra számított, hogy érzelmi válságba kerülök, ha egy újabb szerelemgyerekkel megáldott anyával találom szembe magamat; ugyanakkor bűnösnek is tart a gyermek létezésében. Holott erről szó sem lehet; ha szigorúbb számvetést végzek, én sem lehetek biztos az „apaságomban". Főképp azonban nem érzem, érzelmileg közömbösen hagy; egyszerűen csak bosszant. Másrészről Mara tagadta, hogy „elvszerűtlen kapcsolatban" lett volna Bărdaşuval, ugyanakkor megőrizte a leveleit, ezeket a zápor duzzasztotta csermelyeket, melyek folytukban agyagos iszapot sodornak magukkal, elpusztítva az útjukba kerülő füvet s az apró élőlé-

nyeket. Nézem a sűrűn gépelt sorokat, s elkedvetlenedem; nem ostoba tartalmuk váltja ki belőlem ezt az érzést, hanem a nevetségesség, melybe belesodornak: végtére is miben különbözik az én helyzetem az övétől? Catrin és Mara között hozzávetőlegesen ugyanakkora a korkülönbség, mint közöttem és Camelia között; arról van szó, hogy mindketten kamaszosan, végítéletszerűen begerjedtünk, s úgy is viselkedtünk, mint a kölykök, jóllehet jócskán túl vagyunk negyedik évtizedünk felén, Catrin már közelebb is jár a negyvenhez; akárhogy is, több van mögöttünk, mint előttünk, ha számba vesszük lehetséges életéveinket, számolva az átlagéletkor növekedésével, s persze kiiktatva az infarktus esélyét; az infarktusét, mely senkit sem lepne meg, olyan gyakorivá vált az utóbbi időben; hogy a „partnernőink" meglepetésének elmaradásáról ne is tegyek említést, hiszen ők tíz-tizenkét évvel fiatalabbak nálunk. Aztán megállapítom, hogy erkölcsi szempontból sem különbözünk; annyi az egész, hogy én agglegény vagyok, míg Bărdaşu nem az. Ezzel szemben Camelia papíron férjezett; az a körülmény, hogy csak néhány hónapig élt együtt a férjével, nem mentesít engem a „felelősség" alól; épp ellenkezőleg: nekem kellett volna *segítenem* őt, arra kellett volna biztatnom, hogy állítsa helyre a családi harmóniát stb. Képtelen voltam megtenni, nem akartam megtenni; örvendtem érzései állhatatlanságának; megilletnek tehát a következmények is. Bărdaşu viszont „pater familias"; Marának ellenben nincsenek ilyen kötelezettségei. Kitették a szűrét? Kitették az enyémet is. Amikor azt kértem Cameliától, hogy „maradjunk együtt örökre", ő habozás nélkül ezt válaszolta: „Nem, kedvesem!", s a visszautasítás indoklása nem változtatott a végeredményen.

– Tönkretennélek – mondta –, s ezt nagyon sajnálnám; egy napon beleszeretnék valakibe, ahogyan beléd is szerelmes let-

tem; a férjemről is azt hittem, hogy szeretem; később megtudtam, hogy fogadást kötött egy barátjával, hogy meghódít; megneszelte, hogy élek-halok a virágokért, a versekért, a kedvességért, s ezzel teljesen levett a lábamról, s a végén beleegyezésemet adtam a házasságunkhoz. Csak azután jöttem rá, hogy üres, sivár, lelkiekben szegény, s mindent, amit írt nekem, könyvekből másolt ki, készen vette, megvásárolta, s aztán kimásolta a mondatokat és az előre gyártott érzéseket: egyik barátja különböző alkalmakra szóló szövegeket fabrikált, s ő egy esztendőn át adta neki cserébe az ebédjegyét; akkor még egyetemista volt; a virágokat sokszor a temetőből lopta, a sírhantokról, ahova kirakosgatták.

– Én nem kötöttem fogadást... – hebegtem meglepetten, elképedten.

– Nem, kedvesem; hiszek a szerelmedben, érzem, s fáj ez az egész; de inkább most sírok, mint hogy később szánjalak.

„Szűz Corám – írta Bărdaşu Marának –, ha valaki másra vágysz, ne feledd, hogy a bárok, a tánc, az epekedés, a hosszú és gyöngéd pillantások s a szavak mind laposssá, fölöslegessé, ingerlővé válnak, mert partnered szellemi hozománya egyszer majd kiapad, s a fölhalmozódó unalomnak és elégedetlenségnek adja át a helyét; a testi vágy időszaka után a lélek elhervad, s bezártságában a fölszabadulást sóvárogja majd. Menekülésed és bezárkózásod, mely most a világ legkellemesebb és legkényelmesebb, legpihentetőbb és legkielégítőbb dolgának tetszik, nem fog megóvni a lelki stressztől, attól az idegfeszültségtől, melyet az én gyávaságom és habozásom is táplál, vagyis az, ami aláásta és dühre gerjesztette tudattalanodat: a bűntudatod tárgyiasult, rögeszmévé vált, s most megpróbál kitörni. Ezek az élmények túlságosan hevesek voltak, túlontúl igénybe vettek, ha számításba vesszük intellektuális és érzelmi éretlenségé-

det, a rendelkezésedre álló lelkierőt, s mindezt összevetjük a társadalmi-erkölcsi elvárásokkal; mindez teljesen fölemésztett, s mind szellemi, mind lelki, főképpen azonban testi értelemben kegyetlenül fölmorzsolta az idegrendszeredet – hiszen én nem tartottalak buta libának, de állítom, hogy még mindig ösztöneid és éretlen érzelemvilágod vezérelnek. Az űr, a lelki és érzelmi törés főleg amiatt következett be, hogy kiruccanásunknak nem voltak távlatai; ez ültette el benned azt a meggyőződést, hogy nem jelenthetek számodra élhető, kényelmes, birtokolható eszményt; azt, amit szerettél volna azonnal és föltétel nélkül megteremteni a magad számára; lidércnyomásszerűen ismételgetted, hogy sohasem lesz bátorságom ahhoz, hogy kitörjek, s együtt maradjunk. Nem kívánhatod magadnak azt a luxust, hogy szenvedjél a szerelemtől – ez egyike az emberi faj legkifinomultabb titkainak –; a fajfenntartás ösztönének a természet szerint nincs szüksége a szenvedésre; a nők azonnal és minden föltétel nélkül partnert kell hogy kerítsenek maguknak; nem maliciózusan mondom ezt, de így van, s e tekintetben szigorúan determináltak vagyunk biológiailag! Ezek a feszültségek és idegi pulzációk neurózishoz, szorongáshoz és ingerültséghez vezetnek, továbbá AHHOZ A TÜRELMETLENSÉGHEZ, AMELY EGY CSAPÁSRA AKAR MEGOLDANI MINDENT, ÉS MINDENT ELDÖNTŐ, VISSZAVONHATATLAN, KÍMÉLETLEN ÉS MEGMÁSÍTHATATLAN HATÁROZATOKAT AKAR HOZNI. Remélem, hogy a lelki megrázkódtatás, melyet az okozott, hogy elhagytál, egyszer s mindenkorra kigyógyít a gyávaságomból, melyért drágán, túlságosan is drágán fizetek. S mindez azért van, mert racionális és narcisztikus alkat lévén, NEM ÉBREDTEM RÁ AZOKNAK AZ ÉRZÉSEKNEK A MÉLYSÉGÉRE, AMELYEK HOZZÁD KÖTNEK. Mindazonáltal remélem, hogy

nem fogok önkezemmel véget vetni az életemnek, ámbár megcsonkított, halálvágyó és halálérző lelkületem elutasít minden megoldást vagy vigaszt, pótszert vagy együttérzést; hevesen és teljes mértékben akarom megélni a lelki kínt..."

– Mit csinálsz, te nagyokos? – rontott be Rotaru. – Fölborzoltad a tollaidat, amióta a *főnök* magával vitt? Úgy hallottam, fölszámoltátok az EKÜ-t. Mi a fenét csináltak?

Míg beszélt, egészen az asztalomig jött, leült egy székre, s kíváncsian várakozott. Néhány szóban elmondtam neki, hogyan folytak le a csatározások, és sötétvörös arca, melyen mindig egy kis gúnyos mosoly derengett, mintha szembogarával együtt kitágult volna, hogy aztán fölkiáltson:

– A hülyéi! Hát ezért van értekezlet.

– Miféle értekezlet? – kérdeztem önkéntelenül.

Nem volt ideje válaszolni; megszólalt a belső telefon; fölvettem, s Stăncuţa hangja tudtomra adta, miszerint: „Cremene elvtárs? Tizenkettőkor legyen a nagyteremben."

– Mit gondolsz, meddig tart? – kérdezte Rotaru.

– Attól függ – válaszoltam anélkül, hogy valamire is gondoltam volna.

Rövid számítást végzett, majd mikor meggyőződött róla, hogy nem tarthat többet két-három óránál, „egy kis segítséget" kért tőlem:

– Ma délután részt kellene vennem egy vitán, az oktatás és a termelés összekapcsolásáról lesz szó, de hattól nyolcig előadásom van, nem szeretném kihagyni; nem mennél el helyettem erre a vitára?

– Nem! – mondtam gépiesen.

Műanyag kulcstartóra fölfűzött kulcsokat tartott a kezében; felém hajította.

– Ne öszvérkedj; az összekapcsolás kérdése téged is érint.

– Na és ha érint?
– Elmégy?
– Hová?
– A vitára, te ökör!
– Hol, kicsoda és kivel vitatkozik, te tuskó?
– Nálatok, a tanszéken; a tanarak, a pártalapszervezet és a diákszövetség.
– S mit vitatnak meg?
– Az oktatás összekapcsolását a...
– Hagyjuk ezt, uram – ahogy az *elsőtitkár*-elvtárs mondaná.
– Vigyázz, ötre van beütemezve.
– Az összekapcsolás?
– A vita, te!
– Miféle vita?
– Szólok a *főnöknek*, hogy te mégy.
– Miféle főnöknek?
– A mienknek; én nem jutok el az *elsőtitkárig*.
– Nincs is rád szüksége; nem szereti az opportunistákat.
– Azt a főnököt szeretném én látni, akinek nem tetszem.

Bosszantottuk, palira vettük egymást, de mindketten számítottunk a kölcsönös lojalitásra. Biztosra vette, hogy nem utasítom vissza, s ezért megpróbálta megmagyarázni, mit is kellene tennem:

– Leakasztasz nekik néhány konklúziót, vered a vasat a szerződések ügyében, hisz tudod, honnan fúj a szél.

– Azt akarod, hogy kérjem meg őket, vállalják el árendában a kukoricakapálást, ahelyett, hogy régészeti ásatásokat végeznének?

– A te dolgod, mit mondasz nekik; te felelsz érte.

– Te nyomortanya, te – förmedtem rá –, amikor azért harcoltam, hogy *összekapcsolásnak* tekintsék a *humán* karok esetén

ben a gyakorlótanítást, a tudományos köri tevékenységet vagy a levéltári kutatómunkát, a múzeumokban és a könyvtárakban végzett munkát vagy a diákok publikációit, te a fejemre másztál. Hát menj csak el te, mondd csak meg te a történészeknek, hogy létesítsenek termelési mikroműhelyeket; lehet, hogy a srófthekerők és a csavarok helyett puskaport fognak gyártani, nehogy hiányt szenvedjenek benne abban a háborúban, mely a konformizmus és a hülyeség ellen talán kétezerben ki fog törni.

Osztályon belül megvitattuk az *összekapcsolással* összefüggő kérdéseket, s Rotaru, aki megneszelte, hogy a minisztérium képviselője inkább pozitív vélekedéseket szeretne hallani a javasolt intézkedésekkel kapcsolatban – semmi esetre sem bírálatot és a finomítást szolgáló ötleteket –, megpróbálta elvenni az élét a fölszólalásomnak; megjegyeztem, hogy az *összekapcsolás* kérdését árnyaltabban kell szemügyre venni, a tanszékek profiljának a függvényében; továbbá, hogy a minisztérium ezt nem vette figyelembe, s egyszerűen megfeledkezett arról, hogy a „termelés", például a történészek számára, nem más, mint a kutatás, tudományos dolgozatok megírása, a források föltárása, a tanteremben végzett munka stb.

– Persze – mondta Rotaru – ezek is benne foglaltatnak az összekapcsolás kérdéskörében, nekünk azonban új formákat kell találnunk, melyek a termelőszövetkezetekkel kötött szerződések alapján lehetővé teszik számukra, hogy saját jövedelmük legyen.

– Szerződést kötünk az ásatásokon talált cserépdarabokra, vagy talán visszaadjuk a mezőgazdaságnak a dák erődítmények által elfoglalt földterületeket? – válaszoltam dühösen.

Tudtomra adták, hogy gondolkozzam el jobban az elhangzottakon, s én beletörődtem az egészbe. A minisztérium *intéz-*

kedésének véglegesített változatába azonban bekerült néhány „javaslatom", utólag tehát nem hagytam ki az alkalmat, hogy ezt Rotaru „orra alá dörzsöljem", s félig tréfásan, félig komolyan „szociáldemokrata" magatartással vádoltam meg.

– Ez miféle jegyzőkönyv? – kérdezte Rotaru, megpillantva az egyik levél szétszórt lapjait.

Gyorsan fölkaptam Camelia levelét, összehajtottam és zsebre vágtam, közben éreztem, hogy ijedten zakatol a szívem; Rotaru fölvette az egyik gépírásos lapot, melyen Bărdaşunak a Marához, vagyis Corához írt vallomásai voltak, s elfintorodó arccal olvasni kezdte:

– „Lényegében – olvasta fennhangon Rotaru – ebben áll az az egyhónapos erotomániás kielégülés, melyet én nem tudtam nyújtani neked, s ezért kezelsz most úgy, mint valami gyilkost, ezért tagadsz meg olyan megátalkodottan; etikailag makacsoltad meg magad, bevehetetlen és hajthatatlan önvédelmi rendszert építettél magad köré, s te ezt erkölcsösnek és lojálisnak tartod, s attól félsz, hogy el fogom rabolni pillanatnyi csöndednek és nyugalmadnak, lelki békédnek eme vívmányát; ezt az ellenem használt gyötrő- és érzéstelenítőszert. Rá kellett volna döbbennem, hogy KÉPTELEN LESZEL ELLENÁLLNI AZ INTIM RÁHATÁSOKNAK, DE A TÁRSADALMI ÉS ERKÖLCSI HATÁSOKNAK SEM; ha idejében s a megfelelő pillanatban cselekedtem volna, ma már talán örökre összekötöttük volna a sorsunkat; bocsásd meg, kérlek, a ragaszkodásomat; csak nagyon derűsen és nagyon szerelmesen tudok rád gondolni; tudom, hogy ez a vallomásom szorongással tölt el, s nevetségesnek tetszik előtted. De Cora, hát dezertálhatunk egy szerelemből, mert bárhogy tagadod is, a magad módján mégiscsak szerettél, különben: NEM MENEKÜLTÉL VOLNA EL, ÉRTED? Ha közömbös lettem volna számodra, nem

bújkálnál előlem, nem félnél a szemem elé kerülni, s nem nyomasztana az a beteges rögeszme, hogy szeretnélek megölni – ámbár sokan mondják, hogy megérdemelnéd! A kiábrándultság szét fogja marni és föl fogja emészteni a lelkedet..." Mi ez a lelki ömleny? – kérdezte Rotaru, és elfintorodott.

– Hát nem látod? – válaszoltam, s örvendtem, hogy elmenekítettem előle Camelia sorait.

– „Úristen! Micsoda feleséget faragtam volna belőled! – olvasta tovább emelt hangon, hamisan hangsúlyozva a mondatok tekervényes szórendjét. – Ha arra gondolok, mennyire szerettelek volna elegánsnak és előkelőnek látni, főképpen szoborcsoportjaim leleplezésekor; de az egészet elvitte az ördög! ÁGYŐ, ÉN NAGY SZERELMEM! A legfontosabb szakasz esett ki a szerelmünk történetéből: az erotika időszaka. Hiszen mondtam, a szerelemnek három kötelező érvényű stádiuma van: a meghittség, az erotika és a szexualitás. Ha ezek közül akár egy is hiányt szenved, a másik kettő föllázad. Én egyből az utolsó szakaszra szerettem volna rátérni, mert szerettelek volna megőrizni egy életre, de amikor a rend és a fokozatosság fölborul, akár az elzúgó áradat után, fölszínre kerül a lelki és érzelmi szemét, mindaz, amit a zavaros víz magával sodort. Ebből származik az egzaltáltság, a szerelem érzésének a sajátszerűsége, megismételhetetlensége, mely mindenen áttör és irracionálissá, abszurddá válik, a nevetségességet állítja előtérbe; s ebben az újrajátszhatatlan időszakban a jó tanács, a jó szándék, a szem fölnyitása, a magyarázatok, a bizonyítások és a valóságos dimenziók mind a visszautasítás, heves tagadás sorsára jutnak, s ekként fölismerhetetlenné válnak; az ésszerűnek és a dolgok értékének már nincs értelme, fölöttes jelentése, s elégséges megokolásuk is képtelenség. Minden fölöslegessé válik. Azt hiszem, most már érted, miért bombáztalak levelekkel, táviratokkal,

képeslapokkal és levelezőlapokkal stb.; föl akartam szívódni a tudattalanodban, biztos akartam lenni, hogy később bekövetkezik a törés, s az erotikus izzás után sérülést szenvedsz, s kínjaid borzalmasak lesznek. VILÁGÉLETEDBEN SAJNÁLNI FOGOD, S EZT MONDOD MAJD MAGADNAK: A FELESÉGE LEHETTEM VOLNA. Hogy miért? Mert én a jövőben tovább növekszem társadalmi, művészi, kulturális szinten..." Pfuj – köpött ki Rotaru, s kiejtette a kezéből a papírlapot –, ki fundálta ki ezt a csirkepiszkot?

– Egy szívbeteg ember – mondtam, de nem Bărdaşura gondoltam, hanem csak úgy általában mindenre és semmire.

Értekezlet következett, és semmi kedvem nem volt hozzá, amiképpen az sem volt ínyemre, hogy Rotaru helyett elmenjek az *összekapcsolás*-vitára; megpróbáltam újraélni a Camelia mellett megélt állapotokat és képeket, de az egész összevissza kavargott a fejemben, egybefolyt Mara elbeszélésével; olykor mintha gyereksírást hallottam volna, s föl kellett tennem, hogy a két gyerek közül legalább az egyiket *Ion*-nak hívják, s apjaként tart rám igényt, míg a másik, akiről csak Mara tudja, hogy hívják, várja, hogy elhozzák a bölcsődéből...

– Fejbeteg ember – válaszolta Rotaru, s mutatóujjával a homlokára bökött –, hát nem látod, hogy hülye?

– Kicsoda hülye? – kérdeztem gépiesen.

– Ez a levélíró; voltaképpen te sem állsz jobban – mondta, és elindult az ajtó felé. A küszöbön emlékeztetett: – Vigyázz, meg ne feledkezz az *összekapcsolásról!*

Egy ideig a Rotaru mögött becsukódó ajtóra meredtem, s mintha kissé megkönnyebbültem volna: mindenről elbeszélgethettem vele, szidhattam vagy kigúnyolhattam, de túlságosan bizalmas ügyeimet nem mertem volna megosztani vele; akárhogy is, ha a kezébe került volna Camelia levélkéje, nem

hiszem, hogy a délutáni vitához az én segítségemet kérte volna. Bármennyire fogékonynak látszott is az utóbbi évek szemléletváltozására, s bármennyire megértőnek mutatkozott is a fiatalok merészebb elképzeléseivel kapcsolatban, Rotaru mégiscsak a régi gárda hagyománytisztelete mellett tört pálcát; fogékonyságára mutat a történelmi tanszék pártgyűlésén elhangzott javaslattal kapcsolatos állásfoglalása; a végzős hallgatók ott azon a véleményen voltak, hogy föl kellene hagyni a hagyományos előadásokkal, s be kellene vezetni a „nyílt kollokviumokat"; a professzor ezeken vitába bocsátkozhatna a hallgatókkal; több fölszólaló elutasította a javaslatot, csak Mihai támogatta, majd Rotaru – miután „hivatalos minőségében levonta a tanulságokat" – hangsúlyozta az oktatás korszerűsítésének a szükségességét, vagyis új formák bevezetését, hatásosabb előadásokat és az ismeretek jobb elsajátítását, beleértve „a kollokviumok azon formáját, amelyet a végzős elvtárs javasolt, s melyet Mihai elvtárs is támogatott..."; mindazonáltal Rotaru inkább az előző nemzedék konzervativizmusa felé hajlott, s ha részt vett is egy-egy vitán, és bátorította is a nonkonformizmust, az ugyancsak „liberálisnak" számító nézeteket, az ember el lehetett készülve rá, hogy egyik percről a másikra a következővel áll elő: „Változtassuk meg, elvtársak, de ne alakítsuk át." Az ő számára egy olyan pártmunkás vagy tanügyi káder, akit házasságban nem véglegesített érzelmi viszonnyal lehet meggyanúsítani, s akinek ráadásul egy „be nem vallott" fia is van, kimerítette a „súlyos erkölcsi összeférhetetlenség" fogalmát. Az is fura volt, hogy nem kérdezte meg, kicsoda a futtában elolvasott levél írója; ha megmondtam volna, kiről van szó, másnap meginvitál a „Bărdaşu-ügy megvitatására". Szegény Catrin azonban nem elítélendő, hanem szánandó volt. Rotaru ugyanígy ítélt volna meg engem is; én is írtam Cameliának, én is könyörögtem,

hogy maradjunk együtt, s bármennyire visszafogottak voltak is a „vallomásaim", Rotaru ezeket is ugyanolyan nevetségesnek tartaná.

– Szerelmesem, ezentúl úgy húznak majd el fölöttünk az évek, mint a gólyák a menopauzás nők mellett – sopánkodtam, miután visszautasított.

Véletlenül, vagy tán megszokásból, a könyvtárban futottunk össze, ott, ahol annyiszor vártuk már egymást; válaszképpen aláhúzott egy részt egy Merleau–Ponty-könyvben, óvatosan elém csúsztatta, s nézte, amint elolvasom: „Nem az számít, hogy Julien Sorel, miután megtudta, hogy Mme Rênal megcsalja őt, Verrière-be megy, s megpróbálja megölni az asszonyt; a lényeges a hír vétele után bekövetkező hallgatás, az álomképek kavargása, a gondolattalan bizonyosság, a megmásíthatatlan elhatározás..." Megvárta, míg fölvetettem a pillantásomat a szövegről, tekintetünk fájdalmasan összefonódott, s kezünk egy-két pillanatra összeért, annyira csak, hogy észre ne vegye valaki; ő hirtelen magához tért, visszahúzta a kezét, s ajkára illesztett mutatóujja tiltó mozdulatával jelezte, hogy nem óhajt tovább sugdolózni; más alkalommal ilyenkor rendszerint rövid szünetet tartottunk. Aztán kihasználta az alkalmat, hogy pár szót váltottam a könyvtárosnővel, s eltűnt; kisiettem, hogy megkeressem, de sehol sem találtam. Leginkább az az erő képesztett el, amellyel olyan határozottan szakított velem – azok után, hogy ő kezdeményezett mindent, ő ébresztette életre elfojtott érzéseimet: „Mit tettél velem, kedvesem? Miféle rejtett szál köt egyre szorosabban hozzád?" És még csak haszonleséssel sem vádolhattam meg, hiszen én magam javasoltam, hogy segítek neki a diplomamunkája elkészítésében, de ő ezt mondta: „Azt nekem kell megcsinálnom; ha nem tartasz képesnek rá, nem érdemellek meg." Amikor úgy döntött, hogy a feje tete-

jére állítja az életemet, már pontosan tudta, ki vagyok, hány éves vagyok, hol születtem, mi a társadalmi származásom, részletesen ismerte a diákkoromat, érzelmi kiruccanásaimat, a hajlamaimat, az ízlésemet stb. Sohasem akarta megmondani, honnan tudta meg, hogy az anyja a tanítónőm volt.

– Még ennél is többet tudok önről – mondta dacosan, amikor a mesterséges tavak felé ballagtunk; rákérdeztem:

– Mit tudsz még? – furdalt a kíváncsiság.

– Hogy jó tanuló volt, hogy a tanszékvezető professzor különösen nagyra becsülte... – kezdte a fölsorolást, én azonban közbevágtam.

– Ezt nem volt nehéz megtudni, hiszen a tanszéken maradtam; a felsőoktatási káderekre pedig általában a legjobb végzősök közül válogatják ki, vagyis azok közül, akiket a tanszékvezetők a legtöbbre becsülnek; nyilván a nemkívánatosak szorulnak háttérbe!

– Akkor meg miért csodálkozik, hogy tudok bizonyos dolgokat? – bújt ki a kérdésem alól.

– Azért, mert ezt mégsem lehet olyan könnyen kikövetkeztetni – mondtam –, s érdekel, honnan tudtál meg bizonyos dolgokat.

Rögtönzött egy mesét a főbérlőnőjéről, aki ismert valakit a tanszék titkárságáról, s ez a valaki megkérte a főbérlőt, segítsen neki összeállítani valami személyzetis jelentést; itt találkozott a főbérlőnő az én nevemmel, s ebből tudta meg, hol és mikor születtem stb.; a főbérlő voltaképpen már azelőtt is ismerte a nevemet, Camelia mesélt neki rólam, amikor összeültek olykor egy kávé mellett...

– ...s amikor megjegyezte, hogy ön Gruiban született – folytatta belefeledkezetten Camelia –, elkezdtem fülelni az adatokra, amiket mond, hiszen anyám sokszor mesélt erről a falu-

ról, ahol megtelepedett egykor az a cigánykaraván; s hogy a vajdának volt egy legényfia, akibe ő, anyám, szerelmes lett...

De azt már nem árulta el, kicsoda a főbérlője, s abba sem egyezett bele, hogy meglátogassam; a városban találkoztunk, följött hozzám, késő éjszakáig kóboroltunk a városban, s aztán egy trolibusz-megállóhelyen váltunk el; egyszerűen megtiltotta, hogy hazakísérjem:

– Kérlek, ne gyere tovább.

S én anélkül, hogy tudtam volna, miért teszem, tiszteletben tartottam a tilalmát; hagytam, hogy megőrizze a lakhelyének és a házigazdája nevének a titkát.

Megpróbáltam fölidézni és megfejteni elveszett léptei nyomát, hogy meggyőződhessek arról, hogy a „fiam, Ion" szerelemből vagy gyűlöletből, előre megfontolt szándék következményeképpen vagy véletlenszerűen jött-e a világra, s mivel egyetlen érve sem ébresztett bennem valamiféle érzelmet iránta, úgy döntöttem, hogy újra elolvasom azt a néhány sort, mely *tudósított* a létezéséről; de ekkor megcsördült a telefon; ösztönösen az órámra pillantottam, azt hittem, eljött az ideje, hogy elinduljak az értekezletre, de még egy félóra volt a kezdetéig, a kagylóból pedig Rotaru hangja recsegett felém:

– Halló, nem hagytam nálad a kulcsaimat? – A kulcscsomó az asztalon volt, s én válaszképpen megzörgettem. – Igen vagy nem, te nagyokos? – erősködött.

– Igen! – kiáltottam. – Miért üvöltesz, mint aki megveszett?

– Áthozod? – halkította le a hangját.

– Amint látom, te sem állsz valami fényesen a *golyóbissal,* föltéve, hogy egyetértesz velem, s szerinted is a fejtől van a feledékenység – vágtam vissza az irodámból való távozása előtti heccelődéséért.

– Érthető, hogy feledékennyé váltam, hiszen „a töréssel és az

erotikus izzással" vettél kezelésbe, mely „sérüléseket és kegyetlen kínokat okoz" – idézett Catrin leveléből.

– Intellektuális színvonalad és művelődési alapjaid túlságosan is szegényesek, hogysem az enyémhez lehetne mérni azokat – idéztem én is egy mondatot ugyanabból a forrásból.

– Na ebből elég, jössz vagy nem?

Én azonban folytattam:

– Te visszautasítottad, hogy részesévé válj annak a jövőnek, amelyet én képviselek, s én szenvedek, amiért nem sikerült közelítenem téged ehhez, nem tudtalak a részesévé tenni, meggyőzni, föllelkesíteni, hogy érzelmileg állj ki mellettem. Hogy mit akarok, jól tudod; európai hírnevet az építészetben, bármily üresnek és nevetségesnek tessék is a kijelentésem, hisz te aztán igazán tudod, mire vagyok képes.

– Gyere már, te nagyokos, nincs időm a hülyéskedésre; meg vagy híva egy Pepsire és egy Kentre; tudom, alig várod, hogy elszívhass egy jó bagót – kérlelt Rotaru.

Nemrégiben szokott le a dohányzásról, de a barátait olykor megkínálta külföldi cigarettával.

– Nem adnád nekem? – mondtam, amikor észrevettem, hogy irattartó szekrényében több csomag is van.

– Hagyd csak itt – válaszolta –, vegyél magadnak.

– De hát megvenném! – mondtam.

– Csak nem tőlem; itt kell állnia, s nekem le kell győznöm a kísértést; úgyis te fogod elszívni; de ha neked adom, néhány nap alatt vége.

Fogtam a kulcscsomót, és elindultam. Nem is annyira azért mentem, hogy behajtsam az ígéretét, mint inkább valamiféle ostoba, szorongó bizonytalanságérzéstől sarkalltan; az a rejtett félelem tartott hatalmában, hogy mindenki mindent tud, hogy már kitudódott „Ion fiam" létezése; s ahogyan azt a gyilkosok

teszik, akik ösztönösen visszatérnek vagy ott maradnak a szörnytett színhelyén, hogy ellenőrizzék, nem hagytak-e nyomot, hogy alkalomadtán megsemmisíthessék, épp ezzel kétszerezve meg kézre kerülésük kockázatát, én is ugyanúgy gondoltam arra, hogy földerítem a terepet, hasonló eseteket hozok szóba, mások ügyét, s védekezésem során érveket hozok majd föl a „bűnös szerelem" mellett, illetve az illendőség és azok ellen, akik csak azután kerültek az anyakönyvvezető elé, miután ellenőrizték, hogy szívük választottjának tiszta a „káderlapja"; föltételeztem, hogy Rotaru szembehelyezkedik majd az álláspontomnal, elvszerű marad, egészen addig a határvonalig, mely a balosság és a kérlelhetetlenség között húzódik; ez a megfontolás tette számomra lehetővé, hogy legalább hozzávetőlegesen fölbecsüljem, hogyan viselkedne azon az értekezleten, ahol „Cremene elvtárs súlyos erkölcsi vétségét" vitatnák meg. Voltaképpen nem ez volt a fontos, hanem az, hogy valamelyest megszabaduljak az érzékeimben fölgyülemlett feszültségtől, hogy egy időre bár, de védettnek érezzem magam, s egyedül, „elvtársi segítség" nélkül tisztázzam magánemberi gondomat, vagyis keressem meg Cameliát, győzzem meg, hogy jöjjön el velem egy bizonyos intézménybe, hallgassa végig a főbenjáró kérdést: „Tiszta szerelemből és senki által nem kényszerítetten óhajtja férjéül nevezett Cremenét?", s mondja ki akármilyen vonakodva is az „igen"-t, hogy aztán aláírja a nevét egy rózsaszínű főkönyvben, minekutána tiszteletre méltó famíliaként léphetünk a világ elébe stb.

Rotaru tettetett türelmetlenséggel, asztalán dobolva fogadott, s azzal a kijelentéssel öntött nyakon, amellyel gyakran én illettem őt a kényelmessége miatt: „Az ördögbe, úgy mozogsz, mint egy moly!" – történhetett bármi, képtelenség volt kizökkenteni a ritmusából –; aztán még hozzátette: „Nekem leg-

alább van mentségem, a derékbántalmam, de neked?"; ezek után nem akartam beugratni az erkölcsökről folytatott vitába; az ajtóban állva felé dobtam a kulcsait, ő elkapta röptében, majd kinyitotta az iratszekrényét, s kivett belőle egy csomag Kentet, s az asztalon levő üres pohár mellé tette; aztán elvette az egyik Pepsis üveget a három közül az ablakból, megtöltötte a poharat, és ezt mondta:

– Látod, te nagyokos, nem jöttél hiába!

Az asztal mellé húztam egy széket, kibontottam a cigarettát, rágyújtottam, majd belekóstoltam a barnás nedübe.

– Tudtam én, hogy *úr* vagy, ámbátor nem látszol annak – csíptem belé.

Ő is leült, kihúzott egy fiókot, beletúrt a papírjai közé, közben ezt mormogta:

– Hova a fenébe keveredhetett?

Végre megtalálta a keresett *kimutatást:* „Helyettesítések és áthelyezések a tanügyben." Amint megpillantottam, eszembe jutott, hogy megkérem, „oldja meg" Marát – elmondtam hát neki, mit beszéltem az *elsőtitkárral,* s közöltem a lányra vonatkozó utasítását.

– Ha feladat, majd csak megoldjuk valahogy, bár a szociológiával nem tudom, hova passzolhatnánk el – mondta.

– A *főnök* megígérte neki, hogy elintézzük – szögeztem le.

– De neked adta ki, foglalkozzál vele csak te; miért akarod az én nyakamba sózni? – lázadozott.

– Ha te nem segítesz – hízelegtem neki –, fölköthetem magam; ugyan hol keríthetnék helyet neki; a tanügyben, ha nem csurran, csöppen; szülés, kísérleti osztály, egy *kiemelt* ember.

– De hisz te is tudod, hogy szociológiaóra nincs az iskolákban, te bikkfafejű – söpörte félre az érveimet.

– Nem tesz semmit; bármit megcsinál: rajz, testnevelés, gya-

korlati foglalkozás; a fő, hogy adjunk neki valamit, különben megtép az *elsőtitkár*-elvtárs – makacskodtam.

– Szállj már le az *elsőtitkár*-elvtársról – gurult be Rotaru –, azt hiszed, egyéb gondja sincs, mint a te Pospaiuddal foglalkozzék?

– Ha van is, nem fog megfeledkezni róla, erről biztosíthatlak – mondtam.

– Dicshimnuszt zengesz róla? – gúnyolódott. – Jól haladsz: tegnap reggel még mennydörögtél és villámokat szórtál; most meg képes volnál szobrot emelni neki, mert elvitt a kocsiján az Elektromos Készülékek Üzemébe, s egy negyedórányi beszélgetésre méltatott?

Elvett egy üveg Pepsit az ablakból, s kortyolt néhányat a palackból, közben a viselkedésemet figyelte. Igaza volt, mindazonáltal nem értettem egyet vele: hittem, hogy a *főnök* különbözik az elődeitől; némelyüket közvetett módon, mások vélekedéséből vagy egy-egy értekezleten, fontosabb eseményen való felszólalásból ismertem; Gînjut voltaképpen az egyik egyetemi tanév megnyitóján hallottam beszélni; elsőéves voltam, még a nevét sem jegyeztem meg; gorombán beszélt, el-elnyelte a szavakat, úgyhogy a terem végében – ott ültem – alig hallottam valamit; az egyetem elvégzése utáni bankettre Corpădean elvtárs látogatott el: elmondott néhány üdvözlő frázist, kifejezte abbéli óhaját, hogy ily módon tettekkel bizonyítjuk majd, hogy „méltók vagyunk azokra a kivételes körülményekre és nagyszerű feltételekre, amelyek között tanultunk és formálódtunk"; vidékies hangsúllyal beszélt, viszont bizalmas viszonyban volt a rektorral és a párttitkárral, tehát minden további nélkül megtapsoltuk; később tudtam meg, hogy Gînju kitelepíttetett egy óvodát, hogy a családjával együtt ennek épületébe költözhessék; a villát fenyők övezték, a város csöndes részében

volt, háta mögött kis gyümölcsöskert terült el; Gînju elvtárs itt úszómedencét és teniszpályát építtetett magának; Corpădeanhoz személyesen is eljutottam; azt kértem, hogy engedélyezze a garzonkiutalásomat, ő azonban kifejtette, hogy munkáscsaládok sokaságának nincs hol laknia, s hogy „szégyen, hogy egy fiatal és nőtlen értelmiségi az adott körülmények között lakást igényel az államtól, még mielőtt az kielégíthetné a munkásosztály igényeit; miért nem vásárol magának, elvtársam?"

– Nincs miből – válaszoltam, ő azonban fütyült rám; a körmét reszelgette, s csak nagy ritkán vetett rám egy-egy keserű pillantást.

– Minek jött ebbe a túlzsúfolt városba? Menjen máshova, Dorohoiba, Vaslóba, ahol nincsenek annyian.

Florescu elvtársat a „kiemelésem" után ismertem meg, ő azonban nem sokkal azután „fölkapaszkodott" a *megyéhez,* majd a fővárosba.

Valamelyik nap Corpădean itt járt, s miután messziről köszöntött, alázatoskodva ezt mondta:

– Mintha ismerném valahonnan; úgy hallottam, szép pálya áll ön előtt.

A *Lakk- és festékgyár* igazgatójává nevezték ki, s nem volt honnan „hallania" a lehetőségeimről, a nevemet sem tudta.

– Văleanu elvtárs bent van? – kérdezte, miután észrevette, hogy rá sem hederítek arra, amit mond.

– Keresse meg – vetettem oda, s hátat fordítottam neki.

Ezt később megbántam: voltaképpen nem volt jogom hozzá, hogy elítéljem és megvessem; bizonyos elvek magaslatáról kezelt, s ezek értelme az ő szemében az anyagi javakat termelő osztály vezető szerepéből következő komfort megkövetelésére zsugorodott; ő maga is a „kalapács nyelétől" került ide, ahogyan mondogatni szerette, „munkásszármazása" alapján tehát

följogosítottnak érezte magát arra, hogy mások sorsa fölött döntsön; ugyanakkor pedig következetesen elfelejtette, hogy nem azért ruháztak rá felelős pozíciót, hogy a körmét manikűrözze...

– Nem gondolod, hogy ez a *főnök* változtatni fog a dolgokon a városban? – fordultam Rotaruhoz.

– A maga módján mindenik változtatott valamit – mondta –; a borbélynál azonban, hogy csak egy jelentéktelen példát említsünk, továbbra is leterítik a perzsaszőnyeget, ha az *elsőtitkár* érkezését bejelentik; kikészítik a fertőtlenített fölszerelést, az importból származó kozmetikai holmikat; a többiek pedig el vannak ragadtatva, ha megtudhatják Fehértől, hogy a szakálluk csaknem olyan érdes, mint az elvtársé...

– Hát ez a jövőben már nem így lesz – ellenkeztem.

– Csak nem azt akarod beadni nekem, hogy a többi *főnök* nem tudott arról, mi folyik a borbélynál? – folytatta.

– Én csak azt tudom, hogy az *elsőtitkárnak* sejtelme sem volt róla, mit művelnek, míg őt várják, s ezért istenesen megmosta Tarniță fejét – idéztem eszébe.

– Naiv vagy; ide figyelj – vágott vissza –, vagy két évtizede végzem ezt a munkát, s minél tovább gondolkozom azokon, akik itt megfordultak, a tizennyolcadik század metafizikai materialistáinál meggyőződésesebben vallom, hogy a funkció megváltoztatja a szervet; a hatalom íze bódító; a hatalom birtoklása alaposan kiforgatja az embert önmagából.

– Az attól függ – mondtam csodálkozva; sohasem hallottam még így beszélni, s képtelennek tartottam ilyen eszmefuttatásra.

– Vagy tíz évvel ezelőtt – folytatta Rotaru – egy rendkívül fura ügy miatt a Pénzügyminisztériumban jártam; mint te is tudod, akkoriban olyan szüksége volt az országnak a valutára,

mint a levegőre. Én kaptam egy kilenchónapos ösztöndíjat az Egyesült Államokba. A megtakarított pénzemből vásároltam egy Fiatot, s némi dollárt is hoztam magammal, hogy kifizethessem a *vámot,* mert idehaza nem volt annyi félretett pénzem. Nos, a bank nem akarta elfogadni tőlem a vámilletéket valutában. S tudod, miért nem? Mert nem volt űrlapjuk a román állampolgároktól beérkező valuta átvételére. Eszméletlen dolognak tetszett az egész, s nem hagytam annyiban az ügyet. A mulatságos, vagy ha úgy tetszik, szomorú részleteket most mellőzve, végül is egészen a miniszterig jutottam el. Nagyon elcsodálkozott, s pontosan úgy viselkedett, ahogyan én is helyesnek tartottam: „Hogyan, ne vegyünk át valutát, amikor alig várjuk, hogy jöjjön?"; megnyomott valami gombokat, beleszólt valami készülékbe: „Ez meg ez jöjjön azonnal hozzám!" Bejött két helyettese, s miután bemutatott, ezt mondta nekik: „Azonnal vegyék át ezt a valutát egy személygépkocsi vámja fejében." Én megköszöntem neki, s a két helyettes kíséretében kivonultam; a folyosón megálltunk, s a két hapsi egyike ezt mondta: „Ne haragudjék az elvtárs, de nem vehetjük át a dollárját; nincs olyan számla- és nyilvántartási rendszerünk, mely lehetővé tenné a román állampolgárok valutabefizetéseit; a miniszter elvtárs ezt nem tudja!" Persze fölháborodtam, megfenyegettem őket, hogy visszamegyek a miniszterhez, végül azonban a barátaimtól kellett kölcsönkérnem, hogy kifizethessem a Fiat vámját, a dollárt pedig semmiségekre költöttem el, amikor néhány hónappal később elcsíptem egy európai kirándulást.

– Ez mulatságos történet, ha úgy vesszük – fölényeskedtem –, csak azt nem értem, mi köze a mi vitánkhoz; ez már a múlté; voltak tévedések, vannak még hibák; persze jobb lett volna, ha ezeket a hibákat nem követik el, vagyis nem engednek ki téged

külföldre; így nem támadtak volna nehézségeid, s azok a dekadens filozófusok sem hatottak volna rád; de hát ami megtörtént, az megtörtént; azóta már kialakítottuk a román állampolgároktól befolyó valuta átvételi rendszerét, még ha – már ami bennünket illet – nem is álmodhatunk kapitalista ösztöndíjakról.

– Teremtsd csak meg te a kapcsolatot – mondta Rotaru. – Én csak azt akartam ezzel mondani, hogy Tarniţă továbbra is *elrendezi* a terepet a borbélynál, Stăncuţa ezentúl is odaszól, hogy az *elsőtitkár*-elvtárs már útban van, s öt-tíz perc múlva megérkezik; ahogyan továbbra is fölhívja majd a vállalatokat vagy intézményeket, hogy álljanak készen, az *elsőtitkár*-elvtárs nemsokára befut; délelőtt vagy délután, X vagy Y óra körül; s az emberek várni fogják, és minden a legnagyobb rendben lesz.

Emlékeztettem rá, hogy a tizenkettőkor kezdődő értekezlet rácáfol majd a vélekedésére. Ismét ellentmondott, s kifejtette, hogy a súlyos esetekben alkalmazott büntetések nem jelentenek sokat, nem szabnak új irányt a város vezetésében. Hitetlensége meglepett; még sohasem láttam, hogy ilyen radikális lett volna, s föl kellett tennem magamban a kérdést, nem színészkedik-e? Kritikai kirohanását mindenesetre legalább részben elismeréssel fogadtam, jóllehet tudtam, hogy nem tart sokáig, s hogy kijelentéseit nem ismétli meg mások előtt. Bizonyos értelemben féltem attól, nehogy egy szép napon abba a helyzetbe kerüljek, hogy igazat kelljen adnom neki. Egyelőre azonban minden okom megvolt rá, hogy higgyem, a nemsokára kezdődő értekezleten példás intézkedéseket hoznak majd. Ezt meg is mondtam Rotarunak. Néhány pillanatig hallgatott, az asztalára kirakott papírjait rendezgette, majd megismételte, hogy nem lát semmi rendkívülit egy fegyelmiben, függetlenül annak szigo-

rától, vagy attól, hány embert sújt. Mindazonáltal nem volt kedve tovább magyarázkodni, én meg békén hagytam; elhatároztam, hogy összeírom a folyó ügyeket, szakadatlanul elkésem ugyanis a propagandatitkárnak benyújtandó heti tájékoztatóval. Ezt a rendet a közelmúltban vezette be, s ettől néha idegrohamot kaptam: viszolygásom e kicsinyes könyvelői szigortól mindig is tönkretette jó szándékomat, valahányszor megpróbáltam jelezni neki, mit valósítottunk meg egy adott időszakban; főképpen a résztvevők számával kapcsolatos kérdések őrjítettek meg, továbbá az, hogy kicsoda micsoda kérdéseket fogalmazott meg: miben jelentkezett az illető tevékenység hatásossága, s egy csomó egyéb kérdés, a szóban forgó munka jellegének megfelelően. Moinával való első összekülönbözéseim különben az „egyéni munkaterv"-től számíthatók; ezt mindig hétfőn reggel kellett benyújtanom neki; nem azért, mintha bármiféle kifogásom lett volna a tervszerű munka ellen, de sohasem sikerült betartanom az ilyen munkarendeket, hiszen mindig közbejött valami, a tervben foglaltnál sürgősebb, fontosabb stb. teendő. Amikor *tájékoztattam* arról, hogy „mit csináltam", közöltem vele azt is, hogy „mit kell" csinálnom, hangsúlyozva a két szempont ellentmondásosságát, így tiltakozva – igaz, eredménytelenül – az „egyéni munkaterv" ellen. Mindamellett nem került sor ellenségeskedésre közöttünk, kölcsönösen tiszteletben tartottuk egymás hatáskörét és gyakran ellentmondó nézeteit; Terente föltűnéséig egészen jó együttest alkottunk; Terente régi pártmunkás volt, bejárta – hol le, hol föl – a párthierarchia csaknem valamennyi közbülső fokozatát; mielőtt visszatért volna hozzánk, a megyei bizottság osztályvezetője volt; ennek ellenére sohasem sikerült a csúcsra följutnia, jóllehet rámenősen próbált a nagyok kegyeibe férkőzni, s nagyon ügyesen tulajdonította magának a legváratlanabb érde-

meket és számította ki mindig a megfelelő pillanatot; gyakran mondogatta: „Amikor kicsi voltam, apám büszke volt rám; heten voltunk testvérek, s apám azt mondta, hogy csak én fogok boldogulni az életben; azért mondta ezt, mert mindig én voltam a legelső, amikor cukorkát osztott szét közöttünk, vagy pénzt adott, hogy vásároljunk magunknak; s igaza volt: valamennyi közül én vittem a legtöbbre." A „jó napot"-on kívül nem váltottunk több szót egymással; történt azonban – nem sokkal azelőtt, hogy „kiemeltek" volna –, hogy Rotaru megkért, foglalkozzam „egy pártmunkás elvtárs unokájával, aki szeretne bekerülni a történelem szakra"; s noha először visszautasítottam, mondván, hogy nem szeretem ezt a sportot, vagyis azt, hogy földoppingolunk egy csomó tökfilkót, akik aztán elfoglalják mások elől a helyet, pusztán azért, mert ezeknek valaki a fejébe tölti az előre megrágott ismereteket, melyeket aztán papagáj módjára elismételnek, végül mégis elfogadtam a köztes megoldást, vagyis azt, hogy „ellenőrzöm", és esetleg tanácsokkal látom el. Háromórányi „ellenőrzés" után, s hogy egyetlen épkézláb feleletet sem sikerült kihúznom belőle, még olyan eseményekkel kapcsolatban sem, amelyeket egy elemista is tud, elküldtem, hogy kérje vissza az iskolapénzt, Rotarunak pedig ezt mondtam:

– Öregem, ennek a ragacsbioxidnak akkor sincs esélye, hogy bejusson a történelem szakra, ha maga az idősebb Giurescu professzor foglalkozik vele.

Terente akkoriban egy házban lakott Rotaruval, mi több, szomszédok voltak; később azonban beköltözött a város központjába, egy régi házba, s itt öt szobában terpeszkedett; ezt azzal indokolta, hogy együtt lakik a szüleivel, noha azoknak már jóval előbb „elintézett" egy gyümölcsöskerttel megtoldott házat a város szélén.

– Bakot lőttél, te nagyokos – vetette a szememre Rotaru a fölvételi vizsgák után –, a fiút fölvették az egyetemre, nemsokára kollégák lesztek; majd ő is luxusnévjegykártyákat fog nyomatni magának: TERENTE T. AUGUST; születése hónapját kapta keresztnévként.

Terente fülébe jutott valami arról, mit tartok az unokaöccséről, s ezt sohasem tudta megbocsátani nekem; azt hiszem, a szakszervezetekért felelt, s nem tudni, miféle csoda folytán, régi baráti szálak fűzték Moina elvtárshoz; biztos vagyok benne, hogy ennek telebeszélte a fejét, s ki tudja, miféle történetet adott le rólam, mert Moina váratlanul nekem szögezte a kérdést, miért feketítem be Terente elvtársat? Leesett az állam, de mielőtt magamhoz térhettem volna, föltette ugyanezt a kérdést az ő személyére vonatkoztatva is.

– De hisz ez rágalom, titkár elvtárs – törtem ki, majd megmagyaráztam neki, hogy sejtelmem sincs erről, s kértem, hozzon össze azokkal, akik ezt a hazugságot terjesztik rólam.

Tiltakozásom azonban nem győzte meg a kapott „tájékoztatás" hamisságáról, s jóllehet biztosított róla, hogy nem veszi ezeket figyelembe, amíg meg nem bizonyosodik a valóságukról, viszonyunk fokozatosan a gyanakvás és a bizalmatlanság mezét öltötte magára. Különös, hogy Terente a „hivatalos kereteken" kívül kedves embernek mutatkozott, ámbátor nehezen lehetett volna megállapítani, mikor nem érezte magát „hivatalosnak"; nemegyszer, a legbanálisabb társalgások során, ha valaki arra vetemedett, hogy kigúnyolja, vagy kevésbé hízelgő módon nyilatkozzék róla, nyomban az eszébe idézte: „Eddig, és ne tovább, kérem; ne felejtse el, hogy kivel beszél; nem cseresznyéztünk egy tálból; lehet maga akárki, nem engedem meg, hogy az én számlámra tréfálkozzék; úgyhogy eddig, és ne tovább." Jó ötvenes volt, de negyvennek sem látszott; talán sűrű,

vöröses, féloldalra fésült haja és apró, éles pillantású szeme miatt; csak betegesen pirospozsgás arca miatt tetszett olykor öregnek.

Alighogy elbúcsúztam Rotarutól, ismét megrohant az érzés, hogy milyen fura hasonlatosság van „fiam, Ion" és a Mara gyermekének sorsa között, aki Marát házias, szakmai törekvésektől mentes lénnyé változtatta, s ez az anya már csak *megfelelni* akar, hogy fölnevelhesse a gyermekét; mélységesen átéreztem a szégyent, hogy mindez Bărdaşuval kapcsol össze pusztán azért, mert érzéseinket – függetlenül kifejeződési formájuktól, őszinteségüktől – ugyanaz a balsors érte: visszautasítás, megvetés.

– Kedvesem – figyelmeztetett Camelia, amikor úgy érezte, hogy már túlságosan kötődöm hozzá –, nem akarom, hogy folytassuk; az emberek pletykálnak rólunk; a helyzetedet és a nevedet meg kell óvnod, nem szabad lejáratnod miattam.

Amint a nonstop gépelésű, kacifántos levelekre pillantok – „az őrület pillanatainak" kétségbeesett sikolyaira, ahogyan a szerzőjük nevezi őket –, elémelyedem tőlük; de miközben összesöpörném őket, hogy ingerülten egy fiókba tegyem, nem bírom levenni a pillantásomat Bărdaşu vádjairól: „Szűz Corám, te az árulás útját választottad, míg én a szeretett nő eszményi és ünnepelt típusát szerettem volna megteremteni benned; olyan nővé akartalak tenni, amilyen Laura, Beatrice, a Fekete Hölgy volt; vagy Lili Brik, aki miatt Majakovszkij öngyilkos lett; vagy Isadora Duncan, aki miatt Jeszenyin véget vetett az életének stb." Én olyannak akartam Cameliát, amilyen volt; nem akartam, hogy más nőhöz hasonlítson, amiképpen nem is hasonlított, és mégis a szakítást, a feledést választotta... Hát kinevethetem-e Bărdaşut, vagy inkább sajnáljam a nagybetűiért és levelei otrombaságáért? „AZT SZERETTEM VOLNA,

HA LELKEM LÁNGJÁVÁ ÉS SZELLEMEM ÖSZTÖNZŐJÉVÉ VÁLSZ, AZZÁ, AMIRE OLY NAGYON SZÜKSÉGEM VAN; ha rendelkezem ezzel, nem kerestem volna! Igazat adok azoknak a barátaimnak, akik úgy vélik, minden elveszett: »Érzelmileg éretlen, ostoba liba. Képtelen volt értékelni téged. Hagyd abba. Miért hozod kínos helyzetbe magad? Hogy tudod ezt elviselni?« Ó, ha volna türelmed végighallgatni a magyarázataimat, noha úgy látom, sokkal jobban kifejezem magam azzal, hogy írok neked, s megteremtem ezt az egyoldalú, levélbeli dialógust; nagy kár volna, ha eltépnéd ezt a levelet, csak akkor tedd ezt, ha majd melletted leszek, s lenyűgöznek nemes érzéseim, melyekért cserében meg fogod bocsátani azokat a meggondolatlanságokat, amelyeket veled szemben elkövettem, s megérted majd emberi méltóságom, férfiúi mivoltom föladását, a megalázásodhoz vett bátorságot, a szenvedéshez merített erőt... Mert én nem tekintelek olyannak, amilyennek mások akkor tekintenek majd, ha a dolgaink nyilvánosságra kerülnek; s ez pusztán tőled függ! Vagyis te akkor provokálhatsz, amikor csak akarsz, s akkor is *folyamodhatsz* hozzám, s kérhetsz tőlem, amit csak óhajtasz; legfőképpen pedig azt kérheted, hogy kínáljam föl neked az a havi és éjszakai *maradékot*... ama nyugalmat és lelki békét. Ha te is akarnád, a következőket tehetnénk: az egyetemi előadásaimat leszámítva egész nap otthon ülnék, s a szoborcsoportjaim makettjén dolgoznék; valóban művészi és alkotó értelmiségi életet élnénk; bevezetnélek az ország művészeti életébe, hiszen minden makettemért óriási összeget kapnék, s ezt te arra költhetnéd, amire akarod; s ezt én eddig nem tettem. ÉRTSD MEG, AZÉRT VAN RÁD AKKORA SZÜKSÉGEM, MERT DOLGOZNI ÉS ALKOTNI SZERETNÉK, S NÉLKÜLED EZ NEM MEGY! Néhány éven belül docens, sőt egyetemi tanár lehet-

nék, te pedig docensné, professzorné. Három-négy év alatt néhány könyvet is publikálhatnék, ebből is befolyna valamennyi pénz stb. stb. Nem akarlak megvásárolni, sem meggyőzni, az életed amúgy is meg fog győzni; csupán azt akarom elmondani NEKED, amit el is mondtam, s ha ezt támadásnak érzed, úgy kérlek, bocsáss meg nekem, én addig várok rád, ameddig csak akarod, s ki tudja, egy napon talán... lesz erőnk ahhoz, hogy ne űzessünk ki a paradicsomból. Türelmetlenül és férfiként, gyöngéden és bizakodva, hittel és mélabúsan, áhítatosan és rettegve várom ama percet, amikor odasúghatom neked: »Nemsokára!«; nem merészellek kedvesemnek szólítani, tudom, milyen borzalmasan hangzik ez a szó a te füledben. A te boldogtalanod, vigasztalanod és gyászolód, akinek lelke hirtelen elsötétült, s értelme már-már megzavarodik valamely kegyetlen, rémítő és üres éjszakán. A homály a szenvedésből születik, a rémlátások a túl nagy szerelemből... C. B."

Amint végre a fiókba dobtam Bărdaşu levelének lapjait, a „fiammal, Ionnal" kapcsolatos kérdések szálai még jobban összegabalyodtak bennem Az óra azonban arra intett, indulnom kell az ülésterembe. Három perc híján tizenkét óra volt.

8

Szórakozottan, a járókelőket észre sem véve siklottam a falak mentén; csak távolról hallottam közeledésüket, távolodásukat, a csevegést, mely apró gépmadárhoz hasonlatosan gördült végig az aszfalton, hogy aztán elnyelje az úttesten elzúgó járművek robaja; egy-egy fának vagy kapunak támaszkodó szerelmespár susogása hatolt még hozzám; fütyültek az egész világra és áldották az egész világra kiterjedő energia- és fűtőanyagválságot; régebben képtelenség volt elrejtőzni az aszkéták és farizeusok fürkész pillantása elől, ezek megrovóan lesték az ifjúság hevületét, vagy mert az övék már kiapadt, vagy mert nem is buzgott bennük; kihasználták a minden zugba elhatoló fényt, s így dohogtak magukban: „Micsoda züllés; micsoda szégyentelen ifjak!" Az új lakónegyedben, egy pengeszerű tömbházban, a hetedik emeleten laktam, egy garzonban; a ház meglehetősen távol esett a központtól, mindamellett gyalogosan vágtam neki a útnak; részint mivel a tömegközlekedés borzadállyal töltött el, főképpen azonban azért, mert csöppet sem vágytam szobám magányába. A kijáratnál megvárhattam volna Mihait, hogy meghányjuk-vessük a kollégáknak a vita során kifejtett elgondolásait, de azok a lelki átváltozások, amelyeken a nap folyamán keresztülmentem, kilúgoztak belőlem minden érdeklődést az éjszakába nyúló eszmecserék iránt. Ha legalább Mara nem zúdult volna rám az *elsőtitkárral* való beszélgetésem után; a beszélgetést viszont Camelia levélkéje miatt szúrtam el, az addig figyelmen kívül hagyott levélke miatt, mely mintha csak azért érkezett volna, hogy még inkább megnehezítse a helyzetemet, s csökkentse esélyemet arra, hogy előnyös benyomást keltsek. Nem volt elég az, hogy a „fiam, Ion" világra jöttének *híre* ne-

vetségessé tesz, még Marának is be kellett állítania, zűrzavaros ügyének teljes történetével, kezdve az egészségügyi szakközépiskolából – ott volt, amikor én elvégeztem az egyetemet – a reáliskolába való átiratkozásával; hogy aztán az egész folytatódjék a Ciurdăreanuhoz s a *Refractara* személyzeti osztálya vezetőjéhez fűződő ügyes-bajos dolgaival, mielőtt, miközben és miután elvégezte a *szociológiát;* a végkifejletben pedig összejöjjön Bărdaşuval, majd elveszítse az állását, az útfélen maradjon, támogasson vagy kihasználjon egy lányt, aki egyetemista volt, s nála lakott; végül pedig ripsz-ropsz, csináltasson egy gyermeket, s állást követeljen... Hát elzárkózhattam-e a meghallgatása elől, megtehettem-e, hogy ne ígérjem meg a „segítségemet", jóllehet nekem magamnak is különleges megértésre lett volna szükségem? Avagy visszautasíthattam-e, hogy elmenjek Rotaru helyett az *összekapcsolás*-vitára? Igaz, alig tudtam odafigyelni, csak nagy erőfeszítéssel követtem a vita fonalát; gondolatom egyéb kérdések hálójában vergődött; abban a bizonyos néhány sorban „tudtomra adott" Ion körül forgott, a gyermek körül, aki még képtelen volt érzelmeket kelteni bennem maga iránt; inkább csak fölháborított létezésével; de fölháborított az is, hogy nem éreztem a magaménak, s hogy nem adta vissza nekem Cameliát. Mindazonáltal levontam az értekezlet tanulságait, rögtönöztem valami véleményfélét, melyet a jelenlevők „hivatalosként" fogadtak el. Szerencsémre fölszólalt Mihai is, meg három kollégája; ezek határozott véleményt fejtettek ki a leendő szakemberek elméleti fölkészítésével kapcsolatban; álláspontjuk kapóra jött, amikor ki kellett fejtenem nézetemet azzal kapcsolatban, hogyan is képzelem el az „összekapcsolást" a humán szakokon. Benti értekezletünk jócskán elhúzódott, ezért csak a vita végére toppantam be, így aztán nem tudhattam meg, hogyan vélekednek a dologról a hallgatók, a tanárok, s

azoknak az intézményeknek a vezetői, amelyek kapcsolatba léptek a különböző karokkal; a *tájékoztatóból* pedig mit sem jegyeztem meg; szóval alkalmazkodtam a helyzethez, s nem törődtem néhány elkötelezett vélekedésével; ezek asztalosműhelyeket követeltek, vagy legalábbis egy „olyan helyet, ahol a hallgatók fánkot süthetnének, amit aztán értékesíthetnének a szünetekben" – mint azt egy megszállott pragmatista hangsúlyozta. Valaki azonban a fejére olvasta az „írásbeli megrovást", amelyet egy másik, hasonlóan praktikus kezdeményezéséért kapott; akkoriban az „ateista munkacsoportnak volt a vezetője" az egykori megye egyik kisvárosában, s a bikákat hívta segítségül, hogy fölrobbantsa egy törvény által betiltott felekezet szertartását; néhány ifjonc segítségével épp oda terelte inni a bikákat, ahol a hivők a folyó partján egy keresztelőhöz készülődtek. Félbeszakítottam az elbeszélést; még diákkoromban hallottam az ügyről, részt vettem az „eset vitáján" a pártalapszervezet keretében rendezett plenáris ülésen; akkoriban nagyon meglepett az illető tántoríthatatlan meggyőződése, melyet a nagy nyilvánosság előtt is kifejtett, mondván, hogy igazságtalanság történik vele, amikor holmi vakbuzgók miatt fegyelmit rónak rá, épp őrá, aki „régi harcos, s már a *burzsoázia* idejében harcolt a népbutítás ellen".

Föltételeztem, hogy vélekedésem sokaknak nem volt ínyére a jelenlevők közül, s Mihai bizonyára elmondta volna a hátam mögött elhangzott kommentárokat, ennek ellenére jobbnak láttam, ha egyedül jövök el; attól tartottam, hogy meggyónok a barátomnak, megosztom vele a „fiammal, Ionnal" kapcsolatos *hírt*, mely valami képtelen véletlen folytán egybeesett azzal, hogy fölkeresett Mara, akinek nem tudni, hogyan és miképpen, ugyancsak gyermeke született; valószínűleg sopánkodtam volna, hogy Camelia nem maradt velem, s hogy semmit sem

tudok róla; talán azt is a szemére vetem, hogy akkoriban még ő biztatott, hogy fogadjam el a „kiemelésemet", s azzal, hogy ezt megtettem, nem maradt időm, hogy a magam bajával törődjem, vagyis hogy megkeressem Cameliát és Iont, akit ő szült; persze lehet, hogy eltitkoltam volna a vívódásaimat, s ezek helyett elmeséltem volna Mihainak, mi történt az EKÜ-ben, milyen intézkedéseket foganatosítottak, milyen változtatásokat javasoltak stb. Mihai különben részletesen ismerte a Camelia és közöttem kialakult „love-story"-t; óvott bennünket a pletykáktól, megoszthattam vele a szenvedésemet; később aztán inkább nem említettük Camelia nevét, s én sem bánkódtam már utána. Ostobának éreztem volna a helyzetet, vagyis azt, hogy beavatom a barátomat ebbe a se füle, se farka történetbe, melyet én magam sem tudtam összeillesztgetni magamban – a *fiam* történetébe, aki jó egy évvel a Camelia eltávozása után bukkant föl –, hisz nyomát sem érzem magamban az atyai érzésnek, amely minden férfiban föltámad, aki termékenynek tudja magát, képes a megtermékenyítésre, s eme képességét már igazolva látta. Szerettem volna gyereket Cameliától, de ő önkényúri határozottsággal utasította vissza ennek még a gondolatát is, s minden elővigyázatossági intézkedést megtett, hogy elkerülje az esetleges terhességet; csak utolsó találkozásunkkor támadtak kétségei.

– Ma megeshetne, de remélem, nem lesz semmi baj.

Elválásunk azonban már el volt döntve, s ettől minden nevetséges és érdektelen lett.

Hiányát éreztem Mihai társaságának, mindazonáltal örvendtem, hogy le tudtam mondani róla; tudtam, hogy nem haragszik meg érte, majd talál valami mentséget, magyarázatot, hogy ilyen nagy sietve távoztam; valami kötelezettségre vagy nőügyre gondol, s nem tesz majd szemrehányást a viselkedése-

mért. Talán meghívott volna magához; felesége, aki számított ilyesmire, sokszor ételt, italt – rendszerint whiskyt – tett elénk, mihelyt beléptünk, kávét főzött, majd miután teljesítette háziasszonyi kötelességeit, visszavonult a másik szobába; Mihai feleségében volt valami, ami rendkívül kellemessé és finommá tette, az ember egyből „otthon" érezte magát náluk, még ha először vendégeskedett is a körükben; ugyanakkor úgy érezte, hogy a tökéletes harmónia légkörében élnek, s kölcsönösen óvakodnak attól, hogy fölemeljék a hangjukat; ezt a benyomást csak megerősítette titokzatos és félénk kamasz lányuk...

Tétova lépéseim – sarkam az aszfaltot horzsolta – csikorogtak a nedves sötétségben, melyet csupán az ablakok kivetülő fényei pettyeztek, s nagy ritkán egy-egy gyönge fényerejű villanykörte; meglepődve döbbentem rá, hogy nem hazafelé tartok, hanem a Cameliával oly sokszor bejárt utat teszem meg ismét; egy nappal sem túl népes, keskeny utcácskában jártam; a sikátor egyik felét támfal szegélyezte, azon túl gondozatlan parkféle terült el, mogyoróbokrokra, vadrózsabokrokra, cserfákra és gyertyánfákra fonódó indák sűrű szövevénye; a bozót túlsó oldalán kanyarodott föl a fasor a kollégiumok felé – a magas és ritkásan álló fák itt valami erdőfélét alkotnak, ezt kerítés veszi körül a kísérleti célból tenyésztett kutyák miatt; a kutyatelep nem látható, de a négylábúak csaholása mindenképpen elkeveredik az állatok dögletes bűzével, s beleivódik az ember ruhájába, bőrébe, akár a novemberi köd. Most azonban csak a támfal rajzolódott ki a maga anyagszerűségében, s ami azon túl volt, áthatolhatatlan, a sötétségben kivehetetlen tömeggé olvadt össze. A sikátor másik oldalán néhány ósdi ház, s egy új, egészségügyi céllal épült tömb magasodott. Miközben azonosítottam, hirtelen az eszembe villant Ciurdăreanu; találkoztam vele néhányszor az egyetem elvégzése után, de a tettetett öröm frázi-

sain túl sohasem sikerült többet mondanunk egymásnak: „Milyen jó, hogy összefutottunk – mondta –, már épp föl akartalak keresni"; majd következett az óhatatlan mentegetőzés: „Rohanok a múzeumba, az igazgató vár; utána hol találkozunk?" Időpontot javasoltam, amikor találkozhatnánk; ő elfogadta, de nem jött el. Más alkalommal ismét összefutottunk, s a helyzet megismétlődött: „Jaj de jó, szeretnék elbeszélgetni veled; nem épp most, előbb szabaduljak meg a..."; közölt egy nevet, s azt, hogy az ügy fontos; következésképp elrohant. Legutóbb egy mustársárga Moszkvicsban jelent meg. „Holnap is itt vagyok – indokolta a sietségét –, hol találkozhatnánk holnap délután? Kimegyünk, persze kocsival, egy menedékházba, elbeszélgetünk; hiszen olyan rég szeretnénk, de mindig közbejön valami"; aztán ismét megfeledkezett a találkánk helyéről és időpontjáról. Aznap azonban meglepetés ért:

– Ma nem akarok hiányozni az előadásról, kedvesem – mondta Camelia –; különben sem érzem jól magam; úgyhogy az óra után egyenesen hazamegyek; holnap reggel találkozunk a könyvtárban.

Amennyire csak lehetséges volt, megőriztük titkunkat, nehogy bárkinek föltűnjön, de nem múlhatott el nap, hogy ne találkoztunk volna; elhagyatott helyeken vártam rá az előadások után; mintegy véletlenül leültem mellé a könyvtárban; odaadtam neki a szobám kulcsát, hogy észrevétlenül besurranhasson, s ott tanuljon, amíg megérkezem; vagy a város szélén adtunk találkát egymásnak, hogy aztán „fölsétáljunk a tavakig"; voltaképpen fönnebb mentünk, a *villánkig;* így hívtuk a vadászegyesület alkalmi házikóját; a földpadlós, parasztkályhás kunyhót, melynek vékony tetőgerendái közül négy cövek vezetett a padlóig; ezek között helyezkedett el az ágy: a szalmazsákot szalmaréteg helyettesítette, rajta műanyag pokróc, s egy másik

pokróc is, mellyel betakarózhattunk; gyakran azonban a szénapadláson kialakított fekvőhelyet választottuk... Ez a ház óvta-védte szerelmünk legszebb pillanatait, számtalanszor fogadott be a falai közé; s mi, mint akik a mesében élnek, megbűvölődtünk az erdő varázsától, a csillagos égtől, a tücsökcirpeléstől; ott még tulajdon gondolataink érintését is éreztük; Úristen, ki mondhatta volna meg, hogy mindez egyszer majd egy idegen szemben rejtezik el, s ez bezárul, mint egy sebhely? Rendszerint nem kértem Cameliát, hogy előadást mulasszon; ellenkezőleg, ha azzal állt elő, hogy nem érdekli valamelyik mester valamelvik előadása, meggyőztem, hogy menjen el mégis, hallgassa meg; abból a meggondolásból, hogy nem pusztán a fölkínált tájékoztatás számít, de annak hiánya is; tulajdonképpen valamennyien tudatlanok vagyunk, kisebb-nagyobb mértékben; s csak a magunk és mások tudatlanságával szembeszegülve alakíthatjuk ki keresésünk sajátos módját, csak így betűzhetünk ki itt-ott egy kis részigazságot, tehetünk újabb lépést az ismeretlenben. Épp ezért a „nem akarok hiányozni", „különben sem érzem valami jól magam" kijelentések ezúttal némi gyanakvást loptak belém. Mindazonáltal beleegyeztem, hogy „egyenesen hazamenjen". Estefelé beültem a volán mögé, az oktatóm oldalára; autóvezetést tanultam, jóllehet az elkövetkező három ötéves tervidőszakban semmi esélyem nem volt rá, hogy gépkocsit vásároljak; egyszerűen alkalmam adódott a tanulásra: egyik falubelimet kinevezték a sofőriskola igazgatójává; véletlenül találkoztam vele az utcán; köszöntött, én viszonoztam, de nem voltam biztos benne, hogy ismerem-e; jóval fiatalabb volt, mint én; a faluból való távozásom után megemberesedett, már nem hasonlított az egykori kötekedő legénykére, aki mindig készen állt a verekedésre, s aki a vele egykorúakkal minden semmiségen hajba kapott; amint észrevette,

hogy nem tudom, hova tegyem, ezt mondta: „Attól tartok, nem ismert meg; a grui Ananie fia vagyok" – emlékeztetett, majd meghívott „egy sörre"; elmondta, hol dolgozik, s megkért, hogy keressem föl: „Ha akarja, megtanítom vezetni; megszerezheti a jogsit; ez mindig jól jöhet." Megegyezésünk értelmében délutánonként el-eljártam hozzá, s amikor elvégezte a dolgát, kihajtottunk a városból egy nem túl forgalmas országútra; megmagyarázta az alapelveket, s igyekezett hozzászoktatni a kormánykerékhez, előbb egyenes útszakaszokon, később a tanpályán; még most is emlékszem a hátramenettel kapcsolatos magyarázatára: „Fölengedi a gázt, majd benyomja és hátrahúzza a sebességváltót – ez a rükverc bevezető mozdulata; nem engedi el a váltót; lassan gyorsít..." Aztán a jobbra vagy balra való kiállást gyakoroltuk: „Itt van egy kis trükk – fordítsa el a fejét, s a hátsó ajtó szélvédőjének a szélét nézze; csavarja a kormányt ütközésig jobbra, s hagyja szabadon a kocsit, míg az ablakon keresztül megpillantja a jelzőkarót; így, most gyorsan hozza egyenesbe a volánt, s nézzen balra; tartsa lazábban; ne kapkodjon; még egy kicsit, kész!" Nem láthattam előre Camelia „kedvetlenségét", tehát nem volt semmi programom; a falubelimmel több hónapja nem találkoztam; szinte szakadatlanul Cameliával voltam. Aznap fölkerestem a barátomat, s ő megörvendett: „Már azt hittem, abba akarja hagyni; egy félóra múlva be kell hogy fusson az egyik srác; kitűnő oktatót adok maga mellé, nekem valami dolgom van." Az oktató kerek képű, rendkívül szívélyes fiatalember volt, aki az igazgatója javaslatára ezt mondta: „Szívesen; mára úgysincs semmi sem *betervezve.*" Kivitt a legforgalmasabb utcákba, aztán a „lejtőn való megindulást" és az „országúton való megfordulást" gyakoroltuk; hozzáértően megjegyezte, hogy kitűnők a reflexeim, de egy kissé heves vagyok, nyugodtabban kell vi-

selkednem, s nagyon kell figyelnem arra, hogy mi jön hátul. Épp az új épület előtt jártam, mely meglehetősen feszélyezetten magasodott ki a töpörödött, régi házacskák közül; akárha a szemben, a támfal mögött fölágaskodó fákkal akart volna dacolni. Abban a pillanatban egy mustársárga kocsi közeledett szemből; úgy rémlett, mintha Ciurdăreanut pillantottam volna meg a kormánykerék mögött, míg mellette – inkább csak sejtettem, mint láttam – egy pillanattöredékre Camelia szeme, tekintete, arca villant meg; de már nem volt időm rá, hogy megbizonyosodjam. „Mit csinál?" – kiáltott rám az oktató, s elkapta a volánt; a mustársárga Moszkvics épp hogy el tudott kanyarodni. „Gyorsítson!" – utasított az oktató, s bal kézzel benyúlt elém, hogy segítsen; a visszapillantó tükörben még láttam, hogy a Moszkvics szlalomozik, nem képes egyenesbe keveredni; végül megáll az egyik járda mellett.

– Nyomás, ne álljunk meg; majdnem balesetet okozott – mondta az oktató.

– Úgy látom, megálltak – válaszoltam meredten, és sehogyan sem akartam elhinni, hogy Camelia ült Ciurdăreanu mellett; képtelenség, csak nekem rémlett úgy; Cameliának az előadáson kell lennie, s különben sem érezte jól magát; voltaképpen épp hogy csak kivettem egy nő alakját a meglehetősen mocskos szélvédő mögött, a jobb oldalon; miért képzelődöm?

Világos; pillantása még álmomban is elkísér, amiképpen rakoncátlan, fekete, selymes csillogású tincsei is mindig a szemem előtt lobognak; olykor, anélkül, hogy rá gondolnék, váratlanul azon kapom magam, hogy a semmibe vagy egy tárgyra bámulva elém vetül a képe, de olyan világosan, hogy elég volna kinyújtanom a kezem, és megérinthetném.

– Azt hiszem, elgörbült a lökhárítójuk, amikor a járdához vágódtak; jó, hogy nem történt nagyobb baj, adjon gázt; ha

elkap a rendőr, két büntetést varr a nyakamba; az egyiket a figyelmetlenségért, a másikat a botrányért; mert ahányszor csak elkapnak, mindig veszekszem velük – mondta az oktató, s bal kézzel irányított.

Camelia mindvégig tagadta, hogy a mustársárga Moszkvicsban lett volna. Vajon nem volt-e közöttük szorosabb kapcsolat? – töprengtem, hogy aztán nyomban elhessentsem magamtól a gondolatot, mely méltatlan káromlásnak tetszett. A történtektől függetlenül azonban meg kell őt keresnem; világosságot és rendet kell teremtenünk az életünkben, vagy legalábbis a „fiunk" életében; ezt gondolva tovább ballagtam a fal mentén, melyet magába rejtett a kusza éjszaka. De hol, s főképpen mikor keressem meg? A következő nappal kezdődően az *elsőtitkár* fölfüggesztett minden szabadságolást; a pártmunkásoknak nem volt szabad elhagyniuk a várost. Kivételes esetben, közölte, személyesen hagyja jóvá az ilyen értelmű kérvényeket. Erre külön kitért az értekezlet végén, azt követően, hogy kifejtett egy „nagy fontossággal bíró akcióprogramot"; ez még ezen a héten kezdetét veszi; olyan komplex munkacsoportok megalakításáról volt szó, melyek konkrét vizsgálatok és felderítő munka alapján tanulmányozzák majd a vállalatok termelési hatásfokának csökkenését s ennek okait, javaslatokat dolgoznak ki a rentabilitás és a maximális hatékonyság elérésére, továbbá a zavaró tényezők, a lemaradások, a rohammunka stb. kizárására. Röviden, mint a *főnök* kifejtette: „Részletekbe menő, teljes röntgenfelvételt kell készítenünk gazdasági tevékenységünkről; megfelelően össze kell egyeztetnünk azokat a tényezőket, amelyek mennyiségi és minőségi ugrás formájában megjavíthatják – és meg kell hogy javítsák – termelési tevékenységünket, minden területen"; ezt követően megjegyezte, hogy a termelőtevékenységbe beleértendő a tudományos kutatói

munka, továbbá az irányítás, a nevelés, az alkotás stb. is. A továbbiakban ki kell dolgozni eme munkaközösségek tematikáját és módszereit; szakemberek egy csoportja már hosszabb ideje foglalkozott ezek kialakításával, így ezt már csak a titkárságnak kellett jóváhagynia, majd sokszorosíttatnia.

Jóllehet az értekezletet tizenkettőre hirdették meg, félórával később vette kezdetét; a büróülés, melyen azokat a kérdéseket vitatták meg, amelyeket ismertetni akartak az apparátussal, jócskán elhúzódott. Az EKÜ-ben történtek után az *elsőtitkár* nyomban összehívta a titkárságot; röviden tájékoztatta, majd kikérte a többi titkár véleményét a foganatosítandó intézkedésekről. Medan előbb önbírálatot gyakorolt, majd azt javasolta, hogy részesítsék írásbeli megrovásban az igazgatót; a fegyelmit természetesen a pártalapszervezet mondja majd ki. Moina, a propagandatitkár jobban megközelítette az *elsőtitkár* várakozásait; rendkívül súlyosnak minősítette az esetet, összeegyeztethetetlennek ítélte az igazgatói beosztással; egyszóval az igazgató leváltását javasolta, pártvonalon ő is egyetértett a megrovással. Hozzátette, hogy az EKÜ pártalapszervezeti titkárának ugyancsak fegyelmit kell kapnia, és le kell váltani. Az *elsőtitkár* óvakodott attól, hogy bírálatban részesítse Medant, ezzel szemben fölszólította Moinát, hogy értékelje Medan tevékenységét is. Noha Moina rámutatott Medan hibáira, továbbá arra, hogy nem alkalmazta az önbírálatot, óvakodott attól, hogy a megbüntetését javasolja. Miután a többi titkár is fölszólalt, mégpedig a propagandatitkárral egybehangzóan – csupán a „szervezési" javasolt megrovást Medannak is –, az *elsőtitkár* levonta a következtetéseket: az EKÜ igazgatóját leváltják, a pártalapszervezet titkárát pártfegyelmiben részesítik; hasonló megrovásban részesül az üzem többi vezetője is; a kihágásokat „föl kell dolgozni" az EKÜ valamennyi munkacsoportjában. A titkárság egyhangú-

lag jóváhagyta ezeket az intézkedéseket és a határozatot fölterjesztette a fölöttes szervekhez; ezek jóváhagyására volt szükség az ilyen döntés életbe lépéséhez. A szavazás eredményének meghirdetése után szándékosan rövid szünetet tartott az *elsőtitkár*, s ezzel azt a benyomást keltette, hogy a titkárság értekezlete véget ért; így aztán mindenki meglepődött, amikor kijelentette:

– Javasolom, hogy részesítsük megrovásban Medan és Văleanu elvtársat, s ügyüket pártalapszervezetünk plenáris ülése előtt vitassuk meg.

A beálló csöndet Medan törte meg; tiltakozott a plenáris ülés előtt történő vita ellen, hogy „ne pellengérezzék ki az apparátus előtt". Az *elsőtitkár* bal szemhéjának *rángása* jól láthatóvá vált, míg válaszolt:

– Épp ellenkezőleg; úgy vélem, minden pártmunkásnak tudomást kell szereznie erről az ügyről, és meg kell értenie, hogy senki sem engedheti meg magának a párt félrevezetését, a hiányosságok takargatását, s azt, hogy zsonglőrködjék a tervfeladatokkal. Határozottan kérni fogom a fölöttes szervektől, hogy engedélyezze a *kipellengérezésedet* valamennyi pártmunkás előtt.

Minden észrevétel fölösleges volt; az *elsőtitkár* a következő napra összehívta a büróülést. Ennek ellenére reggel, amikor elmondtam neki, mi történt a borbélynál, majd amikor kikérdezett a *Panorámá*-ban történtek felől – ahova a nyugatnémet küldöttséget kísértem el –, anélkül hallgatott végig, hogy bármit is elárult volna az elkövetkezendő értekezlet természetesnek vehető előzetes izgalmából. Mi több, nem feledkezett meg Maráról, aki kihallgatáson járt nála, s néhány gúnyos, célzatos megjegyzést is tett a kettőnk kapcsolatára, no meg Mara gyermekére, s végül azzal bízott meg, hogy kerítsek állást a lánynak. Ezt követően megszerezte a központ és a minisztérium jóváha-

gyását ahhoz, hogy elmozdíthassa állásából az EKÜ vezetőit, akiket a terv nem teljesítésében és a pártszervek félrevezetésében bűnösnek talált. A büróülés, az eset súlyosságára való tekintettel, a titkárság javasolta fegyelmi intézkedések megvitatásával kezdődött; ezeket egyhangúlag jóváhagyta. Az *elsőtitkár* azonban észrevette, hogy a jelenlevők közül többeknek fenntartásai vannak, jóllehet nem mondják ki – legalábbis így rémlett neki –, miközben kifejtette, hogy a fegyelmi vétségeket ismertetni fogják valamennyi vállalatnál, s a dolgozók tudomására hozzák a kiszabott fegyelmiket, beleértve a „pártnál" dolgozókét, vagyis a gazdasági titkár és az osztályvezető fegyelmiét is, akik közvetlenül felelősek a kialakult helyzetért; hozzáfűzte, hogy nem híve a mindenáron való leváltásoknak, „pontosabban – hangsúlyozta –, nem hiszek abban, hogy bizonyos emberek leváltása az egyetlen és legjobb megoldás az ügyek rendezésére; de ha egyszer ezek az emberek kompromittálták magukat, vezető beosztásban való megtartásuk szervezett szabotázszsal ér föl". Utolsó szavai – erre *számított* is – alaposan földúlták azokat, akikhez intézte. Hosszú elméleti fejtegetésbe akart fogni az eseményektől elszakadt, az új szakmai és politikai követelményeket fölfogni képtelen „megalkuvók" és a férges alma között mutatkozó hasonlatosságról; az efféle gyümölcs az első szélfúvásra lehull a fáról, gondolta, s ez voltaképpen nagyon jó, hiszen a szüret idejére az egészséges alma így mintegy kiválogatódik, alkalmassá válik rá, hogy eltegyék télire. Hirtelen azonban letett a szándékáról, s szinte akaratán kívül ezt mondta berekesztésképpen:

– Azt hiszem, itt az ideje, hogy a hozzáértés szele kezdjen fújdogálni, s megrendítse a székükben az oda nem valókat; itt az ideje, hogy a tudásuk alapján becsüljük meg az embereket, aszerint, hogy mit képesek s mit akarnak elvégezni, s nem sza-

vaik zengése, nagypapáik érdemei, vagy munkaeszközeik formája szerint; azt hiszem, félre kell dobnunk a középszert támogató mankókat; hagynunk kell az embereket, hogy a maguk erejéből vívják ki az őket megillető helyet; hogy mindenki szabadon élhessen a fölemelkedés vagy a szabadesés esélyével.

A mondat fenyegetően hangzott; némelyek úgy érezték, nekik szól, mások Medan és Văleanu felé pillantottak, mintha csak meg akartak volna „bizonyosodni" az *esés* elkerülhetetlenségéről. Az *elsőtitkár* tompítani akarta szavai élét, tehát így folytatta:

– Tévedni emberi dolog, s ezért senkit sem akadályozhatunk meg abban, hogy jóvátegye a hibáját, még ha bizonyos következményeket nem kerülhet is el; de azt sem engedjük meg, hogy némelyek állandóan ezzel takarózzanak.

Az újabb kinyilatkoztatás nem változtatta meg a Medanról és Văleanuról kialakult véleményt; amiképpen az *elsőtitkár* is elégedetlen volt azzal, amit mondott, mondatai kétértelmű megfogalmazásával, s azzal a távolsággal, amely kijelentései miatt közötte és a többiek között keletkezett. De további magyarázatok nélkül áttért az iparban mutatkozó megvalósítások elemzésére; néhány vállalat csak az összmutatók szerint teljesítette a tervét; mások lehetőségeik alatt termeltek; általában lelassulást lehetett észlelni az új gyártási eljárások bevezetésében, az új termékek gyártására való áttérésben stb. Szükségessé vált tehát a tartalékok és az egész gazdasági tevékenység följavítási lehetőségeinek a komoly elemzése, ha netán országos táblázatot készítenének, a város meglehetősen szerény helyre kerülne rajta, akár a termelékenységet, akár a termelés abszolút értékét vesszük alapul. Az ügy azóta foglalkoztatta, hogy kinevezték ebbe a funkcióba, s az EKÜ-ben történtek csupán meggyorsították azon szándékának életbe léptetését, hogy „megröntge-

nezze" a különböző gazdasági egységekben folyó munka szervezési módját, s a későbbiekben más szakterületek szervezettségét is; ezt a tevékenységet a legkülönbözőbb foglalkozású szakemberek munkacsoportjaival szándékozott elvégeztetni, közgazdászokkal, szociológusokkal, pszichológusokkal, mérnökökkel, technikusokkal, szakképzett munkásokkal stb.; az eredmények alapján ki kellett dolgozni minden tevékenységi terület ideális működési modelljét. Miután a büró ezt jóváhagyta, a tizenkét órára meghirdetett értekezleten kellett a tudomásunkra hozni.

Mintha rontás ült volna rajtam, most is különböző körülmények között megélt helyzeteket és lelkiállapotokat éltem újra. Elérkezett az ülésteremben lepergő események ideje is. Az utca, az ablakok és az itt-ott, egy-egy oszlopon árválkodó égő halovány fénye rávetült a terem világítására; a teremére, melybe Camelia és a „fiam" sorsán morfondírozva, meglehetősen leverten léptem be, mindamellett kíváncsian, vajon milyen intézkedéseket hoztak az EKÜ-sökkel szemben, milyen feladatokkal bíznak meg, milyen nagyszabású tevékenységben veszünk majd részt. Az utolsó sor szélső székén foglaltam helyet; rézsútosan beláttam az egész termet. Nem kellett találgatnom, könnyen föltételezhettem, hogy a légkör feszült lesz, az *elsőtitkár* megbírál bennünket, amiért csak felszínesen vagy egyáltalán nem ismerjük a terepen kialakult helyzetet; mondandóját az EKÜ-ből vett példákkal tarkítja, aztán tájékoztat bennünket a büró határozatáról, s szigorú utasításokat ad a feladatok teljesítésének jövőbeni ellenőrzésével kapcsolatban stb. Az értekezlet megkezdése azonban késett, s nekem különös érzésem támadt; mintha azért lettem volna ott, hogy a jelenlevők megvitassák „egy volt egyetemi hallgatóval való viszonyomból született fiam" – úgymond – „eltitkolásának" a kérdését; ez, egy sereg

más váddal együtt, nem egyeztethető össze a pártmunkási magatartással és minőséggel; a fölszólalások vezérmotívuma épp az, hogy bizalmatlan vagyok és őszintétlen a közösséggel szemben, mivel eltitkoltam előle az igazságot. Az emberek furán csoportosulnak a teremben: a középső részt a pártapparátus legidősebb harcosai foglalják el; még a földreform vagy legalábbis az államosítások idejétől vannak itt; arcukon mintha valamely fegyveres fölkelés hagyott volna nyomot; a magabiztos, ám határozataikban körültekintő bennszülöttekre emlékeztetnek; a fölszólalók korholó hangot használnak: „Cremene elvtárs megmondhatta volna, kikérhette volna a tanácsunkat..."; a megbocsátásra képtelen Terente kivételével nem kockáztatnak meg túlságosan nyers javaslatokat. Kétoldalt a „középnemzedék"; az első sorokat és a szélső helyeket foglalják el. Henţ és Opăriş a legelső sorban ül; hozzászólásuk, váratlan hangvételük alkalmatlanná változtat erre a munkára. Néhányan az „iskolázottak" közül a vehemens bírálat ingatag és csúszós talajára lépnek, de nem követelnek főbenjáró büntetést, hiszen a „hiba egy része" őrájuk hárul; képtelenek voltak közel kerülni hozzám, nem óvtak meg a bűnbeeséstől. Föltételezem még, hogy Rotaru megpróbál elvszerűen és megbocsátóan viselkedni; Moina elvtárs magatartását azonban képtelen vagyok kikövetkeztetni. Mindazonáltal kisütöm, hogy álláspontja óhatatlanul egybe fog csengeni a már eleve meghozott „intézkedéssel" – a titkárság már előzetesen „elemezte az esetet" –, csakhogy ezt szintén képtelenség kikövetkeztetni; az *elsőtitkár* nagylelkű, tehát nem tekint majd páriának, de elszánta magát, hogy rendet teremt, közvetlen munkatársaival kezdve egészen a pártvezetés legutolsó láncszeméig; ezért aztán nem fog átsiklani a „helyzetemen". A többiek, a fiatalabbak há-

tul ülnek, még nem mernek nyíltan szólni; ők merő szolidaritásból – és sikertelenül – az én pártomon vannak.

Napsugár csillant meg az előttem levő szék támláján; láthatóvá tette a terem levegőjében lebegő semmi porszálak és -foszlányok Brown-féle mozgását. A megfigyelés visszadöbbentett a valóságra: az értekezlet nem a „Cremene-ügy" megvitatására ült össze; egyszerűen azt vártuk, hogy megérkezzenek a „főnökök", s mi megkapjuk a feladatainkat; ezt rendszerint az elért eredmények, a még létező hibák stb. fölsorolása előzi meg. A késedelem némelyeket közömbösen hagyott, másokat türelmetlenné tett, a helyét azonban senki sem hagyta el.

Bagolyhuhogás térített vissza az utcára, melyen meglehetősen céltalanul baktattam előre; csak annyit tudtam, hogy hazafelé tartok, noha közömbös volt számomra, hova érkezem. Voltaképpen a Cameliától való elválásokat ismételtem meg; azokat, amikor egyedül hagytam a lányt az utolsó autóbusz-megállóban, nem kísértem tovább, s legtöbbször gyalogosan indultam visszafelé, hogy elidőztessem még az érzékeimben a jelenlétét, érintését, hangjának kristályos csengését:

– Kedvesem, annyira szeretnék hazudni neked, szeretném azt mondani, hogy nem szeretlek, nem vágyom utánad, pedig mindez csak játék; sebezhetővé próbállak tenni, mert mások szemében túlságosan elérhetetlen vagy.

Az, ahogyan kimondta a „kedvesem" szót, mindannyiszor a hallásomon, a látásomon, a pórusaimon belém hatoló nyugtatónak bizonyult, hogy aztán szétszóródjék testem valamennyi sejtjében, s eltöltsön birtoklásának végleges érzetével, s azzal a nyugtalanító érzéssel, mely túlságosan eleven volt, hogysem kitartson, túlságosan lenyűgöző, hogysem föl ne emésszе forrásait. A nevemet helyettesítő megszólítás úgy siklott ki ajka közül, mint harmatcsöpp a rózsaszirmok közül; még azon a na-

pon is, amikor *búcsút* vett tőlem. Fölkészített rá; azt sugallta, hogy nem szabad exponálnunk magunkat, hogy egy ideig, legalább egy hónapig, míg a rossz nyelvek elcsitulnak, ne találkozzunk; mindhiába mondtam, hogy semmi okunk a további bujkálásra, felnőttek vagyunk, be vagyunk oltva, vállaljuk a felelősséget a cselekedeteinkért; házastársi kötelezettségei már jóval a bontóperi ítélet előtt megszűntek: a válást a férje nyújtotta be, Camelia nem jelent meg a bíróság előtt, csak egy levelet küldött, amelyben beismeri az ellene fölhozott vádakat, és egyetért a házasság fölbontásával.

– Kedvesem, nem megy ez tovább, érts meg, be kell fejeznünk – határozta el magát az egyik együtt töltött este után –; szép illúzió, értelmetlen legenda szeretnék lenni a számodra; nem akarom tönkretenni a jövődet, árnyékot vetni a személyiségedre.

– A tíz-tizenkét évnyi korkülönbségtől tartasz? – ellenőriztem lappangó szorongásaimat.

– Kedvesem, tudhatod, hogy ekkora korkülönbség nem számít; vannak házasságok, melyekben a férj az apja lehetne a feleségének, s a legtöbb nő mégis kitart.

– Nem szeretsz?

– Ha így volna, azt hiszed, nem merném megmondani?

– Csak van valami okod.

– Miért akarod megtudni egy minden okságon kívül álló dolog okát?

– Ha szeretünk valakit, nem mondunk le róla minden ok nélkül.

– Már megmondtam: én a csődöt jelenteném, s erre neked semmi szükséged; nem szabad lecsúsznod.

– Ez a lemez rém hamisan cseng.

– Később megérted.

Nagy nehezen beleegyezett egy utolsó, április végi találkozóba, de csak a következő feltétellel:

– Nem megyünk az erdei házba; sötétedés után várj meg otthon.

Az ablakból láthattam az utca egy részét. Jócskán elkésett, s már kételkedtem, hogy szavának fog állni; nyugtalan voltam, föl-alá jártam a szobámban, amikor végre az utcai villany halvány fényében megpillantottam; sietős lépésekkel közeledett; fehér átmeneti kabátot viselt, még sohasem láttam benne; sálat nem tett, a fejére viszont egy érettbúza-színű parókát illesztett; fölismertem a bordás bársonynadrágját és népi motívumokkal díszített válltáskáját; néztem, ahogy belépett a házba, majd a másodperceket számoltam, míg meghallottam a lépéseit az ajtó előtt; kitártam az ajtót, ő besurrant; a zár kattanása után nyomban figyelmeztetett:

– Nem maradhatok sokáig.

A paróka meghökkentően megváltoztatta az arcát, szinte lefoszlatta róla a szépségét; érdektelenné, hideggé, egy közönséges fehérnép arcává változtatta; ugyanez az érzésem támadt, amikor egyszer frissen berakott hajjal jött el, estélyi ruhában, csipkekesztyűben, vöröeslilára lakkozott körömmel. Megjelenése engem tett nevetségessé, s ő megérezte ezt. Azóta nem rakott magára semmi cicomát; csak ajkára kent egy kis barnáspiros rúzst, s szemhéjára egy kevés kékes rózsaszínű festéket; minden egyéb zavaróan, kellemetlenül hatott rajta. Miután levetette a kabátját, sárga hímzésű mályvaszín blúzban maradt; a blúzát két héttel azelőtt már láttam a „Népművészeti konfekció első kiállításán". Meglepett, hogy megvásárolta. Válaszul ezt mondta:

– Addig bolondítottam a *Textil-art* igazgatóját, amíg elküldte az egyik beosztottját, s behozatta a modellt, hogy föl-

próbáljam; el volt ragadtatva, hogyan áll, s ezt mondta: „Árazzák, és állítsák ki a számlát"; amikor távoztam, azt mondta, hogy csak az én két szép szememért tette.

Amikor levette a parókáját, s haja aláomlott a homlokára, arcára, nyakára, épp hogy elérve a vállát, nem tudtam visszafojtani a kiáltásomat:

– Milyen szép vagy ma, Csodababám! – s úgy közeledtem hozzá, mint egy festményhez, az összhatás legmegfelelőbb szögét keresve.

Halványan elmosolyodott.

– Csak te érzed így.

– Szomorú vagy.

– Veled vagyok, kedvesem.

– S ez ok a szomorúságra?

– El akarod rontani az esténket?

Hozzáléptem, levetettem a blúzát, s rátettem a szék támlájára; Camelia eloltotta a villanyt, majd lágyan az ágy szélére ereszkedett:

– Meggyújtanád az éjjeli lámpát? – kérte, miközben levetette a cipőjét.

Meggyújtottam; ő lehúzta a nadrágját; találomra ugyanarra a székre hajította, majd magára húzta a takarót. Olyan kínosan, feszélyezetten éreztem magam, mint egy kamasz egy tapasztalt nő előtt. Camelia megérezte ezt, s szárazon ezt mondta:

– Mi van veled? Nem örvendsz, hogy eljöttem?

– Attól félek, nem vagy itt – mondtam, és a szemébe néztem.

– Gyerünk, ölelj át, győződj meg róla – mondta lágyan, és arccal a falnak fordult.

Anélkül, hogy megérintettem volna, leültem a kanapé szélére; némán néztem, s közben megpróbáltam fölidézni magamban arcának vonásait, a legapróbb részletekig ismert test for-

máit. Éreztem, hogy mindez már nem az enyém, már semmi sem hozhatja őt vissza hozzám; legfeljebb a testét birtokolhatom még, hogy kielégítsem üzekedési szükségletemet, vagy talán még azt sem. Egy idő múltán ismét felém fordult:

– Miért vagy szomorú, kedvesem? – Hangjában csábítás bujkált, szavai megszokottan csengtek; mintha mentegetőzött volna. – Nem hallgatunk Beethovent? Tedd föl az ötödik szimfóniát, kérlek – mondta hallgatásunk újabb néhány perce múltán.

Ennek nem örvendtem; Camelia figyelmeztetett, hogy keveset marad, márpedig futtában vagy szerelmeskedés közben nem lehet Beethovent hallgatni; ilyen helyzetben inkább Ravel *Boleró*-ját vagy Vivaldi *Évszak*-ait kedveltem, ha már szükségét éreztem a zenének. De nem ez volt az az eset, jóllehet tudtam, hogy végül is lefekszem mellé, átölelem; érezni fogom a lélegzését, forró testét, a Triumph C-65 szorításából kibuggyanó melle remegését, csípője ívét; nem mondok majd le erről az utolsó kegyről. De hogy ezt az *allegro con brio* ritmusára tegyem, a „sorsmotívum" csapásai alatt, melyet a kürtszólam előrevetítette lírai dallamok hullámzása kísér, ezt nem tudtam elképzelni. Mindamellett teljesítettem az óhaját, s nem ültem vissza előbbi helyemre.

– Nem jössz, kedvesem? – mondta a szimfónia erőteljes akkordjai közepette, hogy aztán ott feküdjünk összeölelkezve, mit sem törődve a beethoveni ütemmel; Camelia, mint máskor is, így suttogott a fülembe: – Kedvesem, drágám.

S én suttogva válaszoltam:

– Tündérem.

S a végkimerülésig ismételgettük e szópárt.

Némán feküdtünk, a bennünk keletkezett apályban lebegtünk; a lemezjátszó már elnémult, csak a sietős óra tiktakolása

hallatszott halkan, s engem riadalom töltött el minden lehetséges mozdulattól, minden elkövetkezendő pillanattól; a félelmem végül beigazolódott: Camelia könnyedén fölkelt mellőlem, kiszállt az ágyból, bement a fürdőszobába; hallottam a zuhany rózsájából kizúduló vizet, elképzeltem, amint vékony patakocskákban végigfolyik a testén, szappanhabot sodor le magával a válláról, hónaljából, melléről, csípőjéről és hasáról; néhol csöpp vízesések keletkeznek, s egy bizonyos helyen, a háromszög alakban elrendezett szőrszálak miatt, apró Niagara támad, s lezúdul a combjára, térdére, lábszárára és bokájára, végigfolyik vékony és természetellenesen hosszú lábujjai között; aztán hallottam, hogy a zuhany esőverésszerűen elál; a törülköző bolyha simogatóan fölitatja a nyakán, a karján, a mellén és a hátán maradt csöppeket; a törülköző egyre lejjebb hatol, majd visszatér a még nedves helyekre... Némán jött be a szobába, fölöltözött, s amikor készen állt az indulásra, ezt mondta:

– Vigyázz magadra, kedvesem; ha majd arra gondolsz, hogy csak illúzió, egy kis legenda voltam a számodra, gondolj arra, hogy te valóság vagy, annak kell lenned.

Nem mozdultam, éreztem, hogy minden szó fölösleges volna...

Hozzávetőleges számítás szerint, ha azon az estén „fiam" fogant, az csak januárban születhetett meg, márpedig Camelia levelén nincs semmiféle dátum; persze nem köteles nyomban a gyermek születése után értesíteni, de nem tudtam, mi oka lehetett volna, hogy hónapokig késlekedjék; hiszen tudta a tanszék címét; voltaképpen fura, hogyan került a levele az új munkahelyemre; Camelia a „kiemelésem" előtt távozott a városból. Ráadásul nemcsak a „kedvesem"-et felejtette el, de még a nevemet sem írta le; úgy fordul hozzám, mint egy névtelenhez, s bejelenti, hogy világéletében meg fog vetni.

Öntudatlanul lépkedtem, hatoltam előre, csúszkáltam, mint egy eltévedt kísértet, s közben egyre ezt ismételtem: meg kell őt találnom, látnom kell, tisztáznunk kell a helyzetet. Kell, de hogyan és mikor? Az értekezlet nagy késéssel kezdődött meg, s azzal ért véget, hogy nélkülözhetetlenné váltunk abban a „nagy jelentőségű akcióban", mely kezdetét veszi. Az *elsőtitkár* javaslatának örvendtem, de ezúttal is képtelen voltam az elhangzottakra összpontosítani. Szavai szakadatlanul keresztezték a Cameliával, olykor Marával s törvénytelen gyerekeikkel kapcsolatos látomásaimat és gondolataimat, s a két nő, illetve a közöttem és Bărdaşu között mutatkozó hasonlatosságot. Közömbösen vettem tudomásul az EKÜ-ben tapasztalt vétségek fejében kirótt fegyelmiket, egészen addig, amíg valaki kijelentette, hogy az esetet nyilvánosan is megvitatják, s hozzátette, hogy nem ártana, ha a helyi sajtó is foglalkozna vele; ez valamennyiünket meglepett, főképpen ama kijelentés után, hogy ez Medan és Văleanu személyét is érintené. Legszívesebben megtapsoltam volna a határozatot, de a többiek álmélkodása óvatosságra intett: a jelenlevők egy része nem értett egyet, ámbár ha kikérik a véleményüket, a „legteljesebb egyetértésről" tettek volna tanúságot. Az eredmények fölsorolása közben ismét elveszítettem az érdeklődésemet, viszonylagos egykedvűség vett erőt rajtam; de aztán ismét magamhoz tértem, s fülelni kezdtem; nagyszerű dolognak tartottam azt, hogy munkacsoportok alakulnak, amelyek kidolgozzák a vezetési és szervezési tevékenység tudományos módszereit. Az *elsőtitkár* még a pártiskolában, amikor elvégezte ott *a társadalom tudományos irányítása* tagozat egyetem utáni tanfolyamát, már akkor foglalkozott bizonyos modellek kidolgozásával, melyek „optimalizálják a tevékenységet", mindeddig azonban nem volt alkalma rá, hogy elgondolását átültesse a gyakorlatba. Miután kinevezték, elbeszélge-

tett különböző szakemberekkel, kikérte a véleményüket azokról a tényezőkről, amelyek meghatározzák a maximális termelékenységet, tájékozódott, milyen lehetőség van arra, hogy létrehozzanak egy egységes és dinamikus rendszert, melynek segítségével megfelelően nyomon követhetik a termelést, a különböző részegységek tevékenységét külön-külön, illetve átfogó módon, az egész városban. Véleménye szerint nem a gazdasági szervezettség alapstruktúrájáról volt itt szó, ahogyan az minden ilyen tevékenység során újra meg újra fölmerült, hanem a döntés szerepéről; az ésszerűségnek és az emberek akaratának kell döntési jogot biztosítani, hiszen voltaképpen ettől függ a dolgok menete. Különben épp erre gondolt, amikor nagyszámú pszichológust, szociológust, orvost stb. vont be azokba a munkacsoportokba, amelyek a vállalatok és más munkahelyek helyzetét voltak hivatva földeríteni. Megfigyelte, hogy az anyagi érdekeltség hagyományos formája az esetek többségében csak egy bizonyos pontig jár eredménnyel, míg a nem fizetett túlmunka, bármilyen formában menjen is végbe, az érdekeltség fokozatos csökkenéséhez, tehát az eredmények elsatnyulásához vezet. Ugyanakkor fölfigyelt egy másik rendkívül fontos jelenségre is: egyrészt hogy azok, akik egy bizonyos kereseti szintet elértek, s további anyagi juttatásban érdekeltek, rendszerint korlátolt és rámenős egyének, hiányzik belőlük az érték érzete, a nagylelkűség és az erkölcsi szépség érzése; másrészről vannak emberek, akik távolról sem rendelkeznek olyan anyagi lehetőséggel, amely biztosíthatná számukra a létminimumot; ezek bármikor készek lemondani minden előnyről, hogy egy eszméért, embertársaikért élhessenek. Az előbbiek zsoldosokként hasznosíthatók egy zsoldoshadseregben; nélkülük az ember azt kockáztatja, hogy nem lesz kivel folytatnia a harcot. Egy új társadalom azonban a sorsának lelki-

leg elkötelezett embereket követel, nem pedig olyanokat, akik külsődleges eszközökként kötődnek hozzá, megvásárolt elhivatottsággal és odaadással. Tehát azokra volna szükség, akik nagylelkűek, gondolkodásuk eleven, lelkiismeretük tiszta, s arra vágynak, hogy ezen tulajdonságaikat a legmagasabb szinten érvényesítsék. Ehhez azonban az kellene, hogy önmegvalósító szándékuk mozgatója a feladatok irányába hasson, egybeessék annak a termelési egységnek a problémáival, amelyben dolgoznak. Ezek a gondolatok rádöbbentették, hogy föl kell deríteni a „magán"- és a közösségi érdekek mutatói közötti összefüggéseket; vajon milyen mértékben találják meg önmagukat az emberek a határozatokban, az elfogadott tervekben, vajon hogyan járnának el, ha nekik kellene vezetniük az illető egységet? Az *elsőtitkár* nem példálózott, amikor az „akcióról" beszélt; csupán arra kért bennünket, hogy a lehető legkomolyabban foglalkozzunk a kérdéssel, s közölte velünk, hogy mi is benne leszünk a szakemberek munkacsoportjaiban, amelyeket a különböző termelési egységek sajátosságainak figyelembevételével szerveznek meg; ezeket egy összesítő bizottság fogja majd össze, amelyet a terepen végzett fölmérések befejezése után, a következtetések levonása céljából bővítenek majd...

Közel jártam ahhoz a negyedhez, ahol lakom; a városszéli részeken teljes szélcsend uralkodott. A város itt hatalmas gépezetre emlékeztet, mely hangtompítottan, üresben jár; az ember csupán a föld alatti vezetékek vízcsobogását sejti, a villany- és gázórákat; az ablakok a sötétségen áttörő fura szemaforok; családok százai húzódnak meg egymás fölött az új tömbházak lépcsőházainak két oldalán; a házak labirintusszerűen állnak szerteszét, egymástól csupán egy-egy keskeny ösvény választja el őket, mely számos csigavonal, kanyar és irányváltoztatás után ugyanabba a pontba fut vissza, amelyből kiindult. Elfogott a

borzadály arra a gondolatra, hogy föl kell másznom a hetedik emeletre, be kell mennem rendetlen szobámba, mely papírokkal, kacatokkal teletömött fiókra emlékeztet, be a néhány bútordarabom és a könyvhalmok közé; közben tudva tudom, hogy az alattam levő „fiókban", a legnagyobb zsúfoltságban egy asztalos lakik, két iskolás gyermekével és gömbölyded feleségével; az asztalos ennek ellentéteként szikár és lófogú; mindketten haragszanak rám Bărdaşu miatt, még azóta, hogy egyszer meglátogatott, s én cujkával kínáltam; de hát a palack tele volt, s ő addig nem hagyta abba, amíg az egészet ki nem hörpintette; s ahogyan ez már megtörtént vele, lefelé botorkáltában, a harmadik emeleten meggondolta magát, visszafordult, de csak az asztalos ajtajáig jutott el; fölverte álmából, s ebből patália kerekedett. Az asztalos megfenyegetett, hogy följelent, ehhez én hozzáfűztem, hogy csak tegye meg, de ne felejtse el hozzátenni azt, hogy jelentgetés nélkül eltűröm minden szombaton, s olykor vasárnap a dínomdánomjait; sem ezért nem jelentem föl, sem azért, hogy naponta asztaloskodik az otthonában, munkaidő után nyiszibál a fűrésszel, hersint a gyaluval késő estig; műhelyfélét rendezett be az erkélyén, itt ütötte össze az új lakása ablakait; nem volt ínyére a tömbházlakás, gyermekei születése után mégsem próbált új lakást szerezni magának, hanem vásárolt inkább egy kertet, s maga építette a házát. A hétvégeken azonban összecsődítette a barátait vagy a rokonait, s a muri éjfélig tartott, ámulatra méltó lendülettel. Nem értettem, hogyan fér el egyetlen szobában annyi víg kedélyű ember; s valamennyien énekelnek, olykor táncolnak is, s egyként fütyülnek a lakótársak tiltakozására. A fölöttem lakó ifjú pár foglalkozása rejtély előttem; olykor hallom a léptüket a mennyezeten, s néha jelentőségteljesen lekoppan valami; a kéz segítsége nélkül, egyenként levetett cipők talán; csaknem

egyenlő időközökben csusszannak, s én a világ legtermészetesebb dolgára gondolok: a férfi és a nő ölelkezik, kölcsönösen hagyják magukat táncba vinni, az ágyon; ezt csak később következtetem ki, miután a zajok hozzám hatolnak; türelmetlenül szeretnének már egymáséi lenni, s ezért a lábujjukkal, föltehetően a jobb lábuk hegyével letolják a bal cipőjüket; halk puffanás hallatszik, melyet egy szandál leesésével hozok összefüggésbe; ezt élesebb koppanás követi, mely a cipő leesésére vall; aztán a bal lábukkal hasonló műveletet végeznek el, letolva jobb lábbelijüket; előbb a szandál, majd a cipő lebukfencezése hallatszik; utána megszegett ígérethez hasonlatos perverz csönd támad; mintegy kifut az ember ujja között, hogy aztán megvetésként, a megaláztatás és az ámulat fájdalmas elegyeként a másik oldalon buggyanjon elő; az egész olyan, mint egy Bach-toccata.

Nem vonzott a „fiókom", mindazonáltal egyre közeledtem a „fiókok" oszlopához, a száznyi fiókhoz, mely együttesen alkotja azt a tömbházat, amelyben nekem is jutott néhány köbméternyi tér; hallucinációval rokon nyugtalanság kerített hirtelen a hatalmába: mondat-, kép-, esemény- és történéstöredékek hasítottak keresztül rajtam, a legkülönbözőbb időszakokból és helyszínekről, de egyetlenegy sem pergett le végig; egy-egy pillanatra tűntek föl és hunytak ki, villámlottak át agytekervényeimen, mint fura visszapillantás-töredékek; a *Szűzanya* képe helyébe tolakvó tanítónő; a falunkban táborozó cigánykaraván; ismét a tanítónő, aki megszökött Gáborral; Medrea, amint elmeséli, hogyan helyezték büntetésből Gruiba; a gimnáziumi ápolónő és Gabi; apám, aki nem volt hajlandó még egy tehenet bevinni a közösbe; anyám, amint arra ösztökél, hogy fohászkodjam a Jóistenhez, vagy amint a viszontlátásomra vár; idillem Violetával; Mara, amint levelet ír nekem a nagyanyjától:

„Kedves kérdésalkalmam, egyik rútságból a másikba fogunk átsiklani, s alattunk nem nyílik szépségszakadék"; Bărdaşu, amint méreggel átitatott szerelmi vallomásokat gépel Marának; Camelia ezt suttogja: „Kedvesem, én csupán egy legenda vagyok...", s újabb töredékek, ki-kihunyó újrajátszások következtek; ellobbantak, mielőtt egészében fölfoghattam volna őket, s nyomukban fekete foltok támadtak, melyek között fénypontok pislákoltak és haltak el; aztán, immár a tömbház előtt, a képek eme körforgása hirtelen lelassult; előbb azonban Mara kábán ezt súgta: „Egy menyasszony öngyilkos lett"; aztán a tett színhelyén megjelent Gînju, az embersorsok felelősének minőségében nyüzsgött és káromkodott, s a maga módján mindent megmagyarázott az ácsorgóknak: „Retrográd elem, elvtársak!"; a feleségének is elmesélte az esetet, ugyanezeket a kifejezéseket használva; nem sokkal később azonban hónapokig tartó lidérces álmok nyomasztották, s ezek különösen fölerősödtek a funkciójából való leváltása előtt; a felesége ezt előérzetnek, figyelmeztető jeladásnak vette, s nem óvakodott ezt nyilvánosan is kitálalni; megvallotta, hogy attól tart, valami történni fog a férjével, hiszen éjszakáról éjszakára, közvetlenül az elalvása után harsányan horkolni kezd, s azt álmodja, hogy egy toronyház előtt van, s amint odaér, tompa puffanás hallatszik, mintha egy teli zsákot dobtak volna le; aztán átfurakszik a tömegen, s megpillantja a „retrográd és ostoba elemet"; vörös szegfűk hullnak rá, majd repdesve egy égszínkék szalag is leszáll. Aztán ez a látomása elröppen, s ő azon veszi észre magát, hogy tömbházfelelős; nem emlékszik, kicsoda, és mikor nevezték ki; föl van háborodva, hiszen tudja, hogy voltaképpen polgármester, de nem elég az, hogy senki sem ismeri el annak, ráadásul mindenki felelősségre vonja, elszámoltatja; hogy nem gondoskodott a ház rendjéről és tisztaságáról, hogy

csak a földszinten folyik a víz, vagy hogy föntebb is van, de csak hideg, vagy csak meleg, hogy az egészségügyi berendezések elromlottak, nem működik a lift, nem ég a villany, a fűtőtestek olyanokat pukkannak, mintha lőtéren volna az ember stb. stb. Mindhiába háborog, próbálja meggyőzni az embereket a vele szemben elkövetett tévedésről; fenyegetőzik, nekik támad, ezzel azonban csak még jobban fölhergeli őket; nem érti, hogyan, egyszer csak nekitámadnak, s a nyitott ablak felé taszigálják; csak most kap észbe, hogy mindez nem kint történik, hanem egy lakásban, a kilencedik emeleten: „Mit akarnak, elvtársak?!" – retten meg, amikor látja, hogy megragadják; de senki sem válaszol; néhányan a lábát fogják, mások a kezét; valaki parancsot ad: „Egy, kettő, most!"; meglóbálják, és kidobják; üvölt: „Segítség!", de már zuhan; szeretne megkapaszkodni egy ablakkeretben, az ujja azonban lesiklik róla; zuhan, megpillantja maga alatt a száraz, kemény földet... Szerencséjére az ágyában ébred föl, verejtékben úszva; a felesége mellette, ő is ébren van; csodálkozik a férje földúltságán, káromkodva meséli az álmát:

– Nézd, hogy járok a miatt az ostoba, retrográd elem miatt!

De az álom, csaknem azonos módon, éjszakáról éjszakára megismétlődik; felesége meglepetésére azonban egy idő után Gînju már nincs annyira fölháborodva; ezt mondja:

– Az a szerencsétlen még álmomban is kísért.

Végül már szánja:

– Szegény lány, ki tudja, milyen gondja-baja volt. – Aztán, szinte csak magának, még hozzáteszi: – Milyen szép volt a fehér ruhájában; s az az égővörös folt; s körülötte a szegfűk... s a lebegő kék pántlika...

9

Nem tudom, kinek köszönhettem, hogy bekerültem az *összesítő bizottságba;* s azt sem értettem, hogy ez azt jelenti-e, hogy többnek, avagy kevesebbnek számítok a főnökök szemében; azt hiszem, inkább a foglalkozásomat vették figyelembe, hisz a történelem, lett légyen az akár művészettörténet is, nem épp nélkülözhetetlen a gazdasági egységek munkabizottságai esetében, bár a kialakított témakörökből nem hiányoztak a hazafias, művészi és általában a művelődési kérdések sem. Föltehetően ebből a meggondolásból vették be barátomat és tanszéki kollégámat, Mihait is; őt különben gyakran kérték föl, hogy tartson előadásokat, főképpen a propagandistáknak; mindenki ismerte dolgozatait, gondolkodásának a tisztaságát s azt a lelkiismeretességet, amellyel a kapott feladatokat teljesítette. Viszont nem értettem, miért épp Terentét nevezték ki a bizottság vezetőjének. Igaz, kezdetben bizonyos fokig különleges szerepünk volt; folyamatosan információkat kellett begyűjtenünk a vállalatok és a termelési egységek munkacsoportjaitól; ezeket meg kellett rostálnunk, csoportosítanunk kellett aszerint, hogy megoldásuk sürgős-e vagy távlati feladat, s naponta jelentést kellett készítenünk erről az *elsőtitkárnak.* Továbbá figyelemmel kellett kísérnünk a titkárság által elfogadott megoldások alkalmazási módját és kihatásukat; össze kellett egyeztetnünk a különböző írásos anyagok – kérdőívek, fölmérések stb. – földolgozását, s ugyanakkor nem hanyagolhattuk el „folyó ügyeinket" sem. Bizonyos értelemben Terente kapóra jött, még ha nem örvendtem is neki; istenítette a papírmunkát és a kimutatásokat, biztosítékot jelentett számunkra, amennyiben nyomban szállítani tudtuk a kért tájékoztatókat, akár az *elsőtitkárnak,*

akár fordítva, az *elsőtitkár* részéről a terepen dolgozók vagy az ellenőrzött vállalatok felé. Terente komolyan vette a szerepét, kidolgozta bizottságunk részletes tevékenységi tervét, személyekre lebontva; a „Ki felel érte?" rovatba pedig beírta a saját nevét és funkcióját: „Terente Treboniu, az összesítő bizottság vezetője"; ezt a terv végére is odabiggyesztette, miután a lap bal oldalára odaírta a dátumot és a helységet, jobb oldalra pedig címét megismételve, egy kacifántos T-t kanyarított; a T farkincája kitárt szárnyú karvalyként lendült a magasba, míg megvastagított fölső vonalkája alatt nevének többi betűje szorongott, szögletesen, torzan; az utolsó betű jobbra elnyúlt, majd visszakanyarodott a többi alá, s rövid cikcakkban halt el. Engem nevezett ki a helyettesévé, de keményen őrködött, hogy a *Jelentés*-sel be ne jussak valahogyan az *elsőtitkár*-elvtárs elé:

– Ha készen van, keress meg, bárhol legyek is, hogy bevihessem neki!

Valósággal forradalomként kezdődött az akció, s valamennyi munkaterületen éreztette a hatását; tehát nem csupán a gazdasági egységek szintjén, amelyeket elárasztottak munkacsoportjaink szakemberei, hanem azokon a területeken is, amelyeket csak egy következő szakaszban mérünk majd föl – az oktatási, egészségügyi, kulturális, művészeti és egyéb intézményekben.

– Minden területen el kell készítenünk ezeket a *komplex tanulmányokat* – szögezte le az *elsőtitkár* –; voltaképpen a valóságos helyzet röntgenképére van szükségünk, valamint a tevékenység megjavítását szolgáló utak, módozatok, megoldások földerítésére. Ezt a munkát matematikai alapossággal kell elvégezni – hangsúlyozta –, ahol csak lehetőség van a számszerű fölmérésre, s a legnagyobb valószínűségre kell törekedni ott, ahol kevésbé számszerűsíthető mutatókról van szó: lelki tényezők, érzelmi motiváció, emberi kapcsolatok stb.

Hónapokon át elmélyülten dolgoztak a szocialista gazdaság dinamikájának eme „teljes röntgenfelvételén", mind városi szinten, mind a különböző termelőegységek szintjén; az adatok egyeztetése, a közvélemény-kutatás és az ergonómiai tényezők értelmezése alapján, továbbá pszichológiai, szociológiai és orvosi vizsgálatok segítségével következtetéseket kellett levonni, s javaslatokat kellett tenni a gazdasági hatékonyság növelésére, továbbá az anyagi és szellemi szükségletek kielégítésére.

– Tehát a szellemiekre is – hangsúlyozta az *elsőtitkár* –; az emberek érezzék embernek magukat mind munka-, mind pedig szabad idejükben.

Jóllehet ezeknek a tanulmányoknak az összeállítása rendkívüli erőfeszítést követelt, az emberek szokatlan lelkesedéssel vettek részt benne. Az embernek az az érzése támadt, hogy némelyek csak most döbbentek rá voltaképpeni hivatásukra; csak most kaptak rá lehetőséget, hogy bebizonyítsák ismereteik, szakmájuk hasznosságát. A szakemberek, általában az értelmiségiek magatartásából eltűnt a hallgatólagos elszigetelődés, az a fajta finom visszavonultság – bizonyos zártság, várakozó álláspont –, mely addig a város életét jellemezte. Ezt az évek óta meggyökeresedett magatartást azzal magyaráztam, hogy mindannyiszor falba ütköztek, valahányszor valamilyen kérdés megoldási javaslatával álltak elő; sokan emlékeztek még a fizika tanszék néhány tanárának a próbálkozására; arról igyekeztek meggyőzni a kereskedelmi igazgatóságot, hogy számítógépes rendszerrel dolgozhassák föl a kereskedelmi egységekben a kínálat és a kereslet viszonyát; előbb csak egyetlen üzletet, egy nőikonfekció-áruházat akartak megvizsgálni, hogy aztán kiterjesszék vizsgálatukat a többi, hasonló profilú egységre, s végül átfogóvá tegyék. Ötletükkel egészen Gînju elvtársig jutottak el, aki akkoriban a város polgármestere volt; megmagyarázták

neki, hogy föl kell számolni bizonyos nehezen eladható raktári készletet, s erőteljesebben kell arra törekedni, hogy kielégítsék a vásárlók ízlését. Gînju meghallgatta őket, értékelte jó szándékukat, de aztán megkérdőjelezte voltaképpeni tevékenységüket, a „hallgatók oktatását és nevelését", hiszen ezzel bízták meg őket; aztán azt tanácsolta nekik, hogy hagyják a kereskedelmet a kereskedelemben dolgozó elvtársakra; ő maga közvetlenül foglalkozik ezzel az üggyel is, és meg kell mondania, hogy nagyszerűen mennek a dolgok. Igaz, az egyik tanár elkövette azt a szarvashibát, hogy megemlítette, a javasolt rendszer külföldön – az illető néhány hónapig külföldi tanulmányúton volt – jó eredménnyel jár, a kapitalisták már rég alkalmazzák; s erről megpróbálta meggyőzni Gînjut. A válasz védhetetlennek bizonyult:

– Mi szocialista kereskedelmet folytatunk, docens elvtárs, s nem ajánlom, hogy efféle burzsoá nézeteket terjesszen a hallgatói között, vagy hogy miránk próbálja tukmálni.

Még Mihainak is nagy csalódásban volt része egy alkalommal; amikor az első könyve megjelent, arra gondolt, hogy dedikál egy példányt Gînjunak; ez átvette a könyvet, majd az íróasztala egyik sarkára csúsztatta, s közölte Mihaijal, hogy jobban tenné, ha a pártfeladataival foglalkozna a munkahelyén, ahelyett, hogy „effélékre" vesztegeti az idejét; akkoriban Mihai benne volt az alapszervezet vezetőségében... Valami kölcsönös ellenszenv alakult ki; a felső beosztásban dolgozók lefitymálták a nem fizikai munkát végzőket. Ez épp akkor következett be, amikor az értelmiségiek, kegy gyanánt, *bizalmat* kaptak; ez az engedékenység viszont örök hálára kellett volna kötelezze őket; ugyanakkor gyakran volt részük abban a megvetésben, amely a mostohaszülők nagylelkűségére emlékeztet, akik elhencegnek az örökbefogadással, ugyanakkor minden evés előtt ellazsna-

kolják a gyermeküket, nehogy megfeledkezzék arról, hogy hálásnak kell lennie; nem mintha valakinek is panasza lehetett volna ezekre a „gyermekekre", de némely „termelésből jött káder" agyában az „intellektualizmus" legyőzése a „munkásgondolkodással" és a „forradalmi hajthatatlansággal" volt egyenértékű; vagyis balos magatartást tanúsítottak, igyekeztek a forradalmi feladatok teljesítésére csökkenteni az „értelmiségi réteg" szerepét. Általános irányvonalról nem lehetett szó, mindazonáltal néhányan, akik attól rettegtek, hogy „intellektualista szemlélettel" vádolhatják meg őket, minden értekezleten igyekeztek elhatárolni magukat ettől, s a legforradalmibb osztályhoz való tartozásukra hivatkozva követelték, hogy „fokozottabb harcossággal, élesebb bírálattal sújtsák azokat a kispolgári tendenciákat, amelyek ennél a rétegnél jelentkeznek". Kölcsönös várakozási álláspont gyökeresedett meg tehát; másrészről pedig eme harcosok minden erejükkel azon voltak, hogy leakasszanak valahonnan egy diplomát, s amennyiben lehetséges – s már miért ne lett volna az, hiszen a dolgozóknak minden lehetőségük megvolt rá, hogy (az ő szavaikkal élve) sokoldalúan kibontakoztassák a személyiségüket! –, doktori címet szerezzenek valamelyik tudományágban; hogy melyikben, az nem sokat számított...

Az *elsőtitkár* kezdeményezésére kibontakozó akció szemmel láthatóan módosította az emberek magatartását. Gyakran beszélgettem erről Mihaijal, miközben befutottak a vállalatokban tevékenykedő munkacsoportok adatai, s mi megpróbáltuk értelmezni ezeket. Az események különben már rég más irányt vettek, mindamellett még szó sem lehetett a kutatás és a termelés szorosabb kapcsolatáról. Az *elsőtitkár* a munkacsoportok létrehívása alkalmával kiemelte ezt a jelenséget, mondván, hogy némely vállalat vezetősége elfogadta ugyan a szakemberekkel

való együttműködésre ösztönző javaslatot, de gyakorlati alkalmazásával késlekedett, legfeljebb „kísérleti jelleggel" tette, s ha az eredmények nem voltak kellően látványosak, s főképpen akkor, ha ezek a technológiai folyamatok alapvető megújítását követelték, még a „szülés időszakában" fölhagytak az egésszel, s inkább az importmegoldásokat részesítették előnyben; ez sokkal kényelmesebb volt, hiszen központi beruházások segítségével történt, s így nem ez vagy az az igazgató kellett fájdítsa vele a fejét, hanem a minisztérium, a központ stb. Mint az várható volt, ebből újabb következmények fakadtak: a berendezések legcsekélyebb meghibásodása vagy a műszaki dokumentáció homályossága esetén mindennel le kellett állni; a vállalatok a külföldi „partnerekre" vártak, pénzt és időt vesztegettek el. Az *elsőtitkár* szavai azzal is fölkeltették az eligazításon részt vevők érdeklődését, hogy rejtett szenvedélyükre, érzelmi töltetükre tapintott; ez megkétszerezte a *főnök* beszédének a visszhangját, s az embereket közvetlenebbül kapcsolta be az akció véghezvitelébe. Különben az *elsőtitkár* befejezésképpen ismét leszögezte:

– Azzal, hogy bevontuk önöket ezekbe a munkacsoportokba, azt hiszem, megértették, hogy felelősséget ruháztunk önökre; a megfelelő területen meg kell oldaniuk minden olyan problémát, amely a szakterületükhöz tartozik.

S valóban, számos kérdés „menet közbeni" megoldásáról sorra futottak be hozzánk a jelentések: minősített műszaki megoldások, optimális összefüggésrend megállapítása a munka intenzitása és a külső feltételek között, a napi feladatok minél alaposabb megismertetése valamennyi dolgozóval, ezek fokozottabb részvétele a mindennapi döntésekben stb. Ráadásul maguk a szakemberek is több kulturális-nevelő tevékenységet kezdeményeztek és támogattak, segítették a dolgozókat ma-

gánügyeik elintézésében – ebben az is kezükre játszott, hogy a kidolgozott tervek fontos szerepet biztosítottak ennek a kérdésnek –, így aztán az igazgatók és a párttitkárok nem maradhattak közömbösek a dolgozó emberek kéréseivel szemben. Olykor, ha az *elsőtitkárnak* tudomására jutott valami ezekből, vádoló hangon megjegyezte:

– Úgy látszik, hogy a tudomány és a technika akkor tesz csodát, ha nem csupán a termelés függelékeként kezelik.

A szeme sarkából végigmért bennünket, s közben úgy tett, mint akit többé-kevésbé hidegen hagy esetleges véleménynyilvánításunk; mindazonáltal nem mulasztotta el, hogy megismételje a munkacsoportok eligazításán már elmondott gondolatát:

– Beigazolódik tehát, hogy a tudomány és a kultúra elengedhetetlen alkotóeleme valamely modern társadalom hatásos működésének. – Majd megkérdezte: – Mi a véleményed erről, Terente elvtárs?

És Terente már fújta is:

– Nekem is az a véleményem, *elsőtitkár*-elvtárs, hogy a tudomány és a kultúra kiemelkedő szerepet játszik szocialista társadalmunkban; véleményem szerint a tudomány termelési erővé válik a szocializmusban.

Az *elsőtitkár* nem nagyon törődött Terente vélekedésével; azt tanácsolta, hogy az eredmények értékelése során ne tévesszük szem elől a pszichológiai tényezőket; néhány vállalati vezető lemondott ugyan a rutinmegoldásokról, mivel nem kellett tartania az esetleges „negatív következtetések" levonásától; s mintha azt akarták volna bebizonyítani, hogy a vezetés szintjén kell keresni a lemaradások és más bajok okozóit – a bűnösöket –, a munkások az utóbbi időben rendkívül fegyelmezetten viselkedtek, s fokozott érdeklődést tanúsítottak a terv teljesítése iránt. Másrészről nem lehetett lebecsülni az utóbbi időszak fe-

gyelmi intézkedéseinek kihatását sem. Akciónk végkifejletét még azok is, akik nem vettek részt benne, úgy értékelték, mint valamilyen nagy nyitást, munkájuk átértelmezését; az *elsőtitkár* maga is kifejtette az egyik plenáris ülésen, hogy ne a „foglalkozásuk alapján" tegyenek különbséget az emberek között, „ne a szüleik foglalkozása alapján, hanem kinek-kinek a hozzáértése és rátermettsége szerint, összhangban a legkülönfélébb anyagi vagy szellemi emberi szükségletekkel". Gyakran csodáltam tapintatát, hallatlan intellektuális tartalékait, azt a képességét, hogy akkor is közel tudott kerülni az emberekhez, ha megbírálta őket, vagy azt javasolta, hogy váltsák le valamelyüket a funkciójából; magatartását nem jellemezte szertelenség, rosszindulat; keserűen ítélte el kinek-kinek a hibáját, beleértve a vezetése alatt álló szervezetét is, s végül kijelentette, hogy a fegyelmi vagy a jutalom saját felelősségtudatunkra tartozik, kötelesek vagyunk őrködni helyes kiosztásuk fölött, kinek-kinek érdeme szerint, s arra kell törekednünk, hogy az emberek pontosan azt a helyet foglalják el a társadalom hierarchiájában, amely megilleti őket, némelyek fölemelkednek, mások meg lecsúsznak eme hierarchia lépcsőfokain.

– Persze – fogott elméleti általánosításba –, ha óriási a szakadék az egyén értéke, illetve az általa betöltött funkció között, s ez esetben különböző tényezők áldatlan konkurrenciaharcának lehetünk tanúi, a megillető jogokba való visszahelyezés bukással ér föl; de ha majd méltányos mértékegységet viszünk be ebbe a harcba, a bukás jogi aktussá válik, s ekként megy át a köztudatba.

Jóllehet az *elsőtitkár* nem esett túlzásokba a leváltások során, sikerült más ritmusra hangolnia a város életét; fölfokozottabb lett, mégis nyugodtabb, nem voltak kilengések, fölfordulások, a hétköznapi ember fokozatosan ráébredt, hogy már nem kell

sort állnia az élelmiszerüzletek előtt, hogy az autóbuszok már-már rendszeresen, a megállókban kifüggesztett menetrend szerint közlekednek, hogy a lakáskérelmét már az első vállalati vezetőségi értekezleten megtárgyalták, és megoldását is betervezték, még ha csak a következő évre is... Medreát meg akarta tartani gazdasági titkári funkciójában, még megrovása után is, de csakhamar egész sor más kérdésben is bűnösnek bizonyult; hogy rehabilitálhassa magát, kinevezték az EKÜ igazgatójává; a helyettese Văleanu lett, akit szintén fölmentettek pártmunkási funkciójából. A helyükbe titkárnak Andreescut, osztályvezetőnek Retegánt emelték ki; az egyik közgazdász, a másik mérnök volt, s mindketten eléggé fiatalok ahhoz, hogy kinevezésüket sokan nagy merészségnek tekintsék. Ennél sokkal látványosabb volt az Építészeti Tröszt teljes vezetőségének a leváltása; ezt az oda kiküldött munkabizottság indította el; a „röntgenfelvétel" elkészítése során megállapítást nyert, hogy az emberek benyújtott panaszos levelei és reklamációi teljesen megalapozottak; a tervekbe meghatározott anyagokat vettek be, s ezeket csak akkor dolgozták be a lakásokba, ha az építtető előzőleg megfizette az árát – igaz, a behajtott összegek kisebbek voltak a kereskedelmi áránál, viszont számla nélkül söpörték be –; az egészségügyi berendezések, a parkettázás, az ablakok megfelelő beszerelése és még sok egyéb a leendő tulajdonosokkal való „aprócska megegyezéstől" függött; eme megegyezés nyomán az „oroszlánrész" egyre növekedett, s bizonyos leplezett hálózaton keresztül a vezetőség felé csordogált. A hozott intézkedéseket a sajtó is kommentálta, nagygyűléseken dolgozták föl és vitatták meg; mindez heves kritikát és ítéletet váltott ki, s ez hozzájárult az állapotok enyhítéséhez a többi területen is.

Reggeltől estig figyelemelterelő dolgokkal foglalkoztam, a bizottság vezetője, Terente elvtárs is rövid pórázon tartott, s így

jóformán megfeledkeztem a „fiamról" és anyjáról, Cameliáról; egy ideig meg-megkérdeztem a portán, nem érkezett-e levelem, noha tudtam, hogy Mereuţ nyomban jelentkezett volna vele, amint kézhez kapja. „Er-rőt, egészséget" – köszöntött, majd közölte, hogy azon kívül, amit már fölhozott, semmi nem érkezett; elhatározásom, miszerint megpróbálom megkeresni, megkísérelek a nyomára akadni, lassacskán elapadt; eleinte időhiány miatt halogattam, később, ha sikerült volna is kivennem néhány napot a rendes szabadságomból, a dolog már nem csábított; inkább vártam, hogy majd csak ad valami életjelet, megjelenik szerencsétlen porontyával együtt; a gyermekkel, mely képtelen volt fölkelteni atyai büszkeségemet, de még az iránta érzett felelősséget sem. Észrevétlenül adtam át magamat annak a föltevésnek, hogy csak tréfa, játék volt az egész; hallgatása emellett szólt; tehát semmi okom nem volt rá, hogy az egykori tanítványommal folytatott „elvszerűtlen viszony" esetleges következményei nyugtalanítsanak. Mindazonáltal körültekintő voltam, óvakodtam attól, hogy fölkeltsem mások gyanúját, magamra vonjam figyelmüket. Viszont egyre ritkábban jutott az eszembe; valahogyan semmi őtőle maradt holmi nem került elébem; nem találkoztam közös ismerőssel; egyetlen őrá emlékeztető mozdulatot vagy pillantást sem vettem észre. Ha mégis eszembe jutott, mindhiába próbáltam megmagyarázni magamnak, megérteni, milyen okok késztették arra, hogy eltávolodjék tőlem, hogy rejtélybe burkolózva elsuhanjon; éppúgy, ahogyan belépett az életembe, s szétáradt érzékeimben, a véremben, mint a levegő oxigénje, az élet égését tápláló oxigén; képe homályosan köszöntött rám, mint valami vágyakozás, vagy vigasz más balsikerekért, lemondásokért. Igaz, Mihai óhatatlanul eszembe idézte őt, de az ismétlődések során ez megszokottá vált; olyanná, mint az udvaron szaladgáló, játszó gyer-

mekek rivalgása, miközben az ember nyitott ablaknál dolgozik; már nem vonja el a figyelmét, már nem zavarja; hallja ugyan, s figyelme olykor megoszlik a visongás hevessége miatt, ez azonban nem vonja el a munkájától. Mihai, aki ismerte történetünket – azt is, hogyan kezdődött, hogyan ért véget, s hogy mennyire megszenvedtetett –, óvakodott kiejteni a nevét, nem kezdeményezett beszélgetést vele kapcsolatban. Olykor közvetítette találkáinkat, de mindig úgy, hogy Camelia meg ne sejtse, hogy ismeri a titkunkat; gyakran eloszlatta a gyanakvásokat, a „viszonyommal" kapcsolatos rágalmakat. Amikor megvallottam neki, hogy beletévedtem Camelia kelepcéjébe, atyaian ezt mondta:

– Ide figyelj, már mások is rá akartak hajtani, főleg azután, hogy kitudódott, nem jön ki a férjével; ha egyszer megy, nem tudom, mi okod volna rá, hogy kitérj előle.

Aztán fölsorolt néhány nevet, elmesélte próbálkozásaikat, s azt is, hogyan „dacolt velük, hogyan oktatta ki, tette ki a szűrüket" Camelia; majd megvallotta, hogy az ő számára sem közömbös; nemegyszer kísértette meg a jelenléte, miközben a dolgozatát megvitatták.

– Rendkívül érdekes dolgozatot írt; gondolkodása tiszta és mély, s ilyesmivel ritkán találkozhatunk egy szép nőnél; őszintén megvallom, irigyellek a sikeredért.

Lelkesedése alaposan megcsappant, amikor közöltem vele a gyanúmat, miszerint valamiféle kapcsolat van közötte és Ciurdăreanu között, s hogy föltehetőleg őt láttam a férfi kocsijában. Meglepetésemre megerősített aggodalmamban:

– Nem akartam mondani, de én is hallottam, hogy Ciurdăreanu néha itt jár, s őt keresi; de nem hinném, hogy valami komoly dologról lenne szó; talán régebbről ismerik egymást, esetleg ugyanabból a faluból, községből vagy városból valók.

– Még csak közeli helységekből sem – mondtam.

– Az ördögbe; figyelj csak – próbált aztán más magyarázatot kisütni, mely támogatta az ügyemet –, arról szó sem lehet, hogy szerelmi kapcsolat legyen közöttük; ismerem a fickót, mint a tenyeremet; jelentéktelen alak, nincs benne semmi; a jelleme sem méltó az elismerésre; de hát te is ismered, hiszen kollégák voltatok; Camelia nem fogadhat el akárkit...

Éreztem, hogy nincs meggyőződve arról, amit mond; amikor elváltunk, fölidéztem Camelia leveleinek töredékeit, ösztönös megnyilatkozásait, érzéseit, válaszait föl nem tett kérdésekre, vallomásait: „Kedvesem, csupa rád vágyó suttogás, gondolat vagyok..." „Csak miután megismertelek, döbbentem rá, hogy még sohasem szerettem, hogy még sohasem kívántam igazán férfit; kalandjaimban a te szerelmed felé törekedtem, s a lelkiismeretem előtt esküszöm, hogy a halálomig a véremben fogom hordozni ennek a szerelemnek a bűnét, szenvedélyét – a te szerelmedét..." „Későn jöttem haza, ne haragudj, kedvesem; moziban voltam egy barátnőmmel. Ettem, ne aggódj; de csak rád éhezem, csak a te csókodra szomjazom. Azt szeretném, ha csak az enyém lennél; jöjj, hadd mondhassam, hogy csak a tied vagyok; de félek, ha jössz, az emberek elítélnek, nem értik meg, hogy akaratunktól s az elvektől függetlenül össze vagyunk kötve..." „Milyen jó, hogy vagy, milyen csodálatos, hogy vagyok; ámbár álom lesz az, hogy vagy, s véletlen az, hogy vagyok..." Egymásra vetítettem szavait és kecses, olykor gyerekes, máskor meg roppant komoly mozdulatait; ismét láttam, amint tagadja, hogy Ciurdăreanu kocsijában volt, s úgy éreztem, ura vagyok a helyzetnek; aztán már csak emlékek maradtak, hogy később azok is tovaszálljanak, s én csak néhány apró betűs sorból szereztem tudomást a „fiam" létezéséről, és

abban a pillanatban váratlan hevességgel minden újjáteremtődött az emlékezetemben, érzékeimben, érzelmeimben...

A Camelia elárulta érzéseim apályát éltem; „fiam" születése fölött érzett, egykor dührohamot is kiváltó értetlenségem vészterhesen és kiszámíthatatlanul szunnyadt lelkiismeretem kevésbé ellenőrzött rekeszében; csupán tétova szorongás lüktetett a véremben miattuk, de ezzel nem nagyon törődtem; felejtenem kellett, tagadnom, figyelmen kívül hagynom az egykori nyomasztó gondolatokat, hogy helyet csináljak az újaknak; s ezek elodázhatatlanul következtek azokból az új feladatokból, amelyek sem a sajnálkozásra, sem a reménységre nem hagytak időt. Előadásaimon mégis megcsalt olykor a perspektíva, a fénytörés, a fény-árnyék játéka: Camelia arcát kerestem az utolsó sorokban, ahova, hogy pillantásomat elkerülje, rendszerint leült. Aztán, amint visszatértem a székházunkba, a lelki szélcsend újra hatalmába kerített; olyan volt, mint vérembe fecskendezett kábítószer, közömbössé, egykedvűvé, talán gyávává tett. Már az is elégedettséggel töltött el, hogy sikerült bekerülnöm Terente elvtárs kegyeibe. Közeledtünk akciónk első szakaszának a végéhez; bizottságunknak a közeljövőben ki kellett egészülnie néhány „terepmunkát" végző taggal, hogy velük együtt dolgozzuk ki a végkövetkeztetéseket; Terentével egyszer sem koccantam össze; rendszeresen átvette a beszámolókat, bemutatta az *elsőtitkár*-elvtársnak, s hozta az utasításokat, melyeket nekünk kellett továbbadnunk a vállalatok vezetőinek, hogy ezek szellemében oldják meg a gyakorlatban jelentkező problémákat; Mihai és én végeztük a durva munkát, olykor felváltva, máskor együtt, attól függően, hogyan tudtunk eleget tenni egyéb kötelezettségeinknek, ő a tanszéken, én a propagandaügyekben; Terente „koordinálta" a bizottság munkáját; csak ha nem volt az irodában, engedtünk meg magunknak egy-

egy viccet, de előbb ellenőriztük, nem hallgatózik-e, szokása szerint, az ajtónál; ilyenkor teregettük ki egymásnak gondolatainkat, érzéseinket, emlékeinket, benyomásainkat, fájdalmunkat, örömeinket, kétségeinket; hallgatólagos megegyezésünk szerint sohasem mondtuk ki Camelia nevét.

Egy napon aztán Terente azzal állt elő, hogy változtassuk meg a beszámolót; fölbukkant néhány probléma, s ő azt javasolta, hogy csak a „kevésbé negatívakat" jelentsük; fölvette a papírlapot, és olvasni kezdett:

– „*Refractara:* két kemence leállt, meg kell javítani az égők áteresztőképességét szabályozó berendezést; a terv nem forog veszélyben, sőt kisebb túlteljesítésre is lehetőség van." – Néhány pillanatig gondolkozott, majd ezt mondta: – Ez nem is olyan súlyos; ha a terv túlteljesíthető, véleményem szerint maradhat. – Tovább olvasott: – „Az EKÜ rosszul áll a vasmagokkal, de az ET-ek szállításával naprakészek." – Megcsóválta a fejét, akárha a teljes felelősség az ő vállát nyomta volna. – Ezek most sem úgy végzik a dolgukat, ahogy kellene. – Majd néhány pillanat múltán ezt mondta: – Hagyjuk csak ezt is, ámbár az *első-titkár*-elvtárs ingerült lesz, hogy még az intézkedései nyomán sem megy a munka.

Mihai és én értetlenül hallgattunk. Terente folytatta:

– „*Vörös Selyem:* újabb állami támogatás a technológiai eljárások korszerűsítése céljából – a terv veszélyben." – Mivel nem lehetett biztos a viszonyulásunkban, ezt mondta: – Talán jobb volna, ha a *Selymet* sem jelentenénk. – Nem válaszoltunk, tehát hozzátette: – Vagy legalábbis ne említsük meg, hogy állnak a tervvel.

Mihai meglepetést mutatott:

– Azt akarod, hogy eltitkoljuk a valóságot?

– Szó sincs eltitkolásról – torkolta le Terente –, de ne állít-

sunk be annyi hibával egyszerre; végül csak teljesíteni fogják a tervet, a támogatás kérdése pedig most nem időszerű.

Aztán komoly képet vágott, s tovább olvasta a beszámoló szövegét:

– „*Üdítőüzem:* a palackozóberendezések miatt nem fokozható a termelés; a vállalást nem tudják teljesíteni. *Aranydrazsé:* a cukorpótló szerek nem érik el a receptben lefektetett minőségi mutatókat. *Pasztilla:* a pektintartalékok kifogyóban vannak – a terv veszélyben."

Rövid szünet után ellentmondást nem tűrő hangon kijelentette:

– Kihúzzuk a *Selymet,* az *Üdítőt,* a *Drazsét* és a *Pasztillát;* ha még várunk, valamennyien teljesíteni fogják a tervüket, s mi azt jelenthetjük, hogy ezek a kérdések *meg vannak oldva;* be kell bizonyítanunk, hogy helyes az *elsőtitkár*-elvtárs kezdeményezése, s pozitív eredményt hoz.

Mihai nem értett egyet.

– De hát ez képtelenség; azt akarod, hogy mi magunk vezessük őt félre?

– Alább azzal a félrevezetéssel, elvtársam! – mondta Terente. – Én csak arra gondoltam, ne kedvetlenítsük el ezekkel az *elsőtitkár*-elvtársat; az ő kezdeményezéséről van szó, s nem esne jól neki, ha megtudná, hogy bizonyos helyeken úgy mennek a dolgok, ahogyan mennek.

– Az esetek többségében azonban egészen jól mennek – szóltam közbe, és találomra sorolni kezdtem: – Takarmánykombinát, Csiszolóüzem, Bútorgyár, Szőnyegszövöde, Finommechanika, Tejipari Üzem, Szalámigyár, Konfekció, Porlasztóüzem, Cementgyár. Ezek az utóbbi hónapokban kiemelkedőt nyújtanak, pedig hosszú ideig inkább csak fejfájást okoztak.

– Azokat hagyjuk; a negatív vonatkozásokról beszélek, a hi-

bákról; túl sok ez így egyszerre, hát nem értitek? – makacskodott Terente.

Megvontam a vállam:

– Azt csinálsz, amit akarsz; te vagy a bizottság vezetője.

Mihai hivatalosra fordította a szót:

– Tisztelt elvtársak, bocsássatok meg, de mint e bizottság tagja, nem érthetek egyet azzal, hogy elkendőzzük a dolgok valódi arculatát; ha ilyesmire történik itt kísérlet, kérni fogom, hogy mentsenek föl ebbeli feladatom alól.

Ettől a fordulattól Terente a füle hegyéig elvörösödött, de ő maga is száznyolcvan fokos fordulatot tett:

– Gratulálok, Mihai elvtárs, ezt már szeretem; csak próbára akartalak tenni benneteket; vajon nem változtatjátok-e meg a beérkezett adatokat; mert ez nem férne össze a *jóváhagyimmal.*

A *jóváhagyi* saját találmánya volt; gyakran mondogatta, anélkül, hogy fölfogta volna a szó képtelenségét.

Mihai bosszúsan mért végig. Az utóbbi időben többször csalódást okoztam neki, de mérsékelte magát; egykedvűségemet a levertségem számlájára írta; tudta, hogy kevés szabad órámban egy művészettörténeti kézikönyvön dolgozom; hogy dolgozatot kell írnom az Akadémia tudományos ülésszakára, melynek programjában ő is szerepel. Hosszú ideig kímélt, tisztában volt idegállapotom labilitásával, noha nem tudta okát adni; beismerte, hogy ő maga tanácsolta, fogadjam el a pártmunkási megbízatást, mert így legalább nyakig leszek a munkában, s feladataimnak mindenképpen megpróbálok majd eleget tenni, s eleget is teszek; könnyebben elfelejtem Cameliát, cserében nagyobb tekintélyre teszek szert a kollégáim előtt, kettős karriert csinálok – egyetemit és politikait –, hiszen minden esélyem megvan rá, hogy gyorsan előléptessenek. Mihai megdöbbent Terente próbálkozásától, melyet egyikünk sem tekintett egy-

szerű „próbatételnek"; alig várta, hogy magunk maradjunk, s megvallhassa elégedetlenségét:

– Hát ide figyelj, te képes lettél volna belemenni, hogy ez egy hamis kimutatást vigyen be a *főnöknek?*

– Az ő dolga – mondtam, s undorodva vállat vontam.

Nem akart hinni a fülének. Ismét megdöbbentettem, ahogy az utóbbi időben már többször is megtettem a változásommal, viselkedésemmel, viszonyulásommal, azzal, ahogyan a feladatokat teljesítettem. Kérdőre vont:

– Mi történt veled? Nem ismerek rád; minden pillanatban robbantál, valahányszor csak észrevetted a kérkedő ostobaságot, a hajbókoló gyávaságot, a törekvő szélhámosságot; ezek a te szavaid, nem emlékszel? Egyetemista korod óta ismerlek, tudom, milyen kellemetlen embernek tartottak a konokságod, nonkonformizmusod miatt; most meg azt kell látnom, hogy jámboran aláveted magad annak, amit ez a Terente mond: „Igen, erőt, egészséget; megértettem, erőt, egészséget!"; szavamra, elborzaszt az átalakulásod.

Nem magyarázkodtam. Hivatkoztam a fáradtságra, az unottságra, az életkori bölcsességre, a dölyf hiábavalóságára.

– Hallgass már rám – erősködött Mihai –, ezt nem szabad; bizonyos méltóságról, tartásról nem mondhatunk le...

Védekezésképpen támadásba lendültem:

– A te helyzeted egyszerű; ti, akik kívül vagytok a problémákon, másképp látjátok a dolgokat; sok mindent föl sem fogtok; sokszor csak a megoldások közepette döbben rá az ember, milyen nehéz, olykor lehetetlen mindenki kedvére tenni, kielégíteni mindenkinek a szeszélyét.

Magamban igazat adtam neki; tudatában voltam, hogy szinte akaratlanul közömbössé váltam a megaláztatásokra, hagytam terelni, irányítani magam, puhányként alávetettem

magamat bárki kénye-kedvének: „Meglesz, erőt, egészséget; megyek, erőt, egészséget." De hát föltettem magamban, hogy erről nem beszélek senkivel. Ahhoz, hogy önmagamat megértsem, meg kellett volna magyaráznom, mikor és hogyan kezdődött ez az állapot, s ezt magam sem tudtam; annyi bizonyos, hogy egy ideje még a saját árnyékomtól is féltem, szorongtam, hogy pletykák kelnek szárnyra a „fiamról", hiszen az adott helyzetben bárki cinizmussal vádolhatott volna, azzal, hogy arcátlanul megbírálom mások szemében a *szálkát,* míg a magaméban a *gerendát* nem. Ezért aztán semmit sem mondtam Mihainak Camelia leveléről, melyben értesít *Ion* fiamról, s egyben életre szóló megvetéséről biztosít. Ezzel a vallomással később álltam elő, nem sokkal azután, hogy bizottságunk „feladata" befejeződött; a következtetéseket egy átfogó dolgozatban már lefektettük; mi ketten voltunk az utolsó olvasói, azt megelőzően, hogy az egészet benyújtottuk volna a titkárságnak.

Kutya hideg februári nap volt; igyekeztünk figyelmesen végigolvasni a szöveget, hogy aztán Terentére bízzuk, aki továbbadja; az egyetemre készültünk – nekem előadásom, Mihainak valami dolga volt a tanszéken. Terente néhány perccel azelőtt futott be; letelepedett egy székre, várta, hogy végezzünk. Váratlanul az *elsőtitkár* lépett be. Terente talpra szökött, s ezzel köszöntötte:

– Erőt, egészséget!

Mi is fölálltunk.

– Hogy álltok? – kérdezte.

– Jól, erőt, egészséget, épp hozzád készültem, hogy bemutassam a következtetések végső formáját – mondta Terente, s az előttünk levő papírokra mutatott.

Az *elsőtitkár* elővette a cigarettáját, s valamennyiünket megkínált; Terente szabadkozott:

– Nem dohányzom; sohasem dohányoztam, csak nagy néha, társaságban.

– Miféle társaságban? Hát ez nem társaság? – vetette oda a *főnök;* Terente sietett a helyesbítéssel:

– Dehogynem, erőt, egészséget, nem ezt akartam mondani; csak azt, hogy nem vagyok dohányos.

Mihai és én elvettünk egy-egy szálat; a gyufa az asztalon volt, de nem sikerült rágyújtanom; vagy a pálcika tört el, vagy a foszfor horzsolódott le; a *főnök* nevetett:

– Oda se neki, normában készült. – Tüzet adott az öngyújtójából; megvárta, míg egyet-kettőt szívok az alig meggyújtott Kentből, s megkérdezte: – Hát a közös ismerősünk hogy van? Mi van a gyermekével?

Nem számítottam rá, hogy ismét szóba hozza Marát; vállat vontam:

– Fogalmam sincs, *elsőtitkár*-elvtárs.

– Hát így gondoskodunk mi a haza sólymairól,* Cremene elvtárs? – kötekedett mosolyogva.

– Ők a jövő, s épp ezért nekünk az a feladatunk, hogy állandóan törődjünk a nevelésükkel, az alakításukkal – vágott közbe boldogan Terente, hogy végre észrevétetheti magát.

– Egen – hagyta rá kétértelműen az *elsőtitkár.*

– Még nem sólyom, *elsőtitkár*-elvtárs – mondtam.

– Na és ha nem az? Majd az lesz – válaszolta.

Mihai némán pöfékelt; sejtette, miről beszélünk.

– Voltaképpen, ha megengeded, *elsőtitkár*-elvtárs, úgy gondolom, hogy még sólymokká válásuk előtt foglalkoznunk kell a legfiatalabbak nevelésével – vélekedett Terente.

* A kisebb gyerekek társadalmi, politikai, ideológiai nevelésére alakult szervezet Romániában; kb. kisdobos.

A *főnök* láthatóan nem törődött Terente közbevetésével; nevetve elmesélte, hogy belelapozott egy könyvecskébe, melyben a tanulók dolgozatából összeválogatott aranyköpések voltak, s jót mulatott „nagymama tervén, aki megígérte Goe úrfinak,* hogy amennyiben jól viseli magát, augusztus 23-án elviszi Bukarestbe". Együtt nevettünk a *főnökkel;* Mihainak is, nekem is eszembe jutottak hasonló poénok; csak Terente nézett megzavarodottan, majd ezt mondta:

– A gyerek bizonyára nem tudta, mit ünnepelnek azon a napon.

– Én is amondó vagyok – hagyta rá az *elsőtitkár* elnézően, majd megkérdezte: – Ismered a buddhista közmondást a holddal és az ujjal?

– Nem, *elsőtitkár*-eldtárs – nevetett Terente, ki tudja, mire gondolva.

– Valahogy így hangzik – mondta keményen a *főnök* –: „Amikor az ujj a holdra mutat, az ostoba az ujjat bámulja."

Terente harsány kacagásban tört ki, s ezt csak „Ragyogó!" fölkiáltása szakította félbe vagy háromszor. Pár pillanat múlva az *elsőtitkár,* mint aki lemondott egyéb szándékáról, kiment.

– Ragyogó voltál! – szaladt még ki Terente száján, de aztán nyomban hozzátette: – Erőt, egészséget, *elsőtitkár*-elvtárs.

Maráról és a kicsinyéről valóban semmit sem tudtam. Elég hamar teljesítettem a kapott feladatot: még a „találkozásunkat" követő héten, mely szinte egybeesett Camelia levelével, fölfedeztem a *Közlekedési Vállalat*-nál egy pszichológusi állást; de nem lehetett betölteni; megegyeztem az igazgatóval, hogy megteszi a szükséges intézkedéseket; ezután már csak Bărdaşu-

* I. L. Caragiale (1852–1912) egyik karcolatában szereplő, elkényeztetett gyerek.

val kellett beszélnem, hogy helyeztesse át ide a feleségét; így az asszony helyét Mara foglalhatja el; az ügy meglehetősen bonyolult volt, hiszen a bájos Bărdaşuné tudott férje kalandjáról, s óriási patáliát csaphatott volna. „Catrinus, a segítségedre van szükségem" – vágtam bele, de nem akartam megemlíteni egykori „gyöngéjének" a nevét. A *Közlekedési Vállalat* kezdetben azt mondta, hogy „semmi esélyünk", de amikor előálltam a farbával: „Ez, kérem, az *elsőtitkár*-elvtárs kérése, illetve utasítása", visszakozott:

– Megértettem, Cremene elvtárs; ez esetben megpróbáljuk; próbálkozni mindig lehet, ahogy mondani szokás; s ha nem járnánk sikerrel, mondja meg az *elsőtitkár*-elvtársnak, hogy csak találok én valami más megoldást.

Más „megoldásra" nem volt szükség, meglepetésemre azonban Bărdaşu hallani sem akart a dologról:

– Hiába jártatod a szád; hogyan képzeled, rászedhetsz valakit, hogy föladjon egy kényelmes helyet egy nehézért cserébe?

– Nem lett volna egyszerűbb, ha „meggyőzést" mondasz „rászedés" helyett? – tértem ki eleve kinyilvánított visszautasítása elől.

– Ez attól függ, mennyire koncepciózus kinek-kinek a szókészlete – mart belém, én azonban igyekeztem nyugodt maradni; megpróbáltam meggyőzni, milyen előnyökkel jár, ha a felesége munkahelyet változtat: mindenekelőtt így a mesterségében dolgozhat.

– Már hozzászokott a színházi munkához, semmi szüksége, hogy a mesterségében törje magát – válaszolta.

Hivatkoztam a jóérzésére; megkérdeztem, hogyan érezte volna magát, ha annak idején őt is ilyen közömbösen kezelik. Válasza kihozott a sodromból.

– Senki sem ajánlott föl nekem egy szinekúrát a birtokoto-

kon – mondta –, nem tartozunk senkinek semmivel; én is, nemes hölgyem is képességeinket kamatoztatjuk a társadalom érdekében, márpedig ezért fizetséget érdemlünk.

– Próbálj megérteni, nem magánügyről van szó; ez az *első-titkár*-elvtárs utasítása – erősködtem.

– Megértem, csak azt nem tudom fölfogni, miért ajánlasz méltánytalan cserét – tartotta magát.

– Az új helyén talán többet kap, a szakterületén dolgozik... – hoztam ismét szóba a *Közlekedési Vállalat*-nál levő állás előnyeit.

– Egy lehetetlen csordában kellene dolgoznia – verte vissza az érveimet.

– Nem is olyan „lehetetlen"; itt inkább arról van szó, hogy megveted azokat az embereket – mentem át támadásba –; attól tartok, hogy tudatod ideológiai alapjai nem túl szilárdak.

Ez zavarba hozta.

– Mi ez, fenyegetés? Azt hittem, barátom vagy.

Most, hogy kitapintottam a gyöngéjét, hajthatatlan maradtam:

– Barát, nem barát, aki kihívó, az megérdemli, hogy kihívják.

– Az igazság az, hogy a feleségem nehezen szokná meg az új munkahelyet – fújt csendes visszavonulót.

Megemlítettem neki, hogy a színház igazgatójával csak egy bizonyos időszakra egyeztünk meg, s most itt az ideje, hogy a felesége odébbálljon.

– Érzékeny lény, hiszen ismered – közelített érzelmi oldalról.

Tovább pengettem ugyanazt a húrt:

– Ha téged el tudott viselni, és megbocsátotta neked a „beteljesülésed reménységével" való viszonyodat, a hivatása gyakorlásában is meg fogja állni a helyét, erről biztosíthatlak.

– Ez magánügy, vége, s nem engedem meg, hogy zsarolj vele – csattant föl.

– És ha azt mondom, hogy a feleséged helyébe épp Corát veszik majd föl? – vetettem oda egykedvűen.

Összerezzent, arca elváltozott:

– Honnan tudod, kicsoda Cora? Sohasem mondtam meg neked a nevét; Cora talán nem is létezik – védekezett.

– Mara azonban létezett; őt becézted Corának, stratégiai okokból.

Elsápadt, magába roskadt.

– Ki mondta meg neked? Honnan tudod? – ismételgette makacsul.

Tudtára adtam, hogy a párt mindent tud, úgy tettem, mintha ott mindenről tájékoztatnának bennünket, ami csak történik; ez megjuhászította, s gondolkodóba ejtette.

– Veszélyezteti ez a karrieremet?

Néztem, és nem ismertem rá; néhány perc alatt a bátorság és a gyávaság valamennyi állapotán átesett; volt magasztos és kisszerű, s következetlenségében olyan következetes volt, hogy az a benyomásom támadt, Ciurdăreanuval ülök szemben; azzal az emberrel, aki készen állt bármikor adni-venni, csak hogy rászedhessen bárkit, bármilyen ügyet szolgáljon is. Bărdașu nem várta meg, hogy válaszoljak a karrierjével kapcsolatos kérdésére; akárha egy nagygyűlés előtt lett volna, megfogadta, hogy bebizonyítja, az egész csak kisiklás volt, s ő tartani fogja magát a párt vonalához, bizonyságát adja elkötelezettségének, erkölcsi, politikai, szakmai stb. csorbíthatatlanságának, s könyörgött, hogy igaz barátként őrködjem fölötte, hisz annak ismer, s cserében megígérte, hogy meggyőzi a feleségét, fogadja el az áthelyezést. Erre sem volt szükség; az asszony el volt ragadtatva, hogy egy nagyvállalatnál gyakorolhatja a mesterségét; Mara

belépett a helyére, színházi titkárnak; a vezetőség ezt morgolódva vette tudomásul, míg aztán előhoztam ugyanazt az érvet: az *elsőtitkár*-elvtárs utasítása. Eme szó csengésének csodás hatása volt; némelyek fülében fenyegetésként hangzott, mások számára egyszerűen egy volt a *hatalommal,* a döntés jogával és az engedelmesség kötelezettségével, a határozat végrehajtásával; eme „jog" terhéről csak nagyon keveseknek volt fogalmuk még azok között is, akik őtőle függtek. Talán ezért is véső dött az emlékezetembe az *elsőtitkár* kérdése „közösségi lelkiismeretünkkel" kapcsolatban; ez közel hozta őt hozzám, s én nem akartam őt kiábrándítani.

Az *elsőtitkár* távozása után átadtuk Terentének a kijavított *Következtetések*-et, ő kellett, hogy átgépeltesse, s aztán bevigye a *főnöknek;* Mihaijal indultam az egyetem felé, hogy megtartsam az előadásomat; a hallgatók között, vitáink során újjáéledt bennem régi lelkesedésem, noha nemegyszer úgy éreztem, ellenségesek velem szemben, vagy épp ellenkezőleg, együtt éreznek velem; akárha valamennyien tudták volna, mi történt közöttem és Camelia között, vagy hogy miképpen ért véget szerelmünk története. Mihai az órájára pillantott, és ezt mondta:

– Mi volna, ha meginnánk egy kávét? Csak negyven perc múlva kell bemenned.

Ismét szóba hozta Terente próbálkozását, kedélyem átminősülését; aggódott azért, ami velem történik, s azt mondta, hogy a teljes elszemélytelenedés veszélye fenyeget, ha ez a magatartás még tovább tart. Akkor mondtam el neki azt, amiről még mit sem tudott:

– Öreg fiú, nagy bűn nyomja a lelkemet, s már nem bírom cérnával: csaknem egy éve várom, hogy valami újabb hírt kapjak a „fiamról, Ionról", s eddig mit sem tettem, hogy a nyo-

mára akadjak, hogy teljesítsem apai kötelességeimet, mint minden jó állampolgár...

Mihai értetlenül hallgatott.

– Camelia írt néhány sort – folytattam –; valószínűleg a szülés után; azóta semmit sem tudok, se róla, se a gyermekről...

Mihai sehogyan sem tudott magához térni. Fölütöttem egy kötetet, melyben Marx–Engels–Lenin-szövegek voltak; nem sokkal azelőtt együtt vásároltuk, amikor betértünk a könyvesboltba.

– Nem ítélhetsz el – mondtam –, nézd, Marx is elolvadt, ha szerelemről volt szó. – Olvasni kezdtem: – „Teljes valódban előttem vagy, a karomban tartalak, végigcsókollak tetőtől talpig, térdre borulok előtted, úgy sóhajtom: »Szeretlek, Madame!« S voltaképpen jobban szeretlek, mint egykoron a velencei mór szeretett."

– Erre aztán igazán nem számítottam – kapott hangra végre Mihai.

– Azt meghiszem – mondtam gépiesen, majd tovább olvastam Marxot. – „A hamis és felszínes világ hamis és felszínes képet alkot magának az emberekről. Számos rágalmazóm és rossznyelvű ellenségem közül ki mondta azt, hogy csak arra vagyok jó, hogy egy másodrangú színházban eljátsszam a hősszerelmes szerepét? És mégis így van."

– Az ördögbe is, gyermeked van?! – kiáltott föl megzavarodva Mihai.

Válasz helyett folytattam a fölolvasást:

– „Ha azoknak a hitványaknak lett volna humorérzékük, lerajzolták volna a termelési és csereviszonyokat, s melléjük engem, a te lábadnál; alája pedig odaírták volna: *look to this picture and to that.* De azok a nyomorultak ostobák, és ostobák is maradnak, *saeculum saeculorum.*"

– Hagyd már abba, semmit sem értek; mi van a „fiaddal", s mióta van fiad? Hiszen Camelia majd két éve elhagyott, nem?

– Nincs itt semmi megértenivaló; minden világos – mondtam –, hiszen még Marx is elismerte, hogy ezek az érzelmi ügyek fölötte állnak a termelési viszonyoknak s az egész emberiség ügyének; ezek építik vagy bomlasztják a személyiségünket; ne töprengj tehát azon, miért nem viszonyulok a régi módon az alkalmatlanokhoz és szélhámosokhoz; miért nem éreztem még megvetést sem, amikor Terente megkövetelte a tiszteletet tőlem, hogy ő aztán a *főnök* bőre alá férkőzzék; hogy miért nem éreztem megalázónak a jámbor engedelmességet!

Őrült voltam, s állapotomat Mihai arcáról, mozdulatairól, hangjának remegéséről is leolvashattam.

– Állj már meg egy szóra; de hát hogy nem találtad meg; kerested? S azóta, hogy megtudtad, miért nem mondtál erről egy szót sem egészen mostanáig?

Önkéntelen mozdulattal, találomra ismét fölütöttem a könyvet, s tovább olvastam; olyan voltam, mint egy elromlott szerkezet, mely képtelen leállni.

– „Az a sokoldalúság, amelyet a tanulmányok és a modern kultúra megkövetelnek tőlünk, az a szkepticizmus, amely megkérdőjelezteti velünk valamennyi szubjektív és objektív benyomásunkat, csak arra jó, hogy valamennyiünket kicsivé, gyöngévé, akadékoskodóvá, határozatlanná tegyen..."

– Végső fokon – vágott közbe Mihai – egyetlen dolgot kell hogy megoldj: ide kell helyeztetned, s össze kell házasodnotok; ha Camelia akarta a gyermeket, ez azt jelenti, hogy vissza akar jönni.

Már visszanyerte a nyugalmát, hideg fejjel tudott gondolkozni, én azonban rá sem hederítettem; a marxista fordulatszámon pörögtem tovább:

– „...nem a feuerbachi ember iránti szeretet, nem a moleschotti szubsztanciacsere, nem a proletariátus iránti szeretet változtatja igaz emberré az embert, hanem a szerető iránti szeretet..."

– Figyelj már, ha tréfálkozni van kedved, az jó jel, örvendek neki; de ha nem, áruld már el, kérlek, mi igaz vagy mi nem igaz a *fiad* ügyében; mi van vele, mi van Cameliával?

Mintha gyóntatószékben ültem volna; ugyanakkor nem volt merszem, hogy megmagyarázzam elkövetett tetteimet. Azt mondtam neki, hogy azon fölül, ami Camelia levélkéjében állt, semmit sem tudok; elmondtam azt is, hogy lehetséges, játék az egész, és emlékeivel való eljátszadozása során, a köztünk lévő távolság melankóliájának a hatására írt nekem – s a távolság nem csupán tér-, de időbeli is –; mindazonáltal nyomaszt a „fiam" esetleges létezésének a gondolata, Camelia megvetésének a kinyilvánítása és a hallgatása, főképpen azonban az, hogy nem lelek semmiféle támpontot, melynek segítségével kideríthetném a történteket...

10

Semmivel sem tudtam megmagyarázni a Cameliával és lehetséges „fiammal" kapcsolatos állapotom és érzéseim váratlan súlyosabbra fordulását; az utóbbi időben mindenhova elkísért az emléke, s a semmiből született újjá az ingerlő kérdés: „Mi a fenének érezném a magaménak azt a szerencsétlen zabigyereket?" Lelkifurdalásom volt, hogy elhanyagoltam őket; még nem tudtam, hol, merre is telnek napjaik, s szemrehányást tettem magamnak azért a közömbösségért, melyet emésztő kicsinyességgel oly hosszú ideig magamra parancsoltam. Ezzel szemben különös dolog történt: ahelyett, hogy a nyomába eredtem volna, megérdeklődtem volna, hol kapott állást – ami nem túl nehéz, hiszen a tanszéken meg kellett lennie az utóbbi két-három évben végzett hallgatók kihelyezési nyilvántartásának –, kevés szabad időmben inkább az utcákon kóboroltam, vagy kimentem a szabadba, s csaknem öntudatlanul a vízgyűjtő tavak felé vettem utamat; majd fönnebb hatoltam, egészen a vadászegyesület hevenyészett kunyhójáig, ahol a szalmazsák szerepét betöltő szalma bizonyára még mindig őrizte Camelia testének birsalma- és fűillatát, verejtékünk és lélegzetvételünk enyhén sós ízét, az eggyé olvadásig kiéhezett testünk lenyomatát; fölkerestem mindazokat a helyeket, ahol elrejtőztünk a világ szeme elől, vagy csak alkalmilag találkoztunk, s megrészegedetten vagy csupán a benső szenvedés keserű ízével éltem újra minden mozdulatát; riadt őzsutaremegését, vagy belső hallásomban visszhangot verő suttogását: „Kedvesem, nagyon, elveszetten szeretlek!" Ez az állapotom hetekig tartott; a gazdaság dinamikájának komplex fölmérésére és az optimális működési elvek megállapítására indított akciónk lezárult; a követ-

kező időszakban a szakemberek bizottságait átcsoportosítják; hasonló *modellt* kell majd kidolgozniuk a kulturális, oktatási, egészségügyi és a kutatással foglalkozó intézmények szintjén is. Az intézmények persze még nem a kidolgozott modell szerint működtek, jóllehet a szakemberek még mindig kapcsolatban voltak azokkal a vállalatokkal, ahol az akció időtartama alatt dolgoztak. Következésképp már nem voltam annyira túlterhelve, s már nem Terente volt a „főnököm"; úgy éreztem, hogy emiatt minden esélyem megvan rá, hogy sebezhetőbbé váljak az emlékeimmel, magánügyeimmel, érzelmi viszontagságaimmal szemben. Gyanúba foghattam ezért a tavasz közeledtét is, mely fölhígította a véremet, kilúgozta az akaratomat, fölfakasztotta az igényemet valami másra. A heves nyugtalanság, a céltalan belső vívódás és a szakadatlan ingerültség túlsodort a jelentések szintjén. Későn feküdtem le, s mint rendesen, csaknem azonnal elaludtam; az agyamban érzett nyomás, a nikotin íze, az utolsó korty kávé zamata alvásomban, álmomban is elkísért. Fölébredve nehéznek éreztem a fejem; szúró fájdalom szaggatta, mintha agyam egész felületébe éles tövisek fúródtak volna; ez az érzés bonyolult, alaktalan és bizonytalan szövedék formájában átterjedt az egész testemre. Szerettem volna fölkiáltani: „Nagy Isten, mi történik velem?", a szám azonban ellenállt a szavak kimondásának, s fura rettegés vert tanyát a lelkemben; meghallottam a szívem dobogását, s elborzasztott a gondolat, hogy a szívem megállhat. Kitapintottam a pulzusomat: éreztem a kiáradással fenyegető szaggatott lüktetéseket; kint villámok szabdalták függőlegesen az éjszakát; a szobát reám rontó, különös árnyak népesítették be. Meglepetésemre ezek részletek sokaságában éledtek újjá, mindegyikük énem egy-egy töredékére hasonlított, egy bizonyos szemszögből nézve, s csak addig létezett, amíg – akár fizikai hasonlatosság

formájában is – megfelelőjére nem lelt a személyemben; a körvonaluk világosan kirajzolódott: bal profil, jobb profil; a szem és a homlok; a nyak és az áll; avagy hátulról véve szemügyre: tarkó, váll, egy láb, majd a másik, egy kéz, a másik; majd következtek a lelki megfelelések: ezek mintha az előbbiek félárnyékai lettek volna, de mindahány jogot formált lényem egy-egy darabkájára, részként is egységre, önállóságra törekedtek, s mint ilyenek, ugyanannak az énnek a különböző helyzetekben való létezését sugallták: a nagylelkűséget és az önzést, a mélabút vagy a levertséget, a jókedvet vagy a mogorvaságot; s tovább, a merevséget, hajthatatlanságot, feslettséget, szolgalelkűséget; a lázadót, a léhát, a gonoszt, a szomorút, a bosszúszomjast, a kedélyeset, a vidámat, a dogmatikust, a bátort, a gyávát, az utálkozót, a fáradtat, az erőtől duzzadót, a derűlátót, az óvatosat, a nihilistát. Gondolatban egyre azt ismételgettem, hogy álmodom, de a körülvevő dolgok rám cáfoltak – az óra ketyegése, a füstös mennyezet, a villanykörte körötti pókháló, melyben a meleg estéken, amikor nyitva hagytam az ablakot, a fénytől odavonzottan sok légy és szúnyog lelte halálát; Maxa festménye, a *Domb* – alkonyodik rajta, az okker árnyalatainak isteni a játéka a fehér keretben, s a havat váró őszutóra emlékeztet az egész –; mellette Cosman képe, *Téli éjszaka* egy meseerdőben... „Tehát nem álmodom" – fölkiáltanék, de nem hallom a hangomat; ezzel szemben szelíd és zavaros megtestesüléseim vesznek körül, hívnak ki rövid életű és részleges létezésükkel, s valamennyien egyszerre értelmetlen mondatcsonkokat hadarnak önmaguknak: „Mint a madár; a nyelve és az ember" – mondja az egyik; „Meggyűlöltem a gyűlöletet" – mondja a másik; „A meredélyen kavicsok görögnek" – tódítja a harmadik; „Túl sokat akarsz levágni a kihúzott zsinórokból" – veti a szememre valamelyik. „De nemcsak az ezzel megkötözöttek

buknak el" – egészíti ki a következő. „Hadd osszanak igazságot a félresikerültek is" – hallottam futólag egy másikat. Suttogott vagy üvöltött, alig hallható vagy élesen kimondott, közömbös vagy jajveszékelő hangjuk célzatosan vagy céltalanul torlódott egymásra: „Nem szeretted magad – de ő sem téged"; „Összesöpörtem a pusztában a legnagyobbak nevét – kicsiknek bizonyultak"; „Elkurvult? – Dehogy; Nos? – A perverzitásoktól való idegenkedés nem mentség"; „Olyasmit is tettem, ami nem lett volna ínyemre, ha velem teszik – a konformizmusnak is megvannak a maga enyhítő körülményei"; „Túl érzékeny az ostobaságra – a mérgezések nehezen gyógyíthatók"; „Rendes ember volt – a naivak nem tiszteletreméltók"; „Erőfeszítésekre kényszerített – a képességünkbe vetett hitünk az utolsó esélyünk"; „Kényelmetlen és megfontolatlan vagy – nem helyes, ha az embernek szilárdak a meggyőződései"; „Túlságosan sokat kíván egyetlen élettől – a természet igazságtalan; neki rövidet juttatott." Fojtott és reszkető hangok emelkedtek újra meg újra, akárha valami nyilvános tárgyaláson vettem volna részt, ahol a bűnösök és a tanúk, a bírák és a különböző kíváncsiskodók, az ügyvédek és a foglárok, az ügyészek vagy a szájtátik valamennyien egyhangúan vádolnak másokat s önmagukat, anélkül, hogy bárkihez is szólnának, vagy hogy a következményekkel törődnének. Mindhiába gyötrődtem, hogy összeillesztgessem a bizarr módon szétszabdalt képet, miközben szinte már levegőt sem kaptam a *SWAN, Voollen Blanket, Made in China* pokrócba burkolózva. Egyszer csak reccsenés hallatszott, mint amikor egy-két milliméternyit meghajlik a könyvszekrény valamelyik polca – a könyvek súlya valószínűleg csak megkésve érezteti hatását a fa erővonalainak rendszerében, hiszen a reccsenés sohasem egyidőben, vagy közvetlenül azután hangzik el, hogy újabb könyveket helyezünk a régiek

mellé –, s én ismét meghallottam a szívem dobogását, s örvendtem, hogy nem némult el, noha csontjaimban gyötrő kimerültséget éreztem: „Nem érezzük jól magunkat ma, Cremene elvtárs?" – vettem önmagamat palira. S a hang válaszolt: „Roszszul vagyok, Cremene elvtárs." Hangom remegése meggyőzött, hogy valami valóban nincsen rendjén; folytattam tehát az előzményi adatok fölvételét: „Előzmények?" „Nem tudok róluk." „Szülők?" „A FEJEMBEN." „Nem hol; hogyan?" „Jószántukból." „Adták-e tanújelét annak, hogy...?" „Egy tehenet, egy ekét, egy szánkót..." „Ezt hagyd; tanújelét az eltévelyedésnek?" „Apám – eltévelyedett a századától, kétszer is, a háború idején; a határon túl nem ismerte az utat, úgyhogy visszajött toronyiránt." „Volt-e fertőző betegségük?" „Nem voltak fanatikusok; nem politizáltak..." „Sérülés?" „Néhány istenes pofon – az ügy érdekében; az osztályellenséggel szembeni éberség jegyében." „Következmények?" „Nagykorúvá váltam." „Kiábrándultság?" „Ugyan már; az új feltételek között?!" „Akkor?" „Akkor micsoda?" „Mitől váltál céljavesztetté, Cremene elvtárs?" „Csak úgy né, Cremene elvtárs; célom vesztetté váltam." „Hát megengedhető ez, Cremene elvtárs?" „Hát..."

Noha az egész csak néhány pillanatig tartott, örökkévalóságnak tetszett, míg föl tudtam ülni az ágyban; a fejfájásom alábbhagyott, a látomások elillantak, az enyhe kábultság és a szemem előtt szökdécselő fekete pontok azonban gondolkodóba ejtettek. „Itthon kellene maradnom" – villant az eszembe, de a következő percben már nem volt ínyemre az ötlet; „elmegyek az orvoshoz" – mondtam magamban, de a következő másodpercben már ehhez sem ragaszkodtam. Reggelig már keveset aludhattam, az ágytól azonban borzadoztam. „Gyerünk a hideg zuhany alá!" – zártam le az önmagammal folytatott tanácsko-

zást. A fürdőszobába lépve eltaposott üvegtörmelék csikorgása hasított bele az idegeimbe és az izmaimba; akaratlanul előreléptem, s a lábammal megérintett üvegszilánkok egymáshoz ütődtek, majd tovacsúsztak a tarka betonpadlón; lankadt csilingelést hallattak, mely olyan volt, mint a fojtott gyermeknyöszörgés. Igyekeztem megőrizni a nyugalmamat, de ismét hatalmába kerített a félelem; nem tudtam, honnan került ide az üvegmorzsalék, nem emlékeztem, hogy bármit is eltörtem volna. Lehajoltam, s döbbenten állapítottam meg, hogy az üvegszilánkok nem másból származnak, mint a Camelia ajándékozta kristályvázából; egy tavaszi napon kaptam tőle, egy csokor gyöngyvirággal együtt; ki gondolta volna akkor, hogy nem sokkal azután áthidalhatatlan távolság nyílik közöttünk? Váratlanul állított be, s szobámat átjárta lényének hangulata; valamiféle izgalom, mely még a tárgyakat is átlelkesítette; elevenné, meleggé, pihentetővé változtatta.

– Nincs mibe tenned egy szál virágot, kedvesem. Tetszik? – mondta.

A vérében volt a meglepetésszerzés, már a puszta megjelenése, még ha pontosan tudtam is, hogy jön, a váratlanság érzetével töltött el, s nem külseje, mozdulatai révén, hanem valami titok következtében, melynek egyedül ő volt a letéteményese, s mely egyszerre volt ígéretes és távolságtartó; s ő emögé bújt; talán nagy, fekete szemében rejtezett ez a valami, szemvillanásának szinte már természetellenes árnyalataiban; akárha a születésekor nadragulyát csöppentettek volna a szemébe.

– Azt akarom, hogy mindig itt legyen, az íróasztalodon – mondta kényeskedve, s a vázát könyvekkel és papírokkal borított asztalom sarkára tette.

– Drágaságom, te költekező! – korholtam. – Már megint

elköltötted az ösztöndíjadat, aztán majd koplalsz; nem szeretem ezt a szokásodat.

Túlságosan komoly volt, hogysem tovább is ezen a hangon beszéljek hozzá.

– Utálatos vagy – vetette a szememre durcásan, miután pedig hozzálépteim, a karomba simult, tiltott vágyakozások zuhatagaként (újra látom az egészet, érzem, amint ujjaim kigombolják a ruháját, lehúzzák nadrágja villámzárát, kioldják melltartója kapcsait; érzem, amint a kibontott holmik lesiklanak a testéről; meztelen válla s összeszorított melle remeg a keblére hulló sűrű hajsátor alatt); ledobtam magamról a köpenyemet, s az a jutaszőnyegre esett, a ruhái mellé; aztán letérdeltem, s legöngyöltem a harisnyáját, végig a combján, térdén, lábszárán, egészen karcsú bokájáig; villanásnyit ellenkezett, mikor a lába mentén fölegyenesedve, kezem megállapodott a csípőjén, hogy lehúzzam fehér bugyiját.

– Drágám – súgta, s fejemet erősen a hasához szorította; orromban és számban éreztem birsalma- és fűillatát; állammal gyöngéden megsimogattam épp lemeztelenített hasát, s figyeltem a testén átvonagló borzongásokat; áthevültünk; ő fölhúzott magához, s nemsokára a *SWAN, Voollen Blanket, Made in China* takaró alatt voltunk; az ágy eleve vetetlen volt, testünkre vágyva, torz mozdulatokat tett, elviselve egyesülésünket; Camelia hangja bűntudatosan könyörgött:

– Kedvesem, sohase engedj el magad mellől, hallod?

Sohasem értettem ezt a lelkifurdalásszerű, bűntudatos szorongását. Amikor megérezte, hogy a kétség vert tanyát a lelkemben, megpróbált elűzni magától, makacsul és hittel tagadta, hogy Ciurdăreanu kocsijában lett volna; végül már jómagam ötöltem ki, idéztem magamra a legkülönbözőbb érveket, melyek tökéletes hűségét bizonyították. Eszembe villantak

azok az elsuttogott mondatok, alkalmi levélkék, egyszerű gondolatok és érzések azokból az időkből, amikor nem találkozhattunk, noha vágyódtunk, akár egyetlen szóra, érintésre, pillantásra: „Azt szeretném, ha senki sem láthatná, mit csinálunk"; „Most csókolj meg, akarom", „Szeretném, ha csak mi laknánk a földön, hogy az egész emberiség tőlünk származzék." Máskor, ha elfelejtettünk megállapodni a következő találkánkban, s én elmentem hazulról, s nem hagytam üzenetet, hogy hová, órákon át keresett, csak hogy megmondhassa, látni akart; így korholtam:

– Miért nem vársz meg otthon, hiszen van kulcsod?

– Azért, mert szeretem, ha kereshetlek – kényeskedett –, s közben tudom, hogy nem talállak meg; szeretem, ha kereslek, s reménykedhetek, hogy megtalállak; s ha mégsem, újra meg újra megpróbálhatom; végül is tudom, hogy te majd megtalálsz, s ez egy és ugyanaz a dolog, s mi majd nézzük egymást, beszélgetünk, s biztosra vehetjük, hogy másról, mint amiről szerettünk volna... Gondolatban folyton a házunkban járok; néha úgy érzem, kartonból van, de a mienk, éppúgy, mint az erdő, a sok vadvirág, s a fölöttünk csattogó madarak, távol az emberektől, előítéletektől és előírásoktól...

Az autósügy előtt mégis többször a szemére vetettem azt a módot, ahogyan kitért az elől, hogy az órái után találkozzunk. A következő napon azonban megjelent, s ez meg a levélkéje, amelyet többször is átfutottam – miközben a kétség férge mardosta a büszkeségemet –, azonnal hatott rám, ha csak rövid időre is: „Fáj a kételkedésed és a hitetlenséged; hát nem érzed, hogy szervesen hozzád tartozom, s hogy vágyom is, félek is a túl nagy szerelemtől? Vajon mi kötött össze bennünket még azelőtt, hogy ismertelek volna, hogy te kívántál volna? Néha úgy érzem, elveszítettelek – s Úristen, milyen nehezen találta-

lak meg –, s olyankor, noha nem szívesen gondolok arra, hogy álmaimból éljek, behunyom a szemem, s szívesen álmodom veled, rólad; s újra meg újra arról álmodom, hogy mennyire szeretsz, mennyire szeretlek. Nagyon örvendek annak, ami közöttünk történt, és senkinek a jogát nem ismerem el magam fölött, csak a tiedét, a szerelemét..."

Zavartan s fölösleges áhítatossággal szedtem össze az üvegcserepeket, s alkottam újjá, no nem a vázát, hanem „Ion fiam" nyomasztó gondolatát, mely hosszú ideje szunnyadozott valahol, agyam egyik renyhe rekeszében; talán eddig nem volt erre időm, vagy esetleg azt vártam, hogy Camelia csak megmagyarázza a dolgot; elszánja magát végre, már csak a gyermek kedvéért is, még mielőtt az megkérdezhetné, van-e valóságos hús-vér apja. Aztán, az üvegszilánkokkal a markomban úgy rémlett, hogy villanásai közepette egy gyermek csintalankodik: mezítláb szalad rajta, s nem érzi, az üveg nem vágja meg; a szeme – úgy tetszett – a Cameliáéra emlékeztet; s éppolyan a talpa is, hosszú, természetellenesen elnyújtott lábujjaival. Camelia észrevette az elbámulásomat, valahányszor mezítláb láttam őt; kiült az arcomra az értetlenségem; s szemrehányást tett: „Úgy nézel, mintha karmaim volnának"; később talpacskát húzott, s nem volt hajlandó levetni a jelenlétemben. A kis *Ion* azonban még nem tudta elrejteni a lábát; amiképpen létezésének illúziója sem ébresztett bennem semmiféle atyai érzést, a legcsekélyebbet sem.

Csak azt nem értettem, hogy az ördögbe törhetett el a váza, s miért hoztam ki ide, a fürdőszobába? „Nem tudtad megóvni, kedvesem, ahogyan engem sem tudtál megőrizni – hallottam Camelia hangját –, de ne szomorkodj – vigasztalt –, minden nyomom eltörlődik; tudom, hogy szeretsz; s még sajog ez a szerelem; de nem fogadhattam el az áldozatodat; az egész téve-

dés lett volna; hiszen csupa legenda vagyok, mely szeretett volna életre ébredni, de aztán megijedt a következményektől..."

Visszaidéztem magamban, hogy egykoron, amikor a szerelmünk első éjszakájának otthont adó erdei házban, a szalmazsákot helyettesítő szalmában, a néhány fadarabból megácsolt ágyon feküdtünk, Camelia könnyek között mesélte el, milyen aljas módon csavarták el a fejét: „Akkor ért véget az én legendám." Később megtudtam, hogy iskolás korában valóban legenda övezte; kitűnő tanuló volt, mindig a legnagyobb dicséret hangján beszéltek róla, ha a neve szóba került – a legjobb, a legelragadóbb, a legtevékenyebb, a legek között is a legebb –; valóban ragyogóan tanult, a román nyelv tanulmányi versenyein mindig megszerezte az első díjat; már megjelent néhány verse, karcolata, elbeszélése; kétszer is kiállítást rendeztek a festményeiből, a fényképe többször is megjelent a lapokban; részt vett az iskola tánccsoportjában; nagy sikert aratott mint népdalénekes; s alig tudta elhárítani a fiatalabb tanárok udvarlási kísérleteit; az egyik a kezét is megkérte; a végzős osztályba járt, de a szülei, főképpen Gáborné, azt tanácsolta a férfinak, hogy várjon, hadd végezzen előbb a lány; ha azután Camelia beleegyezik, nekik, a szüleinek semmi kifogásuk nincs ellene; Camelia tanácsot kért a szüleitől, hogy viselkedjék a férfival, hiszen az mindent megtett, hogy az órák után visszatartsa, elbeszélgessen vele; elhalmozta bókokkal, sőt szerelmet vallott neki... Balszerencséjére azonban megnyerte azt a szavalóversenyt, s nehezen heverte ki az ott elszenvedett megaláztatás nyomán fölgyülemlett embergyűlöletét, viszolygását szavaiktól, vágyaiktól. Miután elvégezte az iskolát, a tanárai mégis elragadtatva emlékeztették az újabbakat a „Camelia évjáratára", az ő „nemzedékére"; az osztályfőnökök példaképül állították az

utána következők elé, mint a tökéletességnek, az eszményinek a vágyott modelljét.

– Teher és csapás volt nekem ez a legenda – sóhajtott Camelia.

Később, amikor elváltunk, ezt mondta:

– Bocsáss meg, kedvesem; meg kell bocsátanod, hogy olyan őrült voltam, hogy életre akartam kelteni egy legendát.

Miközben merően néztem a markomban összegyűjtött üvegmaradványt, a gyermek képének helyén csodálkozva fedeztem föl egy tenyérnyi hosszúságú, szurokcsillogású hajszálat, s ismét az a zavarba ejtő érzésem támadt, hogy álmodom; szabaddá tettem a kezem, hogy megmoshassam az arcom hideg vízzel, hátha úgy fölébredek, a vízsugár alatt azonban hasonló hosszúságú és színű hajszálak tekergőztek; kisvártatva a pizsamám gallérján és hajtókáján újabbakat fedeztem föl. „Hát senki sem jön, hogy fölébresszen?" – kiáltottam, hangomat azonban beitták a falak, a vezetékek, az üvegszilánkok. A tárgyak változatlanul valóságosak és kézzelfoghatók voltak; kénytelen voltam ilyeneknek elfogadni őket. Berohantam a szobába; könyvszekrényem egyik polcán egy rézbográcsot tartottam; az erdei házban töltött első éjszaka után, a városba visszajőve vásároltam a népművészeti boltban; azután, hogy első alkalommal voltunk az egyszobás, szénapadlásos házban, a vadászlakban, ahol Camelia meg én az egyesület elnökének jóindulata folytán s az ő biztatására – „jöhet bármikor, itt nem zavarja senki sem" – meghúztuk magunkat a világ szeme elől.

– Nézd, milyen szép, nem vesszük meg? – állított meg Camelia a kirakat előtt.

– A vér nem válik vízzé – mondtam nevetve –; hát egy kóberes szekeret nem akarsz?

– Ne légy rossz – mondta, s fejét a vállamra hajtotta –, ezt nemcsak a cigányok használják.

Megfogtam a kezét.

– Gyere, megveszem neked.

– Engedj el – ellenkezett lágyan –, megláthat valamelyik tanítványod.

– Vagy valamelyik barátod? – gonoszkodtam.

– Az mindegy; nem szabad alkalmat adnunk, hogy pletykáljanak rólad – mondta gondoskodón.

Amikor az üzletből kijöttünk, így döntött:

– Tartsd magadnál; én albérletben lakom, semmi értelme odavinnem.

Egy esős, hideg estén nem zártam kulcsra az ajtómat – hosszú ideig nem volt hajlandó följönni hozzám, inkább „máshová", vagyis az erdei házba kívánt menni –, csuromvizesen állított be; nem nyitotta ki az ernyőjét; s egész testében reszketett; leszidtam, mint egy szófogadatlan gyermeket; levetkőzött, s én addig dörgöltem a fejét egy törülközővel, míg a haja meg nem száradt; később, amikor összeölelkezve feküdtünk a meleg ágyban, haja enyhén gőzölögve borította el az arcomat.

– Adsz egy tincset? – kérdeztem váratlanul.

– Ühüm – válaszolta gondolkodás nélkül, s én már nyúltam is a körömvágó ollóért, az egyetlen ollómért – az asztal sarkán volt –, s már nyisszentettem is le a tincset, vigyázva, nehogy láthatóvá váljék a hiánya. – Csak ennyit? – kérdezte szomorúan; aztán fölkelt, a táskájából egy aranyzsinórt vett elő – a csokoládébonbonos dobozokat kötözik át ilyennel –, s csokrot formált a tincsből; a rézbográcsba helyezett hajtincs – a zsinór két vége lelógott a szélén – olyan volt, mint egy kis csokor fekete, színjátszó árvalányhaj...

A zsinór most a jutaszőnyegen hevert, s az átkötözött hajszálak szét voltak szóródva a lepedőn, a párnahuzaton. Ebben a pillanatban hirtelen magamhoz tértem fásultságomból, s visz-

szaemlékeztem kamaszos, gyermekes gesztusomra... Nem sokkal azután, hogy elaludtam, apámmal álmodtam; három évvel ezelőtt halt meg, s én olykor hazalátogattam anyámhoz, s igyekeztem meggyőzni, hagyjon már föl a magányos élettel; de ő csak ezt mondogatta: „Anyámé, amíg magam is elboldogulok, nincs értelme, hogy a nyakadon üljek"; s továbbra is megőrzött mindent, épp mint azelőtt: házat, barmot, néhány juhot, rengeteg csirkét, s minden szerszámot; a régi kedvvel gondozta, virágoztatta a muskátlit az ablakban, s az oleandert; megművelte a kertet, s egy-egy napot ledolgozott a közösben is; korához képest hallatlan bátorsággal és elszántsággal gazdálkodott; talán ezért történt meg velem nemegyszer, hogy úgy éreztem, ott találom apámat is, amint szokása szerint tesz-vesz, s szidja a közös gazdaság ostoba munkaszervezését: „Hatyták, hogy a földön rohadjon meg a tengeri, s amikor rájöttek, hogy nincs hova búzát vetniük, rámentek a traktorral..." Azt álmodtam, hogy a karomban viszem apámat, át kell helyeznem egy másik sírba; de aztán valamiféle barlangba tévedtem be, s itt a sziklafalban vájtam neki fekhelyet; aztán egy sereg meztelen ember jelent meg, s őrjöngő táncba kezdtek; kióvakodtam, s a barlang bejáratánál egy ellentmondást nem tűrő hang azt parancsolta a halottaikat hátukon cipelőknek, hogy mozogjanak élénkebben; a hang rám rivallt, s egy kéz egy szakadékra mutatott: „Mozogj már, segíts neki, hogy kimászhassék; nem hallod, hogy téged hív az az asszony?" Arrafelé indultam, de Camelia hangja megállított: „Ne gyere ide, kedvesem; innen nincs szabadulás." Abban a pillanatban mintha anyámat hallottam volna: „Néha te is imádkozhatnál Istenhez, hogy szabadítson meg a gonosztól"; ekkor rádöbbentem, hogy álmodom, lidércnyomásos látomásaim vannak, s ezektől csak akkor szabadulhatok meg, ha egy bizonyos szertartásnak vetem alá magam. Bármennyire hi-

hetetlennek tessék is, attól kezdve minden valószerűen ment végbe, vagyis ténylegesen belefogtam abba a bizonyos szertartásba: tudva, hogy fölkelek és elindulok, behunyt szemmel kikászálódtam az ágyból; különös tudatosságtöredék vezérelte a mozdulataimat: tedd ezt, most ez következik, majd amaz; engedelmesen körbejártam a szobát, s tudomásul vettem a tárgyak jelenlétét: a szekrényt, az asztalt, az egyik széket, az ablakot, a könyvespolcot, a másik széket, az ajtókat, az ágyat; aztán újra: szekrény, asztal, egyik szék, ablak, könyvespolc, másik szék, ajtó, ágy... Tehát, dünnyögtem magamban, a kilencedik kör után fogom a hajtincset, szálanként szétszórom a barlanghoz vezető úton, s odaérve, én is beállok a táncba... Nem tévesztettem össze a szobát azzal a hellyel, ahova kevéssel előbb álmodtam magam, tisztában voltam azzal, hogy nem vagyok sem a barlang közelében, sem a bejáratánál; a szobámban vagyok, ahol, úgy véltem, tökéletesen végrehajtható a szertartás, létrehozhatók az álom követelte feltételek; folytattam tehát: Camelia azt kérte, hogy vigyem oda neki a kristályvázát, s egy csokor gyöngyvirágot – abban a fülkében feküdt, ahova eredetileg apámat tettem –, fogtam a vázát, virág helyett a szétszórás után még megmaradt hajszálakat vittem, majd bementem a fürdőszobába, azt gondolván, hogy „ez a barlang"; aztán esetlenül, lábujjhegyen táncolni kezdtem: lassú forgás, könnyű szökellés; a vázát két kézzel, magam elé nyújtva tartottam; s tovább: lépés helyben, majd még egy, kis ugrás, derékriszálás; ugrás előre, ugrás hátra, a riszálás közben folytatódik; szökellő lépés balra, szökellés jobbra, forgás, ugrás, forgás, ugrás egyre fokozódó ütemben, egyre eszelősebben; azt hiszem, valami imát vagy varázsigét is mormoltam, egy idő után azonban elfáradtam, átizzadtam, s a váza kicsúszott a kezemből; megértettem, hogy eltörött, s aközben tört el, hogy röhejes módon azokat az értel-

metlen mozdulatokat tettem, melyek alapján minden okom megvolt, hogy aggódjam az egészségemért. Röstelkedve visszafeküdtem, s aludtam tovább, talán mást álmodva; ebben azonban már nem vettem részt fizikailag...

Immár ébren, visszagondolva a történtekre, az alvásból való fölriadásom utáni érzetekre, a megaláztatás és a teljes gyöngeség állapotában – ilyet addig még sohasem éltem meg – képtelen voltam valami elhatározásra jutni. Csekély pszichológiai és orvosi ismereteim alapján megállapítottam, hogy alvajáróvá váltam; csakhogy a holdkórosok nem emlékeznek vissza arra, amit tettek, míg én a legapróbb részletekig föl tudtam idézni minden mozdulatomat, minden cselekedetemet és gondolatomat; sőt a természetellenes szertartás véghezvitele közben tudatában voltam annak, amit csinálok, s annak is, hogy ez nem helyes, nem normális, s már közben eszembe villant, hogy valami lelki sérülést szenvedhettem. Igaz, az utóbbi hetekben lobbanékonyná, türelmetlenné váltam, mindenre fölfortyantam, s mindenkivel mindenen összekaptam. Csak akkor nyugodtam meg, ha az utcákon, a mezőn kóboroltam; azokon a helyeken, ahol egykor Cameliával jártam. A legkülönbözőbb kifogásokhoz folyamodtam, hogy kibújhassak a feladatok alól; mindent csak halogattam, elhanyagoltam, hogy közben a kövekben, a növényekben tanyát vert lelkét keressem; bármiféle tárgyban, amit valamikor megérintett. Ez az elfojtás nyomasztóvá vált, következményei pedig a megismétlés heves igényeként jelentkeztek bennem; arra azonban, ami ezen az éjszakán történt, nem számítottam – az egész olyan volt, mint egy jövendölés, jeladás; amin keresztül a sors meghírleli a véget.

Rendet csináltam, majd lezuhanyoztam; ismét végigdőltem az ágyon, noha már nem tudtam visszaaludni; mindamellett testem és idegeim ellankadtak, miközben azt figyeltem, hogyan

változik tejszerűvé az éjszaka, s hogyan vonul vissza lassan, míg az ablakon végül besurran a hajnal. Jóllehet bizarr érzések tartottak hatalmukban, s aggódtam, hogy látomásaim visszatérhetnek, jóformán egészségesnek éreztem magam, legalábbis testileg; így aztán öltözködni kezdtem, induláshoz készülődtem. Egyszer csak kopogtattak az ajtómon; Mihai volt az.

– Nem működik a csengőd? Már attól féltem, nem talállak itthon.

Vészterhes vallomás türelmetlensége látszott az arcán; olyan volt, mint egy kamasz első szerelmi vallomása előtt; ez az arckifejezés jellemezte előadásai közben is: elhelyezkedett az asztal mögött, rátámasztotta a könyökét, közrefogva jegyzetlapjait, majd mély, bársonyos hangja meleg hangnemváltásokban hullámzani kezdett; mindez együtt járt finom kézmozdulataival: tenyere szétnyílt, majd összecsukódott, ujjai összekulcsolódtak, aztán szétálltak; jobb kezében egy ceruzát tartott, néha a ballal megfogta a ceruza kihegyezett végét; tekintete végigsiklott a kivetített képeken, s ő magyarázatokat fűzött hozzájuk; első rápillantásra azt hihette az ember, hogy nem érdekli, megértették-e vagy sem, csupán azzal törődik, hogyan fejti ki gondolatait; mindazonáltal olyan tökéletes kapcsolatot teremtett a padokban ülőkkel, hogy azok megbűvölten hallgatták.

– Istennek hála, hogy végre téged is látni – örvendeztem a megjelenésének, ugyanakkor szemrehányást téve azért, hogy az utóbbi időben elmaradozott.

Mióta véget ért feladatom az összesítő bizottságban, nem találkoztam vele; pontosabban azóta, hogy egy kávé mellett megvallottam neki, mit írt Camelia a „fiamról"...

– Ide figyelj – folytatta, amint belépett –, egy csomó hírem van számodra; sajnos szomorúak... – Szünetet tartott, akárha kímélni akarta volna az érzékenységemet, aztán cigarettát kere-

sett, és megkérdezte: – Most mindjárt be kell menned a hivatalba?

– Kelleni kell – válaszoltam –, de nem dől össze a ház, ha késem egy kicsit.

– Szóval elszívhatunk egy Kentet, nem? – folytatta, és megkínált.

– Elfogadom; ilyesmit nem utasít vissza az ember – idéztem Bărdaşut.

Gyakran megosztoztunk a finom cigarettaszerzeményünkön, hiszen mindketten szívesen fizettünk valamivel többet, hogy hódolhassunk a bűnnek, mellyel szemben nem óhajtottuk edzeni az akaratunkat; ámbátor ismertük a dohányzás káros következményeinek teljes irodalmát, kölcsönösen tájékoztattuk egymást ez ügyben, hogy aztán fölsorakoztassuk ezzel szemben a szokásos kivételeket; nikotinszomjunkat gyakran élesztgettük a legfrissebb viccekkel. A dohányzás elleni kampány során sokszor elhangzott az orvos és a végnapjait élő parasztember anekdotája: „Látja, bátyám, ha megfogadja a tanácsomat, és fölhagy a nőzéssel, abbahagyja az ivást és leszokik a cigarettáról, jó néhány évet élhetett volna még"; mire a paraszt ezt mondja: „Há', doktor úr, a testvérem nem koslatott sem a nők után, nem is ivott, nem is bagózott, mégis odalett hathónapos korában."

Mihai leült egy székre; a keze ügyébe tettem a hamutartót, s így mentegetőztem:

– Megkínálnálak egy kávéval, de csak zaccom van.

– Nem tesz semmit; inkább ülj le, és hallgass végig – mondta, majd igyekezett kipuhatolni, milyen hangulatban vagyok. – Nem jól vagy? Mi van veled? Az arcod nyúzott, a szemed karikás, mintha beteg volnál.

– Tán csak nem arra számítottál, hogy pirospozsgás és mo-

solygós leszek, mint egy új típusú pincér; gyerünk, halljuk már azokat a híreket, még ha szomorúak is; a vidámak nem is jönnének most jól – fenegyerekeskedtem.

– A helyzet a következő – fogott bele –: négy nap után, tegnap este érkeztem vissza...

Szünetet tartott, tekintetét megsétáltatta a szobában, a könyvszekrény polcain, majd lágyan, mintha habozott volna, vágjon-e bele a mondókájába, azt a benyomást keltve, hogy valami csodás történetet kíván kitalálni egy kandi kisgyereknek, legombolyította az utóbbi napok eseményeivel megrakott emlékezetének tekervényes szálát; részt vett Sinaiában egy legújabb kori történeti tanácskozáson; erről én is tudtam, két hónappal előbb kapott rá meghívást, de elfelejtettem. Mielőtt elutazott, a dékáni hivatalban elkérte az utóbbi évek végzős hallgatóinak kihelyezési listáját; voltaképpen Camelia sorsa érdekelte. Amint kimondta a nevét, hirtelen lázas izgalom vett erőt rajtam.

– Megbolondultál, tán csak nem találkoztatok?

– Nem éppen – tért ki, mint aki nem akarja előre elmondani a története végét.

Előre megfontoltan adagolta az elbeszélést: halványan emlékezett, hogy Camelia egy Prahova megyei helységbe szeretett volna kerülni, s meglepetéssel vette tudomásul, hogy Podeasáról van szó; ez a község tizennyolc-húsz kilométerre van Sinaiától.

– Világos, tudom, mi következik – vágtam közbe –; meglátogattad, ott találtad, amint épp a fattyát ringatja; egy ingázó olajmérnök felesége...

– Nem éppen – ismételte gépiesen.

– Találkoztál vele, vagy nem? Mondd már! – hadartam.

– Hallgass meg – mondta nyugodtan –; nézd, mi történt: alig két hónapot maradt Podeasában...

Újra láttam régi tanítónőmet, amint árnyként siklik ki az ágyam fölé helyezett ikon keretéből, mint aki nem akarja többé helyettesíteni a *Madonná*-t, elúszik, hogy átszellemülten nézze a táncoló vagy éneklő vajdafit; a karaván többi cigánya is köréje sereglik, kíséri táncát, énekét; aztán a tanítónő hagyja, hogy megszöktessék, később pedig megszüli Cameliát, s így megajándékoz engem azzal a szerelemmel, mely egy elemi iskolás gyermek éretlen képzeletében fogant meg akkor, amikor Camelia anyját összetévesztette képzeletben a Szűzzel...

– Ő is beleszeretett egy szép szál cigányba, s elhúzták a csíkot? – kérdeztem Mihait émelyegve.

A válasza késedelmeskedett, s én a „fiamra" gondoltam: hogy létezik-e, s ha igen, hasonlít-e hozzám? vajon mikor és hogyan tudja meg, hogy én vagyok az apja? vajon mit fogok érezni, vagy mit mondok majd neki, ha egyszer találkozunk? Úgy éreztem, amíg Camelia nem köti máshoz a sorsát, elkerülhetetlen, hogy vissza ne térjen hozzám, ha mégoly későn is, annak ellenére, hogy én nem erőltettem a dolgot, vagy tán épp azért – szabad szelleme sohasem fogadta el a külső nyomást; a kettőnk viszonyában mindig átengedtem neki a kezdeményezést, s ő mindig kitalálta szándékomat, vágyamat, s arra törekedett, hogy ekként, rám tett hatásaképpen legyen nagylelkű hozzám, s ezzel sohasem élt vissza, csak annyiban, hogy ezzel is bizonyságát adta kimeríthetetlen birtoklási képességének; szakadatlanul szükségét érezte annak, hogy önként adja föl szabadságát a szeretett lénnyel szemben. Ezt az érvet akkor is előástam, amikor megkaptam a levélkéjét, melyben értesít „fiam" létezéséről; ezzel próbáltam önmagam előtt megindokolni a nemtörődömségemet, közönyömet, azt, hogy napról napra halogattam a fölkutatását; utolsó szerelmes éjszakánk következményének a vállalását.

– Tévesen ítéled meg – mondta Mihai; aztán elmesélte, hogy Camelia áthelyeztette magát Brassó megyébe, hogy elveszítsem a nyomát. Megegyezett a podeasai iskola igazgatójával, hogy az senkinek se árulja el, hova költözött; Mihai csak nagy nehézségek árán tudta meggyőzni a férfit, hogy elmondja; kérését azzal indokolta, hogy közeli rokona az egykori tanítvány, s neki, Mihainak nagyon fontos közlendői vannak a számára. Végül Mihai beült a kormány mögé, s a kiszáradt Torent menti falucskában szállt ki; a Torent kis és szeszélyes folyó, néha egy csöpp víz sincs benne, máskor az eső s az olvadó hó megduzzasztja, s pusztítva zúdul alá. Két évvel ezelőtt, november első napjaiban, az itteni iskolába szegődött el Camelia, s rövid idő alatt elnyerte a kollégák rokonszenvét, a falubeliek elismerését, s meghódította a tanítványokat is.

– Egy ideig mindenfélét beszéltek róla; azután, hogy kiderült, állapotos – mondta Mihai.

– Tehát valóban van egy csemetéje? – törtem rá; az utolsó mentségem is füstbe ment, mellyel megindokolhattam volna a közönyömet; többször is föltételeztem, hogy levélkéje játék, tréfa volt; talán azért is, mert ahányszor csak komolyan vagy viccesen megkérdeztem tőle: „Mit szólnál egy gyerekhez?", ő a leghatározottabban tiltakozott, s rendkívül elővigyázatos volt.

– De az emberek hamar hozzászoktak leendő anyaságához – folytatta Mihai, mintha meg sem hallott volna –; Cameliának sikerült mindenkit lekenyereznie, kivívta az emberek tiszteletét...

Szavai igazolták „fiam" létezését, s ez rácáfolt a számítgatásaimra, arra, hogy – mint föltételeztem – nem foganhatott meg előre eltervezetten ama utolsó éjszakán, kétes odaadásunk során...

– Bár szabadságot vehetett volna ki – mesélte Mihai –, Ca-

melia egészen január végéig megtartotta az óráit; akkor szült; a téli vakációban odaköltözött egy barátnője, egy nála magasabb, nem túl beszédes lány; ő segített neki.

Gondolatban végigfutottam a hónapokon; az a néhány áprilisi nap nem számított; tehát: május, június, július, augusztus, szeptember, október; vagyis odaérkezésekor, novemberben még csak a hatodik hónapban volt; mindazonáltal az állapota nem változtatta meg túlságosan a küllemét, hiszen az emberek csak utólag neszelték meg; november, december, január: ez az időszak, akárhogy számítom is, az én atyaságom mellett szól. Zavar és düh fogott el:

– A kölyköt láttad?! – törtem ki, a hallgatásától ingerülten.

– Nem láttam – mondta szárazon, majd ismét megkukult.

– Vinné el az ördög mindenestül, a fiával együtt – öntött el a harag a fiúval, az anyjával és önmagammal szemben; a lidérces álom, az ostoba alvajárás ismét fölkorbácsolta emlékezetemet, érzékeimet, idegeimet. – Miért nem érzem, hogy az enyém, hogy gyermekem van; hogy beleszól majd az életembe?! – förmedtem rá Mihaira. – Azt legalább tudod, mi történt azzal a szerencsétlen fattyúval? Hűbérbe adta a nagyanyjának, vagy ott hagyta az iskola titkárságán; mi a fenét csinált vele? Meg kellett szabadulnia tőle, hogy összebújhasson egy másikkal, akinek a fülébe súghatja azt, hogy „kedvesem, drágám", miközben az a hülye őrajta liheg!

– Hallgass már meg... – próbált lecsillapítani, de megismerkedésünk óta első ízben kihozott a sodromból visszatérő szóhasználata.

– Ne gyere már többet ezzel a „hallgass meg"-gel; nem látod, hogy hallgatlak; ne köntörfalazz: mit tudsz erről a nem óhajtott hajtásról?

Mihai azonban megőrizte a nyugalmát.

– Róla csak annyit tudok, hogy Camelia barátnője örökbe fogadta.

– Micsoda? Örökbe fogadta? Hát nem vitte el annak az elaggott démonnak? – háborogtam.

– Az anyja nem tudott a gyermekről; Camelia, amikor megtudta, hogy állapotos, nem levelezett többé a szüleivel; a barátnője legalábbis ezt nyilatkozta, amikor az örökbefogadást kérte.

– Mit érdekel engem annak az agyalágyultnak a nyilatkozata; azt áruld már el, hogy nagy szerelmem, Camelia mit mondott; ő mivel indokolja az elhatározását?

– Nem beszéltem vele; már nem volt ott; ezt nem mondtam neked?

– Semmit sem mondtál; fölhígult a gondolkodásod is, az emlékezeted is; összevissza beszélsz. Tán csak nem kerekedett föl megint, hogy nyoma vesszék? Férjhez ment, fölfordult, mi van vele? Mondd már, mi van vele?

– Azt már nem tudom, mi van vagy mi nincs vele – válaszolta Mihai kétértelműen és keserűen.

– Hát az a bamba, a barátnője, az kicsoda? Hova valósi? Hogy hívják? Remélem, a tanárnősködést nem vette át tőle?

– Csak azt tudom, hogy Mara Pospaiunak hívják, de sejtelmem sincs, hova ment, s mivel foglalkozik.

– Pospaiut mondtál? Uramisten! – kiáltottam. – Pospaiu a barátnője volt Cameliának?

– Legalábbis ő fogadta örökbe a gyermeket – jegyezte meg Mihai.

De én ezt már nem hallottam, már nem érdekelt, mit mond; úgy éreztem, megcsorbítottak, orromnál fogva vezettek, kijátszották érzéseimet; mintha hirtelen az utca közepén találtam volna magam, anyaszült meztelenül: a járókelők meresztgetik rám a szemüket, ujjal mutatnak rám, én meg azt képzelem, föl

vagyok öltözködve, nyakig vagyok gombolkozva, s még én ítélem el őket a szemtelenségükért, a naivságukért. „Hol a fenében barátkozhattak össze?" – kérdeztem magamban anélkül, hogy fönnhangon is ki akartam volna mondani a szavakat.

– Régről ismerték egymást; Camelia albérletben lakott ennél a Pospaiunál, még egyetemista korában – mondta Mihai, akit megzavart a viselkedésem; ezt a név elhangzása váltotta ki, a névé, mely mit sem mondott neki. – Úgy látszik, nem kellett lakbért fizetnie; s Camelia sem engedte, hogy pénzt költsön a négy hónap alatt, míg együtt laktak abban a faluban. Úgy hírlik, hogy Pospaiu elveszítette az állását; valami leépítések voltak; s nem nagyon törte magát, hogy továbbálljon...

– Ezt meg honnan tudod? – faggattam dühösen.

– Camelia volt kollégái s a falubeliek mesélték; sok emberrel beszéltem... – magyarázkodott Mihai.

Tehát Mara volt a forrása az életrajzi adataimnak, főképpen a diákkoriaknak, mondtam magamban; s ezért nem engedte meg Camelia, hogy meglátogassam! Mindazonáltal nem értettem, mi okuk volt rá, hogy megőrizzék ezt a titkot, miért nem tudhattam meg, hogy ismerik egymást, hogy barátnők?

– Még a végén kiderül, hogy kitálalt a falusiaknak, miszerint én vagyok a gyermek apja – vettem kezelésbe Mihait.

– Nem hiszem – mondta –, mindenesetre erről semmit sem hallottam.

– Valamit azért mégiscsak hallottál; miért nem beszélsz?

– Ide figyelj; gondolhatod, hogy az emberek összevissza találgattak, azt azonban már nehezen lehet megállapítani, menynyiben van igazuk.

Kitérője fölbosszantott.

– Testvér, ne kerülgesd a forró kását, ne bánj velem kesztyűs

kézzel – mondtam keserűen –, mondd már, mit hisznek, mit beszélnek rólam?

– Rólad? Tán meglátogattad azóta, hogy odaköltözött?

– Elment az eszed; hiszen nem volt róla semmi hírem; nem mondta meg, hova helyezték, nem írta meg, hol él, ezzel szemben az utolsó pillanat utáni pillanatban kijelenti, hogy sohasem tudott elviselni, s hogy világéletében meg fog vetni. De ezt hagyjuk; függetlenül attól, hogy utólag milyen érzelmek támadtak benne irántam, nem hiszem el, nem fogadhatom el a kinyilatkoztatását; dacolt velem, aljas eszközhöz folyamodott, hogy megindokolhassa a maga számára a közönségesség és a feslettség iránti hajlamát; ez a helyzet – vontam le tanárosan a következtetést.

– Rendben; hát akkor tudd meg, hogy valaki meglátogatta; vagy két hónappal az odaköltözése után fölkereste egy ipse; egy középkorú férfi, ahogyan az egyik tanító leírta; s még azt is mondta, hogy az arca puffadt volt, szeme alja kissé táskás; fekete haját hátrafésülve viselte, s egy tincs lógott a homlokába; abból a fajtából való, aki megfogja az ember kabátgombját, s kényszeríti, hogy végighallgassa a legostobább banalitásokat, s ezt olyan arckifejezéssel teszi, mintha ő fedezte volna föl Amerikát; a tanító még hozzátette, hogy első látásra nem kellemetlen ember, de annyit beszél, hogy valósággal kicserzi a hallgatóját; egy mustársárga Moszkviccsal volt...

– Ciurdăreanu?! – kiáltottam föl, s megint keblemen melengetett viperák siklását éreztem, agyam felé csúszó-mászó mozgásukat.

– Én is gondoltam rá, de senki sem emlékszik, hogy hívták, s nem akarok alaptalan föltételezésekbe bocsátkozni. Annyi bizonyos, hogy az illetőnek még aznap el kellett mennie; Camelia hűvösen fogadta, s amikor a háziasszonya, egy fiatal paraszt-

asszony megkérdezte tőle: „Már el is ment az úr? Azt hittem, hosszabb ideig marad nálunk. A barátja, tanár elvtársnő?" – persze azzal az ürüggyel ment be Cameliához, hogy valami itallal és harapnivalóval kínálja meg őket –, Camelia kelletlenül azt válaszolta neki, hogy valami egyetemi ismerőse volt; az asszony azonban hallgatózott, hallotta, hogy veszekednek; sőt néhány mondattöredékre is emlékezett: „Az én dolgom..." – mondta állítólag Camelia; „A jövőm szempontjából ez nagyon fontos" – mondta a férfi; „Annál kevésbé értem, mit keresel itt"; „Lesznek még errefelé hivatali útjaim..."; „Mara tudta, hogy szeretem őt..."; „Neki nem mondtad meg?"; „Nem is mondom meg"; „Nem akarod, hogy..."; „Menj el..."; „Nem gondolod meg magad?"; „Kifelé, nem hallod?" A parasztasszony még most is pontosan emlékezett ezekre a szavakra – mondta Mihai, és elhallgatott.

Üvölteni, ütni, köpni szerettem volna: mi a jó édesanyját keresett ott Ciurdăreanu? Milyen kapcsolatban voltak egymással? Tévetegen köröztem a szobában, Mihai zavartan nézett; csönd volt, s én újra láttam az utcát, ahol azon a délutánon sofőrtanulóként, alig kerülve el a balesetet, találkoztam vele; Camelia nem akarta, hogy megvárjam, később azonban úgy rémlett, őt láttam a férfi oldalán, a mustársárga Moszkvicsban; Camelia akkor tagadott, ez a mostani újabb érv azonban rácáfolt...

– Ha jól sejtem, te ismered Mara Pospaiut – törte meg Mihai a csöndet.

Emlékezetemben hirtelen Mara képe villant föl, a legkülönbözőbb helyzetekben; az egész olyan volt, mint egy gyöngén megvilágított helyiség, amelyben a kapcsoló lenyomása után az ember figyelmét a luxok megugró száma köti le; s mintha érzékeltem volna, miként szállnak le gondolatai nesztelenül a finom papírlapra, melyet aztán a fogyasztási szövetkezetben vásárolt

szabványborítékba tesz, abban a helységben, ahol a nagyanyja lakott: „Óriási szükségem van valami érthetetlen örömre, hogy ezzel tömjem el az érzékszerveimet, melyeken keresztül a legkülönfélébb érzetek és érzékelések hatolnak belém; főképpen azonban szavak; csüggesztően sok szó ez az én – még csak nem is szép – szomorúságomnak; bánatomnak, mely egyszerűen csak létezik, s szétárad lényem minden zugába; sírhatnékom és írhatnékom van – vajon azért írok, hogy felejtsek, vagy azért, hogy ne felejtsek?" Voltaképpen Mara ostoba áldozatkészsége nem fért a fejembe; vállalva a kockázatot, magára vette egy gyermek terhét, míg másrészről nem volt bátorsága, hogy saját testében, vérében fogantasson egyet, elfogadva Bărdaşu ajánlkozását, vagy úgy, hogy „fogékonynak" bizonyul a személyzetis javaslatára, ha nem másért, az állásáért. Az egykori diáklány, aki olyan dolgokat értett meg, amelyek az osztálytársainak még csak a fejében sem fordultak meg, akit alapvető kérdések gyötörtek, vagy saját szokásainak miértje foglalkoztatott – „nem tudom, mi van velem, mostanában folyton nyilakat rajzolok, mintha én felelnék a közutak forgalmáért" –, ez a lány most csupa együttérző gondolatot támasztott bennem, mint valami aggastyán, akit arra kényszerítenek, hogy lemondjon hajlott korának jogairól, még a délutáni sétájáról is. S ehhez hozzáadódik eme perverzitás, vagyis az, hogy némán őrlődik hősies cselekedetének gyönyörében, mely mindazonáltal nevetséges; az irgalom és emberszeretet, bárki bármit mondjon is, a középszer járadéka, a képmutatók álcája. Mi szüksége volt Marának ezekre a kibúvókra, amikor személyiséggé válhatott volna a szociológiában, a publicisztikában? Cameliát meg tudtam érteni; legenda keletkezett körülötte, s ennek igyekezett megfelelni, megpróbálta elviselni a változásait, de várható volt, hogy egy szép nap belefárad az egészbe, s nem bír ellenállni egy

nagy lakás kényelmének, egy modern házasságnak, mely egy reprezentációra és fogadásokra alkalmas, szabadon ráncigálható férjjel jár együtt; s e házasságban ráadásul teljes önállóságnak örvendhet; a dolgok mégis másképpen játszódtak le: Camelia szerelemre sóvárgott, szerelmi házasságot kötött, de amikor rádöbbent, hogy csalatkozott érzelmeiben, noha a férj sokrétű kapcsolataiból következő kényelmet megkapta, inkább elölről kezdett mindent... Nem tudom, hogy engem illető mentegetőzései egy újabb csalódás után jelentettek-e menedéket, vagy valóban a „jövőmet kívánta ápolni", mint mondotta; nélküle azonban sohasem ismertem volna meg azt a hatalmat, mely arra készteti az embert, hogy nem pusztán szexuális, hanem belső szükségletből fakadóan alávesse a lényét egy nőnek; más nőktől csak annyit kaptam vissza gyöngédségben, intelligenciában, nagylelkűségben, amennyit én adtam nekik; csak azt, amit én adtam hozzá ahhoz, amivel a másik nem is rendelkezett; még a testi szépség is illékonnyá vált, amint az arcot a hozzáképzeléseimtől lecsupaszítottan pillantottam meg; a hosszú, csillogó, lombsusogásra emlékeztető hajkorona zsírossá vált, a szálak vége töredezetté, s én a hajkorpát lestem közöttük; az édes szavak, a simogatások, a gyöngéd mozdulatok: feltételes reflexek; az okosság: a könyvekből ellesett frázisok szánalmas fölböfögése; s amikor az óvatlanság vagy valami váratlan esemény mindezt a maga valóságosságában tüntette föl, már csak Camil Petrescu egyik mondatával vigasztalhattam magam: „A régi szerelemről, mely ma meglep névtelen szerénységével, el sem tudja képzelni az ember, hogy egykoron szenvedett miatta, apokaliptikus lángra gyulladt." Camelia esetében meg sem fordult ilyesmi az eszemben, még most sem, hogy azt gyanítottam, elzüllött, állhatatlanná vált, mások karjába vetette magát; őneki soha semmire nem volt szüksége, mi több, még túl is tel-

jesítette várakozásomat, legalábbis fölülkerekedési képességében s abban a ravaszságban, mellyel mindig megőrizte függetlenségét. S ráadásul a szakmai teljesítmények tekintetében sokkal sebezhetőbb volt, mint Mara. S vajon miért engedte át Marának a nagymama szerepét, melyben a nagymama alig várja, hogy elmondhassa a szomszédasszonynak, hogy az unokája bepisilt az ölében; már tudja azt mondani, hogy *ma-ma, ba-ba;* jár, visong, égedelem; betörte az ablakot; verseket tud; óvodába jár; kisdobos; úttörő; ifjúmunkás... Voltaképpen az, hogy elvonult abba a faluba, hogy levezekeljen valamiféle bűnt, minden látszat szerint stratégiai hadmozdulat; mert lám, lelépett, nem tudni, ki miatt és hova, de szinte biztosra vehető, hogy majd föltűnik egy történészkongresszuson, vagy valami fontos állásban; Mara fölneveli a csemetéjét, nekem pedig hálásnak kell majd lennem, hogy megmentette a „fiamat"; vajon egyszerű véletlen volt-e Mara látogatása, csaknem egyidőben azzal, hogy megkaptam Camelia levelét? „A fiadat Ionnak kereszteltem..." Ha pedig ez a Camelia szülte gyermek, ez a fiúcska, aki két évvel ezelőtt, egy januári napon jött világra, az „én fiam", Mara pedig épp azért keresett föl akkor, hogy kiszimatolja a viselkedésemet – vajon miért nem érzem magam, ahogyan az természetes, erkölcsös és elvszerű volna, új típusú, haladó gondolkodású atyának? Vajon miért nem roskadozom a felelősség terhe alatt, hogy egészséges szellemben neveljem föl és oktassam?

– Ki az a Mara Pospaiu? – kérdezte Mihai, akit megdöbbentett dermedt némaságom.

– Egy hülye – mondtam ingerülten, s újabb cigarettára gyújtottam.

Marával csak elvétve találkoztam; egyszer megkérdeztem tőle: „Hogy van a kicsinyed?", s nem vettem észre válaszának

vádoló hangnemét: „Köszönöm, jól, növekszik; ha tudnád, milyen édes! Néha az a benyomásom, rád hasonlít." Inkább Camelia levélkéje foglalkoztatott: „A fiadat Ionnak kereszteltem; megszólalásig hasonlít rád...", Marával csak tréfálkoztam: „Lehet, hogy rám gondoltál, amikor csináltátok." „Lehet, hogy nem csupán akkor" – vágott vissza. „Hozd el, látni szeretném" – kértem udvariasságból. „Majd elhozom" – egyezett bele, de látván, hogy az egész nem nagyon érdekel, nem tartotta be az ígéretét.

Néhányat szippantottam, majd elmeséltem Mihainak, miféle kapcsolat volt közöttem és Mara között.

– Ide figyelj – mondta, miután feszülten végighallgatott –, azt hiszem, az a lány szerelmes volt beléd; ez lesz a fő oka annak, hogy örökbe fogadta Camelia gyermekét.

– Ugyan már – ellenkeztem –, hiszen soha, még véletlenül sem jutottunk el olyan mozdulatokig vagy célzásokig, amelyek a szerelemre utalhattak volna; hogy is magyarázzam meg: még a gondolata sem vetődhetett föl annak, hogy efféléről beszéljünk; haverok voltunk, a korkülönbség is nagy volt közöttünk, kölcsönösen tiszteltük egymást; intellektuálisan és nem érzelmileg kötődtünk egymáshoz; tiszteltem okosságát, azt, hogy csak úgy habzsolta a könyveket, általában a kultúrát, egyszóval az eljövendő személyiség valamennyi erényét; de teljesen elvonatkoztattam a benne lakozó nőtől, s azt hiszem, ő is így viszonyult hozzám, mint férfihoz.

Azt azonban sehogyan sem értettem, mi volt az oka a Camelia és közötte létrejött megegyezésnek; miért titkolták el a barátságukat, pontosabban, miért kellett elhallgatni előttem Camelia főbérlőjének a nevét s a címét.

– Tán csak nem tart ki valaki? Miért nem mondhatod meg, kinél laksz, s mivel foglalkozik az illető? – tettem szemrehá-

nyást Cameliának, amikor arra kért, forduljak vissza a trolimegállóból.

– Ne légy rossz, kedvesem; nő az illető – válaszolta –; megkérdezte, mit végzek, hányadéves vagyok, kik a tanáraim, s aztán ezt mondta: „Egyetlen szobám van; amennyiben hajlandó vagy együtt lakni velem, azt hiszem, jól kijönnénk egymással; csak egyvalamit kérek: soha senkinek ne mondd el, kinél és hol laksz; még a dékánátuson se mondd el a címemet." Az egészet gyerekségnek tartottam – magyarázkodott Camelia –, de beleegyeztem. Kezdetben talán megszegtem volna az ígéretemet, de közben összebarátkoztunk, s ezért nem szívesen tenném; csak egy kis bizalmat kérek tőled, s azt, hogy ne sérts meg a gyanúsítgatásaiddal, jó, kedvesem?

Mihai föltevése mindazonáltal elfogadhatónak látszott, csakhogy Mara más utat is választhatott, hogy anyává váljék, s épp azért, mivel gyaníthatta, hogy nem vonzódom hozzá, nőként hidegen hagy. Akárhogy is, okoskodásunk mit sem oldhatott meg, s Mihainak az volt a véleménye, hogy meg kellene keresnünk Marát. Fölhívtam tehát a színházat.

– Üdv, professzorom! Hát már ide sem dugod az orrod?!

Könnyed, ingerkedő hangon válaszoltam:

– Dugom, öreg úr, már hogyne dugnám, főképp, ha igaznak bizonyul az a pletyka, miszerint végre hivatásosakká váltok; ennek, ismerd csak be, legfőbb ideje; az emberek azt beszélik, hogy amióta átvetted az intézmény vezetését, művelődési otthont csináltál belőle.

– Még te csodálkozol? Hiszen a te útmutatásaid szerint dolgozunk... – vágott vissza.

Mara nem volt bent; két nap fizetés nélküli szabadságot vett ki, és falura utazott.

– Ott van a gyermeke – tájékoztatott az igazgató –; rózsahimlős, s ő elment, hogy meglátogassa.

Miközben visszaejtettem a kagylót a villára, aggodalomféle fogott el a gyermek miatt. Ez azonban semmiben sem különbözött attól az együttérzéstől, mely mindig erőt vett rajtam, ha egy embertársamat múló kór verte le a lábáról; s ez is csak arra volt jó, hogy tartsam benne a lelket.

– Szegény fattyam beteg – mondtam Mihainak –, tehát ismét elhalasztja a találkozást velem.

– Ez esetben megvárod, míg Mara visszajön, nem?

– Megvárom; mi az ördögöt csinálhatnék? De arról a másik végzetasszonyáról, arról nem tudtál meg valamit; most hol kurválkodik?

– Ide figyelj – mondta halkan Mihai –, nem is tudom, nem volna-e jobb, ha nem mondanám meg neked.

Vállon ragadtam, és dühösen megráztam.

– Teljesen meghibbantál; mi van veled? Minek hallgatsz, ha egyszer tudod, hol császkál; vagy tán azt képzeled, hogy öngyilkos leszek, mert őnagysága mástól szerzi be a gyönyört?!

Nem tiltakozott, nem lepődött meg a viselkedésemen; mintegy kicsusszantotta az alig hallható, végleges ítéletet az ajka között:

– Meghalt.

Báván néztem rá; sápadt volt; mereven, mozdulatlanul állt, úgy, ahogyan egy pillanattöredékkel előbb eleresztettem. Az arcára fagyott kifejezés továbbra is zavarba ejtett.

– Számomra nyilván meghalt – bólintottam rá, látván, hogy nem bocsátkozik magyarázatokba –, de elő fogom keríteni, még ha egy kígyólyukból kell is kicsalogatnom, s idehozom, hogy teljesítse anyai kötelességét; ha már nem akart velem maradni, ne legyen a másé sem.

– Camelia, sajnos, valóban meghalt, nemcsak úgy, ahogyan te értetted – sóhajtott elhalón Mihai.

Nem hittem a fülemnek; robbanásra készen néztem; képtelennek tartottam az ostoba, morbid tréfálkozásra; mi üthetett belé?

– Komolyan beszélsz? Mit játszod itt az eszed? – förmedtem rá.

Szeme fátyolossá vált, szemhéja úgy verdesett, mint egy vén bagolyé; én azonban még mindig gyanakodva vizslattam.

– Komolyan, mit hülyéskedsz? – mondtam, és gombócot éreztem a torkomban.

– Amikor a nagy árvíz volt – mondta szaggatottan Mihai –, a Torent is nagy pusztítást végzett; Camelia épp az iskolába igyekezett, amikor elkapta az áradat; senki sem tudott közbeavatkozni, senki sem tudta megmenteni... Az egész falu megsiratta...

Kővé váltan hebegtem:

– Az nem lehet, Úristen, az nem lehet, hallod? Nem lehet! – Elkaptam a kabátja hajtókáját, úgy üvöltöttem: – Nem igaz! Hazudsz! Miért hazudsz? Hazudsz...

Tudtomon kívül, mintegy önkívületben, nyögésektől vonagló testtel sírtam.

– Jobb lett volna, ha nem mondom meg; gondoltam is rá, hogy nem árulom el – mentegetőzött zavartan Mihai; ez azonban csak arról győzött meg, hogy Camelia halála valóság, borzalmas tény, s hogy az ellene fölhozott vádjaim visszahullnak rám, polipkarokként fonódnak körém, s a tapadókorongokból szörnyű szégyenérzet árad szét a lelkemben; Mara olyan áldozatot hozott, amilyenre én képtelen voltam, s ez megalázó volt számomra; a megaláztatással együtt pedig tudomásul kellett vennem, hogy alkalmatlan vagyok maradéktalanul boldoggá

tenni egy nőt; még abban a boldogságban sem tudom részeltetni, mely a nagylelkűségről, az önzetlen áldozatkészségről alkotott hamis elképzelésemből fakad; s közben lefitymálom azokat, akik a föld forgásának köszönhetően jutottak a magas polcra, azáltal, hogy betű szerint alávetették magukat valamely körlevél utasításának, s elkérődznek a jászlukba vetett ízéken, miközben meg vannak győződve, hogy a táltos paripák parazsát eszik. A látszatokon túl vajon nem olyan alakot sejdített-e meg a személyemben Camelia, aki semmivel sem különb a többinél, konformista, gyáva, önző, piti alak; s még ez az ember akarta őt támogatni, óvni, hogy kiszúrja a világ szemét; ez az alak akarta előre megfontolt szándékkal a teljes jelentéktelenségig zsugorítani a személyiségét! Miközben ebből a szempontból igyekeztem fölfogni a velem való szakításának az okait, szelleme vészterhes nyugalomként cikázott a levegőben, s árnya úgy siklott ki a szememből, mint a világ dolgaiért hullatott könnycsepp...

Váratlan telefoncsörrenés; a vonal másik végén Stăncuţa hangja:

– Halló, Cremene elvtárs? – Hangszínében ott éreztem a jogát annak, hogy a *nagyfőnök* nevében szólíthatja föl az embereket; ama szent hatalomátruházást, mely bármikor megkönnyít bármiféle vállalkozást, egy zárt ajtó kinyílását, egy kérdés megoldását, a kedvező elbírálást a Munkaközvetítő Irodába, a Lakáshivatalba, a Telefonközpontba benyújtott kérvény sarkán. – Végre; nem tudtam, honnan kerítsem elő. – A megjegyzés hidegen hagyott. – Jöjjön gyorsan az *elsőtitkár*-elvtárshoz!

– Adj, Uram, egy megfelelő álarcot! – mondtam, alig bírván visszafojtani a káromkodást.

– Mit mondott? – kérdezte értetlenül Stăncuţa.

– Miről van szó? – kérdeztem, jóllehet tudtam, hogy sohasem mond többet, mint amennyit rábíztak.

– Fogalmam sincs; jöjjön, kérem, gyorsan – válaszolta.

– Van sejtelme róla, milyen a tömegközlekedés?

Máskor óvakodtam volna, hogy ilyen hangot üssek meg vele szemben; semmiben sem volt hibás; számomra azonban nevetségesnek tetszettek az árnyalatok.

– Megpróbálok kocsit küldeni önért – békéltetett.

– Várom – zártam le a beszélgetést, mintha ez lett volna a legtermészetesebb dolog a világon.

– Ebből botrány lesz – aggodalmaskodott Mihai, de csak a hiábavalóság fanyar és dúlt mosolyát csikarta ki belőlem.

Egy pillanattal később azonban azon kaptam magam, hogy megbánom a helyi újság főszerkesztőjével szemben egy napja tanúsított „hajthatatlanságomat"; leteremtettem, hogy közzétette a következő apróhirdetést: „Lilişor Săvulescu, a szenvedés súlyos terhe alatt, el nem apadó könnyek közepette, csodálatos és szeretett férje utáni kegyetlen vágyakozástól mardosottan, kinek emlékét kitörölhetetlenül megőrizte, itt emlékezik meg ama férfiú mindörökre való eltávozásáról, aki örökre jelenvalóan és elevenen él az ő lelkében; itt emlékezik meg a megbecsülhetetlen Ifrim Săvulescuról. A megemlékezés ma lesz a soha ki nem száradó szem könnyei áztatta virágokkal borított sírhantnál." Természetellenesnek éreztem a világgá kürtölt fájdalmat; az egész hamis és nevetséges volt, s valamiféle vétségről árulkodott, melyet az asszony így akart levezekelni; megbocsáthatatlan bűn fölött érzett késő bánat. „Az asszony kifizette a maga fogalmazta hirdetést, nem változtathattam meg" – magyarázkodott a főszerkesztő, én azonban ráparancsoltam, hogy gyakoroljon önbírálatot...

– Halló – szólt bele ismét a telefonba Stăncuța –, elküldtem az *elsőtitkár*-elvtárs kocsiját.

– Rendben van, köszönöm – mondtam, és a villára dobtam a kagylót.

– Én bemegyek a tanszékre – mondta Mihai –, ha időd engedi, nézz be később; s vigyázz: uralkodj magadon.

11

A gép idegesen gurult végig a kifutópályán, majd zökkenve elvált a talajtól; a motorok bőgése mintha a dobhártyákban örvénylett volna, megmerevítette a testünket; minél fönnebb jutottunk, annál hevesebbé vált az ember gyomrában az űrérzet; a parancsnoki fülke ajtajának mindkét oldalán ki volt világítva az egymás fölébe helyezett két fölirat: „No smoking", „Dohányozni tilos." Miután tájékoztattak bennünket, hogy az Antonov típusú gépünk négyezer-nyolcszáz méter magasságban röpül majd, egy női hang ezt mondta:

– A gép parancsnoka és legénysége kellemes utazást kíván önöknek!

Kisvártatva a stewardess körbehordozta a tálcát az utasok előtt; a szomszédom, aki félig háttal ült az ökörszemablaknak, s óvakodott kipillantani, belebeszélt a jobb fülembe, türelmetlenül, hogy mielőbb megkapja a cukorkáját; ötvenéves lehetett, s legalább száz kiló; alacsony s rendkívül terebélyes testét bepréselte a székbe; arca vértolulásos volt, szeme kiguvadt; nyitott szájjal, nehezen kapkodta a levegőt, akárha nyugtalan alvás közben; amint a stewardess hozzánk ért, átnyúlt az orrom előtt, fölmarkolt egy csomó cukorkát, majd egyenként kibontotta az áttetsző selyempapírból, s csámcsogva majszolni kezdte; csattogott az állkapcsa, kéjesen csettingetett, minek hatására újfent elátkoztam Terentét; őmiatta küldtek el az anyám keservébe ilyen váratlanul. A repülőutaknak mindig örvendtem, Camelia nagy későn megtudott halálhíre azonban teljesen összezavart; mindhiába vigasztalgattam magamat Marxszal, aki szerint a halál *a faj durva győzelme a determinált egyén fölött;* amikor a halál a kedveseinktől választ el bennünket, szíveseb-

ben vennénk a fordított győzelmet; ilyenkor a faj mit sem számít a szeretett lénnyel szemben, mert a faj nem érez fájdalmat, nem képes rá, nincs ideje, hogy elringassa az embert; egyszerűen folytatja útját valahová, öntelten, hogy él, fejlődik, hogy legyőzte a nehézségi erőt, megtudta, hogy a föld kék bolygó, a hold szürke, olyan szürke, mintha cementgyárakkal teletűzdelt vidéken volna, a Mars vörös; a fajjal szemben már csak a fény sebessége tartja magát, noha innen-onnan már azt is ostromolják, megpróbálják túlszárnyalni – csak mi, emberek, tudjuk, hogy minden viszonylagos, minden lehetséges.

– Kávét, Pepsit, konyakot? – ismételgette kedvesen a stewardess, s minden utasnál előrehajolt; hangja süketen visszhangzott a zaj elárasztotta fülekben; a gép fölért a repülési magasságba, s beállt a haladási sebességre.

– Konyakot kérek – rendeltem a szomszédom rágcsálásától bosszúsan; a lány följegyezte; aztán szalmaszőke hajával, jócskán kipingált arcával, hivatásos, különbséget nem tevő mosolyával továbblépett.

– Mit képzel, uram, tán szabadságon vagyunk; hogy nem jöttünk be mostanáig a munkahelyünkre? – vett elő az *elsőtitkár*.

– Dolgom volt – tértem ki zavartan.

– Miféle dolgunk, uram? Miféle dolgunk? Legalább azt jelentenéd be, hol lehet megtalálni; mit akarsz, hogy a rendőrséggel kerestesselek? – folytatta kétértelmű hangsúllyal.

– Otthon voltam – mondtam, de közben Camelia lebegett a szemem előtt, amint esőtől vagy ónos esőtől korbácsoltan az iskola felé szalad.

„Bőrig áztál, kedvesem" – fogad az erdei ház küszöbén; ott töltöttük az éjszakát; én reggel lementem a városba, s csak es-

tére értem vissza. „Unatkoztál, Csodababám?" „Nem, kedvesem, vártalak."

– Most hagyjuk, de erről a munkastílusról még beszélgetünk – mondta az *elsőtitkár*. – Meglepetésem van számodra. – Hallgattam. – Nem is vagy kíváncsi? – fürkészte az arcomat.

– De igen – hagytam rá álságosan.

– Egy frászt; nem is figyelsz arra, amit mondok; mi van veled?

– Semmi, hallgatlak.

– Tudod, hogy Terente egész jó véleménnyel van rólad?

Más körülmények között meglepett volna ez a kijelentés; most azonban hidegen hagyott.

– Az ő dolga; egyszerű munkatársként közömbös számomra; hála a Fennvalónak, hogy már nem főnököm.

Fagyos napsugár lopakodott be az ablakon; átcsorgott az üvegre vetülő juharfa gallyai között. Elképzeltem Cameliát, amint nagy hassal áll a tanítványai előtt; majd amint a Sorsszimfónia akkordjaiba mélyed.

– Mi kifogásod van Terente ellen? – faggatott a *főnök*.

– Elmondta, hogy nem nyerte el a *jóváhagyimat?* – kérdeztem, volt bizottsági főnököm szóhasználatához folyamodva. „Időben föl kellene készítenünk az embereket, hogy *jóváhagyizzák* a határozati javaslatot" – szokta mondani Terente az alapszervezeti titkároknak egy-egy értekezlet megkezdése előtt, s azok sohasem merték kijavítani.

– Harapós kedvedben vagy, noha inkább a mélakór a jellemző hangulatod – jegyezte meg a *főnök*, s a cigarettájáért nyúlt.

Camelia bizonytalan lépéseit hallottam; át a vízen, mely az utat borította, az iskola felé sietett, s lába körül örvények keletkeztek...

– Azt hiszem, mindent tudsz, ami ebben a városban történik – mondtam, nem azért, hogy hízelegjek neki, hanem azért, hogy rávilágítsak egy bizonyos fajta „fogékonyságra" a mellékutakon befutó információkkal kapcsolatban –; de azt ki mondta meg neked, hogy Terentét nem tudom lenyelni?

– Semmi szükségem nem volt rá, hogy mástól halljam; nekem tán nincs szemem? Mit képzelsz, nincs ennyi megfigyelőképességem? – mondta, és bosszúsnak látszott.

– Elhiszem, de túlságosan sok van a válladon, hogysem időd jusson arra, hogy észrevedd az emberek közötti kisebb huzakodásokat – fogalmaztam meg egy vele kapcsolatos régebbi föltevésemet.

Rágyújtott; engem is megkínált; szippantott, majd kétségbe vonta kijelentésem őszinteségét:

– Nagy szófacsaró vagy te, Cremene elvtárs; de hadd halljam, nekem milyen hibámat vagy szokásomat szoktad kigúnyolni?

Meglehetősen merev voltam, igyekeztem kitérni lidérces álmom képeinek meg-megújuló ostroma elől, megpróbáltam figyelmen kívül hagyni Camelia halálát, s látszólag fölényes, nyugodt hangon, az ő szája íze szerint ezt mondtam:

– Kiábrándítasz, *elsőtitkár*-elvtárs, az imént azt hittem, mindent tudsz; a főnökeim számlájára sohasem gúnyolódom.

Célzatosan mosolyogva nézett a szemöldöke alól:

– Terente nem volt a főnököd?

Összeszorítottam az ajkam, s néhány pillanatig késlekedtem a válasszal:

– Ő csak időszaki volt; s nem a pártapparátus keretében, hanem csak a különbizottságban.

Nyájasan vádolt meg:

– Hallottam én egyébről is.

– De az nem rád vonatkozott.

– Ugyan miért?

– Nem volt rá okom; a főnökök szokásai valóságos erénynek tűnnek föl előttem, márpedig ebből nem szabad gúnyt űzni.

– Ugyan, uram; lám csak, erre sohasem gondoltam; de hagyjuk csak ezt máskorra; azt most hiába is kérdezném, hogy milyen *erényekkel* áldasz meg – szánta rá magát beszélgetésünk bevezető részének a lezárására.

Terentével egyetlen keményebb összemenésem volt; nem gondoltam, hogy épp rám tart majd igényt, amikor bejelentettem neki, hogy két napig nem jövök be; benne voltam az Akadémia tudományos ülésszakának a programjában; ezen Mihai is részt vett. Terente a dühtől kivörösödve üvöltött rám: „Megtiltom, hogy elmenj, Cremene elvtárs; a bizottság vezetője vagyok, s ebben a minőségemben megtiltom; Mihai elvtárs majd elviszi a dolgozatodat; nem hiányozhattok mind a ketten; csak ő mehet el; neked megtiltom, hogy elmenj!" „Ugyan már, uram!" – szaladt ki akaratlanul a számon a válasz. Ettől még jobban begurult; megfenyegetett, hogy javasolni fogja, az alapszervezet tárgyalja meg az ügyet, s biztosított róla: eléri, hogy „a közösség *jóváhagyizza* majd a fegyelmimet", amiért „kihívó magatartást tanúsítottam, tiszteletlenül utánozva az *elsőtitkár*-elvtárs szóhasználatát". Vajon ezért kérdezte meg a *főnök*, „milyen szokásait és kifejezésbeli hibáit" gúnyolom ki?

A gép röpte nyugodttá, egyenes vonalúvá vált. A szomszédom tovább rágcsálta a cukorkát, s néha-néha görcsösen összerándult; noha nem kívántam neki, nem volt nehéz megjósolnom neki a közeli szívrohamot; bizarr sajnálkozástól eltelten vártam a konyakomat; jelentéktelen mozdulatok, meggondolatlanul, oktalanul, mindegy, hogy kinek odavetett szavak keringtek bennem.

Amint a székházhoz értem, Mereuţ az ajtóhoz ugrott, kitárta előttem, s ezzel fogadott:

– Er-rőt, egészséget! Az *elsőtitkár*-elvtárs keresi.

Még csak nem is viszonoztam a köszönését; ez bizonyára elgondolkoztatta; Mereuţ elmélete szerint az *elsőtitkár* vagy azért hívatja az embert, hogy valami feladatot adjon, vagy azért, hogy elvegye az addigiakat; ha újabbal bízza meg, ez azt jelenti, hogy van jövője, s a környezete, minden eshetőségre készen, jobb, ha figyelmesebben bánik vele; ha a *főnök* lemond az ember szolgálatairól, akkor bizony falnak szaladt, s az az ő baja; de nehogy az a benyomása támadjon, hogy a kollégái vagy a barátai dolgozták meg, azoknak mindaddig, amíg ki nem esik a pikszisből, s erről meg nem bizonyosodnak, éppoly figyelmesen kell bánniuk vele; „tudja, mit mondott Napóleon: minden közlegény magánál hor-rdja a mar-rsallbotot" – rekeszti be Mereuţ. Ha az ember nem volt túlzottan lelkes, ezt mondta: „Hát lehet azt tudni, mivel jön ki az ember-r az *elsőtitkár-r*-elvtár-rstól?" Azt valóban nem tudhatta, mivel jöttem ki; már nem volt a kapunál; Tinca elvtársnő váltotta föl; úgy búcsúzkodtam el tőle, mintha űrutazásra indultam volna. Rajongva, boldogan nézett végig rajtam: megszorítottam a kezét, közöltem vele, hogy rohanok a röptérre; „Minden jót, viszontlátásra; ne felejtse el megöntözni a virágaimat!"; addig nem beszéltünk két szónál többet egymással; csak egyszer, amikor beszereztem két cserép muskátlit, kértem meg, hogy vigyázzon rá, „Jaj, már hogyne; hisz még senki sem tett muskátlit az irodájába." Hálásnak kellett volna lennem a *főnöknek*, ha másért nem is, a beszélgetésünk hangneméért; de mindvégig mogorva voltam, szakadatlanul Camelia képe kísértett, amint a jégtáblák és kövek között vergődik; most pedig, mint aki megkótyagosodott, bűntudatot éreztem az *elsőtitkárral* szem-

ben, s a megmagyarázhatatlan szorongás, hogy többé nem lesz alkalmam a kimagyarázkodásra, eljelentéktelenítette minden egyéb érzésemet.

– Téged kell hogy elküldjelek az „új módszerek bevezetése a termelésbe" tervezetéért – közölte velem –; nem értem, miért nem küldték el postán; hogy aszongya, csak aláírás ellenében adják ki, leltár szerint, s egyéb fittyfene; nincs más megoldás, bejöttél a csőbe; Terente ötlete volt; azt mondta, hogy az összesítő bizottságban való munkád során beletanultál a gazdasági kérdésekbe; Terente valami vitát vezet a Csiszolóüzemben, ugyancsak a termékstruktúra megújítása és változatosabbá tétele ügyében.

Míg beszélt, egy noteszból kitépett lapra firkálgatott a golyóstollával. Néztem, amint kihúzza a vonalakat, apró kockákat rajzol, élük mentén bevonalkázva őket, s furcsálltam, hogy miért is nem tette ezt már kezdettől fogva; gyakran ezzel a szeleppel vezette le az idegességét, vagy leplezte el az időpocsékolás fölött érzett bosszúságát, ha épp meg kellett hallgatnia valakit; némelyek rossz néven is vették, hogy így bánik velük, s azzal gyanúsították, hogy nem ismeri el a fontosságukat; holott mintha épp ilyenkor figyelt volna a legnagyobb komolysággal a beszélgetőtársára. Terente beavatkozása kelletlenséggel töltött el; javaslatait még akkor is gyanúval kezelem, ha valami országos kitüntetésre terjeszt föl; szavai mögött, ebben biztos lehettem, mindig valami önös érdek húzódik meg.

– Világos; tán csak nem marad ki Terente egy elnökségből azért, hogy tervrajzokat kulizzék; s hogy a fenébe cipeljem el, és mit csináljak velük?

Hangütésemre láthatóan meg-megrándult az *elsőtitkár* bal szemhéja. Képzettársítás folytán az jutott eszembe, hogy Camelia azért nem vette észre a víz áradását, mert eltakarta az arcát a

szélhordta, hideg vízcseppek elől; nem hallotta a Torent egyre növekvő zubogását; a patakét, mely eső- és hólé duzzasztottan elárasztja térdig, majd a veszettül ömlő hullámok körülfogják derékig, kövekkel, fatörzsekkel ütik-vágják: „Ne hagyj el, kedvesem; tell me, like you'll never let me go."*

– Azt hiszem, tudod, hogy nem megfigyelőnek küldelek oda; intézd el valahogy; átveszed, becsomagolod, föladod a vonatra vagy a repülőgépre; felelsz a jó állapotban való megérkezésükért – mondta ellentmondást nem tűrő hangon az *elsőtitkár.*

– Megértettem, erőt, egészséget! – vettem tudomásul minden gúnyolódás nélkül.

A közelmúltban olvastam valamit, s most ebből ismételtem magamban egy mondatot szemrehányóan: „A fiatalabb csak azokat az érzéseit fejezheti ki, amelyeket a fölöttese pillanatnyi viselkedése világosan lehetővé tesz a számára." Tehát ne feledkezzem meg ama kötelezettségemről, hogy *illően* tisztelettudó legyek, ahogyan azt a szerző kifejti.

– Most meg ne játszd az áldozatot, 'sze nem akasztófára küldelek; újra láthatod a fővárost, elmész színházba, moziba, találkozol a barátaiddal – próbált megenyhíteni a *főnök.*

A stewardess felém nyújtotta a tálcát:

– Konyakot kért? Tessék.

Elvettem a poharat; a szomszédom behunyt szemmel ült, zuhatagszerűen nyögdécselt, s közben a nyelvével csettingetett; a cukorkáját már elfogyasztotta.

– Rosszul van? – kérdezte a stewardess; az illető összerezzent, s kétségbeesett mozdulattal a szívére mutatott.

– Gyönge már, nem sokáig húzza; s asztmás is vagyok.

* Mondd, hogy nem engedsz el sosem. (angol)

– Igyék egy konyakot, jót tesz – javasolta a stewardess, a férfi pedig az én poharamért nyúlt.

– Megkóstolhatom?

Meg sem várta a beleegyezésemet; majdnem felét „megkóstolta", s aztán visszaadta. A stewardess elvette előlem, s elébe tolta.

– Tartsa meg, az úrnak hozok egy másikat. – Majd hozzám fordult: – Kérem, ne haragudjék, mindjárt hozom az önét.

– Nem, nem kérek – tört ki a férfi fojtott, valószerűtlenül vékony hangon, s ismét elém tette a poharat.

Viselkedése fölháborított:

– Igya már meg, uram, ha egyszer belekezdett.

– Nem az enyém, nem én rendeltem, nem az enyém – visította.

– Hagyja békén, elvtársam, nem látja, hogy beteg, mit akar tőle? – sietett a segítségére egy majdnem férfias hang a hátam mögül.

Hátranéztem; egy testes, zord tekintetű, a férfival egyidősnek látszó nőt pillantottam meg; éktelenül kirúzsozta magát, s fölső ajka olyan volt, mint egy mély sebhely; „nyúlszáj" – mondtam magamban.

– Vedd a zsebkendőd, drágám, s töröld meg magad; csupa izzadság vagy – mondta a szomszédomnak.

– Ha amúgy is ismerik egymást, nem ülne mellé? Kérem – próbáltam barátságosnak látszani, de gondolatban elátkoztam a balszerencsémet, hogy épp arra a helyre kerültem; az utolsó pillanatban érkeztem, az utasok már beszálltak, a gép már épp indulni akart, s minden hely foglalt volt.

– Üljön csak veszteg, elvtársam; üljön csak ott, s hagyjon másokat is azon a helyen, ahova leültek! – ripakodott rám az asszonyság.

Letorkoltak; ha válaszolok, csak tovább mérgesítem az amúgy is kínos helyzetet.

– Anyu, miért veszekszik az a bácsi? – kérdezte egy kis srác; felénk fordulva térdelt az ülésen.

– Az nem bácsi, kiscsibém, hanem néni; hagyd csak békén – válaszolt épp csak hogy hátrapillantva a mellette ülő nő.

– De miért veszekedik? – makacskodott a fiúcska.

– Nem tudom; fordulj meg, és ülj veszteg; nem szép dolog így térdelni.

A „No smoking", „Dohányozni tilos" feliratok már kialudtak, itt-ott egy-egy utas a megrendelt italát szürcsölve pöfékelt, mások az újságot lapozták, bóbiskoltak, vagy gyönyörködtek a tájban, amely fölött átröpültünk; a szomszédom ritmikusan hortyogott, föl-fölriadva; a nyúlszájú asszonyság is elcsitult;

– Tessék, kérem, a konyakja – mondta a stewardess –; hát ezt nem fogyasztja el az úr? – kérdezte aztán, amikor meglátta a másik poharat.

– Úgy látom, nem kell neki – mondtam undorodva.

– De akkor ki fizeti ki? – mosolygott rám.

– Majd én kifizetem, ne aggódjék; elviheti – mondtam, miközben megcsodáltam az alakját; széles csípője ellentétben volt karcsú termetével; jól kirajzolódó, nem melltartóba béklyózott melle enyhén himbálózott a bukléblúz alatt, mellbimbója alig észrevehetően kidudorodott.

– Ne vigye el, hagyja csak itt, elvtársnő; majd megiszom én, hisz a férjem beteg; mi baja vele már megint? – kelepelt a nyúlszájú asszonyság, és kikapta a poharat a stewardess kezéből; egyetlen hajtásra megitta, s odakiáltotta a lánynak: – Tessék, elviheti, elvtársnő, váljék egészségére.

Mintha valaki egy kapcsoló elfordításával hirtelen áthelyezett

volna az *elsőtitkár* irodájába; épp azt kérdezte tőlem, mi a véleményem a vizsgáló bizottságok munkájáról:

– Érdemes tovább folytatnunk a fölmérést az oktatási és művelődési intézményekben is? S Terentével, mint főnökkel, vagy nélküle? – kérdezett rá rövid szünet után.

Fölidéztem magamban a *piramismászóknak* ajánlott egyik magatartási szabályt: „Alkalmazkodj a helyzethez!", és ezt válaszoltam:

– Nincs vele semmi bajom; teljesen közömbös számomra; csak akkor vesztünk össze, amikor túllépte a hatáskörét; nem az ő beosztottja voltam; a titkárom, nyilván a te hozzájárulásoddal, két szabadnapot adott, hogy részt vehessek az Akadémia ülésszakán.

– Hagyd ezt – mondta az *elsőtitkár* –, arról beszélj, mi a véleményed a vállalatokba kiküldött szakértői munkaközösségek eredményeiről.

Továbbra is apró kockákat rajzolt, s én nem értettem, mi a célja a kérdésének. Semmitmondó választ adtam:

– Nagyon érdekesek és hasznosak.

Egy pillanatig merően nézett, majd megkért, bizonyítsam be neki, hogy az eredmények hasznosak. Újabb *szabály* ötlött eszembe: „Teremts elő főnöködnek minden információt, mely azokhoz a kérdésekhez kapcsolódik, amelyekért ő felel"; két szempontból világítottam rá a vizsgálatok fontosságára; beszéltem a munkaközösségek pozitív hatásáról a fölmérések időszakában, pontosabban arról, hogy vállalatról vállalatra mozgósítottak minden erőt; továbbá arról, hogy bizonyos műszaki hiányosságok fölszámolása révén a vállalatok túlteljesítették a tervfeladataikat; másrészről rámutattam, hogy a termelés és a munka tudományos megszervezésében és irányításában igenis nélkülözhetetlenek a bizottságok eredményei.

– Tudomásom szerint, sajnos, nem tértek rá az alkalmazásukra – jegyeztem meg végül.

Figyelmesen meghallgatott, majd igazat adott nekem:

– Ez, sajnos, igaz.

A gép megremegett, alácsúszott a légűrben, majd nekilendült, hogy visszanyerje az elvesztett magasságot; úgy rázott bennünket, mint egy döcögő szekér.

– Oltsa már el a cigarettáját, elvtársam, eléggé megfüstölt már – visította a fülembe a nyúlszájú asszonyság; igaza volt; ismét kivilágosodott a „No smoking", „Dohányozni tilos" felirat; a stewardess hangjára a szomszédom is fölriadt.

– Tisztelt utasaink, kérem, kapcsolják be a biztonsági övüket, és őrizzék meg a nyugalmukat; viharzónán haladunk keresztül, de nincs semmi veszély; kérem, ne dohányozzanak, és ne álljanak föl.

A légköri zavarok ellenére az ökörszemablakon éles, csaknem természetellenes fény tört be.

– Anyu, az a bácsi-néni megint veszekszik! – mondta a fiúcska, és ismét föltérdelt a székre; az anyja közömbösen tartotta a derekánál fogva, a másik karját pedig átdugta az ülések támlái között, s meglehetősen kényelmetlen testhelyzetben hallgatta egy fiatal, jóllehet őszes férfi magyarázatát – a férfi a háta mögött ült – „a gépek röpüléséről mostoha körülmények között, ködben, elektromossággal telített légkörben, s ami a legveszélyesebb, a légűrökben"; a férfi ujja az efféle körülmények között vezetett gépek zuhanását és egyensúly-visszanyerését mutatt, s eközben olykor-olykor hozzáért a nő hátranyúló kezéhez; az érintés néha másodpercekig tartott, s a nő nem húzta el a kezét; egy alkalommal, miközben a férfi épp a zuhanást mutatta, keze megállapodott az anyuka kezén; közben tovább magyarázott: „S ekkor becsapódásféle történik, épp a je-

lentős légellenállás következtében, de a légcsavar, az Antonov esetében két légcsavar, rákapcsol, kirántja a gépet a függőleges mozgásból, s visszairányítja a vízszintesre..."; anélkül, hogy a nő válaszolt volna, a férfi félhangon számolta a másodperceket: „...tíz... huszonegy... harminc... harminchét, harmincnyolc...", s miközben számolt, magyarázott, keze a nő csuklója felé hatolt: „...a gép egyenesbe hozása nagy önuralmat s főleg hozzáértést igényel... negyvenkettő... negyvenkilenc, ötven... hatvanegy, hatvankettő, hatvan..."

– Anyu, nézd, milyen szépek a felhők! – szakította félbe a gyermek a játszadozást; az asszony összerezzent.

– Látom, kiscsibém.

– Hogy látod, ha nem is nézel oda?

Az asszony kénytelen volt megváltoztatni a helyzetét.

„Kigombolhattam volna a madzsettagombját" – gondolhatta a férfi.

A kinti látvány elragadtatással töltötte el a nőt, ezt szerette volna a fiatal, ámbár ősz férfival is közölni; hátrafordította a fejét, de a hirtelen alászállás és a hosszan tartó rázkódás miatt csak egy éles „jaj!"-t hallatott, és átölelte a gyermeket. A szomszédom ijedten öklendezni kezdett, de fölöslegesen emelte a szájához a zacskót; moraj támadt; az egyik utas fölkiáltott:

– Mit művel ez velünk? Részeg, vagy mi baja van? Hol lát ez légköri zavarokat, kint vakító világosság van!

– Kérem, őrizzék meg a nyugalmukat; ellenőrizzék a biztonsági övüket, és ne álljanak föl a helyükről! – kiáltotta a stewardess, s szorongását tétova mosollyal leplezte. Aztán megkérdezte: – Óhajt valaki egy konyakot?

A láthatatlan kapcsoló ismét egy más helyzethálózatba kapcsolt be; szemtől szemben ültem az *elsőtitkárral*. Nem vettem

észre, mikor csöngette be Stăncuţát; a titkárnő megjelent a küszöbön:

– Tessék, parancsoljon!

– Hozzon nekünk két kávét – mondta a *főnök,* majd hozzám fordult. – Tudom, hogy buksz a kávéra!

– A jó cigarettára is – tettem hozzá anélkül, hogy észrevettem volna, az egész úgy hangzik, mintha szemrehányást tennék; épp rágyújtott, s engem nem kínált meg.

– Bocsáss meg, kérlek – nyújtotta felém a csomagot.

– Köszönöm – utasítottam vissza, s kínosan éreztem magam.

Valami nem volt világos számomra az *elsőtitkár* magatartásában; viselkedése zavarba ejtett, nem értettem, mit akar tőlem; még nem mondta meg, hogy azonnal el kell-e utaznom azokért a tervezetekért, amelyektől a termelés sorsa és a műszaki haladás meggyorsítása függ, vagy elég, ha másnap indulok; inkább ez lett volna ínyemre, hiszen így megkereshettem volna Marát, s elbeszélgethettem volna vele; megnézhettem volna a sarjamat, s eldönthettem volna, milyen is legyen a kapcsolatom vele és nevelőanyjával, fölvállalhattam volna kellemes vagy kevésbé kellemes kötelezettségeket, megnézhettem volna magamnak az arcát, s ki tudja, talán holmi illúzióim támadnak, hogy félresikerült törekvéseim egy részét ő majd megvalósítja; örökli néhány vonásomat, eszmémet s ösztönös jóindulatomat, mellyel az emberekhez közeledtem... Úgy éreztem, hogy a fővárosba küldésemen túlmenően az *elsőtitkárnak* más oka is volt, amiért magához rendelt; ezt sehogyan sem sikerült kihüvelyeznem, ő pedig úgy kezelt, mint valami mikroszkóp alatti bogarat, hol innen, hol onnan vett szemügyre, mintha a reflexeimet, a viselkedésemet kívánta volna tanulmányozni.

– Mit gondolsz, alapvető változást hozna, ha a gazdasági részlegben bevezetnénk a szakértői munkaközösségek javaslatait? – faggatott tovább.

Elragoztam neki, mennyire értek a gazdasági ügyekhez.

– Ennek ellenére kíváncsi vagyok a véleményedre – makacskodott, és a golyóstollát az asztalra tette.

– Te mit gondolsz? – őriztem meg várakozó álláspontomat.

Értésemre adta, hogy nagyobb jelentőséget tulajdonít annak a hatásnak, amelyet a munkaközösségek a jelenlétükkel a vállalatoknál tettek, mint a végkövetkeztetéseik alkalmazásának. Az egész lépvesszőnek tetszett, hogy fölkeltse érdeklődésemet; bosszanthatta, hogy közömbös és morcos vagyok. Camelia elmerült, majd újra fölbukkant a dühödten tajtékzó hullámok közül; tehetetlen asszonyok hollókárogásszerű sikolyai kísérték; a férfiak reményvesztetten valami tutajfélét eszkábáltak össze; a zúgás egyre hatalmasabb lett, s föntről tovább szakadt az eső, az ónos eső, az iszap.

– Álláspontunk nem valami *tudományos* – vettem a bátorságot.

– De értünk el eredményeket? – kérdezett vissza.

Kijelentettem, hogy igen, és hozzátettem, hogy az elért eredmények magukban foglalnak bizonyos megoldásokat is, melyeket a munkabizottságok javasoltak; hiszen ő maga mondta a szakembereknek: „Nem szövetségi megfigyelőnek küldjük önöket a gazdasági egységekhez, hanem azért, hogy közvetlenül vegyenek részt az ott folyó tevékenységben."

– És a továbbiakban miért ne járhatnánk el ugyanígy? – kérdezte.

Nem értettem.

– Hogyhogy ugyanígy?

– Úgy, hogy bevonjuk ezeket a szakembereket a kérdések megoldásába; dolgozzanak együtt a vállalatiakkal – magyarázta nem nagy meggyőződéssel.

– Ezt nem nagyon erőltetném – mondtam szándékolt közömbösséggel.

Magyarázatot kért; kitértem:

– Gazdasági kérdésekben tudatlan vagyok, nem szolgálhatok magyarázatokkal; csak a saját véleményemet mondtam el.

– Pontosan ezt akarom – kapott rajta –, épp egy *tudatlan* véleménye érdekel; mi az ördögért húzódozol, miért nem mondod?

– Mert nem különbözik a tiedtől – tértem ki ismét.

Éjszakai álmom bizarr képei özönlötték el hirtelen a szoba bútorait: az *elsőtitkár* asztalára egy hátból látható, azonosíthatatlan lény árnyéka vetült; kiáltásai azonban valóságosnak tetszettek: „Mozgás, gyorsabban; hé, te, nem hallod, hogy az a nő ott hív?"; a *főnök* mellettem ült egy karosszékben; a szoba közepén mintha elmosódó alakok ugráltak volna, majd Camelia óvó hangja hatolt felém: „Ne gyere, kedvesem, innen nincs többé menekvés." Az *elsőtitkár* hangja elhessentette a látomásaimat:

– Nem tudtam, hogy konformista lettél, s hogy a véleményed nem különbözik a főnökeidétől! – mondta gúnyosan.

– Van véleményem, de nem értek egyet vele – dupláztam rá –; megteszem, amit tudok; vagy ahogy egy kortárs gondolkodó mondja: az alárendeltnek a szó legszorosabb értelmében elővigyázatosnak kell lennie.

– De hát én nem vagyok beosztott? Kisebb vagy nagyobb mértékben valamennyien alárendeltjei vagyunk valakinek; ez a játék már ilyen, mit lehet itt tenni? – fegyverezett le elnéző, fölszabadult hangütésével.

Stăncuţa behozta a kávét.

– Nos, hátha a kávé fölpiszkálja egy kissé a büszkeségedet – mutatott az egyik csészére; közelebb húztam magamhoz, s közben azon töprengtem, hogy vajon miért rendelt be; elkövettem valami baklövést, tévedtem a következtetések kidolgozása során, vagy fütyültem valamelyik templomban?

A *főnök* várta, hogy megszólaljak, s én, kerülő úton ugyan, újra belevágtam a kérdésbe.

– Nem értem, miért vállalkoztál a helyzet *röntgenképének* az elkészítésére, ha figyelmen kívül hagyod a következtetéseket?

Egy pillanatig az volt az érzésem, hogy ezt akarta megtudni; vagyis ki akarta szimatolni, hogy a szemére vetik-e vagy sem, hogy késlekedik az átfogó intézkedésekkel, melyek egybecsengenének a fölmérések eredményeivel. Ehelyett azonban rátért az elutazásom kérdésére:

– Tehát elintézed valahogy; a gazdasági osztályon fölveszed a pénzt; két óra múlva, azt hiszem, van egy géped; innen is indulhatsz, gondolom, minden előkészület nélkül.

Fölálltam; a fejem zúgott, a szemem előtt bizarr képek rajzottak; nyersanyagok kocsonyás tömege fortyogott, mint végtelenül megkelt kovász, s rázúdult az emberekre, a tárgyakra; mindent ellepett, megfojtott; Camelia teste homályosan kikirajzolódott az irdatlan kavargásban; sokszor egyszerre több helyen is fölbukkant az óriási elegyben...

– Óhajt még egy konyakot? – kapcsolt vissza a repülés hangulatába a stewardess hangja; az utasok megnyugodtak már, valószínűleg túljutottunk a viharzónán; a szomszédom ájultan hortyogott, s a fény mintha még az Antonov fémfalain is áthatolt volna.

Ültem, kezemben a pohárral, bele-belekortyolva a kihozott italba, s gondolataim visszakalandoztak közelibb vagy távolibb

múltamba; csak jelképesen ültem ott az állítható széken; bűnösnek éreztem magam ismerősökkel és ismeretlenekkel szemben, barátokkal és azokkal szemben, akik nem voltak barátaim; csak túlságosan is megértő anyám nem tett szemrehányást, hogy olyan ritkán látogatom meg: „Nem ártana, ha néha imádkoznál a Jóistenhez, hogy óvjon meg a gonosztól"; ő persze imádkozott értem, s örvendett, hogy egészséges vagyok; Mihaitól, aki nem tudott az elutazásomról, nagy sietve váltam el; föl kellett volna keresnem, miután elintéztem a dolgaimat; alig jutott időm, hogy megmagyarázzam neki, kicsoda Mara, és hol dolgozik; ezzel szemben bosszantott, hogy a „fiam" még mindig közömbös a számomra; talán nem volna az, ha megismerném, ha a szemében megpillantanám azt az izgató és megborzongtató, csillagfényhez hasonlítható ragyogást, melyet Camelia nagy szemében láthattam; vajon elmegyek-e oda egy nap, hogy összeilleszthessem halála ostoba körülményeit? Aztán röstelkedés fogott el az *elsőtitkárral* szemben; vajon miért sértettem meg, miért vetettem oda neki azokat a természetével és szándékával, a velem szemben tanúsított engedékenységével semmiképpen sem összeférő szavakat? Voltaképpen tréfálkozva mondta, hogy fegyelmit adhatna, én meg ostobán odavágtam neki:

– Ius utendi et abutendi!*

Nem gondoltam, hogy azonnal fölfogja az értelmét.

– Csak akkor engedem meg, hogy vádolj, ha majd a saját érdekemben élek és élek vissza a jogaimmal – mondta mogorván.

A „következtetések kérdésében" ismét kiújult közöttünk a harc; már útra készen álltam, amikor eszébe jutott, hogy még

* Joga, hogy éljen s visszaéljen vele. (latin)

nem mondta meg, honnan kell elhoznom a tervezeteket, melyek miatt a fővárosba küldenek. Miután kioktatott, megkérdezte:

– Mit csinál közös ismerősünk, a szociológusnő, az anya, a nő? – Hogy nem válaszoltam azonnal, hozzátette: – Rendes lánynak látszott.

Minden okom megvolt, hogy eszelősen rendesnek tartsam. Legszívesebben fölpofoztam volna, pusztán azért, mert képtelen voltam okát adni a cselekedetének, s azért is, hogy megtudjam, mi volt ennek az érzelmi háttere, mi láncolta annyira Cameliához s a gyermekéhez, aki az enyém is? *Az enyém?* Gyötrelmes visszhangot vert bennem ez a birtokos névmás, mindazonáltal nem sugárzódott vissza a lelkembe, nem változtatott férfiasabbá, sokoldalúbban fejletté; egyszerűen csak ingerelt.

– Remélem, szereti az állását, vagy nem? – mondta a *főnök,* s várta, hogy igazoljam a föltevését.

A némaságom értetlenséggel töltötte el.

– Ha jól értem, nem vagy elragadtatva attól, amit ebben a városban csináltam! – ment át támadásba.

Ezt csak részben tagadtam; aztán azt mondtam, hogy nem keveset tett, de többet is tehetett volna. Ismét fölszólított, hogy magyarázzam meg, mire gondolok; aztán fölvette a golyóstollát a kockák borította papírlapról – mintha a táblajáték elgurított kockái lettek volna –, s újabb hasonló alakzat fölvázolásába fogott, majd rágyújtott egy Kentre, s átszellemülten nézte öngyújtójának kékes lángját; várta, hogy megszólaljak.

– Nem tudom – kezdtem bele –, büszkélkedhetünk-e jelentős kulturális haladással, például.

– Hát persze, az *elsőtitkár* a hibás, ha a színház műsorterve lapos, s a közönség nem tapsolja meg a színészeket, ha a szak-

szervezetek énekkara vagy zenekara hamisan játszik, s azért is ő a hibás, ha ti nem a letört kukoricacsövek alapján osztályozzátok a hallgatókat, hanem tudást követeltek tőlük; hát még mi az anyja keservéért nem hibás? – fortyant föl.

– Nem erről van szó; vannak kérdések, amelyeket nem lehet megoldani a te közbenjárásod nélkül – fűztem hozzá.

– Hát persze hogy vannak; de honnan teremtsek akkora *közbenjárás*-bőséget? A megye rám kérdez, hogy állok a tervvel; a fővárosiak úgyszintén; s ahhoz, hogy teljesítsem a tervet, mindent meg kell mozgatnom; de nem csupán a beszerzés, ellátás és szervezés hiányosságai miatt fő a fejem; ki kell elégítenem azoknak az igényét is, akik voltaképpen a tervet teljesítik, s nekik joguk van rám kérdezni, miért nem kapnak parajt a piacon, vagy tisztítószert, mit tudom én, melyik üzletben, s hogy a szövetkezetekben kapható tojás sárgája miért nem különbözik a fehérjéétől, s hogy miért nem kapnak új lakást? Satöbbi, satöbbi – magyarázkodott.

– A véleményemet kérdezted; megmondtam – szóltam közömbösen.

– Azt hittem, világosabban látod a helyzetet; néhány dolgot mégiscsak tisztába tettünk ebben a városban, s nekem olyan emberekre van szükségem, akiknek nyitva van a szemük, hogy folytathassák a munkát; tartanom kell a termelés fokozásának és korszerűsítésének a ritmusát, a fogyasztási igények kielégítésének szintjét, ésszerűsítenem kell, s ezenfölül kismillió dologgal kell még törődnöm – magyarázta.

Közöltem vele, hogy mindez szerepel a város „gazdasági életének a röntgenképében"; bizonyos javaslatok is születtek, s ezek alkalmazása nélkül, ha csak a ritmust fokozzuk, az emberek bele fognak fáradni az egészbe, hiszen az eddigi eredményeket csak az ő nagyobb erőbedobásuknak köszönhetjük.

– A szigorúbb fegyelemre és a munkaidő ésszerűbb kihasználására valóban szükség volt, de ez nem mehet így a végtelenségig – foglaltam össze.

Egykedvűen ismét kockarajzolásba fogott, aztán emlékeztetett, hogy – mint bizonyára én is tudom – legalábbis részben figyelembe vették a szakemberekből álló bizottságok javaslatait.

– Az adatföldolgozó központot is az ő észrevételeik alapján hozták létre; s ez nagyon jó dolog – szögezte le.

– De a megfelelő embert a megfelelő helyre elvével miben maradunk? Szó volt róla, hogy újból létrehozunk bizonyos pszichológiai-szociológiai-orvosi központokat, melyek fölmérik majd kinek-kinek a képességét: a felvételiken a tanulók rátermettségét, figyelembe véve az iskola profilját, illetve a szakmunkásképző tanfolyamok jellegét, később pedig azt, hogy az emberek képességeiknek megfelelő munkakörbe kerüljenek – mondtam, tudván, hogy ez egyike a mindig megkerült „javaslatoknak".

Ismét lehordott:

– Teljesen kiábrándítasz a rövidlátásoddal; a jelenlegi helyzetben hogyan válogathatnám ki őket a képességeik szerint? Vannak munkahelyek, amelyekre nincs elég jelentkező; azt akarod, hogy azokat se vegyék föl, akik jelentkeznek? Egyszer talán eljutunk ennek a rendszernek az alkalmazásához is; egyelőre egy sereg nő helyzetét kell megoldanunk: általában meg is oldottuk; aztán meg leváltottunk egy csomó vállalat- és osztályvezetőt; azt hiszem, hozzáértőbbeket választottunk, mint az elődeik voltak; apparátusunk is megújult jórészt; remélem, hogy itt is a megfelelő emberekhez nyúltunk; amiképpen a kiemelt nőkkel kapcsolatos előzetes aggodalmak is alaptalanoknak bizonyultak; továbbképző tanfolyamokat hoztunk létre

azok számára, akik az új ágazatokban dolgoznak; mindez semmit sem mond neked?

– Csak azt nem értem, miért faggatsz; hisz ez nem tartozik rám! – lázadoztam.

– Hogy az ördög vigyen el, azért! – kiáltotta kiábrándultan, s a golyóstollával megvastagította az épp befejezett kocka éleit. – Egy emberre van szükségem, azt akartam fölajánlani neked, hogy...

Elhallgatott; nem fejezte be a gondolatot. Nem vártam meg, hogy folytassa; a bal szemhéjának a rándulása elrútította az arcát; miközben az ajtó felé indultam, ezt mondtam:

– Remélem, hogy a tervrajzok elhozatala az utolsó és legfontosabb feladat pártmunkási életemben. Elmehetek?

– Ezt majd mások döntik el! – mondta, s mintha elcsüggesztette volna a beszélgetésünk.

– Egyszer talán már én is határozhatnék a sorsomról – mondtam támadóan –, túlságosan sokan szidalmaznak, illetve irigyelnek minden ok nélkül, hogysem ne próbálnék megszabadulni az egésztől...

– Fegyelmit akarsz? – fenyegetett meg, inkább csak tréfából. – Azt hiszed, hogy te vagy az egyetlen, akit szidnak és irigyelnek?

– Nem hiszem, hogy én volnék az egyetlen, de szeretném, ha mások is megtapasztalhatnák, milyen ez... – ellenkeztem lágyan.

– Még gondolkodom – mondta, s ezzel csak fokozta értetlenségemet. Fölállt, végigmért, majd hozzátette: – Mindamellett remélem, hogy a magad ügyében kedvező következtetésre jutsz...

– Számomra minden következtetés kedvező, ha meghagysz a tanszéken; különben...

– Különben mi van?

– Visszautasítom, hogy... – dacoltam ostobán.

– Lehetőséget akarsz adni, hogy fegyelmiben részesítselek; minden jogom megvan rá, nem? – zárta le vállat vonva, kétértelmű mosollyal az ajkán.

Annyit sem tettem, mint egy csizma; elindultam kifelé, s közben önkéntelenül odavetettem neki azt a bizonyos latin mondást; nem értem, hogy került a nyelvemre. Az *elsőtitkár* utánam indult, én azonban kisurrantam az előszobába; még hallottam, amint odaszól Stăncuțának:

– Hívjon neki egy kocsit, különben elkésik!

Nem késtem el; a gépkocsivezető élt valamennyi előjogával; leszálláskor a kezébe nyomtam egy marék aprót: „Igyék egy sört, kérem"; ő visszautasította, de azt mondtam, hogy örökre megharagszom rá, ha nem fogadja el; könnyen lehet, hogy – Mereuț gondolkodásmódjának a mintájára – ő is leendő főnöknek nézett, hiszen az „*elsőtitkár*-elvtárs utasítására" küldték el velem; éppígy, a repülőtér bejáratánál, a névjegyem – vagyis a gépkocsi és a sofőr felismerése – minden formalitást egy tiszteletteljes „erőt, egészséget"-re csökkentett, s én kivonulhattam a nyitott ajtókon át az Antonovhoz, a géphez, mely immár négyezer-nyolcszáz méter magasan röpül, monoton búgással, egyetlen szabad ülőhely nélkül; a stewardess összeszedi az üres csészéket és poharakat az utasok elől, melle szabadon ing-leng bukléblúza alatt; olykor hátraveti a fejét, hogy szalmaszínű haját elhessentse a szeme elől; meg-megkérdi:

– Óhajt még valamit?

– Óhajthatom magát is? – támadja le egy mosolygó utas.

– De nem a röpülés ideje alatt – válaszolja a lány, és eltávolodik.

A szomszédom asztmásan lihegve hortyog...

Újabb fájdalmas, nyomasztó, megmagyarázhatatlan sajnálkozáshullám árasztotta el az érzékeimet. Nem egyvalamiért, hanem mindenért egyszerre, olyannyira, hogy alig bírtam fölfogni árnyalataikat; Fehér, Bărdaşu, Medan, Văleanu, egyetemi kollégák, ismerősök vagy színhelyek, események, emlékek suhantak be és surrantak ki az emlékezetemből, nyomukban űr és értetlenség támadt, akárha mindentől és mindenkitől búcsúznom kellett volna. Fura módon olyan események és emberek furakodtak be a tudatomba, amelyek és akik kevéssé vagy egyáltalán nem érdekeltek, s elhomályosították a hozzám igencsak közelállókat, azok jelenvalóságát, akiknek közvetlen beleszólása volt a létezésembe. Aztán a görgeteg fokozatosan elapadt, s ugyancsak érthetetlenül Rotaru bukkant föl, amint vagy két-három héttel azelőtt ezzel fordul hozzám:

– Hé, te nagyokos, miért nem említetted meg nekem annak a fizikus egyetemi kollégádnak a helyzetét? Hát nem ő a tudományos ismeretterjesztési bizottságotok elnöke?

Egészen megfeledkeztem róla. Azután ismertem meg jobban, hogy kiadatta *A bűvészinas titkai* című könyvét, s a helyi lap megfelelő rovatának köszönhetően a „Merre tart a tudomány?" című cikksorozatát; szenvedélyes magyarázója volt a természeti jelenségeknek, tevékenyen részt vett a bizottság munkájában; nos, ez a valamivel több mint negyvenesztendős férfi – mozdulataiból, cselekedeteiből szinte ragályos jó kedély áradt, s talán még azért is bocsánatot kért, hogy jól oldalba vágták, amikor fölszállt az autóbuszra – egy napon kihallgatást kért. Aznap épp Moina elvtárs mellett asszisztáltam; Moina valóságos hőse volt a türelemnek és a belátásnak, megértően hallgatta végig a legkülönbözőbb panaszokat és kéréseket, hogy ízenkékre szedje, s aztán szigorúan törvényes módon oldja meg. Meglepődtünk, amikor megláttuk a nevét a listán; szá-

mos alkalmat kihasználhatott volna, és szinte bármikor bejuthatott volna egyenesen akár az *elsőtitkár*-elvtárshoz is, ő azonban az átlag-állampolgár útját választotta. Sőt, attól tartva, hogy nem lesz képes megfelelően kiállni az ügye mellett, rövid emlékiratot írt, s arra kért bennünket, hogy olvassuk el, s esetleg adjunk tanácsot. A felesége, egy falusi cukrászda volt üzletvezetője főképpen a rokonsága fölsorakoztatásával vette rá a férfit, hogy elvegye őt feleségül: „Jó gazdasszony válik belőle; hatéves korától árva, anya nélkül nőtt föl, az apja állatgondozó volt, s mindig el volt foglalva, a lány nem végezte el a középiskolát, de az estin folytathatja stb." A férfi inkább csak részvétből hagyta, hogy rávegyék, addig nem is gondolt a házasságra; egy ideig minden rendjén ment, az asszony leérettségizett, az egyetemet nem akarta elvégezni, viszont laboránsi képesítést szerzett, és egy kozmetikai laborban helyezkedett el; csinos nő volt, ámbár a férjéhez képest kissé telt; fokozatosan megtanulta, hogyan fitogtassa az alakját, s míg a férje hosszabb időt töltött külföldön, mindenféle alakokkal kóricált; amikor a fizikus hazaérkezett, egy autószerelőt talált a lakásában, a felesége társaságában; higgadtan ezt mondta neki: „Azt hiszem, jobb lesz, ha máshova költözik innen." Végül azonban ő hurcolkodott el, s megkérte az asszonyt, váljanak el. Nem azért kért kihallgatást, mert az ő hibájából mondták ki a válást, s nem az elvesztett javak hozták ide, hanem az asszonyság ama kérése, hogy fizessen ki neki vagy húszezer lejt, mondván: „Annak a pénznek a fele, amit a férfi külföldi tartózkodása alatt összegyűjtött, őt, az asszonyt illeti, hiszen akkor még házasok voltak." A fizikus nem marasztalta el az asszonyt: „Csak az a bökkenő – írta –, hogy erre az összegre nekem is szükségem van, hogy legalábbis részben újra összegyűjtsem a könyvtáramat, melyet felelőtlenül s alpári rosszindulatból eladott az antikváriumban, ráadásul az

ellenértékéből egy fityinget sem volt hajlandó juttatni nekem; ezenfölül be kell szereznem néhány elengedhetetlenül szükséges holmit a lakásomba; sikerült egy garzonhoz jutnom, nem is tudom, kinek legyek érte hálás." Az nem fért a fejébe, hogy az asszony, pört indítván a pénzért, „egy sátáni ügyvéd segítségével, aki a hazugság nagymestere – mint írta –, egy Ascarid Androne névre hallgató szektás és apolitikus, galád és faragatlan kövület közbenjárásával megnyerte a pört. Ebből – fejezte be – két következtetés vonható le; először is, hogy a jogászok gondolkodásmódja lényegét tekintve különbözik a tudósok és a filozófusok gondolkodásától; másodszor: öreg hiba, ha elsősorban a munkánkkal s nem személyes ügyeinkkel foglalkozunk. A főcsapás az, hogy ez utóbbihoz nem is értek". Moina végighallgatta a fizikust, s megígérte neki, hogy tájékozódik az ügyében; majd nekem adta ki az „esetet"; az volt a feladatom, hogy följegyzést készítsek a számára, hogy az alkalmas időpontban intézkedhessen; végrehajtottam a feladatot, megállapításaim kedvezőek voltak, a továbbiak azonban már nem rám tartoztak. S íme, most sajnálkozást érzek, bűntudat mardos utólagos érdektelenségem miatt; legalább Rotarut kértem volna meg, hogy kísérje figyelemmel a fejleményeket, hiszen – tanügyi dolgozóról lévén szó – ez az ő hatáskörébe tartozik...

– Tisztelt utasaink, újabb viharzónához közeledünk; kérem, kapcsolják be a biztonsági övüket, és őrizzék meg a nyugalmukat! – hangzott a stewardess hangja, és abban a pillanatban a gép hevesen megremegett; a szomszédom hangosan öklendezni kezdett, majd okádott; alig tudta a szája elé kapni a zacskót, s csak félig-meddig talált bele; hirtelen fölugrottam az ülésről, s így sikerült kitérnem a hányás ívéből; a nyúlszájú asszonyság elővette a zsebkendőjét, s úgy akarta megtörölgetni a férjét, hogy közben nem mozdult el a helyéről; rákiáltottam, hogy

üljön a férfi mellé, s miután néhányan még mellém álltak, végre rászánta magát a helycserére; mielőtt újra leülhettem volna, egy közönyös fiatalember, aki a keresztrejtvényével foglalatoskodott, megkérdezte, nem cserélnék-e vele is helyet; cseréltem; a hányás kesernyés szaga mindenütt érződött, de hogy az ökörszemablak mellé kerültem, olyan érzésem támadt, mintha friss levegőt szívnék be; az Antonov mintha dióhéjként táncolt volna egy viharos óceán hullámain; az emberek arcára kiült a rémület; sokan többször is megtették ezt az utat, de ilyesmi még nem történt velük. Talán én voltam az egyetlen utas, akit nem érintett a ránk leselkedő veszély; mindazonáltal úgy kóválygogtak bennem a megbánások, mint üres szobákban hancúrozó kísértetek; nem fenyegetett életemért remegtem, nem illúzióim és álmaim miatt aggódtam; azt a csöppnyi emberséget sajnáltam, melyről, attól tartok, gyakran megfeledkeztem; illetve azt a mélyről fakadó igényt ápolgattam, hogy megbékítsem végre szerencsétlen lelkiismeretemet, melyet még az is nyomaszt, hogy nem éreztem bűnösnek magamat abban, amit megtettem vagy nem tettem meg... A levegő különös fényben fürdött, épp mint napfogyatkozás előtt, s valahol a mélyben az épp hogy látható hegygerincek fölött házak, erdők, vizek formájában vetült vissza a gondolat; Úristen, a mértéktelenség katasztrófákhoz vezet: elharapózó tűz; gáttalan esők földuzzasztotta eszeveszett folyók; orkánná fokozódó szelek; egyetlen ostoba kromoszóma a többi, elengedhetetlenül szükséges mellett; sőt a mocskos játék a hidrogén- vagy neutronbombával; mert mi mást jelenthet ez, ha nem azt, hogy kilépünk a létünkhöz szükséges, sokszorosan ellenőrzött normális határok közül? Mindazonáltal az az őrültség vagy bátorság, amellyel ezeket a határokat feszegetjük, kockázatos, ugyanakkor szép és hasznos csábítás marad; talán csak a túlhaladás mértékét kellene

megállapítanunk, hogy ugrásaink ne legyenek annyira költségesek... Addig azonban milyen kritériumok szerint állapíthatjuk meg szabad választásunkat, Uram? „Azoknak, akik a győzelemre választattak ki – írja egy sikerelmélet szerzője –, képesnek kell lenniük arra, hogy túléljenek bizonyos elhibázott kezdeteket, bizonyos irányváltoztatásokat és fájdalmas bukásokat..."

Öntudatlan siklás, akaratlan kérdések közepette két szem hull alá a fehér felhőfoszlányok, az ég és föld között lebegő vattapamacsok között, s megakad a Caraiman hegycsúcsán fölállított kereszt két kitárt karján; két szem, mely olyan, mint két fekete gömb egy karácsonyfán; vajon az én két szemem az, vagy azé, akit elragadott a Torent folyó? Azokban a völgyekben, azok között a még hóborította hegycsúcsok között temették el Camelia testét... „Íme, visszatértem hozzá" – mondtam magamban, s valami gyászos örömféle fogott el, míg a gép ide-oda hányódott, tehetetlenül alászállt, majd visszakapaszkodott, mintha a tömegvonzással vívott harcát akarta volna még elnyújtani. Valahányszor vesztettünk a magasságból, valamiféle fényesség növekedett letarolt édenkerthez hasonlítható lényemben, reménység szökött szárba bennem, hogy viszontláthatom a szerelmemet, ott, a hegyek szirtjei között, az ősi kereszt alatt, melynek két karján az ő szeme függött, vagy az enyém... Úgy éreztem, föloldattam a bűneim alól; első ízben nem sajgott embertársaim szenvedése; nem kívántam, hogy itt leljék halálukat, de azt sem, hogy épségben megússzák; rettegésük nem csüggesztett el, de arra sem kötelezett, hogy számot adjak nekik...

12

Nem sok reményem volt rá, hogy fölszabadul egy asztal, mindazonáltal már csaknem tíz perce ácsorogtam a bejáratnál, lestem az alkalmat; nem mintha hittem volna Ciurdăreanu ígéretében; csak a magamét akartam megtartani. Céltalanul kószáltam az utcákon, s az emberektől és dolgoktól való elszakadás nyomasztó érzése tartott hatalmában; ez szinte már szokásommá vált; nem tudom, miféle belső rugók pattantak föl, s milyen okból, mindenesetre arra késztettek, hogy megvonjam a mérleget, elmerengjek létem ingatagságán, arra a következtetésre jussak, hogy életem apróságokban patakzott el, értelmetlen célokért törtem magam, szárnyrezdülés sem röpítette a gondolataimat napsütötte partok felé. A légköri zavarok ellenére rendben földet értünk, noha, azt hiszem, én voltam az egyetlen utas, akinek az arcára nem ült ki a rettegés a röpülés ideje alatt. Taxiba vágtam magam, hogy még elkapjak valakit a *Modern Technika Bizottságá*-nál; behatoltam a barokk épület belsejébe, hogy aztán, jó félóra múltán, közölvén néhány irodahelyiségben a személyazonosságomat s nemkívánatos betolakodásom okát – ahogyan Bărdaşu mondaná –, megtudjam: előfordulhat, hogy a kapus talán tudja, honnan is lehet átvenni azokat a tervrajzokat; a terveket, vagyis a belém vetett bizalom jelképét, politikai alkalmasságom tesztjét; hiszen ha sikerrel átveszem ezeket, talán-talán előléptetés vár, ámbátor az *elsőtitkár* a beszélgetésünk nyomán bizonyára kételkedik abban, hogy megfelelő biztosítékot jelentek-e.

A kapus valóban tudta:

– Hát nem megmondtam, hogy Dumitrescu elvtárshoz menjen?

Mondta, csakhogy az ajtót zárva találtam.

– Akkor lehet, hogy elment – mondta az egyensapkás férfiú.

– Látta, amikor kiment? – kérdeztem.

– Lehet, hogy akkor ment ki, amikor nem néztem oda.

– Visszajön még?

– Azt meg honnan tudjam; hallgasson meg inkább egy bölcs tanácsot: jöjjön vissza reggel.

Céltalanul nekieredtem, s valósággal rám szakadt a Caraiman keresztjének a képe; Camelia arcát képtelen voltam fölidézni, hangja azonban a dobhártyámon rezgett, s át-átborzongatott képzelt érintése. Ezzel szemben minden nőben, aki a kicsinyét a karján vitte, Marát láttam, a gyerekszemekből „Ion fiam" nézett rám kérlelőn és közömbösen, anélkül, hogy ismert volna, anélkül, hogy ismertem s a magaménak éreztem volna, szakadatlanul beleütköztem létezésébe, sohasem látott arca nyomasztóan kísértett. Ennek ellenére el kell majd fogadnom, örökbe kell fogadnom, hiszen mindhiába kutatok valami önigazolás után, hiába keresek valamiféle magam után hagyott jelet, mely kézzelfoghatóbb, valóságosabb volna, mint ő; összes többi győzelmem vagy vereségem benne foglaltatik a társadalom szakadatlanul fölfelé ívelő evolúciójában. Engem kiáltó hangja – „apám" – elhatárolna a többiektől, sajátszerűsítene; ő pedig büszkélkedhetne velem – mondván: „Magasztos ügyünk aktív harcosa volt, elvtársak" –, még ha a háta mögül hallaná is a suttogást: „Úgy kell neki." De hát az apja vagyok, vagy nem vagyok az apja? Ó, ti, tehetetlen lélekbúvárok, miért nem áruljátok el embertársaitoknak, milyen áttételeken keresztül, milyen érzetek alapján ismerhetik föl az atyaságukat a fölszarvazottak? S ti, kegyvesztett szociológusok, miért nem térképezitek föl eme érzetek világát? Miért nem vesztek egy tízezer szülőből álló mintát, miért nem faggatjátok ki őket rész-

letesen az érzeményeikről, s ebből miért nem vontok le materialista, dialektikus, törvényszerű és egyetemesen érvényes következtetéseket? Dühöm, alattomosan, mint a bumeráng, visszacsapódott a viselkedésemre; miért is nem bizonyítottam be, hogy képes vagyok nagyszerű dolgok véghezvitelére, ha már erről álmodozom; miért taszítom el magamtól ezt az ártatlan fattyút? „Ártatlan?" – kérdeztem magamban a következő pillanatban, és valamiféle sátáni elégtételérzettel vetettem rá magam, elmarasztaltam őt tétovaságaimért és gyávaságomért, Camelia haláláért; ha Camelia nem érezte volna őt növekedni a hasában, nem vonult volna el egy istenverte pataktól sújtott falucskába, s nem gyilkolta volna meg a Torent áradata.

– Jó napot, tanár úr – foszlatta szét egy női hang gondolataim és képzeletbeli élményeim összegubancolódott nyüstjét.

Összerezzentem, s gépies „jó napot"-tal visszaköszöntem; közben biztos voltam benne, hogy hallucinálok. Fiatal lány állt meg előttem; karcsú, magas alak, modern öltözék, szeme eleven, keleties metszésű, haját fiúsra vágatta; huszonöt-huszonhat éves lehetett.

– Nem ismer meg? – kérdezte, látván értetlenségemet.

– Attól tartok, nem – mondtam, de aztán összekapcsoltam a személyét a „tanár úr" megszólítással, és sietve hozzátettem: – Történelmet végzett...

– Igen, ön vezette a művészettörténeti szemináriumokat – válaszolta.

– Legalább tetszettek? – kérdeztem; kissé zavarba hozott a nőből áradó magabiztosság s valamiféle féktelenség.

– Nagyon is; nem emlékszik, öten voltunk lányok a csoportban, s ön akaratán kívül elkeresztelt bennünket, mikor azt mondta, hogy olyanok vagyunk, mint egy Picasso-kép; egyszer mind az öten elkéstünk, s nem mertünk bemenni; a folyosó

ablakdeszkájához támaszkodtunk, de ön meghallott bennünket, meglepetésszerűen ránk nyitotta az ajtót, s megkérdezte, miért állunk ott, mint az *Avignoni kisasszonyok*. Attól fogva a kollégák is így szólítottak, mi pedig szidtuk önt, mert az öszszehasonlítás nem volt valami hízelgő. A szemináriumok azonban tetszettek.

Megkérdeztem, mit keres a fővárosban, hol dolgozik, s ő azt válaszolta, hogy ide helyezték, a *Falumúzeum*-ba.

– És ön mit csinál? – kérdezte, és a szemembe nézett; zavarba jöttem, már-már röstelltem az öltözékemet.

– Mint afféle vidéki, az ügyeimet intézem maguknál, *fővárosiaknál*.

– Most is a tanszéken van, nem?

– Ott... – tértem ki a további magyarázkodások elől.

Gátlásossá váltam vele szemben; mintha röntgenvizsgálatnak vetett volna alá, s én attól félnék, hogy fölfedezi rejtett érzéseimet.

– Mit csinált az utóbbi években? Ön nagy reménység volt; valamennyien csodáltuk.

Szavai gyötrelmesen fakasztották föl a gőgömet – tehát csak voltam? És ha megmondanám, mi vagyok; tündöklő jövőnk szempontjából milyen kulcsfontosságú küldetéssel bíztak meg? De hát lehet-e neki fogalma arról, milyen az, amikor az embert elküldik egy halom tervezetért, amely az ipar korszerűsítését célozza! S mindezt egy volt *főnököm* javaslatára; talán csekélység oly mértékben elnyerni egy *főnök* bizalmát, hogy az szilárdul meggyőződjék arról, képesek vagyunk a fővárosból vidékre fuvarozni egy halom tervrajzot, elvtársak?! De semmi szükség nem volt rá, hogy volt tanítványomnak ezt elmagyarázzam.

– Megmaradtam ugyanannak – mondtam –, még mindig

104346

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest 36

reménység vagyok... – s mosolya megvigasztalt: „A reménység megbékíti a halandókat."

Megpróbáltam fölidézni magamban a diáklány arcát és a nevét, de nem sikerült. Néhány vonása – ajkának és szemének vágyakozó mosolygóssága, amazoni szépsége és természetessége – halványan Cameliára emlékeztetett.

– Dolga van? Nem inna egy kávét? – javasolta.

Nem voltam formában, szívesebben vettem volna az utca nyüzsgését; a ragyogó, ámbár lankadt napsütés sétára csábította az embereket; a kétoldalt elsuhanó fák rügyeikre vártak.

Bementünk a *Pasaj*-ba; meghívtam egy konyakra.

– Most az én meghívottam – tiltakozott.

– Rendben, de akkor fönntartom a meghívásomat egy másik alkalomra – ajánlottam; kisvártatva beleegyezett.

– Ha így van, s ha nincs véletlenül valami más programja, azt javasolom, látogasson meg ma este.

Elmondta, hogy a szüleivel lakik; ők is ideköltöztek, ámbár nem nagyon tetszik nekik; megszokták Segesvárt.

– Nagyon fognak örvendeni, ha eljön – biztosított róla.

– Ha elmegyek, s maga egyfolytában *önözni* fog, *hivatalos személynek* fogom érezni magam, s ezt nem szívelhetem.

– Nem lesz háromlépésnyi távolság, ezt megígérem; szólíthat Nelának; a szüleim és a barátaim is így hívnak.

– Nela?! – ismételtem, s megpróbáltam a becenévből kikövetkeztetni a nevét.

– Petronelának hívnak, már elfelejtette? Petronela Chiricuţă.

Megpróbáltam levetkőzni valahogy a zavaromat.

– Szép neved van, de látom, az önözést csak nem tudod abbahagyni.

– Csak amíg hozzá nem szokom a tegezéshez; tulajdonképpen még nem is ittunk pertut – vágott vissza.

Fölemeltem a poharamat, kissé az asztal fölé hajoltam, s eljátszottam a mozdulatot, amely szentesíti a tegeződést. Meglepetésemre ő is előrehajolt, s kópésan, egy pillanattöredékre fölkínálta az ajkát.

– Nos, akkor eljössz ma este? – kérdezte a következő pillanatban.

Megígértem; megadta a címét, majd hozzátette:

– Ha fölhívsz, elmehetek érted kocsival; hol laksz?

Még nem foglaltam szobát a szállodában, tehát megegyeztünk, hogy hét, fél nyolc körül fölhívom, aztán elváltunk; sokáig néztem utána, amint távolodott a tömegben; a közötte és Camelia közötti hasonlatosság vigaszként, a sors csillámaként villant szemembe. Nem sokkal később, hogy egyedül maradtam, elárasztott annak a *reménységnek* az emésztő óhaja, ami voltam; s szembe találtam magamat azzal, ami vagyok; Nela szavai még a fülemben csengtek, s mindaddig gondosan kikerült kérdéseket ébresztettek életre. Voltaképpen mi vagyok? Ki vagyok? Holmi alkalmi lángész, aki képes előadásokat tartani, megbírálja a mások által végzett vizuális propagandát; a kapott útmutatások értelmében rámutat arra, hogyan kell rámutatni. Eszembe jutott az *elsőtitkár* célzása: „Arra gondoltam, hogy rád bízom..."; de elhallgatott, nem árulta el a szándékát. „A környezetembe került, s nem tudott élni ezzel a helyzettel..." – fejezte ki kései együttérzését Napóleon Las Casasnak, mentegetőzésképpen, mintegy beismerve, hogy gyakran ötletszerűen választotta ki az embereit, emelte magas polcra, vagy szabadult meg tőlük. „Kinevezéseim javarészt szerencsejátéknak számítottak." Vajon miért jutottak eszembe ezek az évekkel ezelőtt olvasott mondattöredékek? Mit vártam én az *elsőtitkár*-elvtárstól? Tán csak nem azért eszményítettem őt, mert az általa foganatosított intézkedések és ama mód között,

ahogyan én jártam volna el hasonló helyzetben, némi egybecsengés mutatkozik? Személyes okoktól sarkalltan netán mindig kedvező fényben tüntettem föl őt magam előtt? Miért nem gyanúsítottam meg képmutatással, amikor elküldött ezekért a tervezetekért, s ezt azzal indokolta, hogy más ember nem áll a rendelkezésére, Terentét pedig azzal mentette ki, hogy neki részt kell vennie a termelés korszerűsítéséről szóló szimpozionon? S épp vele kellett tanácskoznia énrólam? Aztán meg vajon miért nem kérdeztem meg tőle, hogy az utóbbi időben miért nem ül föl az apostolok lovára, miért nem jut ideje, hogy benézzen az üzletekbe, körülnézzen a piacon? S voltaképpen mi változott? Medan titkár volt, vezérigazgató lett; már nem tájékoztathatja félre az *elsőtitkárt* a város gazdasági tevékenységéről, az EKÜ-ben azonban tovább kerekítgetheti a mutatókat, a tervet; egy leváltott vállalatvezető a másik vállalat igazgatói székét foglalja el... Hogy nem tűnt fel, hogy eltávolodik az emberektől? Amikor az építészek kihallgatást kértek tőle, s bemutattak egy tervet, hogyan lehetne az új tömbházak közötti területet esztétikusan kiképezni, miért dörrent rájuk: „Hát ez most a fontos, uraim, nem a lakások?" „Megszűnt bölcs lenni és jót cselekedni" – harsant át a levegőn Dávid valamelyik zsoltára. „De ahova a mag hullott, / Az ő ág-bogas teste nő; / S alatta férgek csapata vonul" – szavalta egy fiatal költő, aki egy íróolvasó találkozóra látogatott el a városunkba. „Gyűlölj vagy szeress, csak ölbe tett kézzel ne ülj." Úristen, ezt meg ki mondta? És honnan tör föl ez az emlékezésáradat, s mire jó? Míg elvont vádakkal igyekeztem elfojtani emlékezetem játékát, valami belső ürességnövekedett bennem, s ebből sajnálkozások törtek föl; ragadozó madarak szaggatták érzékeimet: régóta nem láttam falun maradt anyámat, nem gondoltam magányával, melyben csak az vigasztalja, hogy fia városra került, tanult

ember lett, ahogyan arról, az éghez fohászkodva, álmodott; elítélendő az a közöny, amelyben fürdőztem, miután Camelia hírt adott „fiam" születéséről; Mihainak kellett megtennie azt, ami az én kötelességem lett volna: hogy fölkeressem, megtudjam, mi történt vele, a gyermekével, akit végül Mara fogadott örökbe. Aztán itt van Mara, aki önmegvalósítási esélyeiről mondott le, csak hogy fölnevelhessen egy házasságon kívül született gyermeket, s még csak vissza sem élt a helyzettel! Terentét sem szidtam már, amiért azt az ötletet adta az *elsőtitkárnak*, hogy engem küldjön a fővárosba – az utca áradata föllazított, magába olvasztott –, csak sajnálkozó szemrehányást tettem magamnak, egyszer legalább föl kellett volna keresnem az *összesítő bizottságban* kifejtett „együttműködésünk" lezárulta után, meg kellett volna mondanom neki, hogy nem pályázom a helyére, nem irigykedem rá, a bögyömben sincs, s hogy voltaképpen jólelkű fickó, csak egy kicsit törekvő a képességeihez mérten. De az is megeshet, hogy mire visszaérek, már előléptették Moinát; szó esett róla, hogy fölviszik a megyéhez; s akkor vajon kinek mondhatok majd ellent anélkül, hogy megharagudna rám; Moina meg volt győződve arról, hogy mi, kisemberek, nem rendelkezhetünk figyelmet érdemlő véleménynyel; hiszen ott vannak azok, akik felelős beosztásban dolgoznak! Őt sohasem zavarja „elméleti személyiségem"; örvend, hogy a gyakorlati kérdésekben nem fájdítom a fejét; elfogadja tehát az „ellenvéleményt" is: „Ti, történészek, elvesztek a *különösben*"; mire én: „Nem jobban, mint a filozófusok az *általánosban*"; majd mindketten példákhoz folyamodunk, a társadalmi jelenségek „tudománytalan" magyarázatainak eseteivel hozakodunk elő stb.; vagyis eljátsszuk egymásnak a hatásos és teljes szívélyességet. Milyen fura az a törekvése is, hogy mindig *comme il faut*-nak látsszék, jóllehet beismeri, hogy a *comme il*

faut-ság olykor nem vág egybe valamely helyzetről, emberről, intézkedésről kialakított magánvéleményével; s még ha csak őtőle függ is az, hogy másképp cselekedjék, nem tesz úgy, mert a *comme il faut*-tól való legcsekélyebb eltérést is elítélendőnek tartja. Ámbár túlságosan is tisztességes ebben a meggyőződésében, semhogy ne tiszteljem érte, s eléggé rendíthetetlen mindabban, amit tesz, ahhoz, hogy meggyőzze alárendeltjeit, megtanult a saját lábán járni.

Csaknem egész délután végigkísért a más térbe és más időbe való visszavetülésem érzése; kollégák, barátok, egyszerű ismerősök, helyszínek, valamikor látott, észrevett tárgyak és emberek – megalázottak és nyomorultak – bukkantak föl az emlékezetemből, fárasztó és szomorú körforgásban. Még nem döntöttem el, hol alszom éjszaka, amikor a szemembe ötlött a *Hotel Minerva* üvegből készült, a bejárat mellett függőlegesen fölszerelt cégére; sikerült szobát kapnom, majd elindultam, hogy egyek valamit; az utcán gyászmenet tűnt föl, s valami őrjítő képzettársítás következtében a halottaskocsiba képzeltem magam; mintha kenyértörésre kényszerültem volna az élettel, s átmenetileg az ellenkezőjét választottam volna; mintha annak az évekkel ezelőtti levélbeni meghívásnak tettem volna eleget – szerzője, „ügyünk elkötelezett híve" annak a reményének adott kifejezést, hogy mielőbb „világosságot derítek a Központi Temető mélyén történő dolgokra"... Az angyali türelemmel kivárt flekken után – közben az idő a valóságnak fittyet hányva patakzott el – ismét szükségét éreztem ama bizonyos kenyértörés újragondolásának; különböző érvekkel mentettem föl magam a korábbi önvádak alól: azért nem kereshettem meg Cameliát, mert nem utazhattam el a városból, az *elsőtitkár* megindította a helyzetfölmérési akciót, ki kellett dolgozni a gazdaság egészének legmegfelelőbb működési modelljét, s ezt le kellett

bontani a vállalatokra, engem pedig beosztottak az *összesítő bizottságba,* ahol naprakészen föl kellett dolgoznom az intézményekhez kirendelt szakbizottságoktól beérkező adatokat és kimutatásokat, s helyhez kötöttek az előadásaim is, ráadásul egy halom folyó ügy: munkatervek, értekezletek, tapasztalatcserék, továbbképző tanfolyamok, kiállítások, a vizuális propaganda megújítása, bizonyos levelek megválaszolása stb. Egyre inkább fölszabadultam a lelkifurdalások feszültsége alól; Camelia, Mara, „a fiam", valamennyien sorra megbocsátottak nekem; így aztán egy újabb eszmecserét latolgattam az *elsőtitkárral,* hogy megváltoztassam a véleményét, mely aligha lehet kedvező utolsó találkozásunk után; aztán elmerengtem a „nagy felelősséggel járó feladat" esélyein; ilyesmi igazán ritkán adódik olyan ember számára, aki folyton föllázad a kánonok ellen; ráadásul ez az ember olyan szerepbe csöppent, amely természeténél fogva megköveteli az egyéntől a kánonok föltétlen elfogadását s a minél csekélyebb számú saját gondolatot. Mindazonáltal az utóbbi időben meglehetősen szófogadónak mutatkoztam, átminősülésem még Mihait is ingerelte, vagyis könnyen előfordulhat, hogy épp átalakulásom hatott kedvezően közvetlen főnökeimre. Még a végén kiderül, hogy ezeknek a tervezeteknek a „személyes átvétele" afféle próbatétel; ezzel mérik le alárendelődési képességemet, fegyelmemet! „Rendben, elvtársak, ez esetben vállalom, hogy feladatom magaslatára emelkedem!" – jelentettem ki magamban, s közben eszembe villant a legutóbbi aktívaértekezlet; miután az *elsőtitkár* kijelölte „azokat az irányvonalakat, amelyek szerint mozgósítani kell minden tartalékot...", kollégám, Henț kért szót, s kifejtette, hogy mielőtt a tulajdonképpeni feladatokról szólna, rá akar mutatni, hogy az eddig elért rendkívüli eredmények az *elsőtitkár*-elvtársnak köszönhetők, aki mind intézkedéseiben,

mind pedig az irányításban hallatlan hozzáértésről tett tanúságot; a *főnök* pedig nem szakította félbe, nem mondta azt, hogy térjen már a tárgyra, ahogyan azt a beiktatása után valamelyik értekezleten tette, mikor Opăriș elébe vágott Henţnek, s azt hangsúlyozta, hogy az „*elsőtitkár*-elvtárs által bevezetett új munkastílus, mint azt valamennyien láthatjuk, elvtársak, rendkívüli érdemekre vall, s már azzal is követendő példát állít elénk, hogy az első naptól fogva sikerült mozgósítania, föllelkesítenie bennünket…" „Ezt hagyjuk – mondta akkor az *elsőtitkár* Opărișnak –, csak semmi demagógia, tisztelt elvtársak – fordult aztán a többiekhez –, valamennyien szokjátok meg, hogy a tárgyról beszéljetek: milyen feladataink vannak? hogyan szándékozzuk megoldani őket? mit tettünk eddig?" Hát az hogy van, hogy épp Terentét csípte fülön, hogy megbeszélje vele a kiküldetésemet? Talán az ő véleménye is azért volt kedvező, mert átminősültem, átalakultam? Akárhogy is, nem árt, ha Terente a pártunkon van; mindig talál alkalmat, hogy elmondja a véleményét az emberről, függetlenül attól, hogy kikérik-e vagy sem; lám, ezt a fővárosi utazást is neki köszönhetem, noha nem vágytam rá. Viszont el kell ejtenem azt a föltevést, hogy az előléptetésem javaslata őtőle vagy valamelyik másik közvetlen főnökömtől származna, hisz meglehetősen sarkvidéki viszonyban vagyok velük, ámbátor, ha valamilyen okból kikérnék a véleményüket, nem hiszem, hogy ellenségesen viszonyulnának hozzám. De miért vázolgatom magamban ezeket a lehetőségeket? Miért másoktól várom a sült galambot, hogy fölhívjam magamra a figyelmet? Egy kicsit bele akartam kóstolni a *hatalomba,* de csak mások viselkedéséből következtethetek az ízére; azokéból, akiknek csak egy morzsányi jutott belőle. Vajon ha megadatna nekem, másképpen élnék vele? Egyszerű harcos vagyok, s ebből a helyzetből nézve úgy érzem,

hogy itt-ott egy kicsit másképp; de azért nem kezeskedem; nem kezeskedhetem érte, hogy ebbéli szándékom hosszú életű, hiszen az *elsőtitkár*-elvtárs sem...

– Óhajt még valamit? – szakította félbe gondolataimat a pincér.

Nem óhajtottam semmit; az órámra néztem, este hét felé járt az idő; nem volt kedvem visszamenni a szállodába; színházjegy nincs; arra gondoltam, hogy megpróbálkozhatnék a „nincs-egy-fölösleges-jegy"-gyel, az *Antonius és Cleopatra* megérné a fáradságot; de kulturális érdeklődésem megcsappant, aztán meg eszembe jutott Petronela; talán a sors keze vezette az utamba! Fura módon nem tűnt föl, mint diáklány, noha már akkor is kivételesen bájos volt. Voltaképpen ideje volna, hogy búcsút vegyek az agglegénységtől; nagyon hosszúra nyújtottam. „És mi?" – rémlett felém a karjában gyereket tartó Mara tiltakozó kérdése. Ez azonban a legcsekélyebb együttérzést sem váltotta ki belőlem; ellenkezőleg: gyűlöltem, megvetettem, szántam Marát; részvét támadt bennem a fattyú iránt, de fölháborítottak azok a vonásai, amelyeket esetleg Cameliától örökölt: elborzasztott a föltevés, hogy lábujjai hosszúkás szörnyűségek, s a ragadozó madarak karmára emlékeztetnek. Minden ízem tiltakozott az ellen, hogy elismerjem a jogukat hozzám; Marát aljassággal vádoltam meg, gondolatban megtagadtam minden atyai kötelezettséget örökbe fogadott gyermekével szemben, s elátkoztam a vízáradatot, amely elragadta, megölte Cameliát. Hát igen, Cameliát elfogadtam volna, még ha ilyen szennyes módon veti is ki rám a hálóját; még akkor is, ha kétlem, hogy vérségi kapcsolatban volnék égből pottyant „fiammal"; Camelia azonban már nem él; ő „megbocsát, megért", lassan és visszavonhatatlanul hal meg számomra; de tovább él majd drága gyermekében. „De hát én is tovább élek általa, hiszen az enyém

is!" – követeltem vissza magamnak, de egyben ellene is fordultam; legcsekélyebb érzelmi visszhangot sem vert bennem a gondolat. Vajon miért nem akart velem maradni, miért nem akart törvényesen a feleségem és a gyermekeim anyja lenni? „Ezt nem, kedvesem, tönkretennélek, s nagy kár volna érted..."; de akkor legalább senki se kiáltson ki felelősnek a porontyáért. Vajon mit gondolna róla, beletörődne-e, ha Petronelával volnék? Vajon ismerték egymást? „No lám, erről elbeszélgethetünk, ha meglátogatom" – gondoltam. Megadta a telefonszámát; megpróbáltam visszaemlékezni rá, de rádöbbentem, hogy nem tudom pontosan a számok sorrendjét; azért nem jegyeztem föl, mert olyan egyszerűen és természetesen következtek egymás után, hogy azt képzeltem, bármikor könnyen vissza tudom idézni őket; páros számok voltak, ráadásul kettő közülük, a kettes és a négyes megismétlődött; a szám egészen biztosan nyolccal kezdődött, s mintha néggyel végződött volna; és valahol egy hatos is volt benne. Kigondoltam néhány lehetséges változatot: 842-624; 846-224; 824-624; 864-224; 826-424... Dühbe gurultam, hogy emlékezetem épp akkor hagy cserben, amikor szükségem volna rá, viszont vádoló zagyvaságokkal szolgál életemmel és embertársaimmal kapcsolatban. „Ezért úszik el az egész" – mondtam magamban, miközben kijöttem a vendéglőből. Végül is a szüleivel lakik, s mint egykori tanítványom, szertartásosan viselkedne; ennek pedig nem valószínű, hogy tisztesen meg tudnék felelni; a család jelenléte, elvárásai, kérdései elbátortalanítanának; nem tudnám megütni a helyzethez illő hangot; s hát milyen minőségben is látogatnám meg? Mint volt tanársegéd; futó ismerős; lehetséges udvarló? És ha a szülei afféle kellemetlenkedő öregek, s különböző kérdésekkel rohannak le: hol dolgozom? mennyit keresek? milyen kilátásaim vannak? milyen terveim a jövőre

nézve? komoly szándékaim vannak-e a lányukkal kapcsolatban? stb. stb. Persze fölöslegesen hoztam föl ezeket a kifogásokat; valahol a tudattalanomban ott tekergőzött a csábítás kígyója; hátha kedvező a rólam kialakított képe, mint bármely kép, melyet megszépít s egyben elhomályosít a távolság? Csöppet sem lebecsülendők a vonalai, kihívó alakja, s eszményi partnerévé válhatna azoknak a „reménységeknek", amelyeket ő meg a kollégái megsejtettek bennem. Mindenképpen érdemes puszta kíváncsiságból is megpróbálnom; az ördögbe, hát nem érdekes volna, ha épp most mosolyogna rám „lényemnek az örök nőiben való beteljesülési lehetősége", ahogy Bărdaşu mondja. De mi a fenéért idézgetem Bărdaşu szókészletét? Vagy tán Terente akaratlanul is jót tett velem azzal, hogy javasolta a fővárosba való kiküldetésemet? Nyilvános telefont kerestem tehát; tárcsázom az ismert számok legvalószínűbb kombinációját, s a „téves, elvtársam" válasz esetén fölhívom a 031-et; félóra várakozás után majd meghallom: „információ kettő-hét" vagy „öt-három"; a szolgálatos telefonos kisaszszony száma szerint; „a Chiricuţă-lakást kérem..." Ekkor azonban megpillantottam a telefonközpontot; mindenképpen arra kellett mennem, ha a *Turn*-ból, ahol ettem, valamelyik körúti könyvesbolthoz akartam eljutni. Bementem a hivatalba, leemeltem a fővárosi telefonkönyv vaskos kötetét, leültem a padra, s lapozgatva keresni kezdtem a Chiricuţă nevet. Az ábécé első betűivel kezdődő, mulatságos hangzású nevek elvonták a figyelmemet a terem nyüzsgésétől, az orrhangon bejelentett kapcsolásoktól: „Hodorodh, háhmas fülkhe"; „Rhév, kettes fülke"; „Ki hívja Rhăzoarhelét; az öthösbe kéhem." Derűsen betűzgettem a neveket: Aghasimă, Arţăgosu, Asudatu, Băgău, Bufluşteac, Bulă, Căcăreazu, Căplăugu; végül vagy nyolc-kilenc Chiricuţăt találtam; ezek közül kellett kiválasz-

tanom egyet; eszembe jutott, hogy Petronela a Garibaldi utcát említette, de a pillantásom közben lejjebb siklott, a „*Ci*..." kezdetű nevek oszlopára: Ciapă Lionela, Ciatoc Bartholomeu, Cintrigă, Cistelecan, Ciurdăreanu... Hirtelen megmerevedtem, s egészen a szememhez emeltem a *könyvet;* szótagolva olvastam, nehogy tévedjek: Ciur-dă-rea-nu. Aztán megismételtem magamban a nevet és a keresztnevet: Ciurdăreanu Iftode; s a számot: 660-002. Sehogyan sem tudtam elhinni, hogy ő volna az, aki az utolsó évben, azt követően, hogy kizárták a bukaresti egyetemről, évfolyamtársam volt; úgy tudtam, hogy Craiovában helyezkedett el; ezt Mara is megerősítette, amikor elmesélte, hogy a férfi megpróbált átkerülni a helyi laphoz, de ez nem sikerült neki; aztán doktorálni akart, s ez alkalommal többször is meglátogatta a lányt; lehetséges, hogy a fővárosba került? Ha figyelembe vesszük a keresztnevét, eléggé valószerűtlen a névegyezés; ő Tedként mutatkozott be, de egyetlen kollégája sem használta ezt a becenevet; kamillateás borogatásai miatt Matricariának csúfolták, később pedig Decenova elvtársnőnek; a kompromisszumokról szóló szemináriuma után újabb neveket kapott, ezek a döngicsélők névtárából kerültek ki: *glossina palpalis, lucilia caesar;* leggyakrabban azonban *calliphora vomitoriának* hívtuk. A zsebemből előkotortam néhány érmét, tárcsáztam, és várakoztam; két-három csöngetés után valaki fölvette a kagylót:

– Igen – hallatszott egy kemény női hang.

– Ciurdăreanu-lakás? – kérdeztem.

– Igen. Mit óhajt? – válaszolta.

– Öööö... Teddel – mondtam, és bemutatkoztam.

Hallottam, amint ezt kiáltja:

– Tache, valami Cremene keres, azt mondja, kollégád volt.

– Halló, ki van a telefonnál? – kérdezte meg ő is; nyomban

fölismertem, főleg azután, hogy harsány érzelemkitöréssel folytatta: – Óóó, mit csinálsz, vezérem? Honnan beszélsz? Hogy találtál rám?

Megmondtam, honnan beszélek.

– A fővárosban vagy? Mikor jöttél? Meddig maradsz? Nem látogatnál meg?

Kérdései egymás sarkára tapostak; semmi érdeklődés nem volt bennük, s csak formális választ várt rájuk, vagy nem is várt válaszra.

– Várjál csak; találkozzunk inkább a városban; majd én odamegyek; hol futhatnánk össze? Mery épp sétálni viszi Onasist. Ismered Meryt, a feleségemet? Nem ismered? Nem tesz semmit, majd bemutatlak; Onasis a kutyánk, valódi bokszer; ha meglátod, meghalsz az irigységtől; Mery biztonságban érzi magát vele; ha a kutya nem akarja, még én sem érhetek hozzá a feleségemhez; tudod, mit, találkozzunk a Scalában, jó? Tudod, hol van? Ne haragudj, hogy megkérdezem, de én sem tudtam, amíg nem szoktam meg a nagyvárost; egy félórán belül ott vagyok; ölellek, pá.

A félóra eltelt, s én bementem a Scalába; tíz perc asztalvadászattal telt el, de Ciurdăreanu még mindig nem jelent meg; a bejárat közelében végre két fiatalember fölállt az asztaltól, s én sietve elfoglaltam a helyet; két kávét kértem, s két fél konyakot; Zareát vagy Drobetát mondtam a lánynak, aki fölvette a rendelést.

– Csak Murfatlarunk van – mondta, s én örömmel beleegyeztem; legalább nem tűnök föl fösvény skótnak Ciurdăreanu szemében.

A lány kihozta a kért italt; rágyújtottam a harmadik cigarettára is; szürcsölgettem a kávémat, és sajnáltam, hogy lemondtam Petronela meglátogatásáról. Ciurdăreanu csak nem

tesz úgy, mint máskor: „Jaj de örvendek, találkozzunk egy-két óra múlva, most egy kis dolgom van a dekanátuson, a múzeumban, a...", hogy aztán megfeledkezzék a találkánkról.

– Hahó, üdvözletem! – hallottam meg a hangját, amikor a legkevésbé vártam.

Hozzám törtetett, megölelt, mentegetőzött, majd leült, fölvette a poharat, s megvizsgálta a tartalmát:

– Hát hazai konyakot iszunk?

Mindazonáltal koccintott, belekortyolt az italba, majd intett a lánynak:

– Hé, kislány, két J–B-t kérünk!

Lenyűgözötten, zavartan néztem; nem változott semmit; ugyanaz a puffadt arc; szeme alatt duzzadtabbak a zacskók; hosszú barkó, fülre fésült hosszú haj, középen elválasztva; nagyon magabiztosnak látszott, jóllehet az arcában, a mozdulataiban valamiféle nőies puhaság nyilatkozott meg; modern szabású, ámbár vállban kissé szűk olajszürke öltönyt viselt.

– Legfeljebb Johnnie Walkert hozhatok, ha óhajtják – mondta érzékien a lány; csak most tűnt föl a külleme: eléggé keszeg volt, horgas orrú, haja vörhenyes, ajka vékony; nem volt magas, melle elveszett az egyenruha mellénykéje alatt; a lába azonban szép volt, s pillantásában fura vágyakozás csillogott.

– De ha konyakot akarnál – fordult hozzám Ciurdăreanu –, igyunk Martellt; két Martellt, szépségem! – fordult aztán a lányhoz, s bizalmasan megfogta a kezét.

Amint egyedül maradtunk, újabb kérdéshullámot zúdított rám, anélkül, hogy túlságosan érdekelték volna a válaszaim; a magam részéről sikerült megkérdeznem, hogy került a fővárosba, s hogy mivel foglalkozik. Míg hallgattam, némaságra ítéltnek, tudatlannak, naivnak éreztem magam; kilépett a tan-

ügyből, megismerkedett Meryvel; „tősgyökeres bukaresti csaj", „jegyezte meg, „egy nyugdíjazott, *volt* nagykutya lánya". Látásból már akkor ismerte, amikor itt járt egyetemre; Craiovában találkozott vele ismét; a lány egy kiránduló csoporttal volt, s elfogadta a meghívását egy kis sétakocsikázásra a mustársárga Moszkviccsal; azután elvált a csoporttól, s arra kérte őt, Ciurdăreanut, hogy járjanak együtt, mert unja az autóbuszt és a társaságot; a férfi aztán néhány napot a lánynál lakott; „az ősök nem voltak otthon", s amikor hazatértek, semmi kifogásuk nem volt a házasság ellen. „Mery ellentmondást nem tűrő hangon közölte a szüleivel az elhatározásunkat"; az öregeknek volt Băneasában egy házuk, voltaképpen egy villájuk, de ők inkább egy belvárosi lakásban akartak lakni... Megkért, kínáljam meg, s megmagyarázta, hogy nem dohányzik ugyan, de szívesen rárágyújt hencegésből egy-egy Kentre, Marlboróra, ha megkínálják, de leginkább a St. Moritzot kedveli, s hogy nem szívja le a füstöt; rovatvezető a *Korszerű méhészet*-nél, olykor el-ellátogat a különböző méhészetekbe, méhészszövetségekbe; a Moszkvicsot eladta, most egy Fordja van; „de *keményen melóztam;* most is nagyon sokat dolgozom" – mondta szinte fenyegetően. Félrevezető fellengőséggel beszélt, sok kijelentése valószerűtlennek tetszett, mindazonáltal nem lehetett megállapítani, mi belőle az igaz s mi nem. Kihozták a Martellt; az öblös poharak bepárásodtak az aranyló folyadékban úszó jégkockáktól; Ciurdăreanu ismét cinkosan megfogta a lány karját, s a másik kezével egy kis, sárga kartondobozt tett a lány tenyerébe; a dobozt narancssárga hatszögek hálórajza díszítette; sikerült elolvasnom a felirat fekete betűit: Energovital; eközben ő odasúgta a lánynak:

– Ez azért, mert olyan édes voltál, szépségem.

A lány megköszönte, és elment; Ciurdăreanu utánanézett,

majd rám kacsintott; körülöttünk, a többi asztalnál vidám, tarkán öltözött sokaság üldögélt; legtöbben garbót, pulóvert, a kora tavasznak megfelelő ruhát viseltek.

– Ismerni kell az embereket – oktatott egykori kollégám, majd közölte, hogy a lánynak adott dobozban az Albilong, vagy ahogyan azelőtt hívták: Apimel nevezetű „liofilizált, vagyis szárított anyatej" található; de ha az egykori Energovital dobozába tesszük, elképesztően kapós; ő jelentős mennyiségű régi dobozt szerzett be, miután riportot írt a méhészeti termékek csomagolásáról; aztán föl-fölkeresi az illetékeseket, s beszerzi a szükséges „nyersanyagot, pasztillaformában vagy feldolgozatlanul"; a pasztillát, a régi föliratú dobozban, fölárral adja el, a nyersanyagból pedig különböző krémeket, lemosószereket, főképpen azonban *hidromelt* készít.

– Viszik, mint a cukrot; ezt meg a ribizlibort, tudod, hogy vásárolják a barátaim?

– Tán csak nem árusítasz ilyesmit? – értetlenkedtem.

– Már hogyne árulnék? Tudod, mit hoz a konyhára? A nyersanyagot a vidéki szövetségek illetékeseitől vágom ki, amikor kiküldetésben vagyok; elkaptam őket, hogy fölvizezik a mézet; vagyis mesterséges mézet kevernek hozzá; gondolhatod, hogy kifizetődik nekik, még ha vásárolniuk kell is: egy üveg mesterséges méz öt lej az üzletben, s ők tizenhatért adják, miután az íz és aroma kedvéért hozzáadtak egy kis természetes mézet is. A kezemben tartom őket, így aztán mindig szereznek nekem egy-egy kanna, mintegy ötkilónyi nyersanyagot; s ők szerzik be a ribizlit is; berakják a csomagtartómba; vettem egy hordozható hűtőszekrényt a tej számára, s otthon, a szabad időmben elkészítem a szereket.

– S a piacra ki jár, az asszony?

– Hova gondolsz, öregem, tán csak nem állunk ki a pult

mögé az áruval; eladom a kollégáimnak és az ismerőseimnek; ezeknek is vannak kollégáik és ismerőseik, s egyre több kliens kerül; ehhez mit szólsz? Hát kit ne érintene érzékenyen, ha megtudja eme termékek csodás hatását: megfiatalodás, megnövekedő férfiasság, szépség, életerő! Ami pedig Meryt illeti, ő is el-eladogat valamennyit a kozmetikai készítményeimből, vagy elküld valakit a szállítómhoz, de nem teszi tönkre a manikűrjét az én dolgaimmal...

Irigykedés nélkül hallgattam, amint elém tárja jólétét és leleményességét, s közben visszahúzódtam a csigaházamba; ez az ostoba érzés egyre hevesebbé vált, miközben fölvirágzásának áradó történetét figyeltem.

– Nem vagy valami vidám; mitől vagy ilyen nyúzott? – kérdezte együttérzően. Majd hozzátette: – Gyere el hozzám; kapsz néhány flaska hidromelt és pár palack ribizlibort; ki fogsz csattani az erőtől.

Közöltem vele, hogy nem a küllememmel akarom bebizonyítani a szocialista rendszer felsőbbrendűségét, s hogy nekem teljesen mindegy, hogy nézek ki.

– Ne gyere nekem a politikával; tudom, hogy keményen harcolsz, de nem árt, ha olykor földi dolgokkal is gondolsz. Voltaképpen én többet politizálok, mint te, ha már erről van szó. Igaz is, azt hallottam, hogy az *elsőtitkárotok* rámenős fickó.

Nagy szemet meresztettem; a kijelentése meghökkentett:

– Azt meg honnan tudod, miféle *fickó* a mi *elsőtitkárunk?*

– Ejnye, hát nálatok nincsenek méhek, amelyek az ember fülébe zümmögik, hogy s mint állnak a dolgok? – kérdezett vissza.

– Nálunk is jársz kiküldetésben? – próbáltam kiszedni belőle.

– Ha járnék is, mit képzelsz, nem volna jobb dolgom, mint

hogy kifaggassak különböző embereket, milyen is az *elsőtitkár?*

– Akkor?

– Mit akkor?

– Honnan tudod?

– Ejnye, harcosom, tán csak nem azt képzeled, hogy nálatok csinálják a politikát – mondta leereszkedően.

– Politizálnak azért nálunk is – válaszoltam.

– Az nem politika; történelem szakot végeztél, s tudnod kellene, hogy az igazi történelem sorsa mindig a kulisszák mögötti politikától függött.

Elkomorodott. Nevetséges és fölösleges lett volna, ha ellentmondok neki; némává váltam.

– Aztán nem árt, ha tudod, a termékeim olyan ajtókat nyitnak meg előttem, amelyeken álmodban sem jutna eszedbe, hogy becsöngess, és a legszófukarabb szájakat is beszédre bírják; egy szó, mint száz, az újságíró-igazolványomnak köszönhetően felét sem tudom meg annak, amit ezekkel a termékekkel.

– Lehetséges, csakhogy a *politika* nem ez; a politika az emberek sorsával, közösségeikkel, választásukkal törődik; semmiképpen sem téveszthető össze a kulisszák mögötti pletykákkal, a rongyrázással, ahogy te mondod – ellenkeztem.

– Ha már olyan erős vagy a történelem elméleti kérdéseiben, mondd, tudod-e, hogy az *elsőtitkárotokat* valamivel magasabb polcra helyezik? – némított el Ciurdăreanu.

Elhárító hadműveletem látszólagos volt:

– Ez gyakorlati s nem elméleti kérdés – mondtam, de egyetlen érvem sem volt, amivel rácáfolhattam volna; a *főnök* „magasabb polcra ültetése" valószerűnek látszott; rémítgetésnek csak az hatott, hogy mindezt Ciurdăreanutól tudom meg, aki nem juthatott hozzá ilyen információhoz.

Mindazonáltal azt válaszoltam, hogy nem hiszem, hogy az *elsőtitkár* elmenne tőlünk; még új embernek számít, elképzeléseit épp hogy csak alkalmazni kezdte a gyakorlatban, csak most szervezte meg a csapatát...

– Van egy nagykutya ismerősöm, kitűnő kapcsolatai vannak; jóban van Meryvel, a feleségemmel is; rendszeresen el-eljön hozzánk, s olyan újdonságokkal szolgál, amelyek hetekkel vagy hónapokkal később kerülnek nyilvánosságra – erősítette meg a hadállását, s közben az olyan emberek jellegzetes türelmetlensége fogta el, akik kénytelenek egy nyakukba szakadt, szerencsétlen tudatlannal vesztegetni el az idejüket, s akik nem erkölcsi okokból viselik el az illetőt, hanem azért, hogy bebizonyítsák kétségbevonhatatlan fölényüket minden földi halandóval szemben.

Ciurdăreanu tehát megnyugtatott, hogy a szóbeszéd csaknem biztosra vehető; az *elsőtitkárt* fönnebb viszik, de annyi baj legyen, hiszen fiatal, összeforrott, hozzáértő csapatot hagy maga után. Ez a kijelentése valószerűen hangzott; ha ilyesmiket tud a *csapatról,* ez azt jelenti, hogy az *elsőtitkár* távozásával kapcsolatos értesülései méltók a bizalomra; észrevétele egy régi viccet juttatott eszembe: Sem a rabbijával büszkélkedik Sim előtt, mondván, hogy a rabbi annyira beférkőzött a Fennvaló kegyeibe, hogy az minden szombaton őnála kávézik; Sim kételkedik: „Ezt meg honnan tudod?" „Magától a rabbitól" – mondja Sem. Sim azonban továbbra is szkeptikus: „És ha a rabbid hazudik?" Mire Sem értetlenül ezt válaszolja: „Ez képtelenség: az Úr nem kávézna egy hazug rabbival." Bizarr föltevések, emlékek, mondatok, gesztusok, gondolatok, emberek, tárgyak és érzések kavarogtak a fejemben, kétségbeesett összevisszaságban; mintha vadlovak vágtattak volna a lasszó elől; ismét ott vagyok a borbélyműhelyben, a fogorvosi székben, Fehér épp a

szakállamat szappanozza, s közhelyudvariasságokkal bombáz: „Önnek nagyon erős a szakálla, épp ilyen az *elsőtitkár*-elvtársé is"; aztán Fehér arca összemosódik a Bardăşuéval; megszólal a telefon, Stăncuţa hangja: „Néhány perc múlva lent van a *főnök*"; Fehért bizsergető melegséghullám árasztja el; meghajol: „Értettem, kescsókolom"; összeszedi a régi, elhasznált szerszámait, s kikészíti az újakat, a fertőtlenített „super quality"-ket, melyek méltók a „quality blood"-okhoz; s én már szedhetem is a sátorfámat, félig megborotváltan, miközben Fehér perzsával cseréli fel a futószőnyeget, „Értse meg, kérem; majd értesítem önt"; belefújja az orrát a puha, illatosított rózsaszínű kínai kendőbe stb. Aztán bemegyek Rotaruhoz, s ő nevetésben tör ki: „Mi van, te nagyokos? Hát kinek képzeled te magad?" Majd fölajánlják a régi szokásokat az új *elsőtitkárnak* is; finoman, elővigyázatosan, kávéskanállal adagolva; s a „közvetítők" így hasznossá teszik magukat; ha az új *elsőtitkár* belehelyezkedik az előre gyártott rendbe, annál jobb; az ő szerepük csak megnövekszik, mindig a megfelelő hullámhosszra állnak majd be; de ha az *új főnök* nem helyezkedik bele a régi rendbe, ahogyan ezt a jelenlegi sem tette, a „közvetítők" álcázni fogják szándékukat, értésére adják, hogy az egész „ház" ugyanazokban az előjogokban részesül: a borbélynál, a büfében, a... Aztán Cantacuzina Creusa Pretoriantól újabb hosszú beadványt kapok, voltaképpen az *elsőtitkárnak* címezte, de alulírottnak osztották ki megoldás végett, hiszen már foglalkozott az üggyel; s én majd meglátogatom alagsori lakásában, a város belterületén lévő házban, s ő megkér, jöjjek vissza egy félóra múlva; ez idő alatt megmosakszik régi mosdótálában, környékét telefröcsköli vízcsöppekkel és szappanhabbal; ott ül majd a kerek széken, a zongora mellett, mely szobájának több mint felét elfoglalja; én rágyújtok, hogy könnyebben elviseljem az állott levegőt, az el-

aggott bútorzat szagát, a molyrágta ruhák kipárolgását; a falnak támasztott nagy kristályüveg tükörben lopva megnézem zavart arcomat, s közben meghallgatom az asszonyt, amint csaknem teljes egészében fölmondja a zöldes, idő fakította, szamárfüles papírra írt beadványa szövegét; újra kérni fogja a már többször kért nyugdíjat, „mely biztosíthatná a jól megérdemelt betevő falat kenyeret", mert ámbár sohasem volt állásban, dalai és költeményei „a lélek elringatásának és gyönyörködtetésének a forrásai", s „ez az egész – eredeti, még kiadatlan, a kiadásra megérett – irodalmi mű olyan szociális üzenetet tartalmaz, mely új erőt adhat az időseknek, s hozzájárulhat az ifjak érzékenységének pallérozásához..." Aztán elhallgat, még mielőtt elárulná Stere doktorhoz fűződő kapcsolatait; én sem fürkészem ezeket, hiszen tudom, hogy úgysem mennék velük semmire; majd kiutalnak neki további három-négyszáz lejt s néhány ebédjegyet...

– Hogy állsz szerelem dolgában? – kérdezte váratlanul Ciurdăreanu; gondolatban köszönetet mondtam neki, hiszen alig bírtam uralkodni a türelmetlenségemen, hogy kérdőre ne fogjam; vártam, hogy mindennel kipakoljon; s most könnyedén elém fogja tárni ezeket a sikereit is; sután, unottan vállat vontam, érdektelenséget mutattam, ő pedig rákapcsolt: – Ejnye, ne játszd meg nekem az aszkétát, tudom, hogy volt egy nagy szerelmed a tanítványaid között.

Ráhajolt az asztalra, s cinkosan megrázta a karomat. Közelhajlása eszembe juttatta kamillás borogatásait; most azonban mástól bűzlött; édeskés, ragacsos szagot árasztott, mint egy elhagyott kaptár.

– Honnan tudod? – kérdeztem szárazon, s megpróbáltam közömbösnek látszani.

Éreztem, hogy a vér az arcomba szalad, megbízsergeti min-

den pórusomat, idegszálamat, testem minden sejtjét. Jóllehet vártam ezt a percet, féltem az eljövetelétől, rettegtem, hogy ki fogja ejteni Camelia nevét, megszentségteleníti a képét, melyet keze föltételezett nyomától kétségbeesetten tartottam távol, s amelyet mindazonáltal fenyegetett ez az eshetőség.

– De hisz emlékszel, be-bejártam a tanszékre, találkoztunk is, elfelejtetted? – hatolt előre az addig oly nehezen elleplezett igazság felé. – Én is megismerkedtem Cameliával – mondta, s szeme kigúvadt a gyönyörűségtől –; isteni csaj volt.

Camelia Annát idézve ismerte be gyöngeségét: „Leszünk majd holtunkban is könnyű préda, / S nem értjük akkor sem, hogy mit jelenthet / A szó, mely pördül képtelen parancsra, / S pusztítja, szétzúzza személyeinket." A verssorok visszhangot vertek a lelkemben; megértést kereső kérdésekkel ostromolta.

– Forró nomád vére volt – fosztott meg Ciurdăreanu reménységem utolsó szikrájától.

– Honnan tudod? – kérdeztem ostobán, az elodázhatatlan, beszennyező választól rettegve.

– Azt a féleszű Marát még akkor ismertem meg, amikor te az anyjánál laktál; emlékszel, hisz meglátogattalak, a támogatásodat, egy ajánlást kértem tőled; az egyetem elvégzése után többször is elmentem Marához; doktorálni akartam, s mindig időt szakítottam, hogy beugorjak hozzá; amikor egyedül maradt, én kerítettem neki egy garzont; volt benne valami vonzó, noha bolond volt; érdekelni kezdett, mint nő, de nem jött össze.

Míg mesélt, Ciurdăreanu akaratlanul hol hősként, hol zöldségesként vagy szabadságát töltő tengerészként, hol intrikusként tűnt föl; olyan benyomást tett, mint aki valami ocsmány dologtól bármikor a magasztos befejezéshez képes eljutni; avagy fordítva.

– Egy napon – folytatta –, Maránál megismerkedtem Cameliával; ott lakott albérletben; tudd meg hát, attól kezdve egyetlen vágyam volt, hogy rátegyem a mancsom Cameliára. De, tudja az ördög, valahogy nem volt húzásom nála... Látván, milyen az ábra, a legértelmesebb férfitaktikához folyamodtam: hűvösen bántam vele, s teljesen érdektelenül néha azt javasoltam, kocsikázzunk egyet, menjünk el a moziba; de nem voltam rámenős. Vagy kétszer beleegyezett, hogy megkocsikáztassam.

Fészkelődött, pöffeszkedett; arcán annak a társaságbeli embernek a zavartalan és széles mosolya és fölhevültsége terült szét, aki atyaian megöleli az embert, s közben kilopja a zsebéből a cigarettát, mint Musil egyik elbeszélésének a hőse.

– Hé, szépségem, egy pillanatra – szakította félbe az elbeszélést –, hozzon még nekünk egy-egy Martellt – és kihörpintette a poharát; én hozzá sem értem az enyémhez. – Hát te, miért nem iszol? Csak azzal ne gyere, hogy nem ízlik; nincs sok alkalmad rá, hogy ezzel simogasd magad – tett szemrehányást. Nem válaszoltam neki, megbiccentettem a fejem, nehogy eltérjen a tárgytól. – Mit ülsz így, tán a véget várod? Légy vidám, az életet teljes mellszélességgel érdemes élni! – ösztökélt.

– Amikor Krisztus Jerikóhoz közeledett, egy vak koldus ült az útszélen – idéztem szabadon és keserű hangon egy sort Lukácstól.

Nem értette.

– Mi van Krisztussal? – kérdezte.

– Hallani akarok – módosítottam az apostoli példabeszéd folytatásán –, Cameliáról beszéltél.

– Kincset ért az a csaj – folytatta –; egyszer egyedül találtam otthon; szereztem egy palack „Justerini & Brooks"-ot; azóta imádom a J–B-t; magammal hordoztam, hisz már rég lestem

az alkalmat; mint rendesen, egy csokor virággal állítottam be; persze nem tudhattam, melyik csaj lesz otthon, mindenesetre, ha Mara vagy Mara is otthon van, nem vettem volna elő a whiskyt. Camelia el volt ragadtatva a virágtól; tudtam, hogy szereti; vázába tette, s törökülésben föltelepedett a díványra; elővett egy füzetet, olvasott, de a szeme sarkából a csokromat nézte, s időnként fölkiáltott, milyen gyönyörű. Megkérdeztem, mi van Marával, s ő azt válaszolta, hogy későn jön haza, ha meg akarom várni, ne haragudjak, ha elhanyagol, de tanulnia kell. Gondolhatod, hogy elővett a hevület, amikor végignéztem rajta; mélyvaszínű, kivágott ruha volt rajta.

Szavai úgy égettek, hasogattak, mint mérgezett nyilak; fölsebeztek, elsötétítették előttem a világot; de tűrnöm kellett; még reménykedhettem, hogy ez csak egyszerű próbálkozás volt, s még ha eljutott is addig a pontig, hogy elcsábítsa, ezen a ponton bekövetkezett egy merénylet, egy katasztrófa, egy világháború, bármi, s ez megakasztotta terve véghezvitelében.

– Elővettem a J–B-t, s meghívtam egy pohárkára – folytatta, s tulajdon képzelete lázba hozta. Képzeletbeli őr fogta a kezemet, nem engedte, hogy nyakon ragadjam. – Megnézte az üveget, s elolvasta a címkén a sok angol nagyság névjegyét: George III, George IV, William IV, Victoria, Edward VII, George V, George VI, nem beszélve a hercegekről; hát hogy állhatott volna ellen? „Leszünk majd holtunkban is könnyü préda" – ismételte Camelia hangja, bocsánatért esedezve.

A vörös hajú lány kihozott két Martellt; Ciurdăreanu fölvette a poharát, koccintott:

– Igyunk Camelia vonalaira; tudom, hogy neked is volt részed bennük! – Legszívesebben hozzávágtam volna a poharat, az Úr nevében, széthasogattam, leköptem volna. – Ha láttad volna, micsoda képet vágott, milyen cirkuszt csinált, amikor

magához tért! – kiáltotta nekihevülten, miután kiitta a második pohár tartalmának a felét.

– Vagyis? – kiáltottam én is, s beharaptam az ajkam, hogy el tudjam viselni a folytatást; úgy éreztem, nem lesz erőm, hogy végighallgassam, mindazonáltal, egy vértanú elszántságával, megtettem.

Néhány pohár után azt javasolta Cameliának, hogy kocsikázzanak egy kicsit, s mindvégig semmi érdeklődést sem mutatott iránta; elmondta neki, mennyire szereti Marát, s hogy voltaképpen azért jár hozzájuk, hogy eljegyezze a lányt; az esküvő csak ősszel lesz, Mara kedvenc évszakában. Miközben vallott, egyfolytában kínálgatta a whiskyvel, hogy igyanak Marára, őrá, a boldogságukra, Camelia vizsgáinak sikerére, végül istenesen berúgatta; később megpróbált közeledni hozzá, ölelgetni kezdte, de rádöbbent, hogy a lány velem téveszti össze; ezt mondta neki: „Az erdei házunkban akarok, kedvesem!" Nem tudta, miféle házról van szó, de Mara már említette, hogy én „milyen nagy szerelemben vagyok azzal a vadóccal"; mindez nem zavarta: „Férfiak között ez megengedett; hisz nem voltak komoly szándékaid vele, vagy nem?" – mentegetőzött közömbös cinizmussal.

– Megpróbáltam átölelni – folytatta –, de ellenkezett, s arra kért, vigyem el a *mi házunkba;* nyilván összetévesztett, de én részegnek tettettem magam, s azt mondtam, hogy elfelejtettem az utat.

A bódult Camelia közvetetten tudtára adta, amit ki akart szedni belőle: „Nem hiszem, kedvesem, te vittél el oda, nekem ajándékoztad..."

Mintha ködön át láttam volna, amint ámultan megkérdezi: „Kié ez a ház?", s én játszva, mentegetőzve neki „ajándékozom". „S azt tehetek vele, amit akarok?" – ragyogott föl, mint

aki biztos az igenlő válaszban; kiábrándítottam; tagadóan megcsóváltam a fejem. „Miért?" – kérdezte, s szemében, arcában, felém közeledő mozdulatában szomorúság lappangott.

„Nem felejthetted el, kedvesem – mondta a bódult Camelia Ciurdăreanunak, velem tévesztve össze –; a vízgyűjtő tavakat sem felejthetted el; hiszen ott öleltél meg először; aztán azt mondtad, hogy menjünk föl az erdőbe, sétáljunk végig azon a keskeny úton, s aztán forduljunk jobbra az emelkedőn, a meredélyen; ott van a mi szerelmünk háza; hát arra emlékszel-e, miért mondtad, hogy nem tehetek vele azt, amit akarok?"

Hogy tudtam-e? Úristen, micsoda bosszút álltak azok a szavak; hogy beteljesedtek, noha csak ostoba tréfa volt az egész: „A házon átok ül: ha egy nőnek ajándékozom, az meghal, ha itt más férfit is szeret rajtam kívül." „Én ezért nem fogok meghalni, kedvesem" – súgta akkor.

Ciurdăreanu eljátszotta, hogy eszébe jutott az út; ölbe vette a lányt, és kivitte a kocsihoz; nekieredt, kihajtott a városból, föl a tavak felé, majd még fönnebb, át az erdőn, míg aztán megpillantott „egy nyomorúságos, földpadlós kalyibát, benne egy nyersen összeeszkábált ággyal; matrac helyett szalmával; de Camelia el volt ragadtatva"; útközben még rá-rátukmált egy kis italt, nehogy kijózanodjék; egy csavarhúzóval lefeszítette a lakatot, s így Camelia – akaratán kívül – megszegte az egyezségünket.

Hogyan is ölhettem meg a szavaimmal, az odavetett idézettel, meg sem gondolva, mit akar mondani a költő: „Szerelemben az adott szót / nincsen aki állja. / Örök ölelésre tested / csak a föld hűsége várja."*

A *Madonna* képe, mely előtt esténként mint gyermek imád-

* L. Blaga: *A szél muzsikája.* Áprily Lajos fordítása.

koztam, vagy talán egykori tanítónőm képe őrködött igaz megméretésem fölött; s az *Ember* hangja mondta ki az ítéletet: „Bűnös vagy abban, amit mondtál, hisz megfeledkeztél róla, hogy a szó együtt öl a testtel – »A szó a tett, és a tett a szó«."

Ciurdăreanu megrázott, hogy figyeljek már rá, hogyan „járt el" a továbbiakban; szétzilálta visszarévedésemet; undor árasztott el, az érintésétől is viszolyogtam. „Fejezd már be, te mocskos disznó!" – szerettem volna felé sziszegni a fogam között, de hangom nem vált hallhatóvá, a szám sem nyílt ki; egész testem, arcom, minden gondolatom görcsbe merevült. Ciurdăreanu zavartalanul folytatta:

– Szerencsére sikerült meggyőznöm, hogy egyedül nevelje föl a kölykét; teherbe esett a félkótyája; ha tudnád, hogy be voltam ijedve! Akkoriban vettem el Meryt; mit tehettem volna? Tán csak nem fogok lemondani a nagyúri életről az ő forró, nomád vére kedvéért!

Már nem hallottam; az undor elárasztotta minden érzékemet; zúgott a fejem, bizseregtek az idegeim, egész testem fortyogott. Miközben megpróbáltam okát adni annak, honnan támad, s támad szakadatlanul az iránta érzett émelyem, lassacskán ráébredtem, hogy nem is az én érzéseim vagy a Camelia érzéseinek a bemocskolásáról van szó – egyáltalán azokéról, akik még hisznek valamelyest az erkölcsi szépségben, valamiféle eszményben, mely, ha csak kicsit is, helyzetük fölé emelheti őket –, hanem arról, hogy az utolsó esélyét is megsemmisítik annak, hogy Cameliához kötődjem, elveszítem annak lehetőségét, hogy gyermeke apja legyek, a magaménak, a magunkénak ismerve el őt, jóllehet megvetettem, érzelmileg megtagadtam; mindez azonban holmi alpári gőgből, Camelia iránt érzett mardosó vágyamból származott; fölháborított, hogy elhagyott, arra ítélt, hogy „nevet szerezzek magamnak"; képesnek tartott erre, s

ugyanakkor félt is ennek terhétől, hiszen így mentegetőzött: „Tönkretennélek, kedvesem." Ama bizonyos *Ion* sorsa iránt tanúsított, indokolt vagy indokolatlan közömbösség, a látszat ellenére a lelkem mélyén biztos voltam benne, hogy arra várok, készülök, hogy elfogadjam, örökbe fogadjam őt; megszerettem volna, s ő is megkedvel, ragaszkodik hozzám; de tessék, elküldtek a fővárosba holmi tervezetekért – ezt a feladatot még Mereuț is képes lett volna végrehajtani; ugyan mi szükség volt erre a „próbatételre"? De az is lehet, hogy senki sem akart „próbára tenni"; a puszta véletlen jött közbe Terente személyében, s ennek következtében tudtam meg, igazolódott be, amit ösztönöm már rég kiáltott, miközben én abban reménykedtem, hogy mégsem lehet igaz; így kellett megértenem, hogy Camelia levélkéje miért nem a „kedvesem" megszólítással kezdődött, a szóval, melyet annyira sajátjaként használt, hogy ha csak kimondtam, emléke ménesként morajlott bennem, s úgy áradt szét a véremben, mint a gyermekekben az anyatej, mely a szájukban tartott emlő forrásából fakad. Nem tudtam, hogy haragudni fogok vagy hálás leszek-e Terentének és az *elsőtitkárnak,* hogy akaratukon kívül lehetőséget adtak, hogy megismerjem ama bizonyos *Ion* születése körülményeinek megalázó igazságát; ha majd visszatértem után fölkeresem Marát, s szétfoszlatom az illúziót, mondván: „Tudja meg, tisztelt elvtársnő, hogy azt a levélkét, amelyet Camelia fiókjában talált, s nekem postázott, nem nekem írták; tehát ne várjon rám áldozati bárányként; függetlenül attól, hogy önzésből vagy szerelemből áldozta-e föl magát... Hagyjuk az egészet a fenébe..." Ugyanakkor mérhetetlen irgalmat éreztem mindenki és minden iránt, s ebben csak Ciurdăreanu nem kapott helyet; miközben tovább mesélte az erdei házban megélt visszataszító élményeit, s fölizgult az emlékeitől, engem a düh fojtogatott; megmarkoltam az asz-

tal szélét, amely mellett szemtől szemben ültünk, s legszívesebben fölrántottam volna, az asztallal ütöttem volna főbe, azt borítottam volna rá, hogy aztán ráugorjak, táncoljak rajta, üvöltsek; legszívesebben megcsonkítottam, összemorzsoltam volna ezt az alakot, mint egy szennyes rovart, mint egy *calliphora vomitoriát,* ahogyan egykor neveztem.

Az tartott vissza, hogy meghallottam egy izmos bokszer rekedtes ugatását; az eb széttárta erős, agyarakkal teli állkapcsát, s nem akart bejönni a vendéglőbe; egy asszony vonszolta a vergődő dögöt a pórázánál fogva, határozottan s egyben tehetetlenül. A negyven körüli testes asszony – drága és csiricsáré ruhát viselt – Ciurdăreanu felé intett, s az fölpattant:

– Bocsáss meg, ez az én cinegém; úgy látom, bosszús kedvében van; és Onasis – mi üthetett belé, hogy nem fogad szót? Azt hiszem, a legjobb lesz, ha most elmegyek; reggel fölhívhatnál a szerkesztőségben.

Kezet nyújtott, én azonban még mindig görcsösen szorítottam az asztal szélét, s az ajtó felé fordulva kényszeredetten mérricskéltem az asszonyt. Lúgos ízt éreztem a számban, az izmaim sajogtak a megfeszítettségtől. Onasis rettegve rángatta Meryt, igyekezett kivonszolni; az asszony gondterheltnek rémlett, s ideges lehetett a férje késlekedése miatt; Ciurdăreanu habozni látszott: kedélyesen vegyen-e búcsút az asztalunktól, vagy hajtsa végre a kutyája rakoncátlansága miatt aggódó asszony utasítását. A bentről kiszűrődő fényben járókelők haladtak el; a fény révetült az utca félhomályára, mint valami tüll vetítővászonra, s átvilágította. Onasis hirtelen megugrott, s Mery fölsikoltott; aztán a levegőből, a földből falakon, embereken áthatoló apokaliptikus moraj hangzott föl, olyan volt, mint valami több irányból előtörő szellem, mint a határtalan rettegés megtestesülése; akárha a Földgolyó, a Világegyetem, az Ab-

szolút Szellem mállott volna szét – még megpillantottam Ciurdăreanut, amint kisiklik az ajtón a vakhomályba, mely pokolian fölerősítette a zsivajt; kétségbeesett kiáltások hangzavara hallatszott: „Jönnek a tankok!", „Bombáznak!", „Földrengés!" Zuhanások, jajveszékelés, dörgés, csörömpölés hallatszott; a bensőmből vagy kívülről – nem tudtam megállapítani – valami eszelős és fölösleges ütés ért, s elviselhetetlen kín villámlott szét bennem; mintha valaki ezernyi kardot döfött volna a testembe; kisvártatva azonban fájdalmam jótékonyan, ragyogón, teljesen elült; fény- és elragadtatástengerbe hatoltam be, s hatalmas úthengerek morzsoltak össze lassan, módszeresen, könyörtelenül; izmaimat, csontomat, porcaimat, fogamat, véremet, minden sejtemet; nem tiltakoztam, nem estem kétségbe; teljesen józanul, súlytalanul, földöntúlian lebegtem a cseppfolyós fényben, s valami csodás öröm járt át; aztán körös-körül fekete pontocskák rajzottak elő, mintha a mélység határtalanul nagy hörgőiből kilehelt légbuborékok lettek volna; fölszálltak, s a felszínen szétpukkadtak a véghetetlen lüktetésben; mindegyre sokasodtak, elsötétítették a cseppfolyós fénytenger felszínét; mindazonáltal teljesen józan, súlytalan, földöntúli maradtam, s a csodás öröm is átjárt, karcsú, kékes lángként lobogott bennem, józan, súlytalan, földöntúli lángocskaként, hogy aztán füstté és feledéssé váljék.

KIADTA AZ EURÓPA KÖNYVKIADÓ
A KIADÁSÉRT AZ EURÓPA KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA FELEL
SZEDTE ÉS NYOMTA A KNER NYOMDA
A NYOMDAI RENDELÉS TÖRZSSZÁMA: 374
KÉSZÜLT GYOMÁN, 1982-BEN

FELELŐS SZERKESZTŐ: SZAPPANOS BALÁZS
A FORDÍTÁST AZ EREDETIVEL EGYBEVETETTE ÉS
SZERKESZTETTE: ZIRKULI PÉTER
VÉDŐBORÍTÓ ÉS KÖTÉSTERV: SZABÓ ÁRPÁD
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: RÉVAI MÁRIA
MŰSZAKI VEZETŐ: SZEGLETH KÁROLY
KÉSZÜLT 3500 PÉLDÁNYBAN, 20,8 (A/5) ÍV TERJEDELEMBEN
EU-i-8283
ISBN 963 07 2771 4

104 346

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
36
Budapest

A KOLOZSVÁRT ÉLŐ GRIGORE ZANC A NEGYVENÉVESEK NEMZEDÉKÉHEZ TARTOZIK, FILOZÓFIÁT TANÍT AZ EGYETEMEN. ÍRÁSAIBAN ELSŐSORBAN A MAI ROMÁN ÉRTELMISÉG TÁRSADALMI HELYE, SZEREPE, VÁLASZTÁSI LEHETŐSÉGEI FOGLALKOZTATJÁK. *ZUHANÁS* CÍMŰ KÖNYVE A MÁSODIK REGÉNYE. HŐSE EGY FIATAL PÁRTMUNKÁS, AZ Ő NÉHÁNY NAPJÁBA SŰRÍTVE MUTATJA BE AZ ÍRÓ A MÚLTBÓL ÖRÖKÖLT, HATALMASKODÓ TERÜLETI PÁRTVEZETŐT, A HAJBÓKOLÓ HIVATALNOKOKAT, A TERVFELADATÁT CSALÁSSAL, „A SZÍNPAD BERENDEZÉSÉVEL" LETUDOTTNAK VÉLŐ GYÁRIGAZGATÓT. A KÖNYV AZONBAN NEMCSAK KITŰNŐ TÁRGYISMERETTEL ÉS FÖLÉNYES GÚNNYAL RAJZOLT KÖRKÉP A BÜROKRÁCIA VILÁGÁRÓL, HANEM EGY EMBER HITELESEN, REMEK LÉLEKRAJZZAL ÁBRÁZOLT BELSŐ DRÁMÁJA IS. MERT E NÉHÁNY NAP ALATT A MÚLTBA VISSZANYÚLÓ, ELTÉPHETETLEN EMLÉKSZÁLAK SEGÍTSÉGÉVEL EGY TELJES ÉLET TÁRUL FEL ELŐTTÜNK, TELI VÁLSÁGOKKAL ÉS BUKTATÓKKAL, GYÖTRELMES, MEGALÁZÓ HELYZETEKKEL S AZ ÖRÖM RITKA PILLANATAIVAL. E MÚLT MEGIDÉZÉSE ALKALMAT AD AZ ÍRÓNAK, HOGY ÍTÉLETET MONDJON A KÉPMUTATÁS, A TISZTESSÉG LEPLÉBE BURKOLÓZÓ ÁLSZENTEK ERKÖLCSE FÖLÖTT, S HOGY A TEHETSÉG, A MUNKA, A HOZZÁÉRTÉS ALAPJÁN TÖRTÉNŐ EGÉSZSÉGES KIVÁLASZTÓDÁS ÉGETŐ SZÜKSÉGESSÉGÉT HIRDESSE.